

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Географічний факультет

Випуск 1 (2)/2019

МАГІСТЕРСЬКІ СТУДІЇ
Географічного факультету
ТНПУ ім. В. Гнатюка

Збірник наукових праць

Тернопіль – 2019

*Друкується згідно з рішенням
Науково-методичної комісії географічного факультету
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
(протокол № 3 від 11 листопада 2019 р.)*

Редакційна колегія збірника:

Голова редакційної колегії – Кузисин А. В., декан географічного факультету, кандидат географічних наук, доцент кафедри географії України і туризму. **Члени редколегії** – Сивий М. Я., завідувач кафедри географії та методики її навчання, доктор географічних наук, професор; **Заставецька Л. Б.**, доктор географічних наук, професор кафедри географії та методики її навчання; **Царик Л. П.**, завідувач кафедри геоелекології та методики навчання екологічних дисциплін, доктор географічних наук, професор; **Мариняк Я. О.**, кандидат географічних наук, доцент кафедри географії України і туризму. **Відповідальний редактор** – **Задворний С. І.**, кандидат географічних наук, викладач кафедри географії України і туризму.

Магістерські студії географічного факультету ТНПУ ім. В. Гнатюка: збірник наукових праць. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2019. Вип. 1 (2). – 232 с.

До збірника увійшли наукові праці магістрантів географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. У публікаціях висвітлюються актуальні питання теоретичних та прикладних аспектів природничо-географічних, суспільно-географічних, геоелекологічних та туризмологічних досліджень на регіональному, національному та міжнародному рівнях.

Для викладачів, науковців, аспірантів, магістрантів, студентів, а також усіх тих, хто цікавиться географією, екологією та туризмом.

Тексти представлено із максимальним збереженням авторської редакції. Автори несуть відповідальність за унікальність та достовірність наведених фактів, цитат, власних імен, географічних назв, підприємств, установ, організацій та іншої інформації.

© Колектив авторів, 2019
© ТНПУ, 2019

ЗМІСТ

ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНІ СТУДІЇ

Александрович С. Передумови сільськогосподарських антропогенних ландшафтів Бережанського району Тернопільської області.....	6
Вовк Л. Геологічна будова долини Смотрича в Кам'янці-Подільському як передумова розвитку екотуризму.....	10
Голубович О. Коротка історія розвитку та становлення метеостанції «Бережани» Тернопільського ЦГМ.....	14
Грицук С. Історичні особливості геолого-геоморфологічного вивчення Подільських Товтр.....	19
Грошко О. Сучасна структура водних антропогенних ландшафтів Тербовлянського району Тернопільської області.....	23
Лось А. Особливості використання та охорони геосайтів Хмельницької області.....	27
Мунтян В. Природні умови і ресурси для розвитку туризму в Тернопільській області.....	32

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ СТУДІЇ

Барчимуха Л. Географія культурної спадщини Кременецького району Тернопільської області.....	35
Гуменюк В., Балабан З. Тернопільщина і ЄС: аспекти зовнішньоекономічної діяльності (на прикладі імпорту послуг).....	40
Демків О. Аналіз сучасної демографічної ситуації в Буцацькому районі та шляхи її покращення.....	45
Карнаус Х. Теоретичні підходи до виділення основних факторів захворюваності та здоров'я населення.....	49
Качановська В. Обсяги і структура роздрібного товарообороту в Тернопільській області.....	53
Кривий Ю. Суспільно-географічні чинники розвитку сільського господарства Зборівського району Тернопільської області.....	58
Леонтюк М. Сакральна архітектура як об'єкт дослідження суспільної географії.....	63
Мелимука Т. Історико-географічні закономірності освоєння території Борщівського району Тернопільської області.....	66
Сеник Ю. Функції столичних міст як об'єктів туристсько-географічного дослідження.....	70
Синьків Л. Оцінка конкурентоспроможності порцеляно-фаянсового виробництва України.....	75

Поліщук І. Реформування адміністративно-територіального устрою Славутського району Хмельницької області: сучасний стан, проблеми, перспективи.....	78
Фірман Х. Сучасний стан та шляхи удосконалення системи освіти Чортківського району Тернопільської області.....	83
Хрущ В. Природні умови й чинники розвитку парфумерно-косметичної промисловості.....	87
Янчак В. Основні фактори бідності населення: суспільно-географічний аспект.....	90

ГЕОЕКОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Ваврик В. Прирічкова долина річки Стрипи, як об'єкт рекреаційного природокористування.....	94
Гончар М. Загальна характеристика території Калуш-Голинського родовища калійної солі.....	97
Кабанова І. Структура та якісний стан зелених насаджень на центральних вулицях міста Тернополя.....	101
Кравченко Т. Кліматичні чинники як фактори впливу на господарство країни.....	104
Плевако О. Оцінка рекреаційної ємності озерних комплексів Шацького національного природного парку.....	108
Присяжнюк Р. Еколого-географічні засади дослідження лісосзростання в межах окремого лісгоспу.....	111
Тиха Н. Геоекологічний стан річки Золота Липа.....	116
Хом'як Я. Особливості сучасного стану лісокористування Заліщицького району.....	120

ТУРИЗМОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Александрович С. Рекреаційне районування як передумова швидкого розвитку туризму.....	124
Бекар М. Перспективи розвитку археологічного туризму у Буському районі Львівської області.....	126
Валігура Б. Фестивальний туризм та його соціокультурне значення.....	130
Васілевський О. Рекреаційний потенціал НПП «Кременецькі гори».....	134
Височин О. Удосконалення процесу управління інформаційними потоками туристичних підприємств.....	138
Демчук Р. Зарубіжний досвід організації ностальгійного туризму.....	141
Залецька Н. Перспектива формування туристичної галузі Збаразького району.....	147

Кіперчук К. Сучасний стан і перспективи розвитку туризму в Норвегії.....	151
Красновська О. Особливості рекреаційних ресурсів Чорногорії.....	156
Кристалович Ю. Сучасний стан і перспективи розвитку туристичної індустрії в Тунісі.....	159
Кубик Н. Ринок туристичних послуг: сутність, підходи.....	162
Лахманюк В. Практична реалізація окремих складових страхових послуг.....	165
Луц О. Сутність і структура релігійного туризму.....	170
Макровець О. Управління ризиками в умовах економічного зростання туристичних підприємств.....	174
Миколів О. Аналіз ринку продуктів рекреаційного туризму Західного регіону України.....	177
Мудрик С. Специфіка режисури та драматургії анімаційних програм для дітей.....	181
Олійник Т. Стан розвитку сільського зеленого туризму в Україні.....	185
Попадич С. Туристичні маршрути сакрального характеру в Рівненській області.....	188
Порплиця П. Рекреаційно-туристичний потенціал Подільського регіону.....	191
Процик О. Економічна діагностика регіональних ринків туристичних послуг.....	194
Ранецька Н. Нові види повітряного туризму.....	197
Саврак О. Підходи до прогнозування попиту на туристичні послуги.....	201
Сенік І. Організація і формування екскурсійних маршрутів на півдні Хмельницької області.....	205
Тимусь М. До поняття тематичного ресторану та його концепції.....	208
Ткачук В. Україна на візовій карті світу.....	212
Трікон Т. Скалатський замок як осередок туризму.....	217
Хосцький Р. Сучасний стан і перспективи розвитку туризму в Кубі.....	220
Чайківська М. Особливості рекреаційних ресурсів Херсонської області.....	223
Янік В. Вплив інтернет-технологій на сферу туризму.....	227

ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНІ СТУДІЇ

Александрович С.
магістрантка II курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Науковий керівник – викл. Гулик С. В.

ПЕРЕДУМОВИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ АНТРОПОГЕННИХ ЛАНДШАФТІВ БЕРЕЖАНСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мета статті – проаналізувати та охарактеризувати поширення сільськогосподарських антропогенних ландшафтів в Бережанському районі Тернопільської області та визначити подальший їх розвиток.

Виклад основного матеріалу. Найпоширенішими ландшафтами досліджуваного регіону є сільськогосподарські антропогенні ландшафти (рис.1). Фоновими ґрунтами є буровато-сірі ґрунти, які сформувались під буково-грабовими та дубово-грабовими трав'янистими лісами на лесах легкого механічного складу, часто підстелені пісками із близьким їх заляганням. Сільськогосподарські антропогенні ландшафти займають 38603,918 га, що становить 58,4% території району [2].

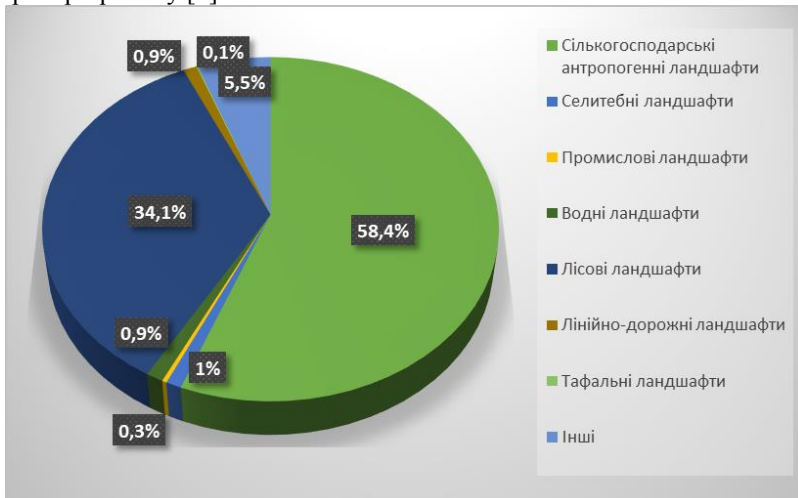

Рис.1. Структура антропогенних ландшафтів Бережанського району Тернопільської області

У їх структурі виділяють польовий, садовий та лучно-пасовищний антропогенні ландшафти (рис. 2).

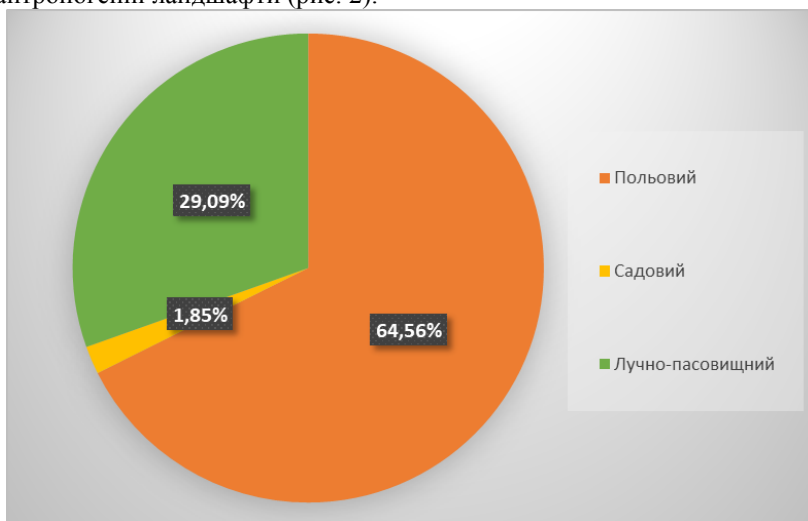

Рис. 2. Структура сільськогосподарських антропогенних ландшафтів Бережанського району Тернопільської області

Польові ландшафти у структурі сільськогосподарських займають найбільші площі. За особливостями організації польові ландшафти доцільно розділяти на власне польові й польові ландшафтно-інженерні системи [1]. Функціонування власне польових ландшафтів забезпечується щорічним переорюванням верхнього шару ґрунту, внесенням добрив і отрутохімікатів, а також створенням штучних агрофітоценозів. У польових ландшафтно-інженерних системах діє ще один чинник – активні інженерні споруди, що забезпечують відповідний водний режим, мікроклімат. У Бережанському районі польові ландшафти також займають найбільшу площу у структурі сільськогосподарських. Зразком сільськогосподарської ландшафтно-інженерної системи є теплиці. Вони мають обмежене розповсюдження в нашому регіоні [3].

У Бережанському районі найбільшу площу польові ландшафти займають у Нараївській (2476,8 га) та Куропатницькій сільських радах (2036,8 га). Найменшу площу – Жовнівська (265,5 га), Підвисоцька (369,2 га), Вільховецька (404,74 га), Посухівська (427,8 га) та Рибниківська (457,4 га) сільські ради. Це свідчить про те, що в цих сільських радах раціонально підійшли до кількості розорюваних земель.

Лучно-пасовищні ландшафти – невід’ємна, а в окремих адміністративних одиницях і характерна складова сільськогосподарських ландшафтів Бережанщини. Існування лучно-пасовищних ландшафтів довгий час підтримується систематичним сінокошінням і випасом худоби. Можна сказати, що сінокошіння і випас – регулююча основа лук, хоча ступінь саморегуляції у них вищий, ніж у польового і садового типів ландшафтів, і близький до природно-степового типу [1].

В межах Бережанського району лучно-пасовищні ландшафти характеризуються меншою площею за польові, але займають не найменшу площу з сільськогосподарських. Найбільшу площу ці ландшафти займають у Рекшинській (1370 га) та Мечишівській сільських радах (1078,9 га). Найменшу у Жовнівській (61,3 га) та Надрічнській (158,5 га) сільських радах.

Садові ландшафти. У порівнянні з польовими і лучно-пасовищними підкласами їх ареал поширення значно вужчий. Садові антропогенні ландшафти характеризуються значно складнішим рельєфом. Як і раніше, тепер сади створюють на крутих схилах. Це помітно виділяє їх у структурі сільськогосподарських ландшафтів. Садові ландшафти окремими ознаками подібні до ліскокультурних насаджень, проте відрізняються менш вираженою саморегуляцією і глибокою антропогенною перебудовою ґрунтів. Більшість садів створено на місці колишніх польових ландшафтів. У садах постійно розорюють міжряддя, вносять добрива, інколи застосовують штучний полив [1].

У Бережанському районі їх частка є найменшою з усіх сільськогосподарських антропогенних ландшафтів і займає всього 1,85% від її площі. Найбільшу площу ці ландшафти займають у таких сільських радах як: Лапшинська (71,8 га), Саранчуківська (42,1 га), Шибалинська (41,5 га) та Мечишівська (41,1 га). Найменшу площу вони займають у Потуторській (2,7 га), Посухівській (4,8 га) та Надрічнській (5,6 га).

Якщо аналізувати у відсотковому відношенні по всіх сільських радах, найбільше навантаження польових ландшафтів припадає на Літятинську, Лапшинську, Куропатницьку, Надрічнську та Слов’ятинську сільські ради.

Лучно-пасовищні ландшафти (у відсотковому відношенні) найбільш характерними є для Рекшинської, Мечишівської та Курянівської сільських рад.

Садові ландшафти становлять найбільшу площу у Жовнівській сільській раді, що становить 17% від площі сільськогосподарських антропогенних ландшафтів.

У Бережанському районі діє 18 сільськогосподарських підприємств, які використовують земельні угіддя на площі 1768 га.

Під урожай 2018 року посівна площа в усіх категоріях сільськогосподарських підприємств району становить 15,4 тис. га.

Під час проведення комплексу весняно-польових робіт сільськогосподарськими товаровиробниками усіх форм власності посіяно ярі культури на площі 8810 га, в тому числі зернові та зернобобові 3529 га (яра пшениця – 49 га, ярий ячмінь – 712 га, овес – 45 га, кукурудза на зерно – 1183 га, гречка – 265 га, горох – 905 га, боби – 350, вика – 20), технічні – 4608 га (соняшник – 2733 га, соя – 1167 га, ярий ріпак – 523 га, цукрові буряки – 185 га,) овочі – 295 га, кормові культури – 378 га [6].

З метою оптимізації структури антропогенних ландшафтів потрібно зменшувати частку польового підкласу і збільшувати частку лучно-пасовищного, особливо на схилах, що зменшить ерозійне навантаження в умовах горбогірного рельєфу району. Також, необхідно застосовувати комплекс заходів: контурно-меліоративне землеробство; планування полів відповідно до контурів ландшафтів та впровадження для кожного контуру оптимальних меліоративних заходів і систем землеробства.

Список використаних джерел

1. Гуцуляк В.М. Ландшафтна екологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / В. М. Гуцуляк, Н. В. Максименко, Т. В. Дудар. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – 284 с.
2. Дем'янчук П.М., Свинко Й.М. Західно-Подільське горбогір'я як географічний екотон: Монографія. – Тернопіль: Підручник і посібники, 2011. – 208 с.
3. Денисик Г. І. Антропогенні ландшафти Правобережної України / Г.І. Денисик. – Вінниця, 1998. – 306 с.
4. Еколого-географічні особливості оптимізації землекористування східної частини Опілля в межах Тернопільської області: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.11 «конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів» / З. М. Герасимів. – Чернівці, 2007, 20 с.
5. Ландшафти Бережанського району – [Електронний курс]. – Режим доступу: - <https://studfiles.net/preview/5252975/page:4/>.
6. Розвиток СГ підприємств Бережанського району – [Електронний курс]. – Режим доступу: - <http://oda.te.gov.ua/berezhanska/ua/1260.htm>.
7. Фондові та статистичні матеріали управління земельних ресурсів Бережанського району.

Вовк Л.
магістрант II курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Науковий керівник – викл. Гавришок Б. Б.

ГЕОЛОГІЧНА БУДОВА ДОЛИНИ СМОТРИЧА В КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ ЕКОТУРИЗМУ

Місто Кам'янець-Подільський є туристичною перлиною Поділля, тому актуальним є питання раціонального використання його історико-культурної та природної спадщини. Останнє можливе завдяки комплексним дослідженням як соціальних, так і природних об'єктів туризму. Однак природні особливості міста, як правило, залишаються без уваги екскурсоводів і екскурсантів. Тому наші дослідження були спрямовані саме на вивчення природних комплексів міста загалом та геологічної будови, що є важливою інформаційною складовою туристичних маршрутів.

Початковим етапом при розробці еколого-пізнавальних маршрутів є дослідження наукової цінності території. Основними критеріями оцінки території та стану її біорізноманіття є: ступінь збереженості ландшафту як середовища існування тварин, рослин; загроза втрати певного типу ландшафту; унікальність та рідкість в поєднанні з репрезентативністю; наявність спектру природно-територіальних комплексів, які обумовлюються певними гідрологічними, едафічними та геохімічними факторами абіотичного середовища; ступінь антропогенної трансформації ландшафтів, умови рекреаційного та господарського використання.

Основне призначення екомаршрутів – виховання культури поведінки людей в природі. Таким чином, виконується природоохоронна функція. За допомогою таких мандрівок поглиблюються і розширюються знання екскурсантів про оточуючу природу, вдосконалюється розуміння закономірностей біологічних, ландшафтних, геологічних, екологічних та інших природних процесів. Екостежки, що проходять чітко визначеними ділянками дозволяють спрямувати основний потік рекреантів по певному маршруту. В результаті послаблюється навантаження на цінні природні об'єкти і території, що захищає їх від рекреаційної дегресії.

При виборі ділянок для створення екостежок, окрім визначення наукової, природоохоронної, рекреаційної та історико-культурної цінності, розглядаються масиви, які нині несуть найбільше рекреаційне навантаження. В межах долини річки Смотрич у Кам'янці-

Подільському спостерігається найбільше рекреаційне навантаження. Саме тут населення активно відпочиває та відвідує історичні місця. Враховуючи місцезнаходження, унікальність, значний антропогенний вплив на цей масив, виникає необхідність його збереження та розосередження рекреаційних потоків відвідувачів на широкий спектр природних та історико-культурних об'єктів. Одним із атрактивних об'єктів, популярність якого серед туристів зараз зростає, є відслонення різновікових порід.

Подільська височина, в межах якої знаходиться м. Кам'янець-Подільський, відповідає схилу українського кристалічного масиву, що моноклінально понижується на південний захід. Але в результаті новітніх пліоцен-голоценових піднять тут утворився інверсійний, по відношенню до давньої структури рельєф. Значні коливання висот (до 200 м) у Придністров'ї надають цій частині Подільської височини характеру передгір'я [2].

Характерною особливістю лівих приток Дністра є наявність врізаних меандр. Їх утворення пов'язане з висхідними епейрогенічними рухами, та одночасним врізанням річкових долин близько 2,5-1,8 млн. років тому. В межах лівих приток Дністра сформувались чотири терасових рівні, п'ятий прослідковується фрагментарно.

В такий самий спосіб постала і особливої форми річкова долина, на якій розташоване м. Кам'янець-Подільський. Стара частина міста розташована на меандровому пагорбі оточеному вигином річки Смотрич, його висота над дном каньйону сягає 50 м. Схили останця скелясті, стрімкі. Шия меандру, тобто звуження між сусідніми вигинами долини, є надзвичайно вузькою. Така топографія створювала винятково сприятливі оборонні умови, але також спричинила значні проблеми з водопостачанням. Підземні води в межах острова формувались у тріщинах, нечисленні джерела були мало продуктивними, а криниці доводилось викопувати у скелі [1].

Рельєф Поділля утворився внаслідок розтинання плити (Подільського плато) глибокими долинами. Тому в рельєфі регіону домінують два елементи: широкі вододіли поверхні та звивисті, вузькі, каньйоподібні долини.

В околицях Кам'янця-Подільського вододільні поверхні плато розташовується на висоті 220-250 м над рівнем моря. Над днищами річкових долин вони здіймаються на 80-100 м. До дна річкової долини Смотрича поверхня плато спадає кількома «сходинами». На одній з гіпсометричних (терасових) сходин (50 м над дном річки), утворених в середині меандру, розташоване Старе Місто. Стара і Нова кам'янецькі

фортеці-замки збудовані на III терасі, що підноситься над рівнем дна Смотрича на 20-30 м [4].

В межах міста дно річкової долини Смотрича плоске, шириною 120-200 м. Глибина русла не перевищує 2 м. На всьому протязі, річкова долина з обох сторін обмежена скальними стінами, висотою від декількох до 30 м. Крутизна і висота останніх визначається літологічними особливостями вапняків, у яких вони утворилися.

Характер долини Смотрича на міському відтинку має свої особливості. Тут утворився колоподібний меандр – річкова петля довжиною біля 5,5 км. В середині меандру, на пагорбі виникло Старе Місто. Шийка меандру має у найвужчому місці біля 6 м і підносилася в минулому над днищем долини на 10 м. Пізніше меандрова шийка була «добудована» приблизно на 8 м, утворивши Замковий Міст, що веде до фортеці. Поєднання натуральної скальної основи з мостовою конструкцією утворює один з найбільш цінних елементів міського ландшафту (Турецький Міст) [1].

Місто Кам'янець-Подільський розташоване в каньйонній петлі р. Смотрич – лівої притоки Дністра. На цій території Смотрич глибоко врізається у товщу палеозойських (силурійських) відкладів, утворюючи каньйон. Стіни каньйону (15-25 м) утворені вапняково-доломітовими породами сокольської світи. Літологічно карбонатні породи представлені міцними темно-сірими грудкуватими, часом глинистими, доломітизованими вапняками та доломітами. Породи у багатьох місцях переповнені викопною фауною: плечогоних, трилобітів, моховаток, коралів та строматопор. Урвистим характером стін каньйон Смотрича завдячує міцності карбонатних порід [4].

На розмитій поверхні силурійських порід залягає товща четвертинних відкладів (лесоподібні суглинки), які становлять геологічну основу міського ландшафту. В самому каньйоні четвертині утворення представлені алювіальними, делювіальними та колювіальними відкладами.

Рельєф міста обумовив фортифікаційні особливості місцевості. Легко доступні ділянки низьких скальних стін були довершені оборонними спорудами. Входи до міста днищем долини контролювались поперечними кам'яними мурами-брамами (Польська, Руська). Тобто, на території всього міста, головним чином в оборонних цілях, поєднано натуральні елементи ландшафту з архітектурними. Така єдність обумовлює високу природничу та історично-архітектонічну цінність міста Кам'янця-Подільського [3].

Запропонована нами екологічна стежка проходить по заплавно-низькотерасових комплексах каньйоноподібної долини річки Смотрича.

Стежка розпочинається від кам'яних сходинок які ведуть з Замкового мосту до русла річки. Міст не має окремих опор та прольотів, а тримається на суцільній кам'яній кладці.

Протягом всього маршруту можна спостерігати цікаві, захоплюючі геологічні відслонення, геоморфологічні, гідрологічні, біотичні та комплексні ландшафтні об'єкти. Так, дерев'яна Хрестовоздвиженська церква розташована на першій терасі завдяки чому вона не затоплюється. Поряд із нею спостерігаємо відслонення гірських порід, що залягають горизонтальними пластами. Видно межу між темнішими породами, що залягають зверху, і світлішими, що їх підстиляють. Кольорова гама відзеркалює два горизонти. Темніші породи мають пористу структуру, значну тріщинуватість, тому інтенсивніше вивітрюються. Нижче залягають монолітні пласти вапняків.

Цікавим об'єктом на маршруті є Новопланівський міст, опори якого складені з неогенових вапняків. Прилегла заплава Смотрича вкрита лучною рослинністю, а із віддаленням від русла з'являються вологолюбні дерева (верби та липи). Течія води досить швидка, що викликає турбулентні завихрення на її поверхні. З підвісного моста можна виміряти швидкість течії річки та її ширину.

Цікавим об'єктом комплексного використання є скалолазний майданчик. Він побудований на основі відслонення силурійських вапняків. Біля Польської брами можна обстежувати русло та вивчити відслонення силурійських вапняків.

Таким чином, важливими об'єктами туристичного пізнання в м. Кам'янці-Подільському є геокомпоненти і геокомплекси каньйоноподібної долини р. Смотрич. До них відносимо: скелясті стінки і відслонення опорних розрізів силурійських вапняків, водоспади і джерела, криниці, гrotи та інші. Ці об'єкти можна оглядати під час прогулянок по туристичних екологічних маршрутах, один з яких запропонований і описаний нами.

На сьогодні основними перешкодами для успішного розвитку екотуризму у Кам'янці-Подільському є наступне: відсутність маркованих маршрутних трас та інформаційних знаків; погана транспортна інфраструктура; відсутність обладнаних місць для відпочинку; слабка рекламна підтримка.

Список використаних джерел

1. Андрейчук В. М. Геологічна будова // Kamieniec Podolski / pod red. Feliksa Kiruka. – Krakow: W-wo Naukowe AP, 2005. - С. 11- 28 с.
2. Денисюк Г.І. Природнича географія Поділля. – Вінниця: ЕкоБізнесЦентр, 1998. – 184 с.

3. Проскурняк М. М. Ландшафтна спадщина Старого міста Кам'янець-Подільського. // Наукові записки Вінницького ун-ту. Серія: Географія. – Вінниця, 2003. – Вип. 5 – С.16-21.

4. Проскурняк М. М. Ландшафти міста як туристичні об'єкти (на прикладі м. Кам'янець-Подільський) / Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. – Серия «География». - Том 23 (62). - №3. – Сімферополь: ТНУ ім. В.І. Вернадського, 2010. – С. 102-106.

Голубович О.

магістрантка II курсу

спеціальності 103 Науки про Землю

Науковий керівник – доц. Таранова Н. Б.

КОРОТКА ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА СТАНОВЛЕННЯ МЕТЕОСТАНЦІЇ «БЕРЕЖАНИ» ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ЦГМ

Актуальність теми. Як відомо, метеорологія – це наука, яка вивчає будову і властивості земної атмосфери, а також фізичні процеси і явища, що відбуваються в ній. Основне завдання метеорологів – не передбачення погоди, а спостереження за погодою. Основними об'єктами спостереження (а загалом дослідження) є склад і будова атмосфери, її тепловий режим, вологообмін, загальна циркуляція атмосфери, електричні поля, оптичні і акустичні явища. Ці спостереження ведуться на метеорологічних станціях і, зрозуміло, що чим більше буде пунктів спостереження, тим точнішими будуть оцінки і узагальнення. Метеорологічна станція (метеостанція) – це установа, де цілодобово ведуться регулярні спостереження за станом атмосфери і атмосферними процесами. Усі метеорологічні станції складають метеорологічну мережу [3].

Практичне значення метеорологічних спостережень і передбачень погоди було очевидним з давніх-давен, але тільки з появою відповідних приладів (барометра, термометра, гігрографа та багатьох інших) стало можливим налагодити систематичні спостереження за погодою. Разом з тим, ці спостереження могли мати сенс тільки у випадку уніфікації, стандартизації приладів і певного порядку отримання метеорологічних даних.

Мета статті – побувати на даній метеорологічній станції та дослідити як історично розвивалася вона на протязі XIX-XX століття.

Об'єктом дослідження є метеостанція Бережани.

Предметом дослідження – історія розвитку та становлення метеостанції Бережани.

Метеорологічні спостереження в місті Бережани проводились ще з 1872 р. із перервами.

За польської влади метеостанція у Бережанах була споруджена в 1930 році на відстані 3 км від міста в південно-східному напрямку.

01.07.1940 р. станція перенесена інспектором Кудлай в місто Бережани і була розташована на кінці міста із західної частини біля кладовища. Начальником станції призначено Г. С. Германовича, а самі спостереження проводилися за польськими приладами: психрометр Августа, термометри (максимальний, мінімальний), флюгер Вільда і опадомір [1].

В 1940 р. висота метеорологічної площадки – 321 м. Встановлено наступне обладнання: чашечковий ртутний барометр (Вб = 320,7 м), анероїд, психрометрична будка (психрометр Августа, максимальний, мінімальний термометр, волосяний гігрометр), будка з самописцями (термограф, гігрограф, барограф), термометри для спостереження за поверхнею ґрунту (максимальний, мінімальний, терміновий, термометри Савінова), дощомір на висоті 2 м, плювіограф на висоті 2 м і флюгер з легкою дошкою на висоті 13,0 м, нефоскоп. Спостереження проводилися за основними термінами: 1-7-13-19 години та додаткові через дві години.

Перерви в роботі станції були з серпня 1941 р. до лютого 1942 р. і незначні в 1943-1944 рр. Відновлена метеорологічна станція після війни 18 серпня 1944 р. перенесена на нове місце південно-східніше від попереднього місця, на відстані 600 метрів інспектором ЦГМС Львом Полковниковим. Робітниками метеостанції з цього часу були: начальник Г. С. Германович (наказ №185 від 02.10.1944 р.); спостерігачі: С. В. Яворська (наказ №185 від 02.10.1944 р.) та Т. Н. Бондаренко (наказ №169 від 03.11.1944 р.).

15 листопада 1944 року станція працює по програмі 9 розряду. Облаштування і прилади: метеорологічна площадка розміром 25×25 м огорожена колючим дротом в 5 рядів, стовбці дубові, а контора знаходиться від метеорологічної площадки на відстані 50 метрів.

Психрометрична будка, будка для самописців (німецького типу), дощомір, нефоскоп, флюгер (німецького типу), і інші прилади: психрометр Августа, максимальний і мінімальний термометри в будці, волосяний гігрометр, термометри для вимірювання температури поверхневого шару ґрунту, термометри Савінова, термограф і гігрограф (німецького типу), барометр, анероїд, барограф.

10 жовтня 1944 року проведена нівеліровка поля барометра інспектором Дудко. Назва станції не мінялась, з моменту організації

вона працювала по програмі 2 розряду. В 1944 р. встановлено флюгер з легкою дошкою на висоті 11,5 м.

В 1948 р. встановлено опадомір Третякова, в 1957 р. – флюгер з важкою дошкою на висоті 13,0 м. В 1963 р. обидва флюгера перевстановлено на металічні мачти на висоту 11,0 м.

Станція декілька разів переносилась, при цьому координати суттєво не мінялись. Останній раз станція була перенесена 18 серпня 1944 р. на південно-західну окраїну, де вона знаходиться досьогодні [1].

Точка розрахунку прогнозу погоди в місті Бережанах $49^{\circ}26'$ пн. ш., $24^{\circ}57'$ с. д.; 303 м над рівнем моря. Метеостанція проводить регулярні метеорологічні спостереження з метою отримання даних про стан природного середовища обробку їх і передачу інформації в строки і обсязі, що передбачені планами.

Не зважаючи ні на холод, ні на спеку, вітер, дощ, хуртовини, вдень і вночі працівники метеостанції Бережани йдуть через кожні 3 години на майданчик для визначення основних метеорологічних величин. Дана метеостанція відноситься до 3-го розряду, тобто вона проводить спостереження за скороченою програмою (рис. 1, 2).

Рис. 1. Метеостанція «Бережани» на вулиці Коцюбинського [1]

Рис. 2. Метеорологічний майданчик метеостанції в Бережанах [1]

Психрометрична будка – жалюзійна будка особливої конструкції, розташована на метеорологічному майданчику [2]. В ній встановлюють психрометр, волосяний гігрометр, максимальний і мінімальний термометри чи самописні прилади (рис. 3).

Спостереження проводяться за температурою повітря і атмосферним тиском, напрямком і силою вітру, опадами та іншими атмосферними явищами, які визначають зміну погоди. Що три години в міжнародний банк метеоданих передається метеорологічна інформація, яка

наноситься на карти погоди всього світу і використовується всіма міжнародними прогностичними центрами.

Рис. 3. Психрометрична будка [1]

Рис. 4. Опадомір Третьякова [1]

Опадомір або пловіометр – метеорологічний прилад для вимірювання кількості опадів [2]. Складається з дощевимірювального відра (площа 200 см², висота 40 см), дощевимірювального стакана і спеціального захисту з 16 пластин (конструкція В. Д. Третьякова). Кількість опадів вимірюється у міліметрах шару води. Задля постійної реєстрації (наприклад, у віддалених малодоступних місцях) використовують пловіографи, прилади безперервної реєстрації кількості опадів (рис. 4).

Витяжні термометри – ґрунтовий термометр для вимірювання температури на глибинах. Такі термометри встановлюються серіями для вимірювання температур на глибинах 20, 40, 80, 160 і 320 см. Складається з укладеного в металеву оправу ртутного термометра, насадженого на дерев'яну палицю. Для установки витяжних термометрів бурять свердловину до заданої глибини і вводять в неї ебонітову трубку з металевим дном, в яку опускають витяжні термометри до щільного прилягання оправы до дна трубки. При спостереженнях витягаються термометри з ебонітових трубок і виробляються відліки (рис. 5).

Рис 5. Витяжні термометри [1]

Завдання метеостанції: забезпечувати проведення комплексу метеорологічних та агрометеорологічних спостережень; здійснювати первинну обробку результатів всіх видів спостережень, підготовку їх до машинної обробки; забезпечувати передачу оперативних телеграм з даними спостережень, в тому числі і про небезпечні та стихійні гідрометеорологічні явища згідно з планом інформації; проводити обстеження території своєї діяльності, що зазнала впливу небезпечних та стихійних гідрометеорологічних явищ; здійснювати згідно із затвердженими планами забезпечення даними гідрометеорологічних спостережень, прогнозами погоди органи державної влади, галузей господарства, цивільної оборони, населення та інших споживачів; здійснювати проведення випробувань та впровадження в оперативну роботу нових та вдосконалених методів метеорологічних прогнозів небезпечних явищ з метою впровадження результатів в практику робіт; забезпечувати своєчасність метрологічної повірки засобів вимірювальної техніки, згідно з нормативними документами із метрології, впровадження у встановленому порядку стандартів, інструкцій, методик, керівництв та технічних засобів; забезпечувати єдність вимірювань на мережі спостережень; здійснювати попередні випробування та дослідну експлуатацію нових зразків вимірювальної техніки та технології вимірювання, збору, обробки та передачі інформації; забезпечувати виконання інших функцій відповідно до законодавства та згідно з викладеними на метеостанцію Березани

завданнями, в тому числі виконання окремих доручень Міністерства, Тернопільського ЦГМ [2].

Колектив метеостанції Бережани Тернопільського ЦГМ на сьогоднішній день нараховує 8 осіб. Начальник метеостанції Бережани – М. В. Лопушанська; тех. метеоролог б/к Луциків М. П., тех. метеоролог б/к А. С. Пітула, тех. метеоролог б/к Г. Г. Пришляк, тех. метеоролог б/к І. А. Родовець, тех. метеоролог б/к Г. В. Шморгун, тех. агрометеоролог 1 кат. І. Б. Комарницька, технік б/к В. М. Кміть.

Отже, робота на станції являється для кожного її працівника частиною його особистого життя, тому що кожен працюючий віддається повністю цій роботі, вкладаючи в неї свою душу, не шкодуючи сил. Колектив метеостанції Бережани, на чолі з своїм керівником, виконує свої обов'язки, забезпечуючи вчасно надходження метео- і агрометеоданих по усім агрометеорологічним службам України. Така системна робота дозволяє більш якісно аналізувати вплив метеорологічних параметрів на умови вирощування сільськогосподарських культур, а в кінцевому результаті це дає можливість отримувати більш високі врожаї, пристосувавшись до сучасних умов клімату.

Список використаних джерел

1. Матеріали метеостанції «Бережани».
2. Настанова гідрометеорологічним станціям і постам. – Вип. 3. Ч. I. – К.: Державна гідрометеорологічна служба, 2011. – 277 с.
3. Таранова Н. Б. Метеорологія і кліматологія: словник-довідник (основні терміни і поняття) / Н. Б. Таранова. Рекомендовано МОН України як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. – 192 с.

Грицук С.

*магістрант II курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Науковий керівник – проф. Сивий М. Я.*

ІСТОРИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГЕОЛОГО- ГЕОМОРФОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ ПОДІЛЬСЬКИХ ТОВТР

Постановка проблеми. Подільські Товтри – це геолого-геоморфологічне утворення, що простягається в межах Подільської височини. Подільські Товтри є дуже унікальними завдяки своєму походженню і морфології рельєфу. Кожен вчений і науковець описує і поділяє Подільські Товтри по-своєму.

Аналізуючи основні дослідження і публікації, в яких започатковано вирішення проблем, відзначимо, що великий вклад в геолого-геоморфологічні дослідження Подільських Товтр зробили: В. Бессер, Г. Яковицький, О. Михальський, Е. Ейхвальд, С. Рудницький, А. Ломницький, В. Тейсейре, К. Геренчук, М. Сивий, Й. Свинко.

Вклад основного матеріалу. Поняття «Товтри» з геологічної точки зору означає – горби з висотою до 60 м, які мають скелясту і гостру вершину, яка тягнеться паралельними пасмами.

У словнику географічних назв Товтри – мальовничі острівні, вапнякові горби, гори і пасма на Подільській височині, які представляють собою бар’єрні рифи давнього моря.

Енциклопедія Українознавства трактує Товтри як розчленовані і скелясті вапнякові пасма, які складені з ізольованих горбів і бічних пасм.

У Географічній енциклопедії України Г. Денисик зазначає, що Товтри лінійно витягнуті скелясті розчленовані вапнякові пасма, які характеризуються тектонічним розломом, через який проходила берегова лінія Торгонського і Сарматського морів [3].

В історії геолого-геоморфологічних досліджень виділено три етапи досліджень Товтр [2].

Таблиця 1

Періоди досліджень Товтр

Етап	Період	Напрями досліджень
I-й	1-й – до 1867 р.	Початок мінералогічних, петрографічних, геоморфологічних досліджень.
	2-й – 1867-1920 рр.	Домінування геологічних досліджень, зроблено перші спроби регіоналізації Товтр
II-й	1-й – 1920-1939 рр.	Дослідження стратиграфії міоцену, сарматського ярусу, екологічна характеристика рифових масивів.
	2-й – 1945-1970 рр.	Початок вивчення тектоніки і неотектоніки Волино-Поділля
III-й	1-й – 1970-1991 рр.	Дослідження тектоніки Товтровою пасма, палеотектонічні реконструкції рифової зони.
	2-й – з 1991 р. і до наших днів	Геоморфологічні дослідження в межах об’єктів природно-заповідного фонду, складання геоморфологічних схем даних територій, продовження неотектонічних досліджень.

Переглянемо і охарактеризуємо кожен етап та існуючі в ньому періоди.

Перший етап. 1-й період (до 1867 р). Відбуваються перші геолого-геоморфологічні дослідження по вивченню Товтр. Організаторами були: В. Бессер, І. Ейхвальд, Г. Яковицький.

Г. Яковицький описував мінерали Поділля і Волині. Е. Ейхвальд описував мінералогічну характеристику Литви, Волині, Поділля.

2-й період (1867-1920 рр.). Відбуваються широкі дослідження геологічної будови Товтр. У 1867 р. російський дослідник М. Барбот-де-Мані став першим хто пояснив геологічну будову і рифове походження Товтр, визначив вік вапняків. О. Михальський більш детально визначив геологічну природу і вік Товтр. Саме він написав низку праць про Товтри: «К вопросу геологической природе «Подольский товтр», «Медоборы в Бессарабии».

За О. Михальським ядро товтрового масиву складається уламкових відкладів та уламковими вапняками [5]. Завдяки наявності у коралово-моховатаковій вапняковій фації великої кількості черв'яків геолог назвав ядро товтрового масиву – «верметусовим горизонтом». О. Михальський встановив існування двох стратиграфічних комплексів рифових відкладів: середземноморського і сарматського.

Вивченням галицької частини Товтр займались польські геологи. Серед них: А. Ломницький і В. Тейсейре. На основі морфологічних особливостей рельєфу В. Тейсейре поділив Товтри по їхній геологічній будові і рельєфу: Медобори Залозецькі, пасмо Зубової гори, Збаразькі Товтри, Луб'янецькі Товтри, Дітковецькі Товтри. Починаючи від гори Голда до долини р. Збруч Товтри становлять собою великий вал, в межах якого геолог виділив п'ять пасм – Колодницьке, Скалатське, Луканське, Крутилівське, Богутське [7].

В 1913 р. С. Рудницький доповнив поділ Товтр, запропонований В. Тейсейре. Медобори Залозецькі він назвав Підкамінські Товтри, додавши до них бічні пасма складені сарматським вапняками. Пасмо Зубової гори назвав пасмом Крайового каменя [6].

Другий етап. 1-й період (1920-1939 рр.). Характеризується низкою праць з геології і геоморфології. Серед них праці: Н. Піменової, Р. Виржиківського, Н. Думітрашко, О. Бирулі, В. Гериновича. На основі вивчення фауни молюсків міоценової товщі Волино-Поділля В. Фрідберг поділив на три яруси: гельветський, тортонський, сарматський [1].

2-й період (1945-1970 рр.). В цей час детально вивчається рифове пасмо Поділля. К. Геренчук, автор праці «Подольские Толтры» виділив головний кряж, бокові товтри, поперечні долини. Дослідник вказує на

відмінності між центральною частиною пасма та його галицькими і бессарабськими краями [2].

Третій етап. 1-й період (1970-1991 рр.) припадає на час активних тектонічних досліджень Поділля. Такі дослідження висвітлені у працях М. Яриша, Й. Свинка, Т. Знаменської, І. Гофштейна. Тектоніка товтрового пасма описана у статті Т. Знаменської. На її думку у Товтровій зоні проявлялась тектонічна активність протягом усього розвитку. О. Шевченко провів дослідження Товтрової гряди між Кам'янець-Подільським та с. Саджівка, вважається що пасмо прив'язане до активної тектонічної зони.

В. Палієнко і І. Соколовський аналізують Товтри як антиклінальну височину. І. Гофштейн дотримується іншої думки – «антиклінальна височина Товтровою пасма» недостатньо аргументована. Товтрове пасмо не має антиклінальної будови, воно насаджене на валоподібний підйом порід, зумовлений розломом земної кори.

2-й період (1991-2006 рр.). Дослідження проводяться переважно на території природного заповідника «Медобори» та національного природного парку «Подільські товтри». В цьому періоді більш акцентується увага на ландшафтознавчі дослідження. Геолого-геоморфологічні дослідження здійснюються: Й. Свинком, І. Каплуном.

Й. Свинко встановив зв'язок між розломами у фундаменті Волино-Подільської плити, тектонічними тріщинами у рифовому масиві. Згідно цього він зробив висновок, що долини річок Серету, Гнізни, Смотровича, Збруча, які перетинають пасмо є тими межами, що поділяють її на блоки з різною висотою.

Д. Ковалишин та І. Каплун зіставляють товтровий риф з Великим австрійським бар'єрним рифом. Вони припускають що найбільші товтрові утворення могли піддаватись абразійно-аккумулятивній діяльності моря і мають бути перетворені на острови [4].

У 1990 р. Р. Гнатюк зробив геоморфологічне районування території заповідника Медобори, і виявив особливості геоморфологічної будови Товтр. Мінеральні ресурси Товтровою пасма описані у працях: М. Сивого, В. Кітури, геологічні пам'ятки описав Й. Свинко.

Висновок. У статті ґрунтовно охарактеризовано вклад в геолого-геоморфологічні дослідження Подільських Товтр таких вчених, як В. Бессер, Г. Яковицький, О. Михальський, Е. Ейхвальд, С. Рудницький, А. Ломницький, В. Тейсейре, К. Геренчук, М. Сивий, Й. Свинко.

Детально описано всі етапи геолого-геоморфологічних досліджень з притаманними їм періодами, що дозволяє систематизувати історичні особливості геолого-геоморфологічного вивчення Подільських Товтр. В кожному періоді відбувались певні дослідження: мінералогічні,

петрографічні, геоморфологічні, геологічні. Ретельно вивчалась геологічна і геоморфологічна будова.

Список використаних джерел

1. Гавришок Б., Сивий М. Особливості природокористування в Подільських Товтрах. - Тернопіль ТНПУ ім.В.Гнатюка. – С. 41.
2. Геренчук К. «Подольские Толтры» (геоморфологический очерк); К.Геренчук; Изв. ВГО. – 1949, – Т.81.- Висп. 5. – С. 530-536.
3. Географічна енциклопедія України в 3-х ; Редкол.: О.М.Маринич (відпр. ред.) та ін.. Т.3.- К.: «Українська Енциклопедія» ім. П.Бажана. 1993. – 480 с.
4. Ковалишин Д. До питання про формування рельєфу і ландшафтів Подільських Товтр Д.Ковалишин, І.Каплун; Наукові записки ТДПУ ім.В.Гнатюка. Серія: Географія. – 1998. – №2 (7). – С. 38-42.
5. Михальський А. А К вопросу о геологической природе Подольских Толтр / Известия геологического комитета, 1896 – Т.14. - С. 115-193.
6. Рудницький С. Знадоби до морфології подільського строчиля Дністра / С.Рудницький. Математично-природничо-лікарської секції НТ ім.Шевченка – Львів, 1913. Т. 16. – С. 1-30 с.
7. Teisseyre W. Atlas geologicny Galiciji. W.Teisseyre – Т.8, 1890. – .330 s.

Грошко О.

магістрантка II курсу спеціальності 106 Географія

Науковий керівник – викл. Гулик С. В.

СУЧАСНА СТРУКТУРА ВОДНИХ АНТРОПОГЕННИХ ЛАНДШАФТІВ ТЕРЕБОВЛЯНСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мета статті – проаналізувати та охарактеризувати особливості структури водних антропогенних ландшафтів Тербовлянського району.

Водні антропогенні ландшафти – це система водосховищ, ставків, каналів і копанок, що сформувались у процесі освоєння річок, а також похідні водні антропогенні ландшафтні комплекси, котрі утворилися в місцях кар’єрних виробок, антропогенного карсту, а також відстійники. Поширення водосховищ, ставків, каналів зумовлена значною зарегульованістю русел річок. Найчастіше водні антропогенні ландшафти зустрічаються в заплавах річкових долин, рідше на їхніх схилах (балках, ярах) і вододілах. Усі антропогенні аквальні ландшафти є результатом господарського освоєння водних ресурсів за історичний час [2].

Загальна площа штучних водойм Тербовлянського району становить 1211,2 га (1,07% від загальної площі земель). Водні антропогенні ландшафти району представлені водосховищами,

ставками і каналами. В структурі штучних водойм найбільша частка припадає на ставки – 464,28 га (38% від загальної площі штучних водойм), штучні водотоки (канали, колектори, канави) становлять 449,21 га (37%), водосховища – 297,8 га (25%) (див. рис.1).

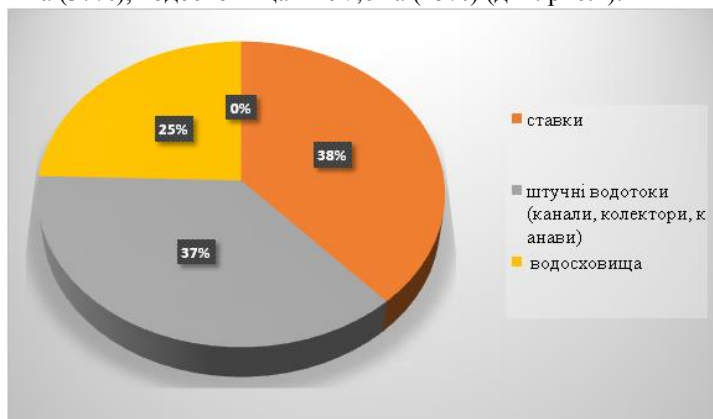

Рис. 1. Структура водних антропогенних ландшафтів Тербовлянського району Тернопільської області

Найбільшу площу штучних водойм мають Дарахівська (94,01 га), Дворічанська (86,10 га) та Іванівська (64 га) сільські ради. Штучні водотоки найбільше представлені в Соколівській (34 га), Заздрівській (27 га) та Кобиловолоцькій (25 га) сільських радах. Найбільші площі ставків зафіксовані в Ласковецькій (72 га), Сушинській (44,83 га), Дворічанській (40,7 га), Дарахівській (40,7 га) та Романівській (38,7 га) сільських радах.

У районі нараховується 47 ставків, які мають загальну площу – 464,28 га. Вони характеризуються великими розмірами та представлені у більшості сільських рад. Найбільша кількість ставків знаходиться в Сушинській сільській раді – 5, площею 44,83 га та орендуються Онішкевичем Д. М. В Долинській сільській раді нараховується 4 ставки площею 12,54 га, що орендуються Михно М. С. У Ласковецькій сільській раді налічується 2 ставки, які орендує Когут Р. М. та Грошко І. С. Ставки утворюють окремі урочища або групи урочищ у відповідному типі місцевостей наземних ландшафтів. Саме приуроченістю до відповідного типу місцевостей визначають основні риси ставків, розміри і морфологію, інтенсивність замулення, характер заростання.

Тваринний світ ставків є різноманітним. Багато мисливської водоплавної птиці, водяться ондатри, видри, нутрії.

Рис. 2. Ставок у селі Романівка

У ставках водяться різні види риб які є об'єктом риборозведення: карп, карась, плотва, щука, окунь, лящ, сом, які є об'єктом риборозведення.

В межах району окреслено ряд земель, які є надмірно зволуженими. З метою повернення земель до нормального стану, за якого їх продуктивність буде максимальною, в районі проведено комплекс меліоративних заходів по осушенню перезволужених земель для забезпечення їх раціонального обробітку.

Меліорації підлягають землі майже всіх населених пунктів району. Площа осушуваних земель району становить 22940 га. Найменші площі осушених земель в районі припадають на Великоговилівську (23 га) сільську раду.

З метою осушення перезволужених земель на Тереховлянщині збудовано систему каналів, які відносяться до відкритої осушувальної мережі меліоративних систем, які представлені комплексом внутрішньогосподарських та міжгосподарських каналів.

Канали, як водні антропогенні комплекси, отримали широке розповсюдження в межах Тереховлянського району, тому що на території району є перезволужені землі. Загальна їх довжина становить 377,53 км. Канали представлені майже у всіх сільських радах району і характеризуються значною довжиною – від 1 до 25 км (див. рис. 3). У Заздрівській та Соколівській сільських радах довжина каналів становить 24,71 км та 24,69 км відповідно. Як ландшафтні комплекси канали нагадують русла річок або їх стариці.

З метою з'ясування загального стану водних антропогенних ландшафтів та встановлення ступеня їх придатності для використання, в районі здійснюється державний моніторинг поверхневих вод та меліоративний моніторинг.

В рамках загальнодержавної системи моніторингу доквілля в Терехівському районі здійснюється комплекс меліоративних моніторингових робіт на одній із еталонних систем області – «Стрипа».

Водні ресурси району, як і Тернопільщини загалом, відіграють важливу роль в розвитку господарського комплексу області. Водні антропогенні ландшафти району використовується для промислового і сільськогосподарського водопостачання, комунально-побутових потреб, енергетики, риборозведення, рекреаційних цілей.

Список використаних джерел

1. Гулик С. В. Сучасна структура і стан водних антропогенних ландшафтів Тернопільського району / С. В. Гулик, Н. В. Сеньків // Сучасні проблеми геології: зб. наук. праць, присв. 155-річчю з дня народж. акад. П. А. Тутковського. – 2013. – С. 77-80.
2. Денисик Г. І. Антропогенне ландшафтознавство: навчальний посібник. Частина I. Глобальне антропогенне ландшафтознавство. Вінниця: «Едельвейс і К», 2012. 336 с.
3. Статистичні матеріали управління земельних ресурсів Тернопільської області (форма 6-зем).
4. Тернопільське обласне управління водних ресурсів: URL: <http://www.vodgosp.te.ua>.

Лось А.

магістрант I курсу

спеціальності 014 Середня освіта (Географія)

Науковий керівник – проф. Сивий М. Я.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ГЕОСАЙТІВ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Геосайти (або геолого-геоморфологічні пам'ятки) мають важливе значення для вивчення геологічної будови земної кори та геологічної історії розвитку Землі загалом та певної території зокрема. Їх вивчення створює умови для спостереження екзогенних геологічних процесів та вплив цих процесів на формування рельєфу. Більшість геосайтів мають наукову та культурно-естетичну цінність, що робить їх об'єктами наукового та пізнавального туризму.

Аналіз публікацій. Перші роботи, присвячені вивченню даного питання, були написані ще у XIX столітті. Першими українськими

вченими, які займалися вивченням геолого-геоморфологічних пам'яток (геосайтів) на території Подільського регіону (в тому числі і Хмельницької області), були С. Рудницький та П. Тутковський.

Детальним вивченням геологічної будови та геосайтів Хмельниччини займалися Свинко Й. М. («Природа Хмельниччини в геологічному минулому»), Страшевська Л. В. та Денисик Г. І. («Геосайти Поділля»).

Метою дослідження є аналіз геосайтів Хмельницької області, з метою визначення їх практичного значення.

Завданням дослідження є розробка рекомендацій щодо ефективного використання та охорони геосайтів Хмельницької області.

Виклад основного матеріалу. Існує велика кількість класифікацій геосайтів [2; 3; 9], проаналізувавши які, можна виділити такі типи геологічних об'єктів, що поширені в межах Хмельницької області: стратиграфічні; геоморфологічні; палеонтологічні; мінералого-петрографічні.

Геосайти *стратиграфічного типу* являють собою відслонення гірських порід, які є еталонними для визначення геологічного віку. Найбільш повно вони представлені в басейні р. Дністер, серед яких варто виділити китайгородське відслонення, розріз гораївської світи, розріз теремцівської світи, розріз данилівської світи. Особливу увагу слід приділити китайгородському відслоненню, розташованому поблизу с. Китайгород Кам'янець-Подільського району. Цей геосайт має важливе значення, оскільки тут відслонюються відклади силуру та девону, які є еталонними. Унікальність цього розрізу полягає в тому, що тут можна спостерігати повний розріз силурійських відкладів. Також, цей геосайт унікальний тим, що це єдиний в межах Східно-Європейської платформи міжнародний еталон вендських відкладень протерозойської ери, які контактують з шарами нижньої частини кембрійського розрізу.

До *геоморфологічних* пам'яток належать форми земної поверхні, утворені екзогенними процесами (печери, каньйони, останці). В межах Хмельницької області геоморфологічні геосайти представлені грядою Подільських Товтр та гіпсовими печерами Подністров'я. Подільські Товтри являють собою сильно розчленовані скелясті вапнякові пасма, що утворилися з відкладів скелетів давніх молюсків, моховаток, різноманітних водоростей. Товтрова гряда простяглася від Кременецького кряжу на півночі Тернопільської області до Дністра на півдні Хмельницької. Вона утворилися під час відступу Сарматського моря в неогені.

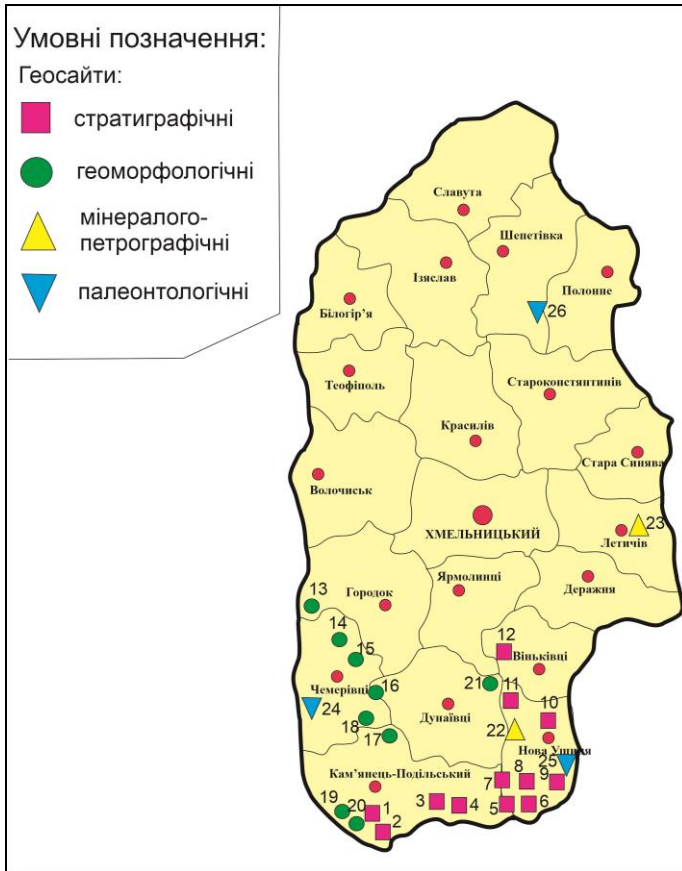

Рис. 1. Геосайти Хмельницької області [2]

Умовні позначення: 1 – неостратотип гринчуцької підсвіти; 2 – стратотип берновської підсвіти; 3 – китайгородське відслонення; 4 – розріз тернавської світи; 5 – розріз гораївської світи; 6 – розріз теремцівської світи; 7 – розріз данилівської світи; 8 – розріз жарнівської світи; 9 – неостратотип субоцької світи; 10 – відслонення калуських шарів; 11 – розріз джуржівських шарів; 12 – відслонення зінківських шарів; 13-17 – Товтрова гряда; 18 – Залучанська печера; 19 – печера Атлантида; 20 – печера Малишка-Киянка; 21 – печера Кармелока; 22 – відслонення вендських порід із вмістом фосфоритів; 23 – відслонення гранітів; 24 – відслонення порід з рештками давніх рослин; 25 – відслонення порід баденського ярусу з викопною фауною; 26 – відслонення в с. Гриців з викопною фауною неогену.

Найбільша кількість печер розташована в південно-західній частині області. Найбільшою гіпсовою печерою Хмельницької області є Атлантида. Печера знаходиться на схилі долини р. Збруч, біля

с. Завалля Кам'янець-Подільського району. Довжина її – 2525 м [3]. Також, можна виділити в межах області печеру Малишка-Киянка та Залучанську печеру (інша назва – Нігинська печера). Особливий інтерес для краєзнавців та істориків становить остання, де були знайдені рештки людей, які ховалися в ній від татарських військ. Згідно з легендою, татари, виявивши печеру і схованих у ній людей, і не зумівши проникнути, розвели біля входу велике вогнище із гречаної соломи й видушили всіх димом [10].

Геосайти *палеонтологічного* типу – це відслонення порід з рештками викопних організмів. Вони широко поширені в долині р. Дністер. У товщі порід зустрічаються рештки перших наземних рослин (силур) та рештки викопної фауни (венд, силур, девон, неоген). На півночі області, поблизу с. Гриців Шепетівського району, знаходиться одне з найбільших поховань ссавців сарматського віку. Тут виявили кісткові рештки коней гіпаріонів, хоботних гомфотеріїв, оленів еупроксів [3, с. 45].

Мінералого-петрографічні геосайти представлені магматичними і метаморфічними породами та відслоненнями гірських порід з включеннями рідкісних мінералів. В основному поширені на сході області. Причиною цього є вихід на поверхню кристалічного фундаменту у вигляді гранітів та гранітодіоритів. Серед геосайтів цього типу варто виділити відслонення гранітів поблизу с. Головчинці Летичівського району Хмельницької області на лівому березі Південного Бугу. Відслонення виникло на місці древнього каньйону. Тут на поверхню виходять сірі, дрібно та середньозернисті граніти чарнокітового комплексу та рогово-обманкового-біотитового гнейсу. Породи відносяться до подільського комплексу нижнього протерозою.

Геосайти є цінними джерелами для вивчення геологічної будови та геологічної історії своєї області. Вони можуть використовуватися як засоби наочності у процесі вивчення учнями курсів фізичної географії у середній школі та під час польових практик студентів. Геологічні об'єкти допомагають розширити світогляд молоді, виховують почуття любові до рідного краю, сприяють естетичному вихованню.

Основними проблемами, які перешкоджають ефективному використанню геосайтів є: важкодоступність; відсутність шляхів сполучення; занедбаний стан більшості геосайтів; використання під господарські потреби. Все це призводить до їхнього руйнування та втрати для наступних поколінь. Тому необхідно розробляти комплексні шляхи збереження геологічних пам'яток. Для України важливим є вивчення досвіду інших держав, де широкого поширення набуло створення геопарків. Геопарки, дозволяють зберегти унікальні геолого-

геоморфологічні об'єкти від фізичного руйнування, сприяють розвитку туристичної діяльності та підвищують їх наукове значення.

Як свідчить міжнародний досвід, геопарки можуть створюватися на базі вже існуючих природоохоронних територій. Прикладом може стати Національний природний парк «Подільські Товтри». Товтровий кряж є унікальним геологічним об'єктом, аналогом якому немає ніде у світі, а саме тому має широкі перспективи для створення тут у майбутньому геопарку. Ще один геопарк в межах Хмельницької області може бути створений в районі Дністровського каньйону. Саме тут знаходиться велика кількість геосайтів – карстові печери, відслонення порід з рештками давньої флори, відслонення відкладів силуру та девону. Доцільним було б об'єднати геосайти на півдні Хмельницької та Тернопільської областей в один геопарк. Це дозволить популяризувати геологічні пам'ятки та дати новий поштовх у розвитку туристичної діяльності, шляхом створення геотуристичних шляхів (геотраверсів) [6].

Територія Хмельницької області відповідає усім вимогам для створення геопарків: численні відслонення гірських порід, гіпсові печери, унікальна Товтрова гряда, мальовничі краєвиди Дністровського каньйону та долини річки Збруч, старовинна Кам'янець-Подільська фортеця.

Висновки. Таким чином, на території Хмельницької області знаходиться велика кількість геосайтів, які за змістом можна розділити на стратиграфічні, геоморфологічні, палеонтологічні, мінералого-петрографічні. Найбільші з них, це китайгородське відслонення, гіпсові печери, Подільські Товтри. Вони мають важливе значення для вивчення геологічної будови учнями, студентами, науковцями та всіма хто цікавиться геологією свого краю. Найбільш конструктивною формою використання та збереження геосайтів є створення геопарків. Геопарки дозволяють здійснювати ефективну охорону, наукову й освітню діяльність та забезпечення сталого розвитку територій.

Список використаних джерел

1. Бондарчук В. Г. Геологические памятники Украины / В.Г. Бондарчук. – Об-ство по распр. полит. и научн. знаний СССР. – К. : Рад. Україна, 1961. – 80 с.
2. Геологические памятники Украины: Справочник-путеводитель / Коротенко Н. Е., Щирица А. С., Каневский А. Я. и др. 2-е изд. стереотипное. – Киев: Наук. Думка, 1987. – 156 с.
3. Денисик Г. І. Геосайти Поділля / Г. І. Денисик, Л. В. Страшевська, В. І. Корінний. – Вінниця: Вінницька обласна друкарня, 2014. – 216 с.
4. Рудницький С. Знадоби до морфології подільського сточища Дністра / С. Рудницький // «Зб. наукового т-ва ім. Шевченка». – Львів, - 1913. – 303 с.
5. Свинко Й. М. Нарис про природу Тернопільської області: геологічне минуле, сучасний стан / Йосип Свинко. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. – 192 с.

6. Сивий М. Я. Геосайти Тернопільського Подністер'я як перспективні об'єкти майбутнього геопарку / М.Я. Сивий, Б.Б. Гавришок. – Тернопіль: ТНПУ, 2018.

7. Страшевська Л. В. Проблеми охорони геологічної спадщини Дністерського каньйону / Л. В. Страшевська // Екологія, неоекологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування : Мат-ли III Регіонал. наук. конф. студентів, магістрантів, аспірантів, молодих вчених. – Х. : Вид-во ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. – С. 98-100.

8. Тутковський П.А. Краєвиди України в зв'язку з її природою і людністю / П. Тутковський. – Київ: Червон. шлях, 1924. – 134 с.

9. Уїмблдон В.А.П. Проблеми охорони геологічної спадщини України / В.А.П. Уїмблдон, Н.П. Герасименко, А.А. Іщенко. – Київ: ДНЦ РНС НАНУ, 1999. – 129 с.

10. Шкурко С. Тасмунія Залучанської печери // Прапор юності. – 1961. – 15 січ.; Україна. – 1960. – № 15.

Мунтян В.

*магістрантка II курсу спеціальності 106 Географія
Науковий керівник – проф. Заставецька Л. Б.*

ПРИРОДНІ УМОВИ І РЕСУРСИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Мета статті – описати природо-ресурсний потенціал Тернопільської області, її можливості і перспективи використання у розвитку рекреації і туризму.

В останні роки сфера послуг або третинний сектор господарювання почав стрімко розвиватися і переважати над промисловістю та сільським господарством. Одним із таких напрямів розвитку є туризм. Наша область визнана однією з найперспективніших в плані туризму. Місцева влада визначає програму розвитку туризму в області на 5 років та інвестує в її здійснення немалі кошти, а отже це важливий сектор господарювання. Вивчивши її, досліджено головні напрями розвитку туризму в нашій області.

Темою праці є саме природні ресурси – це всі речовинні, енергетичні, інформаційні властивості природного довкілля, що прямо чи опосередковано можуть задовільнити життєві потреби людини у відпочинку чи оздоровленні. Дослідження В. П. Руденка свідчать, що Тернопільська область відноситься до середньозабезпечених природними ресурсами.

Тернопільщина має чи не всі передумови для того, щоб увійти до складу найрозвинутіших у туристському відношенні регіонів України та Європи, зокрема цьому сприяє: вигідне геополітичне розташування, багата культурно-історична спадщина, комфортні кліматичні умови,

мальовничі ландшафти, унікальна флора і фауна, розвинута мережа транспортного сполучення, достатні людські і матеріальні ресурси тощо. Область є однією із найбагатших на заповідні території і об'єкти, які займають майже 8,5% її площі.

У структурі природного потенціалу є геологічні та геоморфологічні, водні, лісові та ландшафтні об'єкти, кліматичні явища, які визначаються комфортністю для реалізації туризму. Найбільші обсяги природних ресурсів зосереджені в Шумському, Бережанському, Борщівському та Гусятинському районах, а найбільш щільніше вони розташовані в Підгаєцькому, Шумському, Монастириському районах.

Одним із видів формування туристичного потенціалу області є геоморфологічні ресурси – нерівності земної поверхні, які впливають на територіальну організацію інших природних туристичних ресурсів – річок, озер, кліматичних умов. Від того який рельєф території залежить і її клімат, розташування водних об'єктів, а відповідно і рослинний покрив та розселення тварин. Рельєф є основою розвитку всіх інших природних ресурсів.

Цікавими для туристів формами рельєфу є Кременецькі гори і Товтровий кряж (Медобори). На їх територіях організовано екологіко-туристичні стежки з пізнавальними маршрутами. Особливої уваги заслуговують карстові форми рельєфу – печери, які належать до найдовших в Україні, а печера Оптимістична займає перше місце у світі за довжиною серед гіпсових печер.

Клімат Тернопільської області є комфортним і сприятливим для туризму, він допоміжний засіб у розвитку туризму. Завдяки сезонності клімату Тернопільщини можна розвивати як літні, так і зимові види туризму. Найкращі кліматичні умови на берегах Дністра і його приток. Місто Заліщики, що лежить у одній з меандр Дністра, вважається кліматичним курортом області.

З водних ресурсів для туризму можна виділити «Дністровський каньйон», по якому здійснюються сплави різної складності, приваблюючи багато іноземних туристів.

Природні ресурси, як і географічні, завжди були основою розвитку туризму. Природні ресурси виконують численні функції; однією з найважливіших є можливість їхнього використання як засобу відновлення фізичних і духовних сил людини. Природні туристичні ресурси варто розглядати як ресурси, що активно використовуються для збереження чи підтримки здоров'я індивідуума. До них можна віднести як окремі компоненти природи, так і весь природний комплекс.

Усі природні ресурси оцінюють залежно від їх рекреаційного або туристичного потенціалу. Однак ступінь використання природних

ресурсів може бути різним і залежить переважно від спеціалізації регіону.

Незважаючи на те, що Тернопільська область займає одне з провідних місць в Україні за рівнем забезпеченості цінними ресурсами, здатними генерувати значний туристичний інтерес (вигідне геополітичне положення, сприятливі кліматичні умови, рівнинні і передгірські ландшафти, багатство флори і фауни, всесвітньовідомі спелеологічні ресурси, наявність практично всіх типів мінеральних вод, інші лікувальні ресурси, розвинута мережа транспортного сполучення, велика кількість історичних пам'яток культури та архітектури), регіональний туристичний продукт має низьку конкурентоспроможність на внутрішньому та міжнародному туристичному ринку і потребує подальшого розвитку і залучення значних інвестицій у його розбудову. Пріоритетними видами туризму в області, які історично сформувались і потребують подальшого комплексного розвитку є: релігійно-паломницький, культурно-пізнавальний, пригородницький і тематичний. За визначенням Всесвітньої туристської організації вони входять до основних напрямків розвитку туризму у XXI столітті. Тернопільщина як визнаний туристичний край позиціонується в Україні та закордоном завдяки широко відомим брендам: «Дністровський каньйон», «Замки Тернопілля», «Печери Тернопільщини», «Борщівська вишиванка», «Урочище Червоногород», «Мальовнича Бережанщина», «Медобори», «Говтри запрошують». Кременецький район є серед лідерів з просування місцевого туристичного бренду під назвою «В магії Кременця – сила України» на загальноукраїнському туристичному ринку.

Аналіз природно-рекреаційних ресурсів та історико-культурного потенціалу області демонструє широкий діапазон можливостей для організації різних видів туризму, лікування та відпочинку. Тернопільська область виступає на національному туристському ринку як адміністративний, історико-культурний, промисловий, спортивний і діловий центр, а в регіоні туризм має стати одним із пріоритетних напрямів розвитку.

Список використаних джерел

1. Географія Тернопільської області: монографія. В 2-х т. Т.2. Населення. Господарство / ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль: Крок, 2017. – 342 с.
2. Природно-кліматичні туристичні ресурси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/19110522/turizm/prirodnoklimatichni_turistichni_resursi.
3. Програма розвитку туризму в Тернопільській області на 2016-2020 роки Департаменту розвитку інфраструктури, транспорту та туризму обласної державної адміністрації. <http://te-rada.org/>.
4. Студопедія. Рельєф як туристичний ресурс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studopedia.org/11-26166.html>.

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ СТУДІЇ

Барчимуха Л.

магістрантка II курсу спеціальності 106 Географія

Науковий керівник – викл. Задворний С.І.

ГЕОГРАФІЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ КРЕМЕНЕЦЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Актуальність дослідження. Сьогодні культурна спадщина – невід’ємна складова системи прогресивного розвитку українського суспільства та збереження національної самобутності і автентичності. Даний культурний капітал виступає важливим ресурсом для активізації економічної діяльності у регіонах, сприяє розвитку туристичної індустрії. Виходячи із цього, надзвичайно актуальним є дослідження сучасного стану збереження та перспективних напрямків використання культурної спадщини. У свою чергу, суспільно-географічні дослідження територіальної організації об’єктів нерухомої спадщини сприяють формуванню стратегії комплексного соціально-економічного розвитку громад, міст, районів та регіонів. Необхідність вирішення даних питань обумовила доцільність вибору теми та мети дослідження.

Мета статті – суспільно-географічне дослідження культурної спадщини Кременецького району Тернопільської області та розроблення рекомендацій щодо її збереження і раціонального використання як важливої складової соціально-економічного розвитку території.

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про охорону культурної спадщини» визначає культурну спадщину як сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об’єктів культурної спадщини. У свою чергу об’єкти культурної спадщини – це визначні місця, споруди (витвори), комплекси (ансамблі), їхні частини, пов’язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об’єкти (об’єкти підводної культурної та археологічної спадщини), інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об’єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність [3].

Географія культурної спадщини – це напрям географії культури, предметом вивчення якого є територіальна організація культурної та

природної спадщини. У нашому дослідженні об'єктом дослідження виступає нерухома культурна спадщина. Вона являє собою сукупність об'єктів, які не можуть бути перенесені на інше місце без втрати їх цінності з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду та збереження своєї автентичності.

Об'єкти культурної спадщини класифікують за типами та видами. Основними типами є споруди (витвори), комплекси (ансамблі), визначні місця. Видову структуру нерухокої культурної спадщини формують пам'ятки археології, історії, архітектури, містобудування, ландшафтні, науки і техніки, монументального та садово-паркового мистецтва.

Культурна спадщина Кременецького району Тернопільської області є невід'ємною частиною культурного надбання України, а відтак і світового культурного надбання. Станом на 01 січня 2019 р. у Кременецькому районі налічується 230 об'єктів культурної спадщини, які взяті на облік та занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Серед них пам'яток археології налічується – 39, історії – 89, архітектури і містобудування – 93, монументального мистецтва – 7, садово-паркового – 2 [1]. Структура культурної спадщини Кременецького району у відсотках представлена на рис. 1.

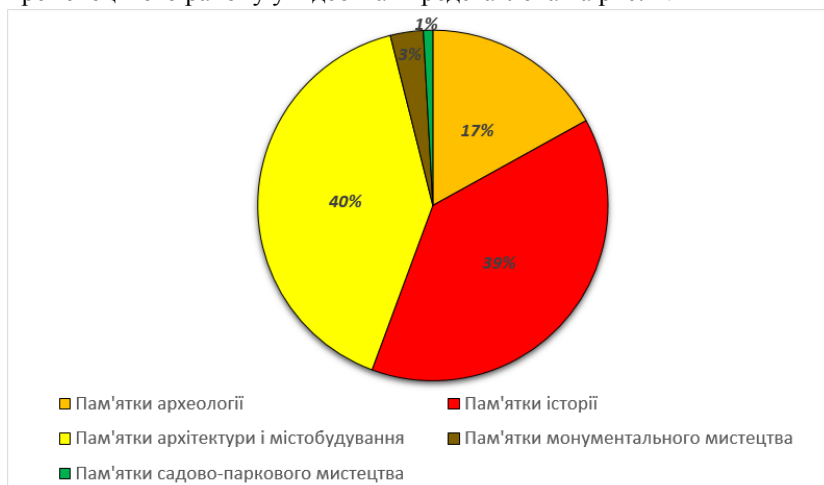

Рис. 1. Структура культурної спадщини Кременецького району

Особливу цінність з історичної, освітньо-виховної, мистецької та туристичної позицій займають пам'ятки національного значення. Таких пам'яток у районі налічується 21, що складає 9,1% від загальної

кількості усіх пам'яток. Такий показник свідчить про високий рівень концентрації визначних пам'яток на досліджуваній території. Розташовуються вони переважно у містах Кременець та Почаїв. Пам'ятки архітектури у Кременці представлені руїнами Кременецького замку IX-XVI ст., ансамблем колегіуму (1731-1743 рр.), Францисканським монастирем (1636 р.), Богоявленським монастирем (1760-ті рр.), будинком-музеєм Ю. Словацького (кін. XVIII ст.), житловими будинками (XVIII-XX ст.). Єдина історична пам'ятка національного значення у м. Кременець – Козацьке кладовище 1648-1951 рр. в межах П'ятницького цвинтаря. У Почаєві – комплекс споруд Почаївської лаври (XVI-XIX ст.) та мурована Всіхсвятська церква (1773 р.). У сільських поселеннях району розташовуються наступні пам'ятки національного значення: с. Башуки – дерев'яна дзвіниця Михайлівської церкви XVIII ст.; с. Старий Почаїв – мурована Покровська церква (1643 р.); с. Підлісці – каплиця XVI-XVII ст.

Аналіз територіальної диференціації об'єктів культурної спадщини нами здійснено у розрізі адміністративно-територіальних одиниць, що дасть можливість проаналізувати рівень забезпечення об'єктами територіальні громади різного рівня. Станом на початок 2019 р. до складу Кременецького району входило 25 сільських рад і 2 об'єднані територіальні громади (Почаївська міська та Лопушненська сільська). Кременецька міська рада лише номінально входить до складу району, адже Кременець має статус міста обласного значення.

За К. Поливач територіальна диференціація культурної спадщини відбувається в просторі й часі внаслідок таких основних чинників:

- природних (природна унікальність, естетика ландшафту, еталонність природних компонентів та їхніх поєднань);
- культурних (культурна унікальність, автентичність);
- історичних і соціальних (історія освоєння території);
- ментальних (суб'єктивні обставини сприйняття світу природних та культурних цінностей як спадщини) [4 с. 21].

Найбільша кількість пам'яток зосереджена на території підпорядкованій Кременецькій міській раді – 117 об'єктів, а також у Почаївській громаді і Білокриницькій сільській раді – по 17. Щодо щільності пам'яток на 10 км², то цей показник найвищий у Кременецькій м/р – 56,5 пам'яток на 10 км², Білокриницькій с/р – 3,4, Почаївській ОТГ – 3,1. Найменше значення цього показника простежується у Лідихівській та Ридомильській сільських радах – по 0,2. Показник кількості об'єктів культурної спадщини у розрахунку на 1 тис. мешканців у межах району найвищий у Білокриницькій с/р і

Кременецький м/р – по 5,4, Попівецький – 4,6, Колосівській – 4,1.
 Найнижчий показник у Лідихівській с/р – 0,4.

Загальні риси територіальної диференціації культурної спадщини
 Кременецького району Тернопільської області представлено на рис. 2.

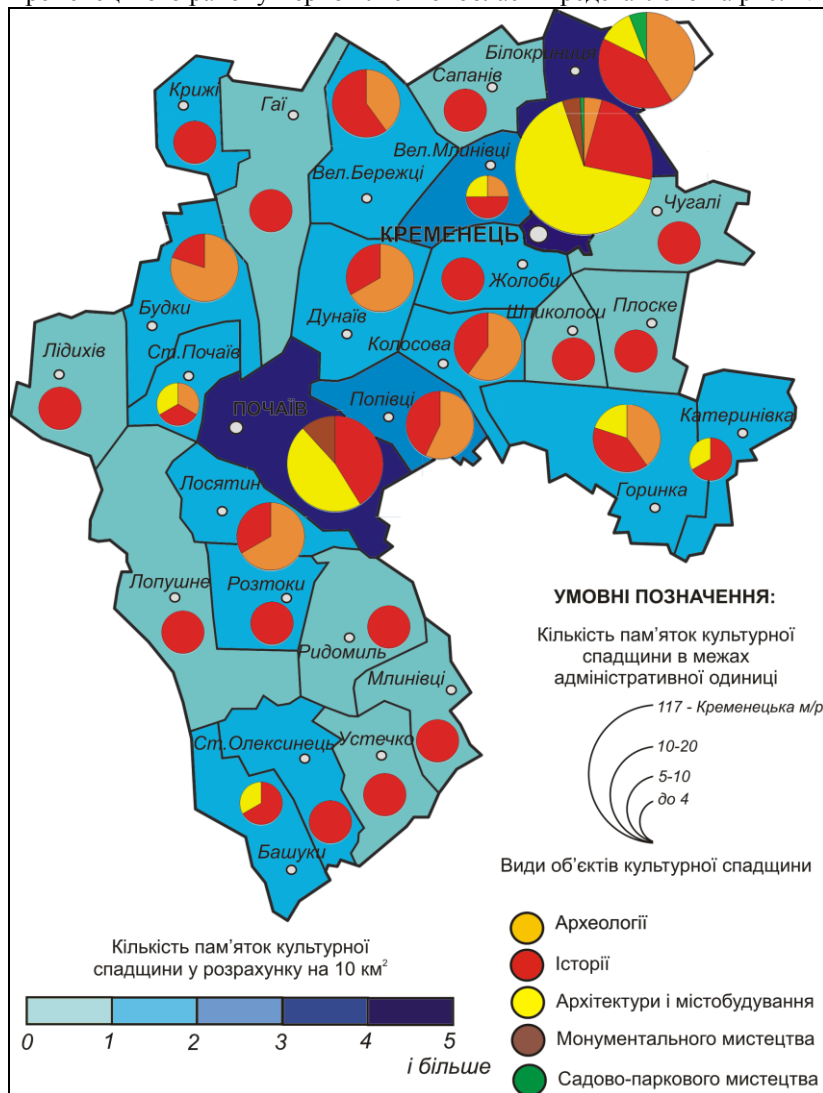

Рис. 2. Територіальна диференціація культурної спадщини
 Кременецького району

Аналізуючи особливості територіальної диференціації культурної спадщини Кременецького району можна відзначити наступне:

1) найвища концентрація пам'яток культурної спадщини присутні у північно-східній та центральній частині району (Кременецька м/р, Білокриницька с/р, Великолинівська с/р, Почаївська ОТГ та Попівська с/р);

2) основні центри зосередження пам'яток культурної спадщини – м. Кременець, м. Почаїв, с. Білокриниця;

3) найпоширеніші пам'ятки в межах району – історичні та археологічні, які зустрічаються переважно усюди, за винятком південно-східної частини району. Пам'ятки архітектури концентруються переважно у центрі та на заході. Усі пам'ятки поунументального мистецтва розташовуються у Кременці і Почаєві;

4) найнижча концентрація історико-культурних пам'яток простежується на заході та південному-заході Кременецького району.

З метою збереження та раціонального використання пам'яток культурної спадщини Кременецького району необхідна дієва цільова програма. Метою такої програми має бути проведення інвентаризації об'єктів культурної спадщини з метою швидкого реагування на різноманітні загрози для них та їх збереження, визначення найбільш цінних пам'яток, їх реставрації та пристосування для подальшого залучення у систему національних та міжнародних туристичних маршрутів, для забезпечення уніфікованого електронного обліку наявних об'єктів культурної спадщини, визначення площ, їх охоронних зон. Також вимагає активізації робота щодо виявлення нових пам'яток, особливо на територіях де незначна їх концентрація, із подальшим занесенням до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

Висновки. Аналіз сучасного стану та основних проблем збереження і використання культурної спадщини Кременецького району засвідчив, що досліджувана територія та окремі поселення (Кременець і Почаїв) володіють потужним історико-культурним потенціалом, деякі складові якого є унікальними і мають загальносвітове значення.

Список використаних джерел

1. Державний реєстр нерухомих пам'яток України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/officialcategory?cat_id=244910406.

2. Дяків С. Характеристика історико-культурних туристичних ресурсів Кременецького району Тернопільської області / С. Дяків. // Вісник львівського університету. Серія географічна. – 2013. – С. 32–37.

3. Закон України «Про охорону культурної спадщини» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.

4. Поливач К.А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України / Наук. ред. Руденко Л.Г. – К.: Інститут географії НАН України, 2012. – 208 с.

Гуменюк В.
магістрантка II курсу,
Балабан З.
магістрантка I курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Науковий керівник – доц. Потокій М. В.

ТЕРНОПІЛЬЩИНА І ЄС: АСПЕКТИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ІМПОРТУ ПОСЛУГ)

Постановка проблеми. Імпортна діяльність є важливою статтею витрат, однак вона є необхідною з точки зору забезпечення населення тими видами, які відсутні в межах області. Доцільно дослідити ті види послуг, без яких область на даний час не може обійтися.

Вклад основного матеріалу. Обсяги експорту та імпорту послуг із Тернопільської області в країни-члени ЄС за останні п'ять років зазнають значних змін, то збільшуючись, то зменшуючись, однак не опускаються нижче 35 і 5 мільйонів доларів відповідно. Сальдо в зовнішній торгівлі послугами в області додатне.

Таблиця 1

Обсяги експорту та імпорту послуг в Тернопільській області, млн. дол.*

Вид діяльності	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Експорт послуг, всього, у тому числі до країн ЄС	58,3199 51,1399	55,8881 46,435,1	43,4756 35,5570	79,9416 72,3053	57,8139 49,2596
Імпорт послуг, всього, у тому числі із країн ЄС	12,6287 10,8645	8,4678 7,4594	10,3927 5,4486	5,7889 5,4486	8,6792 8,2100

*) За даними Головного управління статистики в Тернопільській області

Кількість підприємств, установ і закладів, які здійснюють зовнішньоторгові операції, як і кількість країн-партнерів зовнішньоекономічної діяльності, практично не змінилася. Імпортні операції послугами у 2016 р. та 2017 р. здійснювалися в Тернопільській області 54 підприємствами і закладами.

Розподіл імпорту за країнами. Найбільшими імпортерами послуг у 2014 р. в область були Польща (2,696 млн. дол.), Німеччина (2,292), Велика Британія (0,212), Бельгія (0,194), Болгарія (0,122), Італія (0,165), Австрія (90), значно менше – Мальта, Іспанія. У 2017 р. послуги надавалися фірмами Польщі (3,2281 млн. дол.), Німеччини (1,215), Бельгії (0,4913), Великої Британії (0,3531), Швеції (0,3464), Словаччини (0,3018), Іспанії (0,144 млн. дол.), у значно менших обсягах – Чехії, Румунії, Франції, Болгарії, Литви, у невизначених

обсягах – фірмами Греції, Данії, Естонії, Кіпру, Латвії, Нідерландів, Португалії, Словенії, Угорщини.

Таблиця 2

Динаміка та структура імпорту послуг*, тис. дол.

№	Вид послуг	Рік		
		2014	2016	2017
1	Послуги з переробки матеріальних ресурсів**	21,4 0,3	24,9 0,5	...
2	Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій	455,2 6,1	288,3 5,3	231,9 2,8
3	Транспортні послуги	2030,1 27,2	2142,8 39,3	2418,8 29,5
4	Послуги, пов'язані із подорожами	2262,4 30,3	1068,4 19,6	1686,4 20,5
5	Послуги з будівництва	176,6 2,4	-	...
6	Послуги зі страхування	0,2 0,0	0,1 0,0	0,1 0,0
7	Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	7,9 0,1	-	...
8	Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	151,3 2,0	72,4 1,3	93,4 1,1
9	Послуги у сфері телекомунікацій, комп'ютерні та інформаційні послуги	249,9 3,4	299,2 5,5	302,8 3,7
10	Ділові послуги	2061,4 27,6	1552,5 28,5	2572,8 31,3
11	Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	43,0 0,6	-	-
Усього		7459,4 100	5448,6 100	8210,0 100

*) За даними Головного управління статистики в Тернопільській області

***) У чисельнику – млн. дол., у знаменнику – частка даного виду у %

Структура імпорту послуг. У 2014 р. переважали послуги, пов'язані із подорожами (2,2624 млн. дол. США або 35,2%). Найвища частка припадала на Німеччину (42,7%), Польщу (27,6%), Нідерланди (9,8%), Болгарію (5,3%).

Значними за обсягами були ділові послуги, із яких на Німеччину припадало 39,7%, на Польщу – 39,2%, Велику Британію – 6,6%, Австрію – 3,2%.

В імпорті послуг транспорту левова частка припадала на послуги автомобільного транспорту (59,3%; Польща, Швеція, Німеччина, Чехія,

Іспанія). Невелику частку склали інші допоміжні транспортні послуги (14,4%), інформаційні послуги (3,2%), послуги з ремонту та технічного обслуговування (5,4%), послуги з будівництва (2,1%), роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності (1,9%), послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги (0,5%), послуги з переробки матеріальних ресурсів (0,3%) [2, 3, 4, 5].

Послуги з переробки матеріальних ресурсів. У 2016 р. вони стосувалися послуг з переробки товарів за кордоном. Надавалися підприємствами і закладами Бельгії (87%). У 2017 р. надавалися поодинокими фірмами Бельгії, Великої Британії, Іспанії, Польщі, Румунії, Словаччини і Словенії.

Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій. У 2016 р. стосувалися ремонту машин та устаткування (8,8%), поточного ремонту та технічного обслуговування транспортних засобів (90%), ремонту апаратури, побутових приладів та інструментів (1,2%). Надавалися підприємствами і закладами Польщі (59%), Нідерландів (17%), Німеччини (10%), також Бельгії (4%), Австрії, Франції, Словаччини, Іспанії, Швеції. У 2017 р. надавалися Польщею (56%), Німеччиною (10%), Іспанією (8%), Бельгією, Австрією, Францією та Нідерландами.

Транспортні послуги стосувалися послуг морського транспорту (697,5 тис. дол.), послуг повітряного транспорту (697,5), послуг залізничного транспорту в обсязі 0,1 тисячі доларів, послуг автомобільного транспорту (863,6, у тому числі з послуг вантажного автотранспорту – 7,5%, транспортно-експедиційних послуг автотранспорту – 24,1%, послуг, пов'язаних із забезпеченням автомобільної транспортної інфраструктури – 8,2%), інших допоміжних та додаткових транспортних послуг (609,3 тис. дол. або 28,1%, у тому числі послуг із оформлення документів відповідно до митних вимог – 22,8% і інших транспортних послуг – 5,3%).

Даний вид послуг надавався підприємствам, закладам і громадянам Тернопільської області 22 країнами світу. Найбільша частка припадає на Польщу (1579,3 тис. дол. – 72,6%), Швецію (15,7%), Німеччину (5,6%), а також Словаччину (2,6%), Чехію (1,6%), Австрію, у дуже малих обсягах на Болгарію, Бельгію, Литву. У 2017 р. надавався фірмами Польщі (1618,2), Швеції (339,2), Словаччини (205,8), Німеччини (135,4), Чехії (34,9 тис. дол.).

Послуги, пов'язані із подорожами. У 2016 р. стосувалися послуг під час відряджень (308,4 тис. дол. або 24,0%, у тому числі послуг, пов'язаних із проживанням під час відряджень, – 11,0%, послуг, пов'язаних із харчуванням, – 11,2%, місцевих транспортних послуг в

період відрядження – 1,6%, послуги операторів, що організували перебування під час відрядження – 0,2%), послуги під час інших ділових подорожей (976,5 тис. дол. або 76%, у тому числі послуги, пов'язані із проживанням, – 0,6% і послуги, пов'язані із харчуванням, – 75,4%), послуги, пов'язані із освітньою метою (0,1 тис. дол.). Найбільше послуг, пов'язаних із подорожами, надавалося підприємствами і закладами Польщі (407,2 тис. дол. або 31,7%), Німеччини (286,1 тис. дол.), а також Словаччини (60,4), Нідерландів (53,7), Австрії (53,0), Бельгії (36,3), Угорщини (30,3), Болгарії (29,8), Іспанії (25,0), Італії (24,9), Чехії (19,3), Франції (17,0 тис. дол.). У 2017 р. основними партнерами тут були фірми Німеччини (528,4) і Польщі (407,2). У обсягах, до 100 тис. дол. надавалися фірмами Іспанії, Австрії, Бельгії, Болгарії, Італії, Литви, Румунії, Словаччини, Франції.

Послуги із страхування в обсязі 100 доларів надавалися польськими фірмами у 2016 і 2017 роках.

Роялті та інші послуги, пов'язані із використанням інтелектуальної власності, у 2016 р. надавалися Бельгією в обсязі 53,1 тис. дол., Францією в обсязі 19,4 тис. дол., у 2017 р. – фірмами Бельгії (73,0), Франції (18,5), Німеччини (2,0 тис. дол.).

Послуги у сфері телекомунікацій, комп'ютерні й інформаційні послуги. У 2016 р. на телекомунікаційні послуги припадало 4,8%, комп'ютерні послуги – 95%, інформаційні послуги – 0,2%. Надавалися Німеччиною у обсязі 149,2 тис. дол., Бельгією (122,7), Естонією (12,9), Польщею (8,1), Швецією (6,3). У 2017 р. імпорт цього виду послуг дещо зріс (до 302,8 тис. дол.), але його частка у загальному обсязі імпорту послуг зменшилася. Надавалися фірмами Німеччини (50% всього обсягу), Бельгії (40%), Польщі (3%), Італії (2%), Естонії.

Ділові послуги надавалися у 2016 р. у обсязі 1,5525 мільйона доларів. Вони стосувалися професійних і консалтингових послуг (40,8%), наукових і технічних послуг (9,4%), послуг сільського господарства та послуг видобутку (10,9%), послуг операційного лізингу (2,8%), послуг, пов'язаних із торгівлею, та посередницьких послуг (0,8%), інших ділових послуг (35,3%). Найбільше такого виду послуг надавалося Кіпром (34%), Німеччиною (28%), Польщею (23%), Великою Британією і Австрією (по 5%), Бельгією, Словаччиною, Хорватією. У 2017 р. надавалися фірмами Польщі (842,4), Німеччини (371,4), Великої Британії (349,3), Бельгії (204,0), Австрії (176,8), у значно менших обсягах – Іспанії (44,4 тис. дол.).

Таблиця 3

Групування країн-партнерів – членів Європейського Союзу
за обсягами імпорту у 2013 і 2016 роках*

№	Обсяг імпорту послуг	Країни ЄС	
		2013 рік	2016 рік
1	Від 1,1 до 5,1375 млн. дол.	Німеччина, Польща	Німеччина, Польща
2	Від 500,1 тис. до 1,0 млн. дол.		<i>Кіпр</i>
3	Від 100,1 до 500,0 тис. дол.	Австрія, Бельгія, Велика Британія, Нідерланди, Угорщина, Франція, Чехія, Швеція	Австрія, Бельгія, Нідерланди, Словаччина , Швеція
4	Від 50,1 до 100,0 тис. дол.	Італія	<i>Велика Британія</i> , <i>Чехія</i>
5	Від 10,1 до 50,0 тис. дол.	Болгарія, Данія, Іспанія, Литва, Румунія, Словаччина	Болгарія, Естонія , Іспанія, <i>Італія</i> , Румунія, <i>Угорщина</i> , <i>Франція</i>
6	Від 5,1 до 10,0 тис. дол.		<i>Литва</i>
7	Від 1,1 до 5,0 тис. дол.	Греція, Естонія, Хорватія	Греція, <i>Данія</i> , Хорватія
8	Менше 1,0 тис. дол.		Латвія , Португалія , Словенія

*) Дані на 2016 рік повніше відображають обсяги експорту послуг у порівнянні із пізнішими даними

Польща – країна не змінила свого положення в таблиці групування;

Словаччина – країна піднялася в таблиці групування;

Італія – країна опустилася в таблиці групування;

Латвія – нова країна в таблиці групування.

Висновки. Область нарощує темпи приросту експорту послуг. Відбувається постійний перерозподіл як основних видів послуг, так і країн, яким вони надаються. Ряд послуг здійснюються періодично або одноразово (з будівництва). Істотно збільшується частка транспортних послуг і послуг, пов'язаних із подорожами, що пояснюється збільшенням кількості іноземних студентів у вищих навчальних закладах Тернополя. Однак головним видом послуг є послуги з переробки матеріальних ресурсів. В окремі роки зростала частка інших видів послуг (у сфері телекомунікацій, комп'ютерних та інформаційних

послуг). Область має значні резерви для збільшення експорту послуг, зокрема ділових і послуг в сфері телекомунікацій.

Список використаних джерел

1. Зовнішньоекономічна діяльність на Тернопільщині / Тернопільський Енциклопедичний Словник / Передмова Геннадія Яворського. – Тернопіль: ВАТ ТВПК «Збруч», 2004. – Т. 1. А – Й. – 696 с.
2. Зовнішньоекономічна діяльність Тернопільщини в 2014 році. Статистичний збірник / За редакцією Н. С. Дідуник; відповідальна за випуск Г. Ф. Романик. – Тернопіль, Головне управління статистики у Тернопільській області, 2015. – 121 с.
3. Зовнішня торгівля Тернопільської області товарами і послугами у 2017 / За редакцією Н. С. Дідуник; Відповідальні за випуск Н. В. Куніц і Г. Ф. Романик. – Тернопіль, Головне управління статистики у Тернопільській області, 2018. – 122 с.
4. Статистичний щорічник Тернопільської області. 2014 рік. – Тернопіль, Головне управління статистики у Тернопільській області, 2015. – 442 с.
5. Статистичний щорічник Тернопільської області. 2017 рік / За редакцією А. А. Чорного; Відповідальні за випуск Т. М. Гришук, Н. С. Дідуник. – Тернопіль, Головне управління статистики у Тернопільській області, 2017. – 428 с.

Демків О.

*магістрантка I курсу спеціальності 106 Географія
Науковий керівник – проф. Заставецька Л. Б.*

АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В БУЧАЦЬКОМУ РАЙОНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОКРАЩЕННЯ

Населення є однією з основних властивостей території, головною продуктивною силою суспільства, а також споживачем матеріальних благ. Воно виступає як головна рушійна сила трансформації навколишнього простору, від його вікової, освітньої, професійної та соціальної структур залежать темпи та пропорції економічного розвитку району, фактори навантаження на навколишнє середовище тощо. В той же час, воно володіє рисами унікальності, формує суспільне середовище з його культурним, соціальним та економічним наповненням.

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю вивчення сучасної демографічної ситуації в Бучацькому районі та шляхи її покращення.

Мета дослідження: вивчення демографічної ситуації в Бучацькому районі Тернопільської області.

Демографічна ситуація є основою забезпечення безпеки, побудови майбутнього та створення умов для відтворення трудового потенціалу. В той же час, показники народжуваності, природній приріст, механічний приріст, рівень здоров'я та робоча сила виступають

фундаментом стабільності суспільства. Загострення демографічних проблем в період трансформації економіки вимагає переосмислення наукового доробку з питань оптимізації демографічної політики, регулювання відтворення трудового потенціалу та врахування в дослідженнях тих суперечностей, умов та чинників, що визначають перспективи демографічної політики та утвердження нового підходу до відтворення населення району.

За сучасними статистичними даними у 2015 році населення району становила 63935 осіб. З якого кількість міських жителів становила – 15091 осіб, а сільських – 48844 (рис. 1) [2].

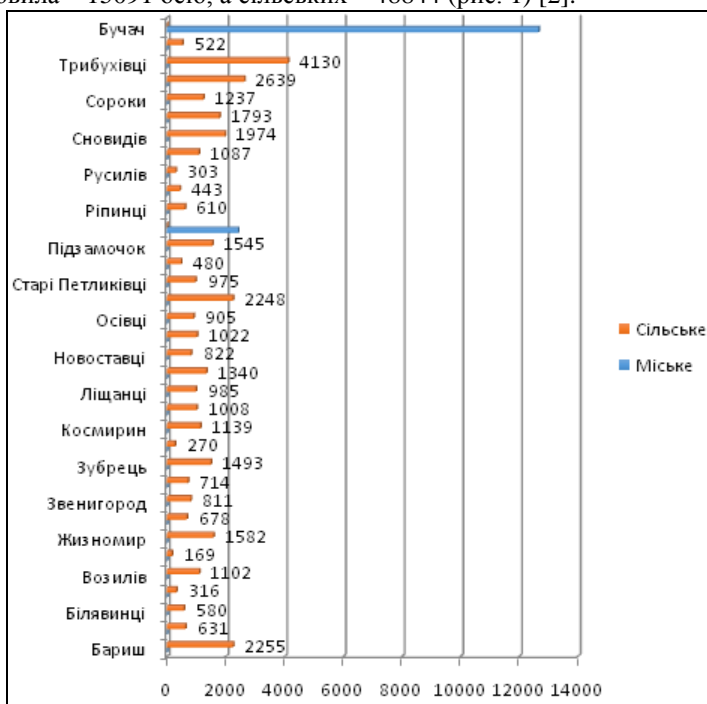

Рис. 1. Чисельність міського та сільського населення на 2015 р.

Населення Бучацького району у 2016 році складало 63801 чоловік. У 2017 році становило 63644 осіб [2]. А у 2018 році – 63110 осіб, що на 1% менше, ніж у 2016 році. Станом на 2018 рік складає 48288 тис. осіб, що становить 76,52%, тоді як міське населення 14822 тис. осіб – 23,48%. За період з 2014 по 2018 рік спостерігається скорочення міського населення. За цим показником Бучацький район належить до районів з високою чисельністю населення. Проте, за останні п'ять років

(аналогічно до загальнообласної тенденції) чисельність населення дещо скоротилася (рис. 2) [4].

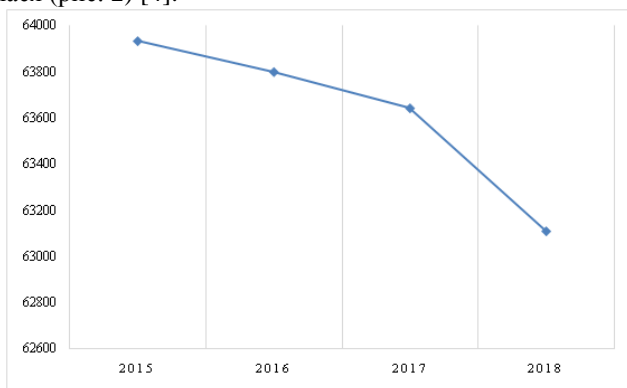

Рис. 2. Кількість населення Бучацького району за 2015-2018 рр.

За цей період в районі започаткувалися негативні тенденції старіння населення, перевищення смертності над народжуваністю. Більше того, подальший розвиток таких тенденцій призводить до поглиблення соціальних проблем. В сьогоденних умовах спостерігається наявність гострих соціально-економічних проблем сільського населення в сфері його зайнятості.

Однією з позитивних тенденцій формування населення є народжуваність. Його рівень залежить від багатьох факторів рівня реальних доходів на душу населення, цін на споживчі товари і послуги, наявності житла, розміру плати за житло і комунальні послуги, рівня медичного обслуговування.

У 2017 році народилося у міських та сільських місцевостях 670 дітей. 338 чоловічої статі та 332 жіночої. На 100 дівчаток народилося 102 хлопчики. У міських поселеннях народилося 110 дітей. З них 43 хлопчики та 67 дівчаток. На 100 дівчаток 64 хлопчики. У сільській місцевості народилося 560 дітей. З них 295 дівчаток та 265 хлопчиків [4].

Співвідношення між чоловіками і жінками станом на 1 січня 2018 року доводить, що більшість населення району становлять жінки – 32915, а чоловіки – 30305. На кожні 1086 жінок припадає 1000 чоловіків [4].

У середньому і старшому віці чоловіків стає менше, ніж жінок. Це зумовлено вищим показником смертності чоловіків, більшою кількістю мігрантів серед них.

Сучасні міграції, це ще один демографічний показник населення, що має соціально-економічні причини. Щороку певна кількість працездатного населення виїжджає з району на заробітки, деяка частина повертається назад. В середньому ці показники можна розглядати за 2017 рік (рис. 3).

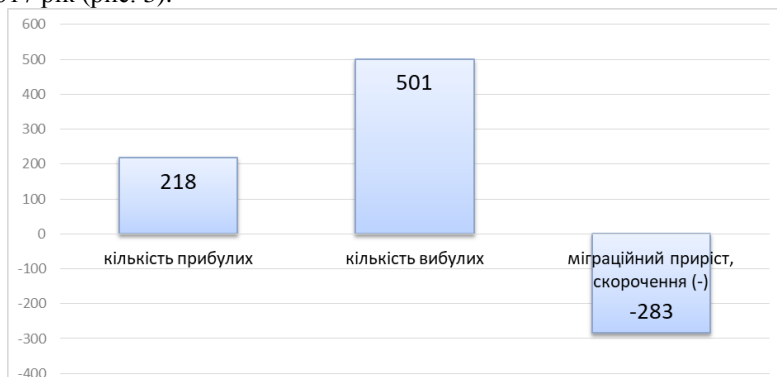

Рис. 3. Міграційний рух населення в Буцацькому районі у 2017 році [4]

Саме міграційний приплив може компенсувати природне зменшення населення і забезпечити збалансування статеві-вікової структури населення. Однак демографічний дефіцит настільки значний, що за масштабів міграції, необхідних для його покриття, можуть виникнути небезпека порушення єдності та внутрішньої рівноваги суспільства, труднощі взаємоадаптації корінного і прибулого населення.

Одним із шляхів розв'язання цієї проблеми є імміграція етнічних українців, вихідців з України інших національностей.

Досягненню цієї ж мети сприятиме створення умов для повернення працівників мігрантів на батьківщину шляхом захисту їхніх прав на роботу за кордоном, працевлаштування і започаткування малого бізнесу на батьківщині. Необхідно розв'язувати проблему зменшення міграційного впливу населення регіону за кордон. Це сприятиме не тільки зменшенню депопуляції, скільки забезпечить поліпшення якісних характеристик населення.

З метою поліпшення відтворення населення Буцацького району зусилля демографічної політики необхідно спрямовувати як на зростання добробуту населення, так і на формування нормального соціально-психологічного клімату в суспільстві для побудови сім'ї й налаштування громадян на багатодітність.

Збереження та зміцнення демографічного і трудових ресурсного потенціалу району, подолання кризових демографічних процесів,

відновлення фізичного і духовного здоров'я населення, поліпшення ситуації на ринку праці та зменшення безробіття внаслідок вжиття запропонованих заходів сприятиме посиленню національної безпеки держави в соціально-економічній та соціально-демографічній сферах.

Ефективна реалізація перерахованих напрямів і заходів потребує поетапного розв'язання соціальних проблем Бучацького району відповідно до зростаючих потреб населення. Запропонована система заходів створить умови для виходу на якісно новий рівень соціального розвитку району, якому притаманні: високий платоспроможний попит на робочу силу, його відповідність обсягам і структурі пропозиції робочої сили; високий рівень добробуту та соціального споживання; комплексність, орієнтація на розв'язання нагальних соціальних проблем; мінімальні соціальні ризики.

Список використаних джерел

1. Гудзеляк І. І. Географія населення: навчально-методичний посібник для студентів напряму підготовки 6.040104 – географія (програма, самостійна і практичні роботи, індивідуальне науково-дослідне завдання). Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 76 с
2. Дідуник Н. С.: Статистичний збірник населення Тернопільської області 2015, 2016, 2017 рр.
3. Стадник О. Г. Географія населення з основами демографії – Х.: Вид. група «Основа», 2009. 112 с.
4. Чисельність населення в Бучацькому районі на 1 лютого 2018 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <http://www.te.ukrstat.gov.ua/files/DS/DS1.htm>.

Карнаус Х.

*магістрантка II курсу спеціальності 106 Географія
Науковий керівник – проф. Заставецька Л. Б.*

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИДІЛЕННЯ ОСНОВНИХ ФАКТОРІВ ЗАХВОРЮВАНОСТІ ТА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

Постановка проблеми. Виникнення хвороб та особливості їх поширення визначаються природно-екологічними та соціально-економічними чинниками, значення останніх з яких набуває все більшого значення через вплив способу життя, доходів населення, житлових умов, структури харчування та ряду інших чинників.

Виклад основного матеріалу. Дослідники по-різному обґрунтовують свої схеми класифікації чинників захворюваності та здоров'я населення. Розглянемо окремі підходи до їх виділення та класифікації.

Дж. Роббінс виділив чотири групи факторів охорони здоров'я: спосіб життя, біологічні фактори, стан навколишнього (природного) середовища, обсяг і якість медичної допомоги [1]. При цьому він показав, що інтенсивність впливу цих груп факторів суттєво відрізняється. Так, на першу групу, що включає такі фактори як паління, зловживання алкоголем, вживання наркотиків, нераціональне харчування, праця в шкідливих умовах, стреси, гіподинамія, незадовільні побутові умови та гіперурбанізація, припадає 51-52% загального впливу. Чинник навколишнього (природного) середовища (зокрема, забруднення повітря, води, ґрунту, понаднормовий рівень радіації, електромагнітні поля тощо) охоплює 20-21% впливу, біологічні фактори (спадковість, стать, вік тощо) – 19-20%. На групу факторів, пов'язаних із обсягом і якістю медичної допомоги (зокрема, вакцинація, періодичність медичних обстежень, своєчасність та якість лікування) припадає 8-9% впливу [1].

В. Куценко вважає, що стан здоров'я населення формується під впливом таких основних чинників: спадковість і генетичний фонд; рівень розвитку системи охорони здоров'я; спосіб та рівень життя населення; рівень розвитку продуктивних сил; стан навколишнього середовища; політичні рішення щодо розвитку охорони здоров'я. Найважливішими чинниками середовища, які впливають на стан здоров'я населення регіону є просторова неоднорідність і нерівномірність розвитку медико-просторових явищ і процесів, їх територіальне вирівнювання та територіальна поляризація, зональність та азональність передумов і проявів, наявність детермінуючих зв'язків медико-просторових явищ і процесів [3].

Л. Немець та Г. Баркова виділили шість груп факторів впливу на стан здоров'я населення і розвиток медичної системи: суспільно-географічні, історичні (звичаї, традиції), економічні (державне фінансування галузі, доходи та витрати населення, рівень життя тощо), демографічні (природний рух, міграції населення), соціальні (наявність та рівень соціальної інфраструктури, рівень життя, умови праці, можливості оздоровлення) та екологічні [1].

На думку Д. Шиян, стан здоров'я населення є якісним показником життєдіяльності людини та рівня життя і залежить від природно-географічних особливостей, рівня економічного та соціального розвитку регіонів, екологічного стану навколишнього середовища, рівня розвитку системи охорони здоров'я тощо [1]. Р. Молікевич підтверджуючи, що на стан здоров'я населення впливають різні групи факторів (природні, демографічні, соціально-економічні, соціокультурні, екологічні), акцентує увагу на тому, що окремі чинники «поседаються» у своєму

впливі на здоров'я населення, підсилюючи або послаблюючи один одного. На його думку, оскільки іноді дуже важко відділити один чинник від іншого, з'ясувати силу впливу фактора, тому доцільніше вести мову про ймовірність збільшення ризику для здоров'я чи поширення конкретної групи хвороб, що методично реалізується за допомогою кореляційного аналізу [3]. До групи природних чинників він включає аномалії магнітного поля, еритемну сонячна радіацію, високу здатність атмосфери до самоочищення, наявність осередків природно-вогнищевих хвороб; екологічних чинників та природно-техногенних небезпек – викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, якість питної води, сховища відходів та отрутохімікатів. Серед найпріоритетніших факторів формування сучасної медико-демографічної ситуації він називає рівні соціально-економічного розвитку, урбанізації, розвитку системи охорони здоров'я [3].

Як узагальнення, доцільно виділити такі шість груп чинників захворюваності та здоров'я населення (рис. 1):

- генетична спадковість населення;
- природне середовище (лікувальні та рекреаційні властивості ландшафтів, лісових масивів, підземних вод тощо (позитивні чинники); забруднення атмосферного повітря стаціонарними та пересувними джерелами, забруднення ґрунтів, поверхневих та підземних вод, радіаційне забруднення, неефективне поводження з відходами тощо (негативні чинники));
- демографічна ситуація та демографічна поведінка (очікувана тривалість життя, середній вік населення, рівень смертності, статевовікова структура населення, масштаби та інтенсивність міграційних процесів тощо);
- рівень розвитку та особливості організації системи охорони здоров'я (забезпеченість медичною інфраструктурою та фахівцями, якість та фізична і економічна доступність надання медичних послуг; рівень вакцинації населення; своєчасність проведення медичних реформ, ефективність управління медичною сферою, підготовка кадрів для охорони здоров'я, державне фінансування медичної сфери тощо);
- соціально-культурне середовище та спосіб життя населення (рівень соціальної напруги, поширення соціальних хвороб (тютюнопаління, алкоголізму, наркоманії), особливості харчування, особливості середовища проживання, праці, відпочинку (у тому числі, наприклад, стреси, гіподинамія); поширення міського способу життя, рівень релігійності населення тощо);
- рівень та особливості соціально-економічного розвитку території (спеціалізація регіонів, рівень індустріалізації та

постіндустріалізації, рівень безробіття, доходів та витрат населення, поширення бідності, сформованість середнього класу тощо).

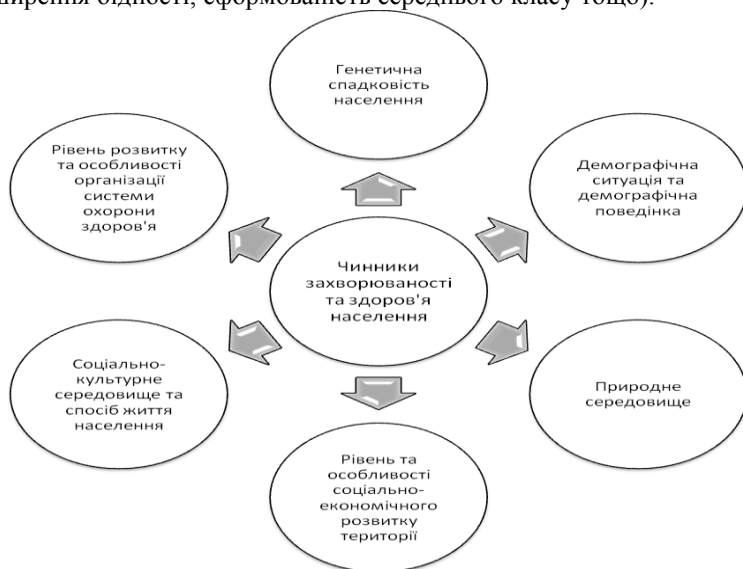

Рис. 1. Чинники регіональної диференціації захворюваності та здоров'я населення

Висновки. Кожна група чинників може мати різний ступінь прояву позитивних і негативних ознак в певних регіонах. В цілому для України характерні такі негативні чинники захворюваності населення: інтенсивний процес старіння населення, значні масштаби зовнішньої міграції населення молодших вікових груп, порівняно низький рівень доходів населення та поширення бідності, несформованість середнього класу, порівняно низький рівень економічної доступності якісних медичних послуг (насамперед, не лише економічної, а й фізичної доступності медичних послуг у сільській місцевості), нестача кваліфікованого медичного персоналу, порівняно високий рівень забруднення атмосферного повітря, порівняно низька якість питної води. Сукупна дія таких чинників негативно позначається на рівні та поширенні різних видів захворюваності серед населення регіонів України. Водночас позитивними чинниками здоров'я населення є зміни окремих демографічних показників (співвідношення рівня смертності і народжуваності населення, збільшення очікуваної тривалості життя), перспективи проведення реформи системи охорони здоров'я та

модернізації економіки за рахунок використання екологічно прийнятних технологій виробництва тощо.

Список використаних джерел:

1. Батиченко С. П. Суспільно-географічні аспекти захворюваності населення регіонів України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 – економічна та соціальна географія. – К., 2014. – 20 с.
2. Гукалова І. В. Якість життя населення України: суспільно-географічна концептуалізація: монографія. – К.: Інститут географії НАН України, 2009. – 347 с.
3. Гуцуляк В. М. Медична географія: Екологічний аспект: навчальний посібник. – Чернівці : Рута, 2008. – 132 с.
4. Дем'янчук І. П. Конструктивно-географічні засади медико-географічних досліджень Тернопільської області: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.11 – конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів. – К., 2017. – 20 с.

Качановська В.

магістрантка II курсу

спеціальності 014 Середня освіта (Географія)

Науковий керівник – доц. Потокій М. В.

ОБСЯГИ І СТРУКТУРА РОЗДРІБНОГО ТОВАРООБОРОТУ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Одним із основних показників розвитку торгівлі є роздрібний товарооборот. Він визначає економічні відносини, які виникають на кінцевій стадії руху товарів зі сфери обігу в особисте споживання шляхом обміну грошових доходів населення. Роздрібний товарооборот – це реалізація товарів населенню для особистого споживання в обмін на його грошові доходи, а також продаж товарів ринкового фонду організаціям і установам для колективного споживання та задоволення їх господарських потреб. Обсяг роздрібного товарообороту державної, колективної та приватної форм торгівлі є одним із важливих показників розвитку господарства в цілому і торгівлі зокрема [6]. Роздрібний товарооборот — це дзеркало розвитку промисловості й сільського господарства. Він відображає найважливіші пропорції економічного та соціального розвитку держави, співвідношення промисловості з сільським господарством, розподіл національного доходу на фонд нагромадження та фонд споживання, співвідношення фонду індивідуальної оплати за працю із суспільними фондами споживання, а також попитом і пропозицією [5].

Роздрібний товарооборот здійснюється через торговельну мережу державної, колективної та приватної торгівлі. До роздрібного

товарообороту належить також продаж населенню і неторговим організаціям товарів з оптових баз і складів, заготівельних пунктів, виробничих підприємств. Документальний облік роздрібного товарообороту здійснюється у державній, кооперативній та приватній торгівлі [11].

Загальний обсяг роздрібно́ї торгівлі, що включає роздрібний товарооборот підприємств, які здійснюють діяльність з роздрібно́ї торгівлі, розрахункові дані щодо обсягів продажу товарів на ринках та підприємцями-фізичними особами в Тернопільській області за 2014 рік склав 16737,4 млн. грн., у 2016 р. – 22494,4 мільйони гривень, що в порівняльних цінах на 2,1% більше, аніж у 2015 р., [10], а в 2017 р. – 11 651 млн. грн., що складає лише 51,8% від рівня 2016 року [14].

Таблиця 1

Оборот роздрібно́ї торгівлі та ресторанного господарства, млн. грн.*

Показник діяльності	Роки								
	2000	2005	2010	2011	2013	2014	2016	2017	2018
Оборот роздрібно́ї торгівлі	616,3	2698,3	9095,6	1545,7	13980,9	16737,4	22494,4	11651,0	13082,8
Оборот ресторанного господарства	27,0	144,3	407,2	...	458,8	409,7
Роздрібний товарооборот підприємств	385,5	1324,8	3821,9	4612,4	5046,8	6143,2	8052,2	6528,2	7169,4

*) За даними Головного управління статистики в Тернопільській області

Упродовж 2005-2015 рр. спостерігалась тенденція до збільшення частки непродовольчих товарів у загальному обсязі роздрібного товарообороту підприємств. У 2000 році частка продовольчих товарів складала 57,5%, у 2014 році – тільки 37,7%. Щорічно частка продовольчих товарів у середньому зменшувалася на 1,4%. У 2016 рр. ця тенденція змінилася на протилежну: частка продовольчих товарів почала збільшуватися і досягла у 2015 р. 37,5%, у 2016 р. – 38,3%. У 2017 р. вона знову зменшилася до 32,1% [14].

За період з 2000 року у структурі продажу товарів за усіма каналами реалізації відбулися значні зміни. Вони стосуються зменшення частки роздрібно́ї торгівлі мережі підприємств-юридичних осіб від 45,3% у 2000 році до 35,4% у 2016 році і зростання частки підприємців-фізичних осіб та організованих ринків з продажу споживчих товарів – від 46,4% у 2000 році до 59,2% у 2016 році. Частка неформальних ринків фактично не змінилася і перебуває на рівні 3,0-3,2%. Тернопільська область

посідає дуже скромне місце серед інших регіонів України за обсягами роздрібної торгівлі (таблиця 2).

Таблиця 2

Оборот роздрібної торгівлі в окремих регіонах України*, млн.грн.

Регіон	Роки					
	2005	2010	2013	2015	2016	2018
Україна	174 367,2	541 548,4	888 773,4	1 031 679,4	1 175 319,2	930 629,2
Тернопільська область	2 698,3	9095,6	13 980,9	20 260,3	22 494,4	13 082,8
Івано-Франківська область	3 938,5	13 097,2	22 625,5	33806,4	37 657,0	22 299,5
Львівська область	8 795,9	25 228,2	39 237,7	57 520,2	68 369,4	57 825,1
Рівненська область	3 238,3	9 787,4	16 093,7	23 460,2	25 648,5	17360,0
Хмельницька область	4 131,9	12 514,8	19 383,9	26 030,4	29 824,8	20 565,9
Чернівецька область	2 532,1	8 023,8	12 308,1	17 474,9	18 989,5	15 170,4

*) За даними Головного управління статистики в Тернопільській області

Динаміку торгівлі у Тернопільській області та сусідніх з нею областей за останнє десятиліття показано в таблицях 3 і 4.

Таблиця 3

Індекси обороту роздрібної торгівлі в окремих регіонах України*, у відсотках до попереднього року

Регіон	2005 рік	2010 рік	2013 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік
Україна	122,4	109,8	108,7	80,2	104,3	106,5	106,2
Тернопільська область	126,0	105,6	106,5	86,9	102,1	99,2	110,6
Івано-Франківська область	120,3	105,3	108,8	86,7	103,9	106,8	112,6
Львівська область	120,6	105,2	107,2	87,3	107,2	112,5	105,3
Рівненська область	117,0	104,9	107,8	83,7	99,9	98,6	109,3
Хмельницька область	117,0	106,6	107,0	83,5	105,8	105,0	101,3
Чернівецька область	116,5	104,9	110,9	86,3	99,8	104,5	105,2

*) За даними Головного управління статистики в Тернопільській області

На долю торгових підприємств, що розміщені в міських поселеннях Тернопільської області, припадає 7 014 млн. грн., у сільській місцевості – 1 038,2 млн. грн.

Таблиця 4

Обсяги роздрібної торгівлі продовольчими і непродовольчими товарами*, млн. грн.

Показник			Роки					
	2000	2005	2010	2013	2015	2016	2017	2018
Роздрібний товарооборот	385,5	1 324,8	3 821,9	5 046,8	7 354,1	8 052,2	6 528,2	7 169,4
Продаж продовольчих товарів	221,6 (57,5%)	608,1 (45,9%)	1 607,4 (42,1)	1 991,7 (39,5%)	2 729,8 (37,1%)	3 081,8 (38,2%)	2 095,6 (32,1%)	2 358,7 (32,9)
Продаж непродовольчих товарів	163,9 (42,5%)	716,7 (54,1)	2 214,5 (57,9%)	3 055,1 (60,5%)	4 624,3 (62,9%)	4 970,4 (61,8%)	4 432,6 (67,9)	4810,7 (67,1)

*) За даними Головного управління статистики в Тернопільській області

У розрахунку на одну особу у 2016 р. продано товарів на 7 579 гривні, з них у міських поселеннях – 14 760 грн., у сільських поселеннях – 1 758 грн. У 2013 році ці показники становили відповідно 4 693, 9 290, 1 053 грн. У 2000 році на одну особу припало 334 гривні роздрібного товарообороту, у 2005 році – 1 187 гривень, у 2010 році – 3 518 гривень (таблиця 5).

Таблиця 5

Розподіл роздрібного товарообороту підприємств за місцем розташування, млн. грн.*

Рік	Обсяг товарообороту, млн. грн.	У тому числі:		Рік	Обсяг товарообороту, млн. грн.	У тому числі:	
		у міських поселеннях	у сільських поселеннях			у міських поселеннях	у сільських поселеннях
1995	151,9	123,5 (81,3%)	28,4 (18,7%)	2012	4890,2	4278,2 (87,5)	612,0 (12,5)
2000	358,4	304,7 (85,0%)	53,7 (15,0%)	2013	4964,2	4350,1 (87,6)	614,1 (12,4)
2005	1287,6	1150,5 (89,4%)	137,1 (10,6%)	2015	7354,1	6226,7 (84,7)	827,4 (15,3)
2010	3738,1	3269,7 (87,5%)	468,4 (12,5%)	2016	8052,2	7014,0 (87,1)	1038,2 (12,9)
2011	4612,4	3978,5 (86,3%)	633,9 (13,7%)	2017	6 528,2

*) За даними Головного управління статистики в Тернопільській області

У 2016 р. продаж продовольчих товарів на одного жителя області склав 2 901 гривню, непродовольчих товарів – 4 678 гривень. На фоні загальнодержавних показників це складає: у 2000 році – 57,5%, 2005 році – 59,3%, у 2010 році – 57,5%, у 2013 році – 49,3%, у 2014 році – 56,2%, у 2015 р. – 60,5%, у 2016 р. – 58,1%.

Таблиця 6

Основні показники розвитку роздрібного товарообороту на одну особу*, грн.

Показник	Роки							
	2000	2005	2010	2013	2015	2016	2017	2018
Роздрібний товарооборот загалом	334	1 187	3 518	4 693	6 887	7 579	6 241,8	6 854,9
Оборот у міських поселеннях; у тому числі: продовольчих товарів	655	2 473	7 027	9 250	13 726	14 760
непродовольчих товарів	278	1 338	4 071	5 624		
Оборот у сільських поселеннях; у тому числі: продовольчих товарів	88	224	795	1 053	1 397	1 758
непродовольчих товарів	51	103	334	416		
	37	121	461	637		

*) За даними Головного управління статистики в Тернопільській області

Така тенденція свідчить про значне відставання добробуту населення Тернопільської та його купівельної спроможності від середніх загальнодержавних показників та показників більшості сусідніх областей й значне подальше збільшення такого відставання.

Список використаних джерел

1. Закон України про зовнішньоекономічну діяльність. Верховна Рада УРСР. Закон від 16.04.1991 № 959-ХІІ. Редакція від 07.08.2011.
2. Бершн Б. Розничная торговля: стратегический подход: Пер. с англ. / Б. Бершн, Д. Зване. – М.: Изд. Дом «Вильямс», 2003. – 1184 с.
3. Бланк И. А. Торговый менеджмент / И. А. Бланк. – К.: УФИМБ, 1997. – 408 с.
4. Бурмистров В. Г. Организация торговли непродовольственными товарами / В. Г. Бурмистров. – М. Экономика, 1988. – 304 с.
5. Виноградова С. И. Организация и технология торговли: Учебник / С. И. Виноградова. – М.: Высшая школа, 1998. – 224 с.
6. Внутрішня торгівля / Географічна енциклопедія України: В 3-х томах / Ред-кол.: [..О. М. Маринич (відповід. ред.) та ін.] – К.: «Українська Радянська Енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1989. – Т. 1: А – Ж. – 416 с.
7. Гіл Чарлз В. П. Міжнародний бізнес: Конкуренція на глобальному ринку / Пер. з англ. / Чарльз В. П. Гіл. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. – С. 32-167.
8. Даненбург В. Основы оптовой торговли. Практический курс / В. Даненбург, Р. Монкриф, В. Тейлор. – СПб. «Нева-Ладога-Онега», 1993. – 212 с.
9. Мережа роздрібної торгівлі на 1 січня 2015 року: Статистичний бюлетень / Відповід. за випуск Н. В. Куніц. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2015. – 112 с.

10. Наявність та використання торгової мережі на ринках області в 2014 році: статистичний бюлетень / Відпов. за випуск Н. В. Куніц. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2015. – 20 с.

11. Підприємства, що займаються роздрібною торгівлею: Статистичний бюлетень / Відпов. за випуск Н. В. Куніц. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2015. – 42 с.

12. ТОВ «СЕ Борднетце-Україна» / Тернопільський Енциклопедичний Словник. – Тернопіль: ВАТ ТВПК «Збруч», 2008. – Т. 4. А-Я. – 788 с.

13. Торгівля / УРЕ. Видання друге. – К. Головна редакція УРЕ. – Том 11. Стодола – фітотерапія. – 606 с.

14. Торгівля Тернопільської області у 2017 році: Статистичний збірник / За редакцією Н. С. Дідуник; Відпов. за випуск Н. В. Куніц. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2015. – 162 с.

Кривий Ю.

магістрант II курсу

спеціальності 014 Середня освіта (Географія)

Науковий керівник – доц. Заблоцький Б. В.

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЗБОРІВСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Під впливом аграрних реформ в Україні проходять корінні зміни в сільському господарстві. Особливо актуальним є вивчення суспільно-географічних чинників розвитку сільського господарства адміністративного району. Важливе значення має виявлення типових та специфічних чинників діяльності сільськогосподарських підприємств району, їх функціональних зв'язків, форм територіального зосередження виробництва, видів мотивації аграрної регіональної діяльності. Попри всю важливість дослідження територіальної організації основних типів сільськогосподарських підприємств, суспільно-географічні чинники розвитку сільського господарства на рівні адміністративного району поки що недостатньо досліджені із позицій суспільної географії. Аналіз таких чинників дозволяє оцінити сучасну систему використання земель і обґрунтувати шляхи більш повного використання ресурсів сільськогосподарськими підприємствами району. Необґрунтованими залишаються теоретичні та методичні основи виявлення та аналізу сучасних чинників розвитку сільського господарства адміністративного району.

В українській та зарубіжній суспільно-географічній літературі є ряд праць, в яких висвітлюються питання суспільно-географічних чинників розвитку сільського господарства. За теоретико-методичну основу

дослідження взято наукові розробки Е. Алаєва, Г. Балабанова, П. Борщевського, М. Влах, І. Горленко, Я. Жупанського, Ф. Заставного, О. Заставецької, М. Ігнатенко, І. Левицького, В. Нагірної, М. Паламарчука, М. Пістуна, С. Писаренко, Ю. Пітюренка, І. Пушкара, В. Руденка, Л. Руденка, О. Топчієва, О. Шабля, Р. Язиніної та інших учених. Водночас вивчення суспільно-географічних чинників розвитку сільського господарства на рівні адміністративного району не проводилося, що й визначило актуальність проблеми дослідження.

Метою статті є дослідження структури та виявлення впливу суспільно-географічних чинників на напрямки розвитку та територіальну організацію сільського господарства Зборівського району.

Виклад основного матеріалу. Важливим напрямом вивчення розвитку та територіальної організації сільського господарства адміністративного району є виробничо-територіальна організація сільськогосподарських підприємств. На рівні адміністративного району організація сільськогосподарських підприємств відображає найбільш важливі ознаки їх спеціалізації, розміщення, зв'язок із природним середовищем, соціально-економічними та правовими змінами, які відбуваються в державі та конкретному адміністративному районі.

Незважаючи на наявність ґрунтового теоретичного надбання світової науки й досить плідне дослідження суспільно-географічних чинників розвитку сільського господарства сучасними вітчизняними вченими, в цій проблемі залишаються багато нерозв'язаних питань. Аналіз наукових праць свідчить про відсутність комплексних досліджень суспільно-географічних чинників розвитку сільського господарства адміністративного району у системі ринкових відносин, а найважливіші теоретичні, методичні проблеми аналізу, незважаючи на актуальність їх вирішення, залишаються недостатньо дослідженими. Тому важливо своєчасно й адекватно відреагувати на об'єктивні потреби організації сільськогосподарських підприємств адміністративного району на сучасному етапі господарювання. Це вимагає активізації цього процесу, надання йому комплексного характеру.

Сільське господарство є важливим об'єктом суспільно-географічного аналізу. Воно є формою організації людської діяльності, яка базується на приватній чи державній формі власності, на засобах виробництва, має свою спеціалізацію і відіграє певну роль у суспільному поділі праці, приймаючи участь у ринкових відносинах [4].

Дослідження суспільно-географічних чинників розвитку сільського господарства адміністративного району є складним процесом за

охопленням питань, використанням показників, їх аналізом та синтезом [12]. Тому методичний шлях дослідження суспільно-географічних чинників розвитку сільського господарства адміністративного району необхідно розділити на окремі, але логічно пов'язані етапи.

На першому етапі розробляється понятійно-термінологічний апарат дослідження, розкривається суть досліджуваного об'єкта, його основні риси, виявляються принципи формування й організації сільськогосподарських підприємств адміністративного району, системні зв'язки між ними, критерії типізації, роль окремих сільськогосподарських підприємств у територіальній організації сільськогосподарського виробництва території [1].

На другому етапі вивчається суспільно-географічна ситуація в досліджуваному районі. Здійснюється збір статистичної інформації про структуру земельного фонду адміністративного району та його використання в сільськогосподарському виробництві; посівні площі та їх структуру; основні галузі рослинництва і тваринництва, їх економічні показники; інвестування галузей сільськогосподарського виробництва; типи підприємств, що склалися в результаті реформування економіки району, та їх результативні показники [9]. Крім цього, слід вивчити питання кількості і розміщення населення, його зайнятість, матеріальний стан; транспортні умови; збут готової сільськогосподарської продукції [12].

Найбільш відповідальним і складним є заключний етап дослідження. Він синтезує попередні аналітичні розробки і вимагає використання цілого ряду методичних підходів і спеціальних методів дослідження. Для дослідження суспільно-географічних чинників розвитку сільського господарства окремого адміністративного району у першу чергу шляхом вивчення спеціалізації окремих територій, характеру природних умов, інтенсивності використання сільськогосподарських угідь, їх продуктивності необхідно виявити організацію та напрямки сільського господарства [1]. Після цього встановлюють, які типи сільськогосподарських підприємств їх формують і яке співвідношення між ними у виробництві певних видів продукції [3]. При цьому доцільно виявити основні господарства адміністративного району – виробники товарної продукції, допоміжні, обслуговуючі, супутні та інші [5].

Сільське господарство домінує в господарському комплексі Зборівського району. 78,6% земельного фонду району – це землі сільськогосподарського призначення. На території діють державні сільськогосподарські підприємства, приватні підприємства, господарські товариства, фермерські господарства, домашні

господарства населення. Господарства району вирощують пшеницю, ячмінь, гречку, цукрові буряки, картоплю та овочі, також розвинуті м'ясо-молочне скотарство, свинарство, птахівництво, рибництво. Найбільші промислові підприємства району базуються на використанні місцевої сільськогосподарської сировини (спиртозавод, СП «Добра вода», українсько-в'єтнамське підприємство «Весна», шкіргалантерейна фабрика, завод продтоварів, ПП «Весна»), чи забезпечують функціонування агробізнесу (ВАТ «Агропромтехніка» та ін.) [8].

Земельний фонд Зборівського району становить 97,7 тис. га. З них, 75,8 тис. га (77,6%) займають сільськогосподарські угіддя, що свідчить про високий рівень сільськогосподарської освоєності території адміністративного району. Розораність земель в Зборівському районі становить 57,5%. В структурі земельного фонду району сільськогосподарські підприємства займають 19,1 тис. га (19,6%), землі громадян у власності і користуванні – 49,9 тис. га (51,0%) [11].

В процесі реформування земельних відносин землі державної власності Зборівського адміністративного району складають 41,7 тис. га (42,8%), землі приватної власності – 55,9 тис. га (57,2%), колективної – 0,02 тис. га (0,02%). В тимчасовому користуванні на умовах оренди знаходиться 31,6 тис. га, або 32,3%. Зареєстровано 12145 договорів оренди на земельні ділянки (паї) площею 23,9 тис. га, що становить 50% від загальної площі розпайованих земель 48,5 тис. га (з них, ріллі – 40,9 тис. га). В Зборівському районі 1494 громадян власників земельних часток (паїв) обробляють їх самостійно на площі 3,3 тис. га. [2].

Незважаючи на наявність наукових розробок щодо способів оцінки системи чинників і механізму їх впливу на формування і розвиток сільського господарства Зборівського району, окремих сільськогосподарських підприємств, їх територіальний аспект ще мало використовується в практиці планування на місцях через недостатнє врахування географічних методів управління (зокрема, районування, картографування, виробничо-територіальна типізація). Тому даній проблемі потрібно приділяти увагу.

Під час проведення наукового дослідження нами виявлено вплив різних суспільно-географічних чинників на розвиток сільського господарства Зборівського району (див. табл. 1).

Соціально-економічні чинники розвитку сільського господарства обумовлюють інтенсивність та рівень розвитку сільськогосподарського виробництва в різних виробничих типах господарств.

Таблиця 1

Вплив суспільно-географічних чинників на розвиток сільського господарства Зборівського району

Чинники виробничо-територіальної організації сільського господарства	Вплив чинників на:		
	формування галузей сільського господарства	функціонування сільського господарства	територіальну організацію сільського господарства
1. Освоєність території	+	—+	+
2. Рівень розвитку господарства	+—	+	+
3. Форми суспільної організації виробництва	—+	+	+
4. Населення і трудові ресурси	+	+	+
5. Транспортні умови	—+	+	+—
6. Використання досягнень НТП	—	+	+—
7. Розвиток ринкових відносин	+	+	+
8. Матер.-технічне і фінансове забезпечення	+	+	—+
9. Інвестиції	—	+	—+

Примітка: + значний вплив, +— опосередкований вплив, —+ незначний вплив або вплив відсутній.

Висновки. Отже, дослідження чинників розвитку сільського господарства адміністративного району є важливим інструментом суспільно-географічного вивчення сучасного аграрного виробництва. Враховуючи попередній досвід суспільно-географічних досліджень, запропоновано критерії організації сільського господарства адміністративного району, до яких віднесено: рівень спеціалізації сільськогосподарських підприємств, форми власності, види зв'язків, інвестиційна привабливість, територіальне розміщення, масштаби охоплення ринків, функціональна залежність, характер використання робочої сили, відношення до вирішення продовольчого забезпечення. За запропонованими критеріями визначено низку суспільно-географічних чинників, що впливають на розвиток сільського господарства Зборівського району.

Список використаних джерел

1. Белей С. І. Актуальні проблеми відродження сільськогосподарського виробництва регіону. Агроінком. 2012. № 10-12. С. 1-65.

2. Герасимів З. М. Еколого-географічні особливості землекористування Зборівського адміністративного району. Наукові записки ТДПУ. Серія: географія. Тернопіль, 2004. №2. С. 153-158.
3. Домбровський С. Ф., Тараненко Л. С. Державне управління сільським господарством в Україні (правові аспекти): навч. посіб. Хмельницький: ХУУП, 2015. 397 с.
4. Економіка підприємств АПК: навч. посіб. / за ред. С. Л. Дусановського, М. А. Горлачука. Тернопіль : Горлиця, 2012. 250 с.
5. Іванух Р. А., Дусановський С. Л., Білан Є. М. Аграрна економіка і ринок. Тернопіль : Збруч, 2013. 306 с.
6. Лупенко Ю. О., Саблук П. Т., Федоров М. М. Результати і проблеми реформування сільського господарства України. Економіка АПК. 2014. № 7. С. 26-38.
7. Могильний О. М. Регулювання аграрної сфери : монографія. Ужгород : ІВА, 2015. 400 с.
8. Офіційний сайт Зборівської районної ради [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zborivrayrada.org.ua>.
9. Руліцька К. Сільськогосподарські підприємства: аналіз діяльності та тенденції розвитку : монографія. Львів : Ліґа-Прес, 2013. 212 с.
10. Сахацький М. П. Проблеми відродження сільського господарства: монографія. К. : ІАЕ, 2010. 304 с.
11. Сільське господарство Тернопільської області: статистичний збірник. 2018 рік. Тернопіль : Головне управління статистики у Тернопільській області, 2017. 180 с.
12. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. К. : ННЦ ІАЕ, 2012. 218 с.

Леонтьук М.

*магістрант II курсу спеціальності 106 Географія
Науковий керівник – викл. Задворний С. І.*

САКРАЛЬНА АРХІТЕКТУРА ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Сучасний етап розвитку українського суспільства загострив проблему відродження національної культури і духовності. Поряд із поступовими структурними процесами лібералізації і гуманізації суспільного життя розпочалось духовне відродження нашої держави. Активно почали розвиватись усі сектори вітчизняної економіки, в чому числі й туристична індустрія. Тенденції взаємодії і використання культурної спадщини в рамках культурно-пізнавального туризму є однією з найбільших і найприбутковіших форм соціально-економічного розвитку територій. Виходячи із реалій та умов реформування територіальної організації влади і місцевого самоврядування (децентралізації), залучення у туристичну діяльність об'єктів культурної спадщини місцевих громад є перспективним процесом.

Значну кількість пам'яток історії і культури у регіонах України займають сакральні об'єкти. Сакральні пам'ятки – одна з найяскравіших сторінок в історії українського народу, вони мають величезне художньо-естетичне, науково-пізнавальне, просвітницьке та культурно-освітнє значення. Зважаючи на величезні масштаби руйнацій, яких зазнала культурно-історична спадщина України впродовж ХХ століття, зростає духовна та культурно-просвітницька роль храмів та монастирів у житті країни. Відтак реставрація, реконструкція та відбудова пам'яток архітектури стає дієвим інструментом духовного національного розвитку, відродження самосвідомості українського народу [1].

Кожен регіон характеризується значною територіальною поширеністю сакрально-туристичних об'єктів. Така висока насиченість сакральними об'єктами пояснюється специфічними особливостями історико-географічного розвитку території. Тому це вимагає проведення комплексних суспільно-географічних досліджень, з метою виявлення територіальних диспропорцій у поширенні даного виду культурної спадщини у регіоні. Отримані результати сприятимуть у свою чергу забезпеченню високого рівня управління сакрально-культурним потенціалом регіону. Крім того, необхідно провести адекватну оцінку такого потенціалу з метою розвитку туризму у регіоні.

В сучасній науковій літературі сакральним об'єктам у туристичній сфері приділено недостатньо уваги. Однак, незважаючи на значні дослідження учених у сфері спадщини, в сучасній національній науці відсутнє узагальнююче дослідження цієї сфери.

Сакральна архітектура – це архітектура священних місць, споруд та дійств (обрядів). У всіх релігіях храм вважався священним місцем, де Бог являє свою присутність людям, щоб приймати їх поклоніння, проявлене у культі, зробити їх причетними до своєї ласки і життя. Він не перебуває у світі земному, але завдяки храмові людина входить у зв'язки зі світом Бога. Об'єктами сакральної архітектури є храми, цвинтарі, монастирі, каплиці, хрести та фігури, меморіальні місця та місця об'явлень (рис. 1.).

Українська сакральна архітектура – місткий феномен, що включає відображення у священних спорудах людиною пошук шляху до Бога від античності через язичництво до християнства та різноманіття віровизнань сучасності. Це – багатобарв'я стилів, найширша географія від українських етнічних земель у межах сучасної України та за ними аж до найвіддаленіших закутків світу, де розпорошений український етнос, врешті, це відомі імена українських та іноземних зодчих, які споруджували храми на території України та в місцях проживання українців [2, с. 3].

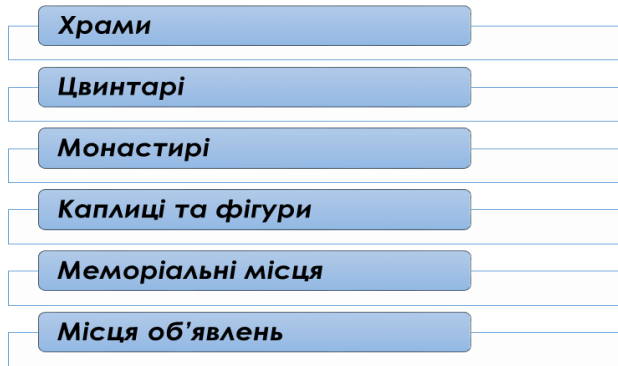

Рис.1. Об'єкти сакральної архітектури

Згідно закону України «Про охорону культурної спадщини», переважна більшість об'єктів сакральної архітектури відноситься до пам'яток архітектури, які являють собою окремі будівлі, архітектурні споруди, що повністю або частково збереглися в автентичному стані і характеризуються відзнаками певної культури, епохи, певних стилів, традицій, будівельних технологій або є творами відомих авторів [2].

На сучасному етапі розвитку модерної суспільної географії вивченням територіальних аспектів сакральних пам'яток нематеріальної культурної спадщини займаються в рамках сакральної географії.

Сакральна географія (лат. *sacrum, sacri* – священний; той, що стосується релігійного культу й ритуалу) – це самостійна суспільно-географічна наука, яка сформувалася на стику географії і соціології та вивчає територіальну організацію сакральної життєдіяльності населення, вплив релігійної сфери на формування загальносуспільних стереотипів поведінки, традицій та цінностей [4, с. 15].

Мета дослідження сакральної географії – виявлення територіальних закономірностей та особливостей територіальної організації релігії, а також релігійної сфери як комплексу явищ і об'єктів. Для досягнення цієї мети передусім передбачається розв'язання таких завдань:

- виявити причини і фактори поширення тієї чи іншої релігії;
- з'ясувати закономірності розподілу культових споруд (сакральної архітектури) на території;
- вивчити вплив релігійних вірувань на спосіб життя різних соціальних верств населення;
- визначити особливості релігійної поведінки людей;
- дослідити роль релігії у формуванні суспільного розуму та суспільного інтелекту на конкретній території;

- вивчити вплив міжконфесійної ситуації на розвиток продуктивних сил, динаміку соціальних процесів;
- дослідити регіональні й конфесійні особливості соціальної доктрини церкви, їх вплив на рівень життя населення.

Отже, сакральна архітектура виступає складним та багатограним об'єктом дослідження суспільної географії. Вивчення геопросторових аспектів релігійної сфери сприяє формуванню комплексного бачення культурного та соціально-економічного розвитку регіонів.

Список використаних джерел

1. Архітектурно-просторова організація сакральних комплексів історичної Волині: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. архіт. наук: 18.00.01 - теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури / Гнатюк Лілія Романівна; Нац. акад. образотворчого мистецтва і архітектури. – К., 2010. – 20 с.
2. Закон України «Про охорону культурної спадщини» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.
3. Криворучко Ю. І. Архітектура сакральна [Електронний ресурс] / Ю. І. Криворучко // Енциклопедія сучасної України. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=44838.
4. Потапова А. Стан та особливості сакральної географії в умовах сьогодення / А. Потапова, В. Горбач. // Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів: матеріали III Міжнар. наук.- практ. Інтернет-конференції (м. Луцьк, 11-12 квітня 2019 р.) / за ред. Ю. М. Барського, С. О. Пугача. – Луцьк. – 2019. – С. 15–17.
5. Шевчук Л. Т. Соціальна географія: навчальний посібник / Л. Т. Шевчук. – К. : Знання, 2007. – 349 с.

Мелимука Т.

*магістрантка II курсу спеціальності 106 Географія
Науковий керівник – викл. Гавришок Б. Б.*

ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ОСВОЄННЯ ТЕРИТОРІЇ БОРЩІВСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Територія Борщівського району характеризується своєрідними геологічною будовою, рельєфом, мікрокліматом, рослинним і тваринним світом. Фізико-географічні особливості даної місцевості вплинули на час заселення і специфіку господарства. Сприятливі ландшафтно-кліматичні умови визначили відносно раннє освоєння річкових долин досліджуваного регіону. Це, у свою чергу, спричинило інтенсивну антропогенну трансформацію природи, вивченість якої на даний час є досить поверховою і фрагментарною.

Під *освоєнням* розуміємо «будь-яке використання площ, які раніше не використовувалися, в господарських цілях, для будівництва доріг і населених пунктів» [3]. Передумовою освоєння є заселення території. Наукові засади аналізу процесів заселення та освоєння природних геосистем викладені у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: Р. Кудиркене (1973), В. Дергачова (1975, 1979), Л. Воропай і М. Куниці (1982), С. Романчука (1998), М. Нікітіної (1999), А. Гуні (2005), В. Круля (2002), І. Ковальчука (2006) та ін.

Заселення та освоєння території Борщівського району опосередковано розглядалось у дослідженнях, що проводились для більших регіонів (Західної України, Поділля), або ж стосувались окремих часових зрізів (палеоліт, енеоліт). З географічних позицій процеси освоєння Борщівського району залишаються слабо вивченими, що й зумовлює *актуальність* нашого дослідження.

Основний виклад матеріалу. На основі зібраних даних про археологічні знахідки в межах території дослідження нами складено картосхему їх локалізації (рис. 1).

Провідну роль у розміщенні поселень давніх людей відіграла наявність крайових (маргінальних) ландшафтів. На це вказували Л. Гумільов (1990), Ф. Мільков (1990), П. Дем'янчук (2003) та ін.

Згідно з археологічними дослідженнями, перші люди на досліджуваних теренах з'явилися у пізньоашельську добу раннього палеоліту, приблизно 300-100 тисяч років тому. Наші далекі предки селилися поблизу річок, а стрімкі та високі береги, які були повсюдно вкриті лісами, надійно захищали їх від холодних вітрів та нападів ворога. Велика кількість джерел води та поклади кременю в сеноманських відкладах Подністер'я сприяли порівняно ранньому заселенню людьми земель Борщівського краю. Фізичним типом людей в той час був архантроп (пітекантропи, синантропи). Знахідки часів палеоліту представлені нуклеусами, знаряддями праці (кутові скребла, ножі, кам'яні сокири) та кістками тварин (мамонтів, носорогів, оленів).

Мезолітичні пам'ятки (11-8 тис. років тому) є не достатньо вивченими. В добу енеоліту (4-3 тис. років до н. е.) регіон був густо заселений (рис. 1) представниками так званої трипільської культури.

Останні були переважно осілими землеробами, скотарями і гончарами, що визначило розташування їхніх поселень на родючих ґрунтах з покладами лесів (сировина для кераміки). Важливим чинником продовжували залишатися родовища кременю і близькість річок. Щодо впливу трипільців на ландшафти існують діаметрально протилежні точки зору: від абсолютної гармонії до хижацького винищення природної рослинності. С. Романчук [4] досить переконливо

обґрунтовує саме другу версію. Ми також підтримуємо її, адже історично доведеним є факт існування трипільських протоміст з кількатисячним населенням. Такі скупчення людей мали чимось харчуватися, а при відсутності будь-якої агротехніки це вело до деградації природного середовища.

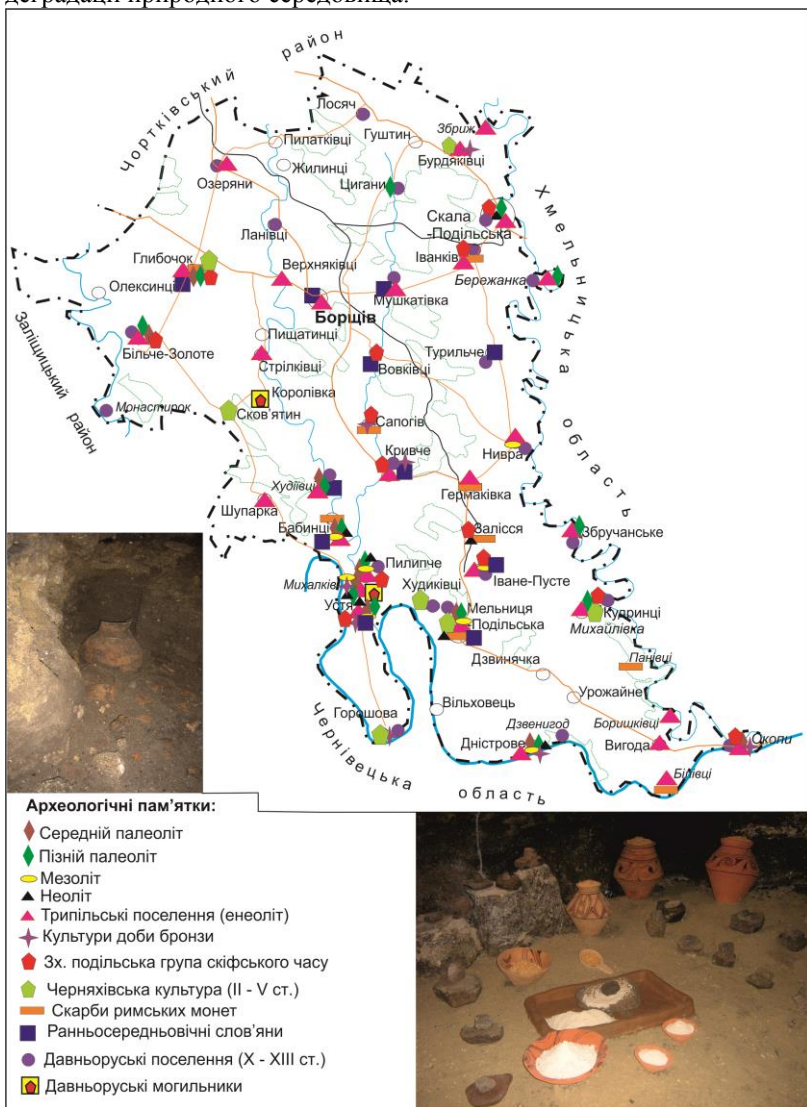

Рис. 1. Освоєння території Борщівського району в археологічний період історії

Найцікавішу із трипільських пам'яток Борщівського району виявив у 1820 р. Я. Хмельницький. Цією пам'яткою є печера Вертеба, недалеко від Більче-Золотого. Саме тут було знайдено багато кам'яних знарядь праці: сокири, керамічні вироби, статуетки, фігури тварин [1].

В епоху бронзи і раннього заліза в межах досліджуваної території проживали племена різних археологічних культур. На території Борщівського району було виявлено скіфське поселення другої половини VII-III ст. до н.е. біля сіл Іване-Пусте та Залісся. Поселення локалізувались переважно неподалік водойм і складались з напівземлянок, або наземних каркасних жител. Провідним видом господарювання виступає скотарство. Останнє зумовлено аридизацією клімату.

На протязі II-V ст. після Хр. досліджувану територію заселяли племена черняхівської культури. Підтвердженням цього є численні поселення та могильники. Селища черняхівців розташовувались по берегах річок, озер, струмків на схилах південної експозиції. Причина цього – землеробсько-скотарський уклад господарства. Сіяли пшеницю, ячмінь, просо, гречку, жито, овес. Розводили рогату худобу, свиней та коней. Розвинутими були металургія, гончарство, ткацтво. Аналіз закономірностей розташування черняхівських поселень на Західному Поділлі представлено у публікації Б. Строця (2002).

У середині першого тисячоліття після Хр. відбувається суттєва трансформація природних систем за рахунок розвитку так званого підсічного землеробства: для збільшення площ під посіви вирубують та випалюють ліси. Окрім цього деревина була потрібна і для будівельних матеріалів та палива. В результаті спостерігається зменшення частки заліснених територій у структурі ландшафтів, зростає ступінь антропоїзації [1].

У наступні століття досліджувану територію заселяли слов'янські племена. Слов'яни оселялися на берегах річок в неукріплених селищах навколо яких знаходились зручні для обробітку землі. Поселення захищалися природними перепонами (ярами, болотами, річками). Слов'яни сіяли просо, пшеницю, розводили різноманітну домашню худобу, займались рибальством, полюванням. Найбільш розвинене серед ремесел було залізобне виробництво та гончарство.

Територія Борщівського району доволі багата на археологічні пам'ятки. Освоєння регіону людиною простежується від мустьєрської культури палеоліту. Маємо численні знахідки енеолітичної трипільської культури. Також було зафіксовано перебування в регіоні носіїв археологічних культур епохи бронзи і раннього залізного віку, зокрема західноподільської групи скіфського часу. Зафіксовано в Борщівському

районі і поморську культуру яка існувала наприкінці IV-II ст. до. Хр. Для кожної з археологічних культур характерними були свої, властиві лише їй, риси матеріального та духовного буття. Разом з тим, можна спостерігати і певну наступність в розвитку окремих археологічних культур. Досить цікавим є черняхівські поселення з величезною кількістю римських монет [1].

Список використаних джерел

1. Бойко М. Розкопки в Більче-Золотому: (Наукові дослідження печери Вертеби в Борщові краєзнавчого музею) / М. Бойко. // Галицький Вісник. – 2004. – №8.
2. Левчук М. Мезолітичні пам'ятки Борщівського району / М. Левчук. // Джерело. – 1994. – С. 121–125.
3. Реймерс Н. Ф. Словарь терминов и понятий, связанных с охраной живой природы / Н. Ф. Реймерс, А. В. Яблоков. – М.: Наука, 1982. – 144 с.
4. Романчук С. П. Правобережний лісостеп України як етнотопоекологічна ніша трипільців // Історична географія: початок XXI сторіччя / Зб. наук. праць. – Вінниця: Теза, 2007. – С. 53 – 64.
5. Сохацький М. У пошуках минулого: (Археологічні розкопки на Борщівщині) / Галицький Вісник. - 1997.
6. Ситник О. Унікальна археологічна пам'ятка:(Стоянка неандертальців біля с. Великий Глибочок). / О. Ситник. // Подільське слово. – 1997. № 13.

Сеник Ю.

*магістранка II курсу спеціальності 106 Географія
Науковий керівник – доц. Потокій М. В.*

ФУНКЦІЇ СТОЛИЧНИХ МІСТ ЯК ОБ'ЄКТІВ ТУРИСТСЬКО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Постановка проблеми. Столиці відіграють унікальну роль в житті країн, виконуючи соціальні, економічні, політичні, наукові та інші функції. У сучасних умовах столичне місто є складним багатостороннім і міждисциплінарним об'єктом, з особливою інфраструктурою та певними специфічними властивостями і функціями, які слід враховувати у процесі туристсько-географічних досліджень.

Результати дослідження та їх обговорення. Відомо, що більшість столичних міст є найбільшими економічними, адміністративними, культурними центрами країни. Великих столиць із людністю понад 2 млн. осіб, у світі налічується понад 40. Серед них найбільшими є Делі, Сеул. До середніх столиць належать міста з населенням від 500 тис. до 2 млн. осіб (їх є близько 80), наприклад, Дамаск, Відень. Невеликих столиць (з людністю від 100 до 500 тисяч осіб) у світі біля 40,

наприклад, Братислава, Сува. Малі столиці мають населення від 30 до 100 тис. жителів; їх у світі 23. Вони найчастіше розташовані в острівних країнах, а також невеликих країнах, наприклад, Мале, Банжул. Мікростолиці (від 1 до 30 тис. осіб; їх є 32) характерні для невеликих острівних і архіпелагових країн Океанії (Аваруа), Вест-Індії (Розо), Африки (Вікторія), а також держав-карликів Європи (Вадуц) [4].

Багато столичних міст сформували навколо себе великі за площею та людністю столичні міські агломерації, які утворюють єдине міське тіло. Тому багато найбільших столиць де-юре числом людності невеликі, але де-факто разом зі своєю агломерацією є найголовнішими економічними та культурними ядрами своїх країн. Найбільші в світі столичні міські агломерації утворилися навколо Токіо, Мехіко, Сеула, Джакарти, Москви, Парижа [3].

Столиць, які одночасно є найбільшими містами країни (посідають перший ранг ієрархії в системі розселення), у світі налічується 180 (Лондон, Київ). Столиць, що займають другий ранг ієрархії в системі міст країни, налічується всього 21. До них належать Хартум, Кіто. Столиць із третім і нижчими рангами в ієрархії міст, всього 18 (наприклад, Вашингтон) [1].

Угорський географ І. Бенце у 1974 р. виділив три типи диспропорцій розмірів столиці та великих міст інших ієрархічних рівнів: а) населення столиці в кілька разів перевищує людність другого міста (Угорщина, Парагвай, Гватемала, Камбоджа); б) людність столиці менша від людності найбільших міст (США, Австралія, Канада), і тому столиці посідають другий, третій і наступні рівні ієрархії; в) столиця за своїм рангом ієрархії майже дорівнює другому або третьому за величиною місту країни, тобто вони майже рівновеликі (Рим і Мілан в Італії; Лісабон і Порту в Португалії). Усі ці відхилення і порушення І. Бенце пояснює федералізмом окремих держав (США, Бразилія, Швейцарія, Канада), політико-стратегічними міркуваннями (Китай, Туреччина), поліцентризмом територіальної структури розселення (Нідерланди, Німеччина), витягнутою конфігурацією країни (Норвегія) [2].

Співвідношення між людністю столиць і населенням країни дає уявлення про гіпертрофію (надмірно великий розмір) і гіпотрофію (занадто малий розмір) столиць. Ступінь гіпертрофії і гіпотрофії столиць визначають за показником частки населення країни, що живе в столиці в межах офіційної міської межі, а також у межах міської агломерації. Ці частки залежать від величини території країни і кількості її населення. За часткою населення країни, що проживає в столичній агломерації або столиці, усі столичні міста розділені на п'ять типів:

1) столиці–держави, у яких живе все населення країни (Сінгапур, Ватикан), були виділені в особливий, перший, тип.

2) надгіпертрофовані столиці (в них або їхніх агломераціях проживає від 35 до 99% населення країни) – Ла-Валлетта, Рейк'явік, Єреван, Парамарибо, Сеул, Бейрут, Копенгаген, Рига; вони розташовані у малих континентальних і напівконтинентальних країнах, а також в острівних країнах (Уругвай, Парагвай, Гайана, Барбадос, Ямайка);

3) гіпертрофовані столиці (у столиці чи столичній агломерації проживає від 23 до 35% населення країни), наприклад, Улан-Батор, Афіни, Таллінн, Багдад, Токіо;

4) низько гіпертрофовані столиці (у столиці чи столичній агломерації проживає 14–23% населення країни) – Гавана, Мехіко, Лондон, Маніла, Париж;

5) стандартні столиці, людність яких відносно пропорційна кількості населення країни (у таких столицях або столичних агломераціях живе від 7 до 14% населення): Кіншаса, Мадрид, Дамаск, Амстердам, Пхеньян, Ташкент, Кабул, Найробі, Бухарест, Москва, Сана, Дакка, Джакарта [6].

До гіпотрофованих столиць (в них проживає менше 7% населення країни) належать Київ, Абуджа, Астана, Берлін, Берн, Бразилія, Вашингтон, Делі, Додома, Ісламабад, Канберра, Оттава, Пекін, Рим, Ханой. До останньої групи належать дві категорії столиць: новозбудовані, в яких не розвиваються стандартні економічні функції (Абуджа, Бельмопан, Бразилія), а також столиці, що посідають третій-четвертий ранги в ієрархії міст або з територіально розділеними політичними функціями. Вкрай низька частка столиць у населенні тих країн, які перенаселені: Пекін, Делі, Індонезія [7].

Іноді столиця виділяється за статусом у самостійну адміністративну або федеральну одиницю (наприклад, Київ в Україні, Відень в Австрії); у США столиця країни – Вашингтон – розташована в окремому федеральному окрузі Колумбія [10]. Головною відмінністю політичної столиці від будь-якого великого економічного і (або) культурного центру є виконання столичних функцій – управління територією держави та її населенням. У столицях, як правило, розміщуються інститути трьох головних гілок державної влади – законодавчої, виконавчої й судової.

Столиця як туристична дестинація представляє собою поселення, яке має достатню кількість туристсько-рекреаційних ресурсів, закладів соціальної інфраструктури, хоча б один з видів транспортної доступності (аеропорти, залізничні вокзали, автобусні станції, автомагістралі) і позиціонує себе як туристичний центр в межах держав

або на міжнародному рівні. Столичне місто як центр туризму виконує ряд специфічних функцій:

1. **Функція монументалізації** є досить специфічною за своїм генезисом – вона стає властивою столичному місту завдяки саме туристам та відвідувачам. Адже їхні стійкі враження про місто, його архітектурний образ, культурні особливості монументалізують його індивідуальний образ як столичного міста, увіковічують його. Монументалізуючись, місто стає ще більш привабливим для відвідування, для того, щоб його побачити.

2. **Функція центральності місця** полягає у тому, що столиця виступає в ролі головної території в країні, є її точкою опори. При цьому місто-столиця може і не мати центрального фізико-географічного положення. Тут головним елементом виступає значимість міста в країні та регіоні.

3. **Презентативна функція** столиці є однією з найважливіших, оскільки саме столичне місто представляє свою державу в регіоні та світі, формує враження про неї. Особливо важливе значення дана функція має для туризму, адже на основі вражень туристів та людей, котрі відвідали дане місто і формується його світова слава, образ в глобальному розрізі [1].

На основі даних функцій можна також виділити деякі зовнішні та внутрішні ознаки столиці [5]. До зовнішніх відносять архітектурний образ міста, монументальність будівель, відповідність площ, вулиць, проспектів столичному місту, до внутрішніх – офіційний статус міста, його дух, ментальність його жителів, особливості стилю та способу їх життя, ставлення міщан до свого міста. Функції столичного міста разом із його ознаками формують ту його неповторність, котра приваблює туристів з усього світу.

Столиці володіють силою, яка здатна залишати враження та формує певні уявлення. Така своєрідність створюється містом у цілому, а також внутрішньою мозаїкою його частин, які відрізняються між собою функціонально [8]. Внутрішнє багатоманіття перетворює столицю будь-якої країни на окремий світ, що приваблює жителів та гостей міста. Головною властивістю столиць є поліфункціональність. Столичні міста виконують різноманітні економічні (промислові, торгово-розподільчі, фінансові) та неекономічні (адміністративно-політичні, культурні, наукові, туристсько-рекреаційні) функції, що стимулює інтеграцію різних видів діяльності та на її основі їх концентрацію.

Останнім часом туристсько-рекреаційна функція столиць набуває зростаючого значення, особливо в розвинених країнах. Створюється відповідна туристична інфраструктура, відбувається вдосконалення

бази туристичних ресурсів, що є також в свою чергу чинниками інтенсифікації туристичної діяльності в столичних містах. Часто в них можна виділити певні райони, котрі пов'язані з відпочинком та туристичною діяльністю, наприклад, зелені зони, в тому числі біля водойм, ландшафтні, ботанічні, зоологічні парки, призначені для прогулянок та відпочинку, котрі можна знайти у великому столичному місті; екскурсійні райони – місця концентрації історичних та культурних пам'яток, історичні резервації, архітектурні ансамблі; райони дозвілля та розваг, що включають центри ігрового бізнесу, нічних клубів, шопінгу, парки атракціонів; райони ділової активності (що стосується бізнес-туризму) – фінансові центри, місця концентрації банків, страхових компаній, бірж, штаб-квартир різноманітних компаній [2]. Наявність таких туристсько-рекреаційних районів дає можливість поетапного ознайомлення з містом, грамотно та логічно побудувати туристські маршрути.

Висновки. Отже, майже всі держави світу мають столиці – міста, де розміщені їхні верховні органи державної влади. Столиця відзначаються специфічними функціями, які впливають на популярність міста як туристичного центру. Столиця при цьому повинна мати достатню кількість туристсько-рекреаційних ресурсів, закладів соціальної інфраструктури, хоча б один з видів транспортної доступності і позиціонувати себе як туристичний центр в межах держави або на міжнародному рівні.

Список використаних джерел

1. Глибовець В. Л. Підходи до вивчення міст як центрів туризму/ В. Л. Глибовець // Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія: Географія і сучасність. – 2009. – №20. – С. 146–151.
2. Камінська Н. В. Поняття і природа міста-столиці в контексті українського та світового розвитку [Електронний ресурс] / Н. В. Камінська. – Режим доступу: archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2010_3/index.htm
3. Коль И. Г. Географическое положение столиц Европы / И. Г. Коль. – М. : Аспект Пресс, 2005. – 286 с.
4. Масляк П. Країнознавство : підручник / П. О. Масляк. – К. : Знання, 2008. – 292 с.
5. Політична географія і геополітика / За ред. Б.П. Яценка. – К. : Либідь, 2007. – 255 с.
6. Скопненко Ю.Г. Класифікація столиць Європейських держав / Ю. Г. Скопненко // Правничий вісник Університету «КРОК». – 2014. – Вип. 19. – С. 93-100.
7. Скопненко Ю. Г. Столичне місто як об'єкт управління: порівняльно-правовий аспект / Ю. Г. Скопненко // Віче. – 2014. – № 20. – С. 20-24.
8. Сташко Я. С. Типізація столиць світу / Я. С. Сташко, С. І. Сюткін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://scinotesgeo.at.ua/ Volume_1/stashko.pdf.

Синьків Л.
магістрантка II курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Науковий керівник – доц. Потокій М. В.

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПОРЦЕЛЯНО-ФАЯНСОВОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Ця тема є актуальною, оскільки за останні роки в Україні, відбулося значне зменшення випуску силікатних, а саме фаянсових виробів. В умовах нестабільної соціально-економічної ситуації найбільш простим і широко вживаним аргументом виправдання такої ситуації є низка зовнішніх чинників, на які окреме підприємство практично не може впливати.

Метою статті є оцінка конкурентоспроможності продукції підприємства ПАТ «Сумський фарфоровий завод», визначення групи внутрішніх чинників конкурентоспроможності, на які підприємство може безпосередньо впливати, і надання рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності продукції цього підприємства.

Методи дослідження. В ході проведення дослідження були використані такі загальнонаукові методи, як індуктивно-дедуктивний метод, метод порівняння.

Результати дослідження та їх обговорення. Для оцінки конкурентоспроможності продукції підприємств, які спеціалізуються на випускові порцелянового посуду взято два підприємства: вітчизняне ПАТ «Сумський фарфоровий завод» і чеське виробництво АТ «Thun 1794».

ПАТ «Сумський фарфоровий завод» є підприємством, яке працює з 1965 року. На даний час воно є одним із потужних українських виробників, діяльність якого має потужну експортну складову, орієнтовану на країни – колишні республіки СРСР [1].

Для порівняння взято чеського виробника АТ «Thun 1794», яке на сьогодні сформоване внаслідок поглинання неконкурентних виробництв порцелянового посуду в Чеській Республіці. На сьогодні воно складається з чотирьох виробництв і є одним з лідерів у сфері виробництва посуду не тільки в Чехії, а і в межах ЄС.

Асортимент. Порцелянова продукція знаходить застосування практично у всіх сферах народного господарства. Асортимент постійно змінюється, виходячи зі споживацьких очікувань і побажань, а також виходячи з кон'юнктури ринку. Виробляючи 150 найменувань порцелянової продукції, ПАТ «Сумський фарфоровий завод»

спеціалізується на випуску такої продукції: чашки чайні з блюдцями, чашки кавові з блюдцями, кавові сервізи, тарілки дрібні й глибокі тощо [1].

На сьогоднішній день чеська компанія «Thun 1794» налічує більше 300 видів порцеляно-фаянсової продукції. Найбільш популярні з них: тарілка плоска, салатник, чашка, чайник, столовий сервіз, чайний сервіз, підноси для канапе тощо. Аналіз обраної для порівняння продукції проводився за допомогою пошукової системи GOOGLE. Було знайдено 2 різні білі десертні тарілки виробництва ПАТ «Сумський фарфоровий завод» в усьому ціновому діапазоні виробництва і 11 різних білих десертних тарілок виробництва АТ «Thun 1794» в ціновому діапазоні від 76 до 112 грн.

Якість. На теренах України віддавна була величезна кількість родовищ силікатних матеріалів, в тому числі й глинистих мінералів, які є основою складу порцелянового посуду, а їх чистота забезпечує якість продукції. Продукція ПАТ «Сумський фарфоровий завод» виготовляється відповідно до ДСТУ 2084-92. Проте світова практика управління якістю продукції на виробництві визначає державні норми і правила як обов'язковий і базовий рівень якості. Для забезпечення конкурентоспроможності продукції підприємства розробляють власні стандарти, більш жорсткі й вимогливі, для того, щоб дана продукція виграла в конкурентній боротьбі із зразками інших виробників [4].

Іншим представникам порівняння менше поталанило з сировинними матеріалами. На території Чехії мало високоякісної сировини для виробництва порцеляни. Є ряд невеликих і дрібних родовищ головним чином каоліну, який загалом задовольняє певний сировинний склад майбутньої готової продукції. Однак більшість родовищ вміщують сировину, яка не є достатньо чистою і потребує певної очистки. Але не зважаючи на це, фарфоровий завод АТ «Thun 1794» робить все можливе для виготовлення виробів вищого сорту.

Дизайн. Незважаючи на понад 28 років розвитку в Україні ринкових відносин, дизайн асортименту виробів ПАТ «Сумський фарфоровий завод» скоріш відповідає вимогам закладів громадського харчування бюджетної сфери, аніж вимогам середнього класу. Безумовно, на даний момент в Україні середній клас є малочисельним, але можливості інформаційного простору дають можливість представляти свій товар в будь-якому куточку земної кулі. Однак, таку широку аудиторію навряд чи задовільнять дизайнерські рішення, представлені на офіційному сайті ПАТ «Сумський фарфоровий завод» [2].

АТ «Thun 1794» працює в широкому ціновому діапазоні. Проте, зразки бюджетного діапазону порівняно з українським виробником вражають різноманіттям дизайнерських рішень [3].

Якість інформаційного супроводу. Презентація товару – це важлива складова конкурентоспроможності продукції. Офіційний сайт ПАТ «Сумський фарфоровий завод» виглядає як галерея фото; тут немає інформації про ціну, можливість придбання, доставку, серед іноземних мов є тільки англomовний варіант, який, на нашу думку, виконаний на дуже слабкому рівні. Використання цього ресурсу іноземними покупцями для купівлі продукції підприємства видається маловірогідною. Натомість продукція чеських конкурентів представлена в багатьох українських інтернет-магазинах. Це свідчить про те, що підприємство-конкурент нашого виробника займає активну позицію в сфері просування своєї продукції на український ринок [5].

Легкість віддаленої оплати і доставка в сучасних умовах є похідною від інформаційного супроводу. Український споживач може легко, використовуючи сервіси платіжних систем і систем поштових перевезень, отримати обраний на сайті товар. На товар українського виробника український споживач принаймні може тільки подивитися.

Всі вище наведені чинники підвищення конкурентоспроможності є внутрішніми чинниками. Поліпшити асортимент, дизайн, ергономіку, якість, інформаційний супровід можна, приклавши зусилля всередині підприємства. Розширення асортименту, поліпшення якості виробів, осучаснення дизайну може потребувати модернізації виробництва, що в свою чергу потребуватиме додаткових інвестицій. Проблеми та перспективи розвитку національної економіки, впровадження нових способів оплати і доставки, співпраця з мережею інтернет-магазинів, створення своїх ресурсів виглядають скоріш не як проблема пошуку додаткових фінансових ресурсів, а як проблема формування підприємством нової філософії виробництва і просування товару на ринку.

Загалом чинники конкурентоспроможності підприємств порцеляно-фаянсової промисловості можна об'єднати у дві групи – зовнішні та внутрішні. Під першими розуміють сукупність суб'єктів господарювання, економічних і природних умов, національних і міждержавних інституціональних структур та інших зовнішніх умов і чинників, що діють у глобальному оточенні.

Під внутрішніми чинниками розуміють контрольовані чинники діяльності підприємства.

До зовнішніх чинників відносяться політична ситуація в країні, економічні зв'язки, наявність конкурентів, розміщення продуктивних

сил, наявність сировинних ресурсів, рівень науково-технічного прогресу, система управління виробництвом, концентрація виробництва та законодавча база. До внутрішніх чинників належать: система та методи управління підприємством, рівень організації виробничо-технологічного процесу на підприємстві, прогнозування та планування, орієнтування на маркетингову концепцію, інноваційні технології виробництва, ступінь задоволення потреб споживача, якість виготовленої продукції з точки зору оптимальності якісних та техніко-економічних параметрів товару.

Висновки. Внаслідок проведеного дослідження за визначеною групою чинників конкурентоспроможності продукції внутрішнього характеру було проведено порівняння конкурентоспроможності продукції підприємства ПАТ «Сумський фарфоровий завод», Україна, і АТ «Thun 1794». Серед напрямків, які можуть суттєво підвищити конкурентоспроможність цього підприємства, можна виокремити роботу над поліпшенням якості інформаційного супроводу, віддаленого продажу і доставки продукції.

Список використаних джерел

1. Бачевський Б. С., Заблюдська І. В., Решетняк О. О. Потенціал і розвиток підприємства: Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 400 с.
2. Сумський фарфоровий завод. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://farfor.sumy.ua/>.
3. Інтернет-магазин «Посудограй» – Режим доступу: <http://posudograi.com.ua/manufacturers/thun>.
4. Виробництво промислової продукції за видами. Державна служба статистики. Офіційний сайт. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/pr/vr_rea_ovpp/vr_rea_ovpp_u/arh_vppv_u.html.
5. Інтернет-магазин «Thun Czech republic». Режим доступу: <http://thun1794.in.ua/index.php/uk/>.

Поліщук І.

*магістрантка II курсу спеціальності 106 Географія
Науковий керівник – доц. Заблоцький Б. В.*

РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ СЛАВУТСЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Трансформація адміністративно-територіального устрою є невід’ємною складовою реформи територіальної організації влади в Україні на засадах децентралізації. Метою оптимізації адміністративно-територіального устрою є визначення раціональної просторової основи

для організації публічної влади, забезпечення доступності та якості надання соціальних та адміністративних послуг населенню, ефективного використання ресурсного потенціалу, сталого розвитку територій, здатності адекватно реагувати на соціальні та економічні виклики для реалізації державної регіональної політики.

На сьогоднішній день реформування адміністративно-територіального устрою Хмельницької області до кінця ще не завершено. Існують окремі проблеми, протиріччя і неузгодженості, економічного, соціального та територіального характеру, які потрібно терміново вирішувати з метою завершення процесу реформи в регіоні.

Метою статті є висвітлення процесу формування територіальних громад у Славутському адміністративному районі; визначення окремих суспільно-географічних параметрів громад та перспектив їх соціально-економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [5] закладає нову концептуальну основу територіальної організації місцевого самоврядування в Україні, за якої утворення спроможних громад має відбуватися саме за їх безпосередньої участі. У Законі зроблено спробу під час вирішення питань щодо формування нових територіальних громад поєднати місцеві та державні інтереси, максимально залучити до цього процесу громадськість. Об'єднання має базуватися на самостійному та добровільному рішенні мешканців громад, з максимальним врахуванням місцевих особливостей. Разом з тим, низка викладених у Законі положень містить суперечності, які затримують процес формування базових елементів адміністративно-територіального устрою.

Процес децентралізації триває і на території Славутського району Хмельницької області. Станом на 25.10.2015 р. в районі було ухвалено рішення про створення перших двох територіальних громад: Ганнопільської та Берездівської. 24.12.2017 р. була створена ще Крупецьку сільську об'єднану територіальну громаду, а ще через рік (23.12.2018 р.) утворилася Улашанівська громада. Також було створено міські територіальні громади: Славутську (18.09.2018 р.) та Нетішинську (07.06.2019 р.).

Ганнопільська громада розташована на північному заході району. Межує на заході й півночі з Рівненською областю, на сході з Берездівською сільською громадою, на півдні з сільрадами Славутського району. Територіальна громада займає площу 199,45 км². На території розташовані 16 сіл, які були об'єднані у 7 сільських рад (Ганнопільська, Довжківська, Клепачівська, Киликівська,

Малоскнитська, Великоскнитська, Хоняківська). Загальна кількість мешканців становить 6747 осіб [3].

Промислове виробництво відсутнє. Сільське господарство розвинене на достатньому рівні, працює агрофірма та кілька ферм. На території с. Ганнопіль знаходиться відгодівельний комплекс ТОВ СГП «Дніпро», що займається розведенням великої рогатої худоби та буйволів.

На території громади є 7 дошкільних навчальних закладів, 7 загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступеня, 2 загальноосвітніх навчальних заклади I-II ступеня, 1 загальноосвітній навчальний заклад I ступеня, 24 заклади культури, 16 фельдшерсько-акушерських пунктів та 1 поліклініка. Також минулого року тут відкрився інклюзивно-ресурсний центр.

Берездівська громада розташована на півночі району. Межує на північному заході з Рівненською областю, на сході – з Житомирською, на південному сході з Шепетівським районом Хмельницької області, на півдні з сільрадами Славутського району Улашанівської громади, на заході з Ганнопільською сільською громадою. Площа – 316,39 км², населення – 8889 осіб [1]. На території розташовані 27 сіл, які були об'єднані у 13 сільських рад (Берездівська, Великоправутинська, Горицька, Дяківська, Малоправутинська, Манятинська, Мирутинська, Мухарівська, Печиводська, Піддубецька, Ставичанська, Сьомаківська, Хвощівська).

Громада має дуже хороший сільськогосподарський потенціал, оскільки на її території функціонують 11 приватних аграрних підприємств, які спеціалізуються на вирощуванні озимих зернових, багаторічних рослин (фермерське господарство «Перлина Полісся»), вирощуванні та утриманні великої рогатої худоби (ТОВ «Дніпро»).

На території громади функціонують 6 загальноосвітніх навчальних закладів I-II ступенів, 6 загальноосвітніх навчальних закладів I ступеня, 10 закладів позашкільної освіти, 4 заклади фізичної культури, 18 амбулаторій та поліклінік, 1 лікарня, 1 фельдшерсько-акушерський пункт.

Проблемою громади є посередній рівень розвитку транспортної інфраструктури, а сполучення між селами Яблунівка, Сьомаки, Піддубці з адміністративним центром громади с. Берездовом взагалі відсутнє [3].

Крупецька громада розташована на південному заході району. Загальна площа її території складає 13406,4 га. Чисельність населення становить 2737 осіб [1]. На даний час вона поєднує шість населених пунктів – села Крупець, Стригани, Колом'є, Полян, Комарівка, Хоровиця. Триває процес приєднання до громади сіл Лисиче, Дідова

Гора та Потереба (Лисиченської сільської ради) та сіл Головлі, Нижні Головлі (Головлівської сільської ради).

Основним видом господарської діяльності громади є сільськогосподарське виробництво та лісове господарство (Полянське спеціалізоване лісокомунальне підприємство).

На балансі Крупецької сільської ради знаходиться два заклади освіти: Крупецький лицей (в структурі якого знаходиться заклад дошкільної освіти та початкова школа гімназія); Полянська гімназія (в структурі якої знаходиться заклад дошкільної освіти та початкова школа).

Улашанівська громада розташована в центральній-східній частині Славутського району. Площа об'єднаної територіальної громади становить 331,79 км². Чисельність населення громади – 7330 осіб. Утворилася вона шляхом об'єднання 18 сіл Бачманівської, Волицької, Жуківської, Іванівської, Марачівської, Миньковоцької, Ногачівської, Улашанівської та Цвітоської сільських рад [1].

На території Улашанівської сільської ради промислове виробництво розвинуте посередньо. Проте, у минулому році, введено в експлуатацію ТОВ НВК «Екофарм», яке здійснює виготовлення та зберігання лікарської рослинної сировини.

Сільське господарство розвинене на достатньому рівні. Крім рослинництва воно спеціалізується ще й на тваринництві (у с. Вачів функціонує птахофабрика).

На території функціонують 8 загальноосвітніх шкіл, 3 амбулаторії, 2 спорткомплекси, 15 фельдшерсько-акушерських пунктів.

Славутська міська об'єднана територіальна громада утворилася в результаті об'єднання території міста Славута з селами Варварівка та Голики. Межує з територіями Крупецької сільської ОТГ та Улашанівської сільської ОТГ. Площа території 69,87 км. Чисельність населення – 36,3 тис. осіб. Відстань до обласного центру – 118 км [3].

Через місто проходить Південно-Західна залізниця. Залізничний вокзал забезпечує перевезення пасажирів та вантажів у межах країни. З автовокзалу «АС Славута» відправляються автобуси приміського та міжміського сполучення.

На території міста Славута функціонує 2 підприємства з прямими іноземними інвестиціями. Це ТОВ «Інтердерев» та ТОВ «Славутський покрівельний завод». Інвестували в економіку міста представники з Польщі, Чехії та інших країн.

Також на території громади знаходиться єдине в Україні та найбільше в світі Варварівське родовище сапонітових глин. Запас на Варварівській ділянці – 17,8 млн тонн.

На балансі громади функціонує 10 загальноосвітніх закладів освіти, 1 державний професійно-технічний ліцей, 6 позашкільних закладів, 1 центральна районна лікарня.

Нетішинська міська об'єднана територіальна громада межує з Славутською та Крупецькою ОТГ. Площа складає 96,9 км² Чисельність населення – 38,3 тис. осіб. До складу громади входить територія міста Нетішин та сіл Новий Кривин та Старий Кривин [3].

Коло підприємств, які здійснюють виробництво промислової продукції, формують 8 підприємств, серед яких одне з найбільших підприємств не тільки Хмельницької області, а й держави в цілому – Хмельницька АЕС, яка підключена до енергосистеми України.

На території громади діють 8 дитячих дошкільних закладів, 5 середніх загальноосвітніх шкіл, ліцей, професійно-технічне училище, 2 лікарні, 4 заклади культури, 5 бібліотек.

Висновки. Таким чином, утворені на території Славутського району громади суттєво відрізняються за рівнем розвитку господарства, соціальної інфраструктури, транспорту. Слід відмітити, що Берездівська громада має високий потенціал розвитку, оскільки на її території є велика кількість сільськогосподарських підприємств, агрофірм, порівнюючи з іншими громадами. Ганнопільська громада має погану транспортну інфраструктуру та посередньо розвинуте сільське господарство, проте тут є багато садочків, шкіл, та інклюзивно-ресурсний центр, який надає послуги не лише дітям своєї громади, а й дітям усього Славутського району. Крупецька громада має хороші шляхи сполучення, тому що знаходиться між двома містами Славутюю і Нетішином. Також має добре розвинуте лісове господарство (Полянське спеціалізоване лісокомунальне підприємство). Улашанівська громада має дуже високий потенціал для розвитку, незважаючи на те, що утворилась нащодавно. На її території функціонують багато підприємств, закладів освіти, хороші шляхи сполучення. Славутська та Нетішинська ОТГ відрізняються значно ширшим набором виробництв, закладів та організацій, що посилює їх потенціал.

Для подальшого ефективного функціонування територіальних громад Славутського району потрібно докласти чимало зусиль для організації їх життєдіяльності: розробити і реалізувати програму будівництва і модернізації доріг; розробити і реалізувати програми утилізації сміття; розробити проекти і збудувати водопровідно-каналізаційні мережі; опрацювати проекти, що стосуються забезпечення вуличного освітлення, тощо. Важливим елементом стратегії розвитку громад є заохочення мешканців до започаткування іншої діяльності, аніж типова землеробська. Також потрібно знайти шляхи до вирішення

питань завершення адміністративної реформи на території Славутського району, поєднати місцеві та державні інтереси для розробки перспективних планів та забезпечення ефективного функціонування територіальних громад на основі рівноцінного розвитку їх економіки та інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Gromada.info: Портал об'єднаних громад України. URL: <https://gromada>.
2. Батанов О. В. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки. Матеріали ЦВК. 2008. №2 (12), С. 51-57. URL: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/vasnik_st_13.pdf.
3. Децентралізація: державний сайт України. URL: <http://decentralization.gov.ua/>.
4. Залуцький І. Р. Основи сталого розвитку територіальної громади : навчальний посібник. Київ: НАДУ, 2008. 232 с.
5. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 04.09.2015, №676-VIII. №13, ст.91. URL: <https://zakonodavstvo.com/ukrajiny-zakony/zakon-ukrajini-pro-dobrovilne-obednannya.html>.

Фірман Х.

*магістрантка II курсу спеціальності 106 Географія
Науковий керівник – доц. Заблоцький Б. В.*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ ЧОРТКІВСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Стрімкий розвиток освіти сприяє модернізації сучасної системи освіти шляхом впровадження нових технологій, методів та прийомів навчання. Модернізація відкриває нові перспективи, породжує нові можливості для пошуку і реалізації особистості в майбутньому.

Освіта є найважливішою складовою цивілізації, у якій формується справжня особистість. Її сутність та структура розкриті в багатьох працях таких вчених, як: О. Ельбрехт, М. Будянський, О. Коновець, І. Добрянський, В. Ледньов, І. Колесникова, М. Євтух, І. Волощук, Ю. Єлісовенко, А. Кмець, Г. Козлакова, Ю. Терещенко, З. Курлянд, Р. Хмелюк, А. Семенова.

Мета статті полягає у виявленні сучасного стану, основних недоліків та визначенні окремих шляхів удосконалення структури і територіальної організації системи освіти Чортківського району Тернопільської області.

Виклад основного матеріалу. Освіта, як сфера життєдіяльності людини і як соціальний інститут є складним соціальним організмом, який функціонує відповідно до законів природи й суспільства.

Система освіти – це сукупність навчально-виховних і культурно-освітніх закладів, наукових, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою та самоврядування в галузі освіти, які згідно з Конституцією та іншими законами України здійснюють освіту і виховання громадян. Функціонування системи освіти забезпечується державою. Наявність великої кількості компонентів і соціальний характер дозволяє віднести систему освіти до складних соціальних систем.

В Україні, в умовах реформи освіти, адміністративної реформи (створення об'єднаних територіальних громад) проводиться системна активна робота щодо створення умов для визначення проблем та розробки шляхів розвитку освіти держави та її регіонів. На формування і функціонування системи освіти Чортківського району Тернопільської області здійснюють вплив різноманітні чинники: історико-культурні, соціально-демографічні та економіко-географічні. Однією із найголовніших груп чинників, які здійснюють вплив на діяльність системи освіти району є соціально-демографічні (наявне населення, специфіка його розселення, демографічні характеристики, вплив міграційних процесів на сучасний стан населення і його розселення, професійна структура населення району, тощо. Зростає значення групи соціально-економічних чинників (рівень матеріально-технічного забезпечення закладів освіти, забезпечення засобами навчання, облаштування проживання, забезпечення харчування, транспортування, тощо).

Відповідно до комплексу передумов на території Чортківського району сформувалася система освіти у компонентній структурі якої основними елементами стали: дошкільні навчальні заклади (ДНЗ), загальноосвітні школи (ЗОШ) та заклади вищої освіти (ЗВО).

На території Чортківського району функціонує 31 ДНЗ, з яких 6 знаходяться у м. Чорткові, 1 – в смт. Заводське й 24 заклади у сільській місцевості. Станом на 01.01.2019 р. у ДНЗ району навчалася 2033 дитини.

Дошкільні навчальні заклади Чорткова та великих сіл мають належну матеріально-технічну базу та забезпечені всім необхідним для виховання і навчання дошкільнят. Проте, більшість ДНЗ району потребують фінансування для облаштування та модернізації.

Учні Чортківського району навчаються у 47 ЗОШ I та III ступенів, з них 5 шкіл – I ступеня, 20 – I-II ступеня і 20 – I-III ступеня. У Чорткові працює 8 шкіл, 1 школа знаходиться на території смт Заводське, а 38 – розміщені по селах району.

Загалом рівень шкільної освіти району знаходиться на високому рівні. Учні передових шкіл займають призові місця на районних та обласних олімпіадах і конкурсах. Проте, матеріально-технічна база частини шкіл також потребує покращення і модернізації.

У зв'язку з реалізацією в Україні ще однієї реформи – «Нової української школи», головною метою якої є, створення школи, в якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті, постає низка проблем, яка торкається досліджуваного регіону. Діти сьогодні дуже сучасні та мобільні. Увесь необхідний комплекс (комп'ютер, куточок дозвілля, іграшки) допоможе їм більше зацікавитися навчанням. А якщо в школі цікаво, то і в навчанні будуть хороші показники. На реалізацію цієї реформи з державного бюджету для потреб перших класів Чорткова виділено 586,2 тис. грн. З міського бюджету дофінансовано ще 251,2 тис.грн. (урядом передбачено, що міста обласного значення мають дофінансовувати не менше 30% на потреби реформи). За ці кошти було куплено одномісні парти та стільці для першокласників, інтерактивні комплекси (дошки, ксерокси, комп'ютери) та дидактичні й наочні матеріали.

На території району, в м.Чортків діють ЗВО: Чортківський державний медичний коледж, Чортківський гуманітарно-педагогічний коледж імені Олександра Барвінського, Чортківський дяківсько-катехитичний інститут імені Григорія Хомишина, Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу ТНЕУ та Чортківське вище професійне училище. За підрахунками у м. Чорткові кількість студентської молоді становить 3184 особи.

Основними завданнями освітньої діяльності ЗВО є: надання якісних освітніх послуг зі здобуття професії за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста, в перспективі – бакалавра; забезпечення умов для оволодіння студентами системою знань з галузі освіти та підготовка до професійної діяльності; розвиток інтелектуальних, творчих та фізичних здібностей студентів засобами позааудиторної роботи, творчої діяльності, фізичного вдосконалення.

Матеріально-технічна база ЗВО у Чорткові є в задовільному стані. Педагогічний та медичний коледжі забезпечують своїх студентів гуртожитками та студентськими їдальнями. Добре розвинута транспортна інфраструктура міста. Діє маршрутний транспорт по місту,

який сполучає залізничний вокзал, автовокзал, центр міста, ринок, та густонаселені «спальні» мікрорайони, скориставшись яким, можна швидко дістатись до закладу освіти.

Загалом, в умовах трансформації системи освіти Чортківського району, виникає комплекс проблем, які потребують глибокого аналізу і наукового обґрунтування їх вирішення. До основних проблем належать: недосконалість нормативної бази, що регламентує роботу закладів; застаріла матеріальна база навчальних закладів, недостатня кількість демонстраційного обладнання та наочності; недостатнє фінансування навчальних закладів; застаріла база комп'ютерів, низький рівень забезпечення сільських шкіл якісною мережею Інтернет; низький рівень зарплати працівникам освіти.

Висновки. В цілому освітня галузь Чортківського району забезпечує потреби населення в навчанні й вихованні. Головним напрямком її удосконалення є досягнення практичних результатів щодо розширення доступності, зростання ефективності, підвищення якості освіти на всіх рівнях. Загальна спрямованість модернізації системи освіти району полягає в тому, щоб привести її стан у відповідність до потреб сучасного життя, освітніх запитів мешканців району, оптимізувати її структуру та територіальну організацію. Саме тому, розбудова сучасної освітньої галузі, має передбачати створення оптимальних умов для функціонування та розвитку системи освіти і всіх її складових; сприяти розвитку навчальних закладів різних типів і форм власності, різноманітних форм та засобів отримання освіти, що забезпечать громадян якісними освітніми послугами, нададуть свободу вибору фаху. Реалізація зазначених заходів забезпечуватиме поступову інтеграцію освіти в європейську систему, що дасть змогу побудувати успішну економічно розвинуту державу у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Курлянд З. Н., Хмелюк Р. І., Семенова А. В. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. К.: Знання, 2007. 495 с.
2. Чернікова Л. Ф. Розвиток освіти в сучасній Україні. Освітньо-правовий аспект. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/92838>.
3. Чортківська міська рада: офіційний веб-сайт. URL: <https://www.chortkivmr.gov.ua/upravlinnya-osvity-molodi-ta-sportu/>.

Хрущ В.
магістрантка II курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Науковий керівник – доц. Потокій М. В.

ПРИРОДНІ УМОВИ Й ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ПАРФУМЕРНО-КОСМЕТИЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Постановка проблеми. Важливим для розміщення парфумерно-косметичної промисловості є природний фактор, а саме наявність сировинних ресурсів.

Метою статті є аналіз природних умов і чинників для розвитку парфумерно-косметичної промисловості.

Результати дослідження та їх обговорення. У парфумерно-косметичній промисловості найважливішу роль відіграють натуральні запашні речовини. Вони поділяються за походженням на речовини рослинного і тваринного походження.

До рослинних запашних речовин відносяться ефірні й екстрактивні масла, смоли, бальзами та рослини, які застосовуються для спиртових настоїв [8].

До запашних речовин тваринного походження відносяться мускус, амбра, боброва струмінь тощо.

Ефірні масла – це маслянисті рідини, видобуті з квітів (троянди, жасмину тощо), квіткових нирок (гвоздики), плодів (анісу), шкірки плодів (лимона, апельсина), листя (м'яти), деревини (сандалового дерева). Ефірні масла отримують зі свіжих або висушених ефіроолійних рослин шляхом перегонки водяними парами (наприклад, рожеве, м'ятне і деякі інші), шляхом вичавлювання їх із шкірки (цитрусове), шляхом екстракції з допомогою летючих розчинників.

Екстрактивні масла вважаються найбільш якісними і застосовуються для виготовлення духів вищого гатунку: абсолют, або абсолютне масло – висококонцентрована натуральна запашна речовина з сильним і стійким ароматом, що отримується з екстрактових ефірних масел. Летючими і нелетучими розчинниками з квітового сировини витягають екстрактове масло, а потім конкурують, з якого шляхом обробки спиртом отримують абсолютне масло [9].

Основною сировиною для виробництва парфумерних товарів у рідкій формі є духмяні речовини (ефірні олії), спирт, вода та інколи фіксатори, барвники та антиоксиданти (консерванти).

Якість парфумерних виробів на 95% залежить від набору духмяних речовин, мистецтва парфумера, який складає парфумерні композиції.

Основу всіх парфумерних рідин становлять духмяні речовини. Це не індивідуальні поєднання, а багатокомпонентні суміші різноманітних компонентів: ефірних олій, смол, бальзамів, духмяних речовин тваринного походження або їх суміші із синтетичними духмяними речовинами, чи ж суміші тільки синтетичних духмяних речовин. Усі такі суміші називають парфумерною композицією.

Нині існує цілий ряд рецептур парфумерних композицій, які входять до складу товарної продукції, що випускається фірмами. При складанні композиції враховується стійкість запаху, яка пов'язана з летючістю духмяних речовин та наявністю фіксаторів. Слабко духмяні речовини найчастіше мають різкий запах, а легколеткі – більш ніжний запах. Усе це необхідно враховувати при складанні композицій. Для підвищення стійкості запаху до композиції вводять фіксатори. Це зменшує леткість компонентів суміші. Ці речовини повинні бути без запаху, добре розчинятися в етанолі. Це бензилбензоат, диетилфталат, бензилсаліцилат, дипропіленгліколь.

До смол та бальзамів належать ефірні олії, смоли, бальзами та суха рослинна сировина.

Ефірні олії – це легколеткі маслянисті рідини, які видобувають із рослинної сировини. На початок ХХІ ст. вже було відомо понад три тисячі духмяних речовин, вивчено половину з них, а промислове значення мають поки що тільки понад 200 ефіроолійних рослин. Ефірні олії, як правило, розміщені в якійсь одній або двох частинах рослини (квітках, коріннях, корі, плодах, листі).

Вміст ефірної олії невеликий 0,05-1,3 %, але є винятки: у коріандрі – до 2,2 %, у фенхелю – до 6%, анісі – 4%. Із квітів отримують олію троянди, жасминову ефірну олію; із квіткових бруньок – ефірну олію гвоздики; із плодів – анісову та кмину; із кірки плодів – лимонну, помаранчеву та бергамотову; із листя – м'ятну, геранієву; із деревини – сандалову; із коріння – ірисову.

Вміст олії в рослинах значною мірою залежить від кліматичних умов їх вирощування, біологічної стиглості, пори року (для коріння), часу збирання, метеорологічних умов, умов та часу зберігання та інших зовнішніх факторів. Невеликий вміст ефірної олії потребує перероблення великої кількості сировини для її видобування.

Усю ефіроолійну сировину можна поділити на: а) трав'янисту (головним чином у листях, менше у гілках та стовбурі: м'ята, герань, базилік, евкаліпт, лавр тощо); б) зернову (спілі плоди з насінням родини зонтичних: коріандр, аніс, кмин, фенхель); в) квіткову (троянда, лаванда, шавлія, жасмин); г) плодову (лимон, бергамот, помаранч);

г) кореневу (аір, ірис); д) інші види ефіроолійної сировини (дубовий мох, лишайник).

У багатьох рослинах ефірні олії знаходяться у вільному стані, тому з них легко видаляються різними способами. У тих випадках, коли ефірні олії знаходяться у зв'язаному стані, наприклад у вигляді глюкозидів, для їх видалення потрібне додаткове розщеплення.

Ефірні олії добре розчиняють різні смоли, воски, парафіни, жири, гуму, тому при роботі з ними не можна використовувати таких речовин. Під дією світла і вологи в ефірних оліях відбуваються процеси окислення і осмолення, що супроводжується зниженням якості, зміною кольору та аромату. Тому їх слід зберігати в добре закритій тарі, в сухому прохолодному захищеному від сонячних променів приміщенні. Для уникнення окислення тару заповнюють ефірною олією на 93-97% від її об'єму. Ефіроолійну сировину переробляють частіше у свіжому вигляді; в сухому переробляють трави, коріння та іншу сировину, яка не втрачає ефірної олії (а інколи навіть трохи накопичує) при сушінні.

Вихід олії значною мірою залежить від умов і строків збирання врожаю (біологічна стиглість рослин, метеорологічні умови, час збирання).

На якість парфумерної сировини значно впливають метеорологічні, головним чином, погодні умови. Під час дощу, роси врожай не збирають. Після дощу рослинам дають можливість просохнути і тільки потім збирають. Наприклад, пелюстки троянди та інші квіти необхідно збирати рано вранці; збір у більш пізній час призводить до зменшення виходу олії, тому що за високих денних температур ефірна олія випаровується з поверхні квітів.

Зрізану сировину (квіти, трави), яку переробляють у свіжому вигляді, необхідно терміново доставляти на завод. Її не можна зберігати у вологому вигляді, оскільки це може призвести до самозгірвання, що також зменшить вихід олії і погіршить її якість. Щоб зменшити втрати ефірної олії при транспортуванні квіткової (і деякою мірою трав'яної) сировини, її переробляють у свіжому вигляді. Тому ефіроолійні заводи будують поблизу плантацій, на яких вирощують сировину, тобто спрацьовує так званий сировинний чинник розміщення підприємств парфумерно-косметичної промисловості.

Уся сировина зберігається в спеціальних закритих складах або на розвантажувальних майданчиках під тентом. Для сировини будують спеціальні настили. Шар сировини на настилах має бути не товщим за 20-50 см. Зберігати під тентом квіткову і деяку трав'яну сировину можна не більше трьох годин.

Основна зернова сировина для отримання ефірної олії в Україні – це кориандр, аніс, фенхель (кріп).

Список використаних джерел

1. Вилкова С. А. Товароведение и экспертиза парфюмерно-косметических товаров. Учебник для вузов. – М.: Издательский дом “Деловая литература”, 2000. – 286 с.
2. Засоби косметичні для очищення шкіри та волосся. Загальні технічні умови: ДСТУ 4315:2004. – [Чинний від 2005-07-01]. – К.: Держспоживстандарт України, 2005. – 15 с. – (Національний стандарт України).
3. Кривова А. Ю. Технология производства парфюмерно-косметических продуктов / А. Ю. Кривова, В. Х. Паронян. – М.: ДеЛиПринт, 2009. – 668 с.
4. Мозер Г. Початок відродження легкої промисловості // Легка промисловість. – 2005. – №3. – С. 7-8.
5. Пешук Л. В. Технологія парфюмерно-косметичних продуктів: навч. пос. для студ. // Л. В. Лещук, Л. І. Бавіка, І. М. Демідов. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 376 с.
6. Розміщення продуктивних сил / За редакцією Є. П. Качана. – К.: Видавничий дім «Юридична книга», 2002. – 212 с.
7. Солдатенко С. С., Кашенко Г. Ф., Головкин В. А. Полная книга по ароматерапии. Профилактика и лечение заболеваний эфирными маслами. – Симферополь: Таврида, 2005. – 480 с.
8. Чистілін Д. Еволюційний розвиток світової економіки та інтеграція України // Економіка України. – 1999. – №1. – С. 80-88.
9. Яковлева Л. А. Товароведение парфюмерно-косметических товаров: учебн. для вуз. / Л. А. Яковлева, Г. С. Кутаков. – СПб.: Издательство “Лань”, 2001. – 256 с.

Янчак В.

*магістрантка II курсу
спеціальності 014 Середня освіта(Географія)
Науковий керівник – проф. Заставецька Л. Б.*

ОСНОВНІ ФАКТОРИ БІДНОСТІ НАСЕЛЕННЯ: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Проблеми бідності та соціальної нерівності залишаються для України актуальними тривалий період. Кризові процеси їх лише загострили. Подібна ситуація є загрозовою і породжує значну соціальну напругу, знижує людський потенціал та гальмує подальший соціально-економічний розвиток країни. Тому необхідність негайного проведення заходів, спрямованих на боротьбу з бідністю та надмірною соціальною нерівністю, є очевидною. За таких умов дослідження особливостей соціальної структури українського суспільства, визначення основних причин зuboжіння більшої частини населення України та обґрунтування напрямів соціально-економічної

політики держави, спрямованої на поліпшення існуючої ситуації, набувають особливої актуальності.

Виклад основного матеріалу. До основних чинників, які визначають бідність населення відносяться [4]:

а) економічні чинники:

– безробіття, адже зайнятість зменшує ризики перебування населення в стані бідності, хоча і не гарантує цього. Не можна однозначно стверджувати, що рівень безробіття є індикатором бідності певного регіону, тому що при відсутності робочих місць частина населення починає шукати роботу в інших регіонах чи країнах. Тобто, безробіття, насамперед, є індикатором соціально-економічного розвитку регіону, а не стану бідності його населення. У регіонах із високим рівнем безробіття значно вище цінуються низькооплачувані види зайнятості та інші джерела доходів, наприклад, наявність власної земельної ділянки, присадибного господарства тощо. Крім того, в таких регіонах меншою є гострота бідності та соціальна нерівність;

– рівень оплати праці та рівень доходів, які визначають можливість споживання товарів і послуг особою чи домогосподарством та рівень задоволення таких потреб.

– рівень цін на продукти харчування, одяг, комунальні послуги, лікування, відпочинок, які зумовлюють загальний добробут населення та рівень його обов'язкових витрат.

– економічні умови для розвитку підприємництва, що створюють умови для розширення можливостей зайнятості населення.

б) соціально-демографічні чинники:

– вікова структура населення, в якій висока частка пенсіонерів так само як і висока частка дітей збільшують ризики бідності населення і підвищують економічне навантаження на працездатних осіб. Тобто, вікова структура населення лише створює ризики, але прямо не визначає бідність населення. Захворюваність населення, що підвищує витрати на лікування та профілактику хвороб (сьогодні в ієрархії потреб потреба в ліках є першочерговою потребою поряд із потребами в одязі та їжі).

– соціальні негаразди, що включають поширення таких негативних явищ, як алкоголізм, наркоманія, захворюваність на СНІД, туберкульоз, злочинність тощо. Соціальні негаразди впливають, як правило, не лише на конкретного індивіда, але і на його сім'ю, що суттєво збільшує їх негативний вплив.

в) культурні та поведінкові чинники.

– невинуваті та, часто, непотрібні витрати, викликані бажанням до розкошів, престижу, модних тенденцій та соціальних брендів при одночасному недостатньому харчуванні, рівні освіти тощо.

– економія витрат на лікування, профілактику захворювань та харчування.

– низький рівень культури населення, особливості менталітету, що визначають сприйняття особою себе, як бідної людини.

г) суспільні стандарти, норми та вимоги життя, тобто «суспільні тренди» життя, які визначаються оточенням, в якому живе індивід. Бідність в такому випадку визначається як неспроможність задовольняти такі тренди щодо житлових умов, вищої освіти, предметів побуту та особистого використання.

В Україні можна виділити чотири групи регіонів із різними передумовами для поширення бідності населення. Найвищі загрози формування бідності населення склалися в областях Поділля, на Закарпатті і Волині, меншою мірою у північних регіонах України. Причиною цього є несприятливе поєднання економічних і демографічних чинників, зокрема домінування аграрного сектора у структурі їх економіки, висока частка сільського населення, значна питома вага осіб старших вікових груп.

Сільські населені пункти значно програють містам за рядом показників, у тому числі за доходами-витратами, споживчо-майновими характеристиками, рівнем облаштованості житлового фонду, розвитком транспортної інфраструктури, якістю послуг освіти, охорони здоров'я і сфери побутового обслуговування [3].

Проблему подолання бідності у нашій країні необхідно вирішувати за допомогою реалізації наступних стратегічних напрямів: підвищення зайнятості населення та розвиток ринку праці, збільшення рівня доходів від трудової діяльності, впровадження доцільних страхових принципів соціального захисту працівників, поліпшення житлових умов соціально вразливих верств населення, удосконалення системи соціального законодавства, ефективне використання бюджетних коштів і засобів спеціальних позабюджетних фондів, реалізація програми залучення міжнародних інвестицій та грантів на соціальні перспективи та заходи, здійснення моніторингу реалізації стратегічних напрямів подолання бідності.

Висновки. Отже, бідність населення – це перш за все суспільна проблема, яка вимагає практичних дій щодо її зменшення, потребує об'єктивної та всебічної наукової оцінки поширення бідності в українському суспільстві з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування для розробки ефективних програм соціальної

допомоги й упорядкування несправедливої диференціації доходів населення.

Головними причинами виникнення та поширення бідності є зменшення рівня зайнятості населення, зростання рівня безробіття, низький рівень оплати праці та пенсійного забезпечення, заборгованість із заробітної плати і соціальних виплат, що мають суто економічне підґрунтя, відсутність розвинутої системи страхування життєвих ризиків та адресної соціальної допомоги.

Список використаних джерел

1. Бідність, податки та економічне зростання / Архангельський Ю. // Економіка України. – 2006. – №5 – с.63-71
2. Боротьба із бідністю: Нові кроки уряду / Андрусенко М. // Вісн. Пенс. Фонду України – 2007. – №3 – с.11
3. Богуш Л.Г. Комплексний розвиток соціальної сфери сільської місцевості України: проблеми та підходи до підвищення ефективності його державного регулювання / Богуш Л.Г. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/33235/58-Roshchina.pdf?sequence=1> 9.
4. Васильєв О. А. Теоретико-методологічні аспекти диференціації населення за умовами життя [Електронний ресурс] / О. А. Васильєв // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – Режим доступу : http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2010_4_1/263-272.pdf.

Ваврик В.

*магістрант II курсу спеціальності 101 Екологія
Науковий керівник – доц. Лісова Н. О.*

ПРИРІЧКОВА ДОЛИНА РІЧКИ СТРИПИ, ЯК ОБ'ЄКТ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Посилення антропогенного впливу на природні екосистеми зумовлює актуальність дослідження і охорони прирічкових долин. Вони відіграють виключно важливу функціональну роль у біосфері, як регуляторні системи, шляхи міграції видів, джерело біоресурсів тощо. Долини річок в Україні залишаються по суті єдиними екосистемами з природною і напівприродною рослинністю на територіях з надмірно трансформованим і фрагментованим рослинним покривом.

Коли мова йде про природокористування то варто згадати, воно може бути раціональним і нераціональним. Раціональне природокористування означає збереження відтворення природних ресурсів у процесі їх інтенсивного господарського використання. Нераціональне природокористування характеризується «споживацьким» відношенням до природи, прагненням вилучити із неї якомога більше матеріальних благ, не турбуючись про її збереження та поліпшення. Розглядати особливості використання долин річок ми можемо тільки у поєднанні із розглядом особливостей використання їх заплав і водозбору в цілому. В долині річки Стрипи здійснено меліоративні роботи, наслідки якої з часом відобразились: замулене русло річки, зникли заплавні луки, змінились екосистеми, знизився рівень ґрунтових і підземних вод, зникли численні поверхневі джерела, які живили річку. Недбале застосування пестицидів і мінеральних добрив на площі водозбору сприяє їх змиванню в русло річки до 45%. Внаслідок цього зменшується біологічне різноманіття та стійкість водних біоценозів, а в цілому – екосистеми річки [3].

На сьогоднішній день використання річкових екосистем має екстенсивний не раціональний напрям. Воно проявляється у загальній освоєності річкової долини (лісовирубки, розораність, житлова чи промислова забудова тощо), у збільшенні надходження забруднень у річку, у руйнуванні русла річки. Розораність прирічкових ландшафтів досить висока без збереження водоохоронних зон, водозахисних смуг у верхній і середній течії. У нижній течії річка має каньйоноподібні

береги, заліснені, що позитивно впливає на загальний екологічний стан долини річки.

Велику популярність майже у всіх регіонах України має відпочинок людей на воді і біля води – рекреаційне природокористування. І це є природньо, адже саме поєднання прирічкових долин і річок формує комфортну зону відпочинку для різновікової групи рекреантів. В окремих місцях при надмірному скупченні відпочивальників на невеликих територіях це може створювати негативний вплив на річки і прирічкові екосистеми, що розглядається як рекреаційне навантаження.

Долина річки Стрипи використовується як водний і ландшафтний природний рекреаційний ресурс. Це територія короткочасного, дводенного і тривалого відпочинку з різноманітними видами рекреаційної діяльності. Короткочасний відпочинок на берегах Стрипи користується популярністю у жителів навколишніх сіл і міст. Найбільш поширеними видами є риболовля, мисливство, катання на човнах, збір лікарських рослин, спортивні види відпочинку за уподобаннями. Окремо варто згадати пляжно-купальний вид рекреаційної діяльності, який є популярним у населення, проте екологічний стан річки і прибережної території є незадовільним. Сертифікованих пляжів немає, часто відсутні пляжна інфраструктура, зарості чагарників обмежують доступ до води і прибережних ділянок. Дводенний або відпочинок вихідного дня і тривалий розрахований на приїжджих туристів, відпочинок яких може бути організований і неорганізований. Для таких рекреантів на берегах річки функціонують бази відпочинку «Лісова» і «Над Стрипою», дитячий табір відпочинку «Лісовий дзвіночок». Це стаціонарні заклади відпочинку з добре організованою інфраструктурою, можуть обслуговувати туристів всі чотири сезони. Основною причиною для туристів є місцевий ландшафт, поєднання горбистої місцевості і річкових ландшафтів, залісненість територій, прирічкові басейни для купання, що є позитивним.

Пізнавальними екскурсійними об'єктами в долині річки Стрипи є в селі Жизномир – «Травертиновий» водоспад, селі Русилів – «Русилівські водоспади», «Сокілецькі водоспади» поблизу села Сокілець, в селі Скоморохи – водоспад «Над Стрипою». Природні водоспади є цікавими для огляду у всі пори року, тому туристи активно їх відвідують як місцеві так і транзитні. Щодо водоспадів територія навколо них потребує контролю, щодо рекреаційного навантаження. Багато неорганізованих туристів засмічують територію, витоптують трав'яний покрив та ін.

Цікавими для рекреації є і природозаповідні території та об'єкти в долині річки Стрипи, це – гідрологічні пам'ятки природи місцевого

значення, урочище «Канали», Ішківський орнітологічний заказник місцевого значення, Семиківський заказник – гідрологічний заказник загальнодержавного значення, Стрипський заказник – гідрологічний заказник місцевого значення, Зарваницький регіональний ландшафтний парк – природоохоронний об'єкт, «Рукомишські скелі» – геоморфологічне утворення, геологічна пам'ятка природи місцевого значення в Україні [1]. Ці природоохоронні об'єкти розміщені в найбільш мальовничих місцевостях долини річки Стрипи де гармонійно поєднуються: геологія, рельєф, вода, біота, клімат, сформовані ландшафти. Ми можемо говорити про значний рекреаційний потенціал цих природних об'єктів, який потребує раціонального рекреаційного природокористування. Екскурсанти які із задоволенням відпочивають в межах цих територій це люди різного віку: діти, молодь, економічно активне населення, пенсіонери.

Один із видів ресурсів річкових екосистем, це інформаційно-естетичний ресурс. Його необхідно виділити як особливий тому, що використання його у майбутньому ляже в основу нової парадигми взаємовідносин суспільства і природи. Цей напрям зараз практикується порівняно рідко. Найпоширенішим способом цього аспекту природокористування на сьогодні є туризм, який розвивається в межах річкових долин. Річкова долина це повноцінний природний ландшафт, особливо багатий різноманіттям складових елементів, має у собі високий потенціал.

Зупинити процеси деградації в долині річки Стрипи, її екосистемах можна лише впроваджуючи комплекс заходів направлених на зниження антропогенного навантаження на річкові та заплавні екосистеми, на відтворення природних властивостей зруйнованого русла та заплави річки, відтворення водоохоронних зон. Для досягнення цього необхідна комплексна програма охорони і оздоровлення річки Стрипи. Необхідне планомірне зменшення використання земельних ресурсів річкових долин під ріллю, площі для житлового і господарського будівництва, а особливо під смітники [2].

Повноцінне використання природних ландшафтів, зокрема їх інформаційно-естетичних властивостей з мінімальним руйнуванням їх цілісності, може забезпечити людині багато її потреб. Саме в долині річки Стрипи розміщено чимало рекреаційних територій, зон, які використовуються для короткочасного і довготривалого відпочинку. Рекреаційний напрям використання ресурсів річкових екосистем, зокрема їх долин, може витіснити, обмежити матеріально-ресурсне їх використання, але і стати значним резервом фізичного оздоровлення людей, а далі і духовного розвитку людини, суспільства. Рекреаційне

природокористування в долині річки Стрипи повинно бути спрямоване на удосконалення рекреаційної інфраструктури, для урізноманітнення видів рекреаційної діяльності, вивчення рекреаційного попиту, моди, формування пропозицій рекреаційного ресурсу, відтворення особливо цінних ландшафтів, місцевостей, сприяти відновленню, природних екосистем через розширення водозахисних смуг, облаштування повноцінних пляжів біля населених пунктів, проводити роз'яснювальну природоохоронну роботу серед населення.

Список використаних джерел

1. Малі річки України: Довідник / А. В. Яцик, Л. Б. Бишовець, Е.О. Богатов та ін.; За ред. А. В. Яцика.-К.: Урожай, 1991. – 296 с.
2. Паламарчук М. М., Загорчевна Н. Б. Водний фонд України: довід. пос. – К.: НікаЦентр, 2006. – 320 с.
3. Яцик А.В. Водне господарство в Україні / А.В. Яцик, В.М. Хорев. - К.: Генеза, 2010. - 156 с.

Гончар М.

*магістрантка II курсу спеціальності 101 Екологія
Науковий керівник – доц. Стецько Н.П.*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРИТОРІЇ КАЛУШ-ГОЛИНСЬКОГО РОДОВИЩА КАЛІЙНОЇ СОЛІ

Калусько-Голинське родовище калійних солей – родовище, яке тривалий час було сировинною базою для виробництва мінеральних добрив, металічного магнію, технічної та харчової солей, ядохімікатів, рідкого хлору, каустичної соди, соляної кислоти, хлорвінілу, поліхлорвінілових і карбонідних смол. Знаходиться у Калуському районі Івано-Франківської області, у внутрішній зоні Передкарпатського передового прогину, площа близько 80 км². Історично склалось так, що поклади кам'яної солі експлуатувалися протягом майже 2-х століть (від 1826 року) спочатку шляхом видобування природних розсолів, а згодом за допомогою камер вилуговування. Пізніше почали розробляти поклади полімінеральних калійно-магнієвих солей, що залягають серед кам'яної солі. У другій половині 1980-х років. розвідані запаси до глибини 600 м становили 475 млн т. Поклади простежувалися у вигляді пластів і лінз потужністю 10-40 (рідше 60 м), завдовжки 2,5-3 км, на глибині 15-1000 м. Видобування калійних солей здійснювалося на 3-х рудниках («Голинь», «Калуш», «Ново-Голинь») та єдиному в світовій практиці відкритому Домбровському кар'єрі, а перероблення сировини – на калійному заводі

і на хімічно-металургійному комбінаті. Калійний завод уведено в експлуатацію у 1966-68 рр., зупинено у 2001 р. [1, с.25.]. Загальна площа його території 1063,5 га, річна проектна потужність 499,2 тис. т. Калійні солі у рудниках «Голинь», «Калуш», «Ново-Голинь» видобували на 7-ми шахтних полях. Запаси руди на рудниках повністю вичерпані, а об'єм вироблених порожнин становить близько 19 млн м³. Нині 3 шахтні поля заповнені розсолами з пульпою, 2 затоплені соляними розчинами, 2 знаходяться у «сухій консервації». Рудники «Голинь», «Калуш», «Ново-Голинь», Домбровський кар'єр, 2 відвали засолених ґрунтів, 2 хвостосховища та шлаконакопичувач калійного заводу є потенційно небезпечними та можуть спричинити просідання земної поверхні, утворення провальних воронок, карстів, зсувів, забруднення водних об'єктів і земель. На території шахтних полів відпрацьованих рудників розташовано 256 житлових будинків і промислових об'єктів міста Калуш, 91 житловий будинок (18 знесено) у селі Хотінь, 7 споруд промислового призначення на вентиляційному стовбурі «Хотінь», 285 житл. будинків і 7 промислових споруд с. Кропивник, 304 житлових будинки та 16 промислових споруд села Сівка-Калуська [1, с.26].

Домбровський кар'єр експлуатується з 1967 р. і є єдиною діючою сировинною базою для видобутку калійної руди. За весь період експлуатації з Домбровського кар'єру видобуто 35,4 млн. м³ розкривних порід і 14,7 млн. м³ калійної руди, разом 50,1 млн. м³ гірничої маси. Балансові запаси, що залишилися становлять 32 млн. т. Механізм утворення соляних розсолів у Домбровському кар'єрі – це результат взаємодії атмосферних опадів з соленосними породами і його об'єм залежить від кількості опадів і площі водозбору. На сьогоднішній день площа водозбору атмосферних опадів становить 360-380 га. З урахуванням середньорічної кількості опадів 700 мм, поступлення вод в кар'єр тільки за рахунок атмосферних опадів становить 2,5-2,7 млн. м³ в рік. Крім цього з припиненням відкачки дренажних вод у зовнішні водойми весь приток води з гравійно-галькового водоносного горизонту здійснюється в кар'єр. Таким чином загальний приток вод в кар'єр може сягнути 5 млн. м³ в рік. Розраховуючи зміни, що сталися в динаміці поступлення вод в кар'єр, реальною є небезпека затоплення токсичних відходів хімічних виробництв, що накопичені в південній дільниці кар'єру.

На північній частині кар'єру прогресують карстові утворення, що супроводжуються виникненням глибоких пробоїн у напрямку до р. Сівка, яка є притокою р. Дністер. Попадання вод річки Сівка в кар'єр може миттєво затопити його [4, с. 6].

Видобуток руди та експлуатація переробного комплексу супроводжувались негативним впливом на довкілля. Порожнини рудників «Калуш» та «Ново-Голинь», які не експлуатуються, не були закладені твердими матеріалами, які б підтримували в стійкому стані гірничий масив, а стали заповнюватись розсолами. Цей спосіб «закладки» не гарантує надійну роботу підтримуючих гірничих масивів міжкамерних щіликів, внаслідок чого відбувається просідання даної поверхні з її затопленням та утворенням провальних воронок. В місцях просідання поверхні відбувається засолення підземних вод за рахунок видавлення їх з видобувних камер при просіданні [5, с.30-35].

Розробка на Калуш-Голинському родовищі калійних солей почалась з 1867 року. Експлуатація рудника припинилась у 1978 році. Видобуток каїнітових і сильвінітових руд проводився камерною системою розробки на відокремлених один від одного виїмкових ділянках: Північному сильвінітовому, Північному і Центральному каїнітових та Хотінському полях.

На даному етапі поверхня рудних полів ліквідованої шахти «Калуш» знаходиться у стані перетворення внаслідок процесу зрушення земної поверхні ускладненого карстово-провальними проявами.

Рудник «Ново-Голинь» розташований на сході від міста Калуша і складений двома рудними полями відробленими у 1966-1995 рр.: «Східна-Голинь» і «Сівка-Калуська». Загалом на руднику «Ново-Голинь» налічувалось 12158,5 тис. м³ пустот, які ліквідовуються. Зрушення земної поверхні фіксується з 1979 р. Просадкові процеси над відробленими полями ведуть до формування мульд, у яких розвивається заболочення та утворюються озера.[3, с. 23]. Над Східним полем Голині утворюються локальні мульди зі швидкістю до 10-11 мм/рік і максимальним просіданням до 1 метра, що призводить до підтоплення поверхні. Загалом очікується заболочення 105 га і формування озера площею 23 га. Максимальне просідання становитиме до 28 м. Контури майбутнього озера перетинають русло ріки Кропивника, а максимальна просадка відбудеться за 40 м від нього. При розвитку провальнокарстового процесу аналогічного руднику «Калуш», гарантовано засолення поверхневих та підземних вод. Загалом у мульду зсуву на кінець зрушення входять 257 жилих будинків, залізнична колія та промислові споруди рудника «Ново-Голинь», з них буде підтоплено 168 будинків [2, с. 245].

На дільниці «Сівка-Калуська» просідання фіксуються з 1989 р. із швидкістю до 11 мм/рік з формуванням двох локальних мульд. Тут очікується формування на кінець зрушення складної за формуою мульди

з підтопленням 115 га поверхні. У середній її частині сформується складне за контуром озеро площею 57 га. Максимальне просідання, ймовірно, досягне 19,5 м. У випадку прояву карстово-провальних процесів очікується взаємодія розсолів шахтних виробок із поверхневими та підземними водотоками. Це поле стане відправним пунктом техногенного засолення ріки Сівки, яка протікає по центру міста Калуша та буде весь час збагачуватися солями. У просадову мульду поля Сівка-Калуська потрапляють 268 жилих будинків із школою, з них 104 будинки будуть підтоплені. Враховуючи: видобувні камери висотою до 80 м на здвоєних пластах; зони, де виходять теригенні породи під четвертинні відклади представлені розсланцьованими глинами (мидлярками) схильними до самовивалювання; відхилення фактичного складу розсолу від проектного, слід очікувати активізації просадових процесів, що може привести до розриву суцільності водозахисної стелі із наступним витісненням великої маси розсолів із підземних порожнин у водонесні горизонти, як наслідок, до втрати великої кількості житлового фонду в селищах Кропивник і Сівка-Калуська і забруднення підземних вод на значних відстанях [6, с.45-48].

Реальна об'єктивна оцінка існуючого техногенно-екологічного стану району є завданням надзвичайно актуальним. Важливо встановити всі загрозливі тенденції та розробити комплекс обґрунтованих природоохоронних заходів для недопущення катастрофічних наслідків і гарантування безпечних умов проживання місцевого населення. Отже, існуючі для території Калуша та прилеглих сіл проблеми мають комплексний екологічно-соціальний характер.

Список використаних джерел

1. Головач В. Ф. Стан гірничопромислових геоконструкцій Калуш-Голинського родовища калійних солей та заходи для їх екологічної оптимізації // Екол. безпека та збаланс. ресурсокористування. 2010. № 2.
2. Іванов Є. Ландшафти гірничопромислових територій / Є. Іванов. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І.Франка, 2007. – 332 с.
3. Комплекс геофізичних досліджень в межах відроблених шахтних полів рудника «Ново-Голинь»/ Е.Д. Кузьменко, В.І. Шамотко // Звіт з науково-дослідної роботи. – Львів : Карпатське відділення Інституту геофізики НАНУ, 1996. – 148 с.
4. Манюк О.Р. Науково-практичні засади захисту довкілля від забруднення високомінералізованими розсолами (на прикладі Калуш-Голинського родовища калійних солей): дис. канд. наук: 21.06.01 / О.Р. Манюк. – 2009. – 20 с.
5. Проведення моніторингових спостережень над шахтними полями Калуш-Голинського родовища калійних солей: звіт по г/д № 1(396н/08). Частина 1. – Калуш : Державне підприємство «НДІ галургії», 2008, – 103 с.
6. Результати геофізичного моніторингу на рудних полях відпрацьованих рудників Калуш-Голинського родовища : звіт ПДП «Спецгеологорозвідка». – Івано-Франківськ, 2008. – 69 с.

СТРУКТУРА ТА ЯКІСНИЙ СТАН ЗЕЛЕНИХ НАСАДЖЕНЬ НА ЦЕНТРАЛЬНИХ ВУЛИЦЯХ МІСТА ТЕРНОПОЛЯ

Багатофункціональність рослинного покриву робить його невід’ємним і необхідним елементом міського середовища. Виходячи із цього, підтримка необхідного природного балансу в місті, захист і збагачення зеленого фонду, раціональне використання рекреаційних ресурсів системи озеленення є одними з основних завдань у сучасному містобудуванні.

Мета даної роботи полягає в оцінці та аналізі стану зелених насаджень на центральних вулицях м. Тернополя, а саме Валовій, Камінній, Листопадовій та розробці рекомендацій щодо шляхів покращення озеленення даних вулиць міста.

Для досягнення даної мети були поставлені наступні завдання: опрацювати методика інвентаризації стану зелених насаджень; проаналізувати структуру і якісний стан озеленення вулиць міста Тернополя (Валової, Камінної, Листопадової); описати наявні унікальні види рослин; ознайомитися із зарубіжним досвідом озеленення міст; запропонувати шляхи покращення озеленення вулиць Тернополя.

Мікроструктура природного каркасу досліджуваних вулиць формується окремими елементами озеленення – газонами, квітниками, чагарниками, вертикальним озелененням, окремими деревами, живоплотами тощо.

На основі проведених досліджень було з’ясовано, що рівень озеленення вулиць наступний: вул. Валова – 7%, вул. Листопадова – 38%, вул. Камінна – 47%.

Дуже низький рівень озеленення вулиці Валової пов’язаний із тим, що вона є однією з найдавніших вулиць Тернополя. Вулиця виникла на зламі XVIII і XIX століть, коли на її місці розібрали давній вал, який оточував Тернопіль з 1540-х років, тому її охороняють, як історичну пам’ятку[2]. Зелені насадження вулиці Валової представлені липами, туями, березами, молодими плодовими деревами та кущами. Якісний стан деревної рослинності і чагарників добрий – дерева здорові, нормально розвинуті, листя густе, рівномірно розміщене на гілках, листя нормального розміру і забарвлення, немає ознак хвороб і шкідників, ран, пошкоджень стовбурів і скелетних гілок; кущі нормально розвинені, здорові, листя густе по всій висоті, сухих і гілок,

що відмирають, немає, без механічних пошкоджень і пошкоджень через хвороби, забарвлення і розміри нормальні; якісний стан грядки добрий – рослини нормально розвинені, бур'янів нема, поверхня рівномірна.

Враховуючи те, що будинки розміщені досить близько один до одного, і що вони є архітектурною пам'яткою, можливість насаджувати тут рослинність відсутня. Проте, як варіант озеленення, на даній вулиці можна використати переносні насадження, що ростуть у контейнерах, розміщувати вазони на терасах офісів та закладах громадського харчування. З естетичною метою можна використати вертикальне озеленення, наприклад, на стовпах, різного роду решітках та вікнах.

Зелений каркас вулиці Листопадової досить різноманітний: газони, деревні насадження, чагарники, квітники, грядки. Серед дерев переважають липи, ялини, туї та граби. Стан групи дерев, які знаходяться на стику із Майданом Волі незадовільний – дерева дуже ослаблені, стовбури викривлені, крони слабо розвинені, є сухі гілки, приріст однорічних пагонів незначний, механічно пошкоджені стовбури, дупла. А стан дерев, які знаходяться безпосередньо на вулиці Листопадовій задовільний – дерева здорові, але подекуди з ознаками вповільненого росту, з нерівномірно розвинутою кроною, на гілках мало листя, є незначні механічні пошкодження і невеликі дупла.

Газони, яких на вулиці є чотири, знаходяться у задовільному стані – поверхня газонів із незначними нерівностями є витоптані місця, окрім газону біля Тернопільської міської ради, що знаходиться в доброму стані.

Квітники біля Тернопільської міської ради, прокуратури Тернопільської області та будинку №3 заходяться у доброму стані – поверхня старанно вирівняна, рослини добре розвинені, однакові за якістю, бур'янів немає; решта квітників біля житлових будинків – в незадовільному стані (поверхня має значні нерівності, рослини слабо розвинені, багато бур'янів, сухого листя). Окрасою цієї вулиці є ботанічна пам'ятка природи місцевого значення площею 0,01 га «Тернопільська липа» висотою понад 17 метрів, віком 250 років – цінна з наукової, пізнавальної та естетичної точок зору.

Урізноманітнити озеленення на вулиці Листопадовій можна шляхом облаштування терас і балконів будинків різними вазонами, впровадження вертикального озеленення на стовпах та будинках. Варто провести насадження дерев на незайнятих територіях, зокрема поблизу будинків під номерами 1, 5 та 8.

На вулиці Камінній також наявні дерева, серед яких липа, ялина, береза, а також чагарники, квітники, газони, грядки, живопліт. Тут створені плодові мінісади, квітники та грядки.

Вулиця Камінна розбита на шість досліджуваних ділянок. Перша ділянка розташована на подвір'ї школи №5, де розміщені квітник та групи поодиноких дерев. Стан дерев, які ростуть вздовж дороги незадовільний – нерівномірно розвинена крона, листя має пошкодження. Решта дерев, що прилягають до території школи – у доброму стані.

На вулиці є багато квітників, більшість з яких у задовільному стані, окрім тих, що знаходяться біля 6 та 7 будинків, де помічено багато бур'янів. Серед п'яти газонів – два (біля Музичної школи №1 і будинку №7) у незадовільному стані, решта – у задовільному стані.

З метою покращення екостану атмосферного повітря вулиці Камінної, у тому числі зниження газопилового та шумового забруднення, варто забезпечити ярусність насаджень вздовж дороги, ввівши у їх структуру ще й чагарникову рослинність.

Отож, особливості міського середовища позначаються на ході життєвих процесів рослин, їх зовнішньому вигляді і будову органів. Наприклад, у міських дерев знижена фотосинтетична активність, тому вони мають більш рідку крону, дрібні листки, коротші пагони. Можна виділити наступні основні фактори, що негативно впливають на стан міських насаджень: екологічні умови міста; порушення технології посадки і відсутність подальшого догляду; незадовільний стан ґрунту; пошкодження шкідниками і хворобами; випадкові фактори (механічні пошкодження). Під впливом усіх цих факторів у зелених насаджень знижується життєздатність, втрачається їх естетичне і санітарно-гігієнічне значення [3].

Таким чином, проблема створення стійкої системи міських зелених насаджень має дві сторони: створення рослинних угруповань, стійких до умов міського середовища; забезпечення сталого функціонування вже наявних зелених насаджень. Поліпшення якості міського середовища можливе тільки при дотриманні екологічних принципів, що застосовуються при створенні зеленого каркасу міста.

Список використаних джерел

1. Положення про затвердження Інструкції з інвентаризації зелених насаджень у населених пунктах України. Офіц. вид. – К.: Міністерство навколишнього природного середовища, 2005. - (затверджено постановою КМУ від 30.03.98 N 391).
2. Серце Тернополя – вулиця Валова [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://mb.te.ua/2015/валова-улюблена-вулиця-художників-т/>.
3. Шовган, А. Д. Внутрішньовидові таксони деревних рослин з морфологічними відмінами крони / А. Д. Шовган // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України : зб. наук.-техн. пр. - Львів, 2008. - Вип. 18.6. - С. 42-47.

КЛІМАТИЧНІ ЧИННИКИ ЯК ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ГОСПОДАРСТВО КРАЇНИ

Постановка проблеми. Клімат є тим фактором, який уможливує, забезпечує і змінює життєдіяльність організмів, у тому числі людини, а також визначає розвиток галузей господарства на окремій території. Відтак, зміни клімату прямо і опосередковано вплинуть на життя та діяльність людини, яка у відповідь буде змушена адаптуватись. Проте кліматичні зміни, які стали об'єктом підписання Паризької кліматичної угоди у 2019 р., яку Україна як одна з перших країн ратифікувала, виявляють надзвичайно швидку динаміку. Людству приходить оперативну реагувати, аби вижити. Реалізувати певні дії в цьому напрямку можливо встановивши не лише причини, але й наслідки кліматичних змін, насамперед, щодо тих галузей, які є кліматозалежними. Саме такій актуальній на сьогодні проблематиці присвячене пропонуване дослідження.

Виклад основного матеріалу. Фахівці визначають клімат як багаторічний режим погоди, який спостерігається в даній місцевості, або ж як стійкий режим метеорологічних процесів на певній території. Не суперечить цим і інше визначення, запропоноване науковцями Карпатського Інституту Розвитку: «Клімат – це середній стан атмосфери за тривалий період часу в даному місці» [1, с. 7].

Підсумовуючи, зазначимо визначення Українського гідрометеорологічного центру, згідно якого клімат – характерний для даної території багаторічний режим погоди, зумовлений сонячною радіацією, її перетворенням у діяльному шарі земної поверхні та пов'язаною з нею циркуляцією атмосфери та океанів [5].

Натомість, погода – це стан атмосфери в певний момент часу в даному місці. Погода проявляється через температуру, опади, хмарність та вітер, а також через несприятливі явища – урагани, торнадо, снігові бурі, зливи та посухи. Погода може змінюватися в широкому діапазоні, але середні її показники, як правило, залишаються стабільними, аж поки вони не змінюються настільки, щоб спричинити зміну клімату.

Якщо погода може змінюватися за лічені хвилини, або години, то зміни клімату формуються протягом десятиліть, або навіть століть [1]. Клімат визначається не тільки середніми показниками температури і

опадів, а й типом, частотою, тривалістю та інтенсивністю погодних явищ таких, як теплові хвилі, морози, урагани, повені та посухи.

Для кліматичної характеристики певної території, як правило, використовують значення температури повітря (середньорічної та середньої за різні сезони, або окремі місяці – найтепліший та найхолодніший), кількості опадів, характеристик вітру, інших метеорологічних параметрів, усереднених за 30-річний період. Всесвітньою метеорологічною організацією (ВМО) рекомендовано усереднення за 1961-1990 рр., тобто період, який визначено як стандартний, що відображає сучасні кліматичні умови.

Зважаючи на це, зміна клімату означає будь-яку значну зміну параметрів клімату, яка триває не менше 30 років. Іншими словами, зміна клімату означає значні зміни в температурі, опадах, вітровому режимі і т. ін. [1].

Рамкова конвенція ООН про зміну клімату, як документ у системі зусиль світового співтовариства щодо забезпечення стійкого розвитку, ратифікована Законом України у жовтні 1996 року, у ст. 1 визначає, що «зміна клімату» означає зміну клімату, яка прямо або непрямо обумовлена діяльністю людини, породжує зміни у складі глобальної атмосфери і накладається на природне коливання клімату, що спостерігаються протягом порівняльних періодів часу [2]. Практичне уявлення про клімат одержують на основі статистичної обробки метеорологічних спостережень за багаторічний період.

До слова, згідно даних Українського гідрометеорологічного центру, кліматологи України приділяли велику увагу питанню вивчення коливання і зміни клімату. Ще у 50-70-х роках ХХ ст. М.І. Гук і І.О. Бучинський виявили короткочасні та незначні його коливання. Згодом на початку 1980-х років в Україні відновились дослідження з проблем зміни клімату під впливом природних та антропогенних факторів. Висновком згаданих досліджень стала констатація зміни режиму опадів та клімату в Україні на тлі глобальної зміни клімату.

У 1990-х роках в УкрНДГМІ під керівництвом В. М. Волощука одержано неспростовні докази глобального потепління планети, яке згладжує просторово-часовий розподіл її температурного поля. Ефект потепління найбільш чітко простежувався у полярних та помірних широтах у зимовий сезон, ніж у літній [5].

Проблема зміни клімату є надзвичайно актуальною для України. Під час форуму «Кліматичні зміни в Україні: чи неминуча катастрофа?» у травні цього року кандидат географічних наук, старший науковий співробітник Українського гідрометеорологічного інституту ДСНС та НАН України Віра Балабух зазначила, що Україна належить до тих

регіонів нашої планети, де темпи підвищення температури протягом останніх 30 років найвищі у світі. Це означає, що Україна усвідомлює важливість змін клімату і вживає заходів щодо формування своєї кліматичної поведінки. У цьому контексті необхідно згадати Проект Стратегії сталого розвитку України до 2030 року, де 5 Стратегічна ціль передбачає забезпечення переходу до моделей збалансованого споживання і виробництва, збалансованого управління природними ресурсам та зміцнення заходів реагування на зміну клімату. Вжити невідкладних заходів для боротьби зі зміною клімату та наслідками зміни клімату зобов'язує третя Операційна ціль шляхом: до 2030 року зменшення обсягів викидів парникових газів в усіх секторах економічної діяльності до рівня, який не перевищуватиме 60% рівня викидів 1990 року; підвищення опірності і рівня адаптації всіх секторів економіки до небезпечних погодних явищ і стихійних лих, спричинених зміною клімату; до 2030 року здійснення науково обгрунтованого коригування методів ведення сільського господарства з урахуванням кліматичних змін і зростання ризиків екстремальних погодних явищ; до 2030 року здійснення науково обгрунтованих змін до містобудівного планування з урахуванням рекомендацій щодо адаптації міського населення до кліматичних змін; до 2020 року запровадження національної системи торгівлі дозвільними одиницями (квотами) на викиди з метою стимулювання зниження викидів парникових газів від великих стаціонарних джерел економічно ефективним і низьковитратним способом; сприяння збільшенню обсягів поглинання парникових газів шляхом підвищення рівня лісистості, збалансованого землекористування, ренатуралізації водно-болотних угідь, консервації еродованих орних земель і відтворення на них степів та луків.

Кліматичні зміни по-різному зачіпають галузі господарства регіону, чи країни, проте виділяють такі, які напряму залежать від таких метеорологічних показників, як температура повітря та кількість опадів. Зміни останніх за всіма прогнозами кліматичної зміни відбудуться на рівні: зростання температури повітря; зміщення кліматичних сезонів; зміни тривалості вегетаційного періоду; зростання повторюваності та інтенсивності хвиль тепла; зміни співвідношення між випаданням рідких та твердих опадів; зменшення тривалості залягання стійкого снігового покриву; зміни відносної вологості повітря; зростання повторюваності та інтенсивності прояву стихійних гідрометеорологічних явищ; зміни водних ресурсів місцевого стоку.

Тому галузями господарства країни, які потрапили в зону кліматичних ризиків, є сільське господарство (рослинництво і рибальство), електроенергетика, суднопластво, будівництво,

транспорт, лісове господарство, туризм, а також міське планування, медицина. Причому, розлогий аналіз доводить наявність як позитивних, так і негативних наслідків впливу змін клімату. До прикладу, у сільському господарстві: *негативні наслідки змін клімату зумовлять*: 1) зменшення кількості опадів і збільшення температури в літній період можуть спричинити перехід від незрошувального землеробства до зрошувального; 2) сільськогосподарські культури можуть зазнати впливу зливових опадів, або посух та бути ураженими шкідниками. Натомість, *позитивні наслідки змін клімату зумовлять*: 1) взимку температури підвищуються, а кількість морозних днів зменшиться, то можна отримати більший врожай та розширити посівні території таких озимих культур, як пшениця; 2) системи зрошення є стійкими, можна очікувати збільшення тривалості вегетаційного періоду, що дасть можливість урізноманітнити продукцію рослинництва.

Висновки. Зміни клімату впливають абсолютно на всі сфери людської життєдіяльності і ймовірно будуть впливати найближчі декілька десятиліть, починаючи від будівництва, інфраструктури, сільського господарства, енергетики, транспорту. Це зумовлено тим, що клімат може виступати ресурсом (агрокліматичні для рослинництва) і фактором впливу (температура повітря для будівництва, транспорту, чи кількість опадів для ГЕС). Зміни клімату вимагають здійснення адаптаційних заходів, завдяки яким можна знівелювати негативні наслідки на окрему галузь господарства й освоїти позитивні наслідки для її розвитку на перспективу.

Список використаних джерел:

1. Адаптація до зміни клімату/Агентство сприяння сталому розвитку Карпатського регіону «ФОРЗА» – 2015. – 40 с.
2. Закон України «Про ратифікацію Рамкової конвенції ООН про зміну клімату» від 29 жовтня 1996 року № 435/96-ВР // Голос України. – 1996. – 02 лист.
3. Закон України «Про ратифікацію Кіотського протоколу до Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату» від 4 лютого 2004 року N 1430-IV // Голос України. – 2004 р. – № 40. – 2 березня.
4. Кіотський протокол до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/995_80.
5. Сторінка Українського гідрометеорологічного центру] – Режим доступу : [\https://meteo.gov.ua/ua/33391/climate/climate/.

ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНОЇ ЄМНОСТІ ОЗЕРНИХ КОМПЛЕКСІВ ШАЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ

Визначними ландшафтами Волинського Полісся, в тому числі Шацького НПП, є природно-аквальні (озерні) комплекси, які знаходяться в тісному генетичному та динамічному зв'язку з лісовими природно-територіальними екосистемами. Унікальні Шацькі озера досить вразливі тому їх рекреаційне використання слід досліджувати окремо. Відпочинок на території Шацького НПП проходить, в основному, на озерних комплексах (пляжний відпочинок) і в незначній мірі в лісових екосистемах. Тому в даній статті визначено екологічно допустиму та максимально можливу рекреаційну місткість озерних комплексів, які інтенсивно використовуються для відпочинку та рекреації в Шацькому регіоні.

За даними німецького гідробіолога С. Ханса (Hans, 1973), для того, щоб водойма могла відновлюватися (шляхом самоочищення), на одного відпочиваючого повинно бути в середньому не менше 160-200 м² водного плеса. Для визначення екологічно допустимої рекреаційної ємності водних об'єктів Шацького приозер'я використано норматив кількості водної поверхні на одну людину яка дорівнює 200 м² [1]. Розрахунок проводили за формулою $W_o = (S_o/N_n) \times K_n$, W_o , де W_o – екологічно допустима місткість озерних комплексів, осіб; S_o – площа озера, га; N_n – нормативний коефіцієнт навантаження, (200 м²/особу або 0,02 га/особу); K_n – понижуючий коефіцієнт навантаження на озерний комплекс (0,2) [3]. Результати розрахунків наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Результати визначення екологічно допустимої рекреаційної місткості озерних комплексів Шацького НПП

Назва озера	Загальна площа, га	Екологічно допустима рекреаційна ємність озерних комплексів, осіб	Фактична щоденна ємність відпочиваючих на водоймах в комфортний період відпочинку, осіб
Світязь	2622	26200	6665
Пулемецьке	1568	15680	100
Пісочне	187	1870	1625
Люцимер	430	4300	120
Чорне Велике	83	830	65
Соминець	43	430	45

Окремо розраховується максимально можлива рекреаційна місткість озерних комплексів: $V_i = N_i \times S_i \times C / D_i$, де V_i – максимальна рекреаційна місткість території, осіб; N_i – норма рекреаційного навантаження на територію, осіб/км² (для озерних комплексів 150 осіб/км² (табл. 2)); S_i – площа озера, км²; C – тривалість рекреаційного періоду у відповідному сезоні року (95 днів літнього сезону); D_i – середня тривалість перебування туристів і відпочиваючих на озері (10 днів) [7, с. 323].

Таблиця 2

Нормативні показники рекреаційного навантаження на природні комплекси (за Кравців В., Гринів Л., Копач М., Кузик С.) [5]

Природні комплекси	Нормативи рекреаційного навантаження (осіб / км ²)					
	Літо			Зима		
	min.	max.	сер.	min.	max.	сер.
Приморські	300	500	400	60	100	80
Озерні	80	150	115	16	45	30
Річкові	50	80	65	16	24	20
Низовинні	80	120	100	30	50	40
Височинні	100	150	125	40	60	50
Гірські	110	200	155	60	160	110

Оскільки сезон комфортного відпочинку у Шацькому регіоні становить 95-100 днів, середня тривалість перебування одного туриста 10 днів [2], то максимально можлива рекреаційна місткість озерних комплексів Шацького НПП у літню пору року становитиме: для оз. Світязь – 37 363 особи, для оз. Пулемецьке – 22 344 особи, для оз. Пісочне – 2 665 осіб, для оз. Люцимер – 6 127 осіб, для оз. Велике Чорне – 1 183 особи і для оз. Соминець – 613 осіб (таблиця 3).

Таблиця 3

Розрахунок максимально можливої рекреаційної місткості озерних комплексів Шацького НПП у літній період

Назва озера	Площа, км ² (S _i)	Максимально можлива норма рекреаційного навантаження у літній період (N _i)	Тривалість рекреаційного періоду (C)	Середня тривалість перебування туристів на території (D _i)	Максимально можлива рекреаційна місткість території (V _i)
Світязь	26,22	(на озерні комплекси) 150 осіб / км ²	95 днів	10 днів	37 363 особи
Пулемецьке	15,68				22 344 особи
Пісочне	1,87				2 665 осіб
Люцимер	4,30				6 127 осіб
Чорне Велике	0,83				1 183 особи
Соминець	0,43				613 осіб

Отож, варто зазначити, що для усіх озер Шацького НПП максимально можлива рекреаційна ємність на 29,8% є вищою від екологічно допустимої (рис. 1).

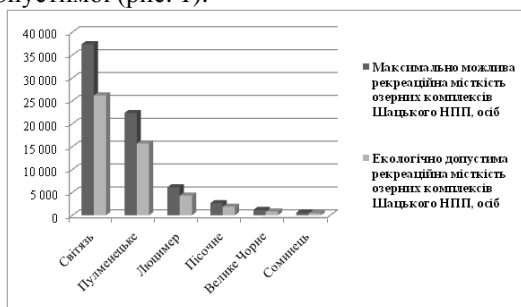

Рис. 1. Стіввідношення максимально можливої та екологічно допустимої рекреаційної місткості озernih комплексів Шацького НПП

Тобто, можна констатувати той факт, що збільшення потоку туристів у Шацький регіон більше як на 30% може призвести до деградації природних комплексів, зокрема унікальних озер. Що вкотре підкреслює важливість регулювання та правильного розподілення рекреантів по території національного парку.

Список використаних джерел

1. Безручко Л. С. Розвиток рекреаційної дигресії на території Шацького національного природного парку / Л. С. Безручко // Вісник Львівського університету. Серія географічна. Випуск 36. 2009, С. 23–31.
2. Мельник В., Найда В., Матейчик В. Перлина Європи – Шацькі озера. Луцьк: ТМ: «Золота стріла», 2017. – 62 с.
3. Методичні рекомендації щодо визначення максимального рекреаційного навантаження природних комплексів і об'єктів у межах природно-заповідного фонду України за зонально-регіональним розподілом. Державна служба заповідної справи України, Науковий центр заповідної справи України. Київ. 2003, 43 с.
4. Проект організації території, охорони, відтворення та рекреаційного використання природних комплексів і об'єктів Шацького національного природного парку. Київ: Науковий центр заповідної справи. 2005, 226 с.
5. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери. Кравців В.С., Гринів Л.С., Копач М.В., Кузик С.П. Львів: ІРД НАН України. 1999, 78 с.
6. Царик Л.П. Оцінка рекреаційного потенціалу і ємності території приміського регіонального ландшафтного парку «Загребелля» / Л.П. Царик, П.Л. Царик // Історія Української географії, випуск 28. 2013, С. 49-54.
7. Царик П.Л. Рекреаційне природокористування. / П.Л. Царик // Природокористування. Навчальний посібник. Тернопіль: редакційно-видавничий відділ ТНПУ. 2015, С. 289-337.
8. Царик П.Л. До оцінки рекреаційного потенціалу і навантажень на природні комплекси національного природного парку «Дністровський каньйон» / П.Л. Царик // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка Серія: географія. №1 Тернопіль: СМП «Тайп». 2013, С.169-175.

Присяжнюк Р.
магістрант II курсу спеціальності 101 Екологія
Науковий керівник – доц. Лісова Н. О.

ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІСОЗРОСТАННЯ В МЕЖАХ ОКРЕМОГО ЛІСГОСПУ

Постановка проблеми. Розвиток лісогосподарського комплексу України як цілісної системи відтворення, збереження та раціонального використання лісових ресурсів в умовах ринкової трансформації економіки вимагає розробки шляхів інтенсифікації використання та відтворення лісоресурсного потенціалу. У новій ситуації важливого значення набувають питання ґрунтового аналізу стану лісів і використання лісових ресурсів, переосмислення існуючих поглядів і положень щодо оптимізації лісистості, ефективності комплексного ведення лісового господарства, визначення його ролі, функцій і завдань у формуванні національної економіки. Ці обставини вимагають вироблення обґрунтованого підходу до дослідження лісозростання на основі геоекологічного підходу.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення проблеми. Проблемами лісових ресурсів, обґрунтуванням методів і методики, їх вивчення, розробкою оптимізаційних заходів науковці почали займатися доволі давно. Особливо детально ці питання досліджувалися В. Воробйовим, С. Генсіруком, П. Климовичем, П. Погребняком, К. Пироженко, О. Шаблієм та ін. Незважаючи на результати виконаних досліджень, існує потреба глибшого аналізу стану лісів і лісового господарства. Проте дослідження географічних засад лісозростання в межах окремого лісгоспу не проводилося, що й визначило актуальність проблеми дослідження.

Метою статті є обґрунтування еколого-географічних засад дослідження лісозростання в межах окремого лісгоспу.

Результати дослідження та їх обговорення. В контексті еколого-географічного дослідження проблем лісів і лісового господарства важливим є збір і систематизація інформації про стан лісів, окреслення проблем, які стоять перед лісовим господарством області, розроблення методів і методики аналізу стану та розвитку лісового господарства регіону й обґрунтування системи заходів, які були б спрямовані на забезпечення раціонального використання, відтворення лісових ресурсів, розвитку лісового господарства та покращення лісоекологічної ситуації в країні.

Лісовими ресурсами прийнято називати сукупність лісових масивів на певній території, які використовуються як джерело отримання

деревини, недеревної продукції лісу (грибів, ягід, лікарських трав тощо) і виконують водоохоронну, ґрунтозахисну, рекреаційну та інші функції [1]. До лісових ресурсів належать деревні, технічні, харчові, кормові, лікарські та інші ресурси, а також корисні природні властивості лісу – водоохоронні, ґрунтозахисні, кліматорегулюючі, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, екологічні [11]. Лісові ресурси визначають як об'єкт ведення лісового господарства та основу державного лісового фонду [11]. В тих місцях, де лісові ресурси мають значну питому вагу у структурі природоресурсного потенціалу, ліс виступає одним із чинників прискорення регіонального соціально-економічного розвитку.

Важливість еколого-географічних досліджень стану лісів і лісових ресурсів, а також розвитку окремого лісового господарства зумовлена негативними тенденціями, які особливо яскраво проявилися в останні десятиліття – погіршенням вікової і видової структури, зменшенням запасів деревини, зниженням темпу відтворення лісових ресурсів, посиленням деградаційних процесів (підтоплення лісів, усихання дерев) тощо [8]. Дана ситуація вимагає поглибленого вивчення причин виникнення та обґрунтування шляхів розв'язання проблем лісових ресурсів і розвитку окремого лісгоспу.

За різноманітністю будови, силою впливу на навколишню природу ліс є найскладнішим рослинним угрупованням. Він впливає на гідрологічний та кліматичний режими місцевості, ґрунтоутворення, флору і фауну [4]. Тому лісові ресурси відіграють важливу роль у господарському комплексі регіону. Вони є джерелом отримання цінної деревини, а також великої кількості інших видів технічної сировини, кормових і харчових продуктів. Зростає значення лісових ресурсів і як ефективного засобу охорони та поліпшення навколишнього середовища, задоволення культурних і соціальних потреб населення [11]. Такий комплексний характер лісових ресурсів потребує глибокого диференційованого підходу до їх вивчення та використання, яке розглядається не лише з точки зору отримання деревини.

На сьогоdnішній час у сфері використання та освоєння лісових ресурсів спостерігаються непоодинокі факти їх нераціонального використання. Головними проблемами нераціонального використання є зростання обсягів самовільних рубок, порушення природно-вікової структури і санітарно-гігієнічних умов, лісові пожежі [7]. Тому проблемі раціонального лісозростання, а також використання й освоєння лісових ресурсів потрібно приділяти дедалі більше уваги, оскільки соціальні, екологічні та економічні функції лісів надзвичайно важливі для людини.

Лісові ресурси відносять до відновлюваних природних ресурсів [6]. При оптимальному використанні вони створюють міцну базу для збалансованого розвитку народного господарства регіону. Проте сучасна структура освоєння лісових ресурсів суттєво відрізняється від попередніх років, що зумовлено комерціалізацією галузі, а інколи і правопорушеннями в ході експлуатації лісових площ та угідь [2]. Особливо нераціонально використовуються лісові ресурси там, де вирубують продуктивні деревостани, і за заниженими цінами (незважаючи на мораторій) деревина продається в Європу.

Для подальшого розв'язання проблем, які виникли на сучасному етапі розвитку лісгоспів, вченими пропонується проведення комплексу заходів з охорони, раціонального використання та збагачення лісових ресурсів, які передбачають розгортання лісовідновлювальних робіт, реконструкцію малоцінних насаджень, утворення лісонасаджень із селекційного посадкового матеріалу, збагачення лісових ресурсів і закладка плантацій лікарських рослин, створення дієвої системи охорони лісів та ін. [2; 4; 6; 11 та ін.].

Найголовнішими завданнями лісового господарства є лісовідновлення і лісорозведення, охорона лісових масивів від пожеж. Для цього створюються спеціальні служби державної лісової охорони та пожежно-хімічні станції. Велика увага в лісовому господарстві приділяється і захисту лісів від шкідників та хвороб. Він здійснюється державною лісовою охороною і спеціалізованою службою лісозахисту. Для цього утворюються спеціалізовані експедиції з виявлення ареалів хвороб та уражених шкідниками масивів і захисту лісів від шкідників і хвороб. На сьогоднішній час підприємства лісового господарства проводять комплекс лісгосподарських заходів із захисного лісорозведення, зокрема засаджуються новими породами дерев малопродуктивні угіддя [9].

Окрім того, важливими завданнями лісгосподарського виробництва є подальше підвищення продуктивності та цінності лісів, відновлення корінних деревостанів, ширше застосування поступових та вибіркового рубок, своєчасне та якісне проведення рубок догляду й інших лісгосподарських заходів на лісотипологічній основі, а також заходів щодо захисту лісу від ентомошкідників та фітозахворювань [1]. При вдосконаленні ведення лісового господарства на типологічній основі необхідно встановити диференціацію лісгосподарських заходів за типами лісу та їх цільовим призначенням.

Загальною теоретичною і методологічною передумовою еколого-географічних досліджень є системний підхід до вивчення лісів і лісового господарства [10]. Головна увага при цьому приділяється

вивченню функціонування лісів і лісового господарства. Об'єкти досліджень підбираються так, щоб можна було простежити структуру лісових насаджень, їх екологічний стан і ступінь зміненості людиною, а також стан, характер розвитку лісового господарства на даній території. При вивченні цих об'єктів особливу увагу звертають на характеристику впливу людини на ліси, роблять детальні описи складу природної рослинності в лісах.

В цілому методика еколого-географічних досліджень лісів і лісового господарства включає такі групи методів: загальнонаукові (історичний, екологічний, моделювання, математичного аналізу, системний та ін.); конкретно-наукові (лісотаксаційний, описовий та ін.); робочі прийоми та операції отримання інформації (систематизація інформації); методи емпіричного і теоретичного узагальнення інформації (оціночний, аналогові, класифікації, порівняльно-географічний та ін.); методи і технічні прийоми обробки отриманої інформації (за допомогою технологій ГІС та ін.) [3; 4; 6; 7; 11; 13 та ін.]. Об'єднання різних методів в єдину методику географічних досліджень відбувається на основі географічного підходу, який характеризується територіальністю, конкретністю, комплексністю; при цьому використовуються такі найважливіші засоби реалізації цього підходу, як районування і картографування.

Сукупність вказаних методів дослідження дає змогу детально вивчити такі показники: лісистість, вікову структуру, видовий склад лісів, екологічні проблеми, а також стан лісового господарства. Дослідження даних показників дає змогу відстежити зміну стану лісистості, вікової структури, видового складу лісів, а також розвиток лісового господарства за певний період часу. У процесі географічного дослідження цих показників отримуються такі результати: розраховується бонітет лісових насаджень, а також зв'язок бонітету з різними чинниками, виявляються масштаби змін лісистості, видового складу і вікової структури за певний період часу, створюються карти лісистості, окремі карти, що відображають параметри лісів і лісового господарства, таблиці, графіки і діаграми видового складу, вікової структури лісів тощо. Отримані результати можуть використовуватися у еколого-географічних дослідженнях лісів і лісового господарства Тернопільським державним лісгосподарським об'єднанням «Тернопільліс», Тернопільським обласним управлінням лісового господарства, а також лісгоспами області, зокрема Державним підприємством «Бучацьке лісове господарство» при розв'язанні таких головних проблем, як планування лісовідновлювальних робіт, попередження самовільних рубок, оптимізація видового складу та

вікової структури лісів; захист лісів від пожеж, шкідників і хвороб, а також при розв'язанні екологічних проблем лісів і лісового господарства регіону.

Висновки. Отже, охарактеризована методика еколого-географічного дослідження лісів, лісових ресурсів і лісового господарства дозволяє виявити структуру аналізованих об'єктів, механізми їх функціонування, тенденції розвитку, оцінити вплив різних факторів, прогнозувати розвиток об'єктів та зміну екологічної ситуації. Ця методика передбачає виконання різних видів завдань, зокрема, обґрунтування та реалізацію комплексу заходів, спрямованих на розв'язання проблем лісозростання, охорони, захисту, раціонального використання та відтворення лісових ресурсів; розвитку лісового господарства; регулювання природокористування в лісопромисловому комплексі; поліпшення екологічної ситуації на даній території.

Список використаних джерел

1. Бондаренко В.Д. Ліс і рекреація в лісі / В.Д. Бондаренко, О.І. Фурдичко. – Львів: Світ, 1994. – 232 с.
2. Букові ліси Західного Поділля / Криницький Г.Т., Попадинець І.М., Бондаренко В.Д., Крамарець В.О. – Т.: Укрмедкнига, 2004. – 168 с.
3. Вороб'єв В.Д. Методика лесотипологических исследований / В.Д. Вороб'єв. – К.: Министерство лесного хозяйства, 1967. – 214 с.
4. Генсірук С.А. Лісове господарство і формування оптимальної лісистості в Західному Лісостепу і Поліссі / С.А. Генсірук, С.М. Іваницький // Наукове товариство ім. Шевченка, Український державний лісотехнічний університет. – Львів, 1999. – 242 с.
5. Денисик Г.І. Природнича географія Поділля / Г.І. Денисик. – Вінниця: ЕкоБізнес-Центр, 2006. – 184 с.
6. Павліха Н.В. Оптимізація використання та охорони природних ресурсів: регіональний контекст / Н.В. Павліха, В.А. Голян. – Луцьк: Настир'я, 2002. – 120 с.
7. Пироженко К.Г. Лісовиробничий комплекс України (суспільно-географічне дослідження) / К.Г. Пироженко. – К.: НАУ України, Інститут географії, 1994. – 240 с.
8. Пірс П. Основи економіки лісового господарства / П. Пірс. – К.: Еко-інформ, 2006. – 224 с.
9. Погребняк П.С. Лісова екологія і типологія лісів / П.С. Погребняк. – К.: Наукова думка, 1993. – 496 с.
10. Природні умови та ресурси Тернопільщини / наук. ред.: М. Я. Сивий, Л. П. Царик. – Тернопіль: Терно-граф, 2011. – 512 с.
11. Свириденко В.Є. Лісівництво / В.Є. Свириденко, А.Й. Швиденко. – К.: Сільгоспосвіта, 1985. – 364 с.
12. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О.І. Шаблій. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 744 с.
13. Юровчик В.Г. Методика та алгоритми конструктивно-географічного дослідження лісів і лісових ресурсів // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Географія. – Вінниця, 2005. – Випуск 8. – С. 48–56.

ГЕОЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН РІЧКИ ЗОЛОТА ЛИПА

Міжнародні та національні засади із збереження ландшафтного і біотичного різноманіття важливу увагу зосереджують на гідрологічних об'єктах, роль яких у функціонуванні природних геосистем є однією із визначальних. Екологічна ситуація в басейнах малих та середніх річок Тернопільської області є складною. Багато з них є в занедбаному стані, і відповідно потребують шляхів вирішення даної проблеми. До цієї категорії і належить річка Золота Липа. Для того, щоб вирішити цю ситуацію потрібно дослідити негативні впливи на басейн вище згаданої річки, та запропонувати заходи нормалізації її геоecологічного стану. Питання геоecологічного стану малих та середніх річок найбільш широко розкрито у працях Ковальчука І. П., Кукурудзи С. І., Мариняка Я. О., Мережко О. І., Хильчевского В. К., Хімко Р. Ці проблеми в межах Тернопільської області досліджували Ковальчук І.П., Кукурудза С.І., Мариняк Я.О., Вітенко І.М., Царик П.Л. та ін.

Золота Липа знаходиться в межах Золочівського і Перемишлянського районів Львівської області та Бережанського, Підгаєцького і Монастирського районів Тернопільської області (гирло розташоване в межах Тлумацького району Івано-Франківської області). Ліва притока Дністра (басейн Чорного моря) праві притоки, це: Західна Золота Липа, Вербівець, ліві притоки - Східна Золота Липа, Ценівка. Золота Липа бере свій початок в районі злиття двох майже рівновеликих річок – Західної Золотої Липи (Дунаєвської) і Східної Золотої Липи (Поморянської). Довжина її становить 127 км, площа водозбірного басейну 1440 км², вона починається поблизу села Гиновичі Бережанського району, де і зливаються вищезгадані притоки. Ріка Золота Липа – четверта за довжиною ріка області, але друга за водністю. Річкова долина переважно трапецієподібна, широка. Заплава двостороння, завширшки від 40 м до 1,5 км. Річище помірно звивисте (у пониззі дуже звивисте), від міста Бережан до села Потуторів пряме, каналізоване. На північ від Бережан (у межах міста) річка тече через озеро завдовжки 3 км. Нижче села Завалова трапляються перекати – завдовжки 20-60 м. Ширина річища переважно 5-15 м, максимальна – 50 м, пересічна глибина 0,5-

2 м, найбільша – 3,2 м, похил річки 1,4 м/км, пересічна витрата води 3,95 м³/с. Річище відрегульоване впродовж 35 км [4, с. 134-135].

Басейн ріки Золота Липа від витoku до гирла знаходиться на Волино-Подільській плиті, яка є частиною Східно-Європейської платформи, в межах Волино-Подільського артезіанського басейну. Водонасні горизонти приурочені до відкладів четвертинної, неогенової, крейдової, девонської і силурійської систем. Щодо рельєфу, то басейн ріки Золота Липа розташований в межах західної частини Подільської височини, на периферійній частині області, яка характеризується значною почленованістю своїх поверхонь. Характерний схил долини, заплави і русло річки показують, що основними сучасними процесами є площинний змив, яроутворення і заболоченість території. Площинний змив викликаний значною розораністю території і порушенням правил обробітку ґрунту [5, с. 185]. Територія Західно-Подільського горбогір'я уражена ерозією найбільше, до стадії майже повного знищення рівнинно-пластового рельєфу, і перетворення в грядово-горбисту країну. В долині річки представлені такі типи місцевостей: горбисто-грядовий: урочища міжгрядових улоговини, урочища горбів і гряд; заплавної: урочища торфових заплav; прирічковий: урочища терасових схилів, урочища ярів і балок прирічкової смуги [4, с. 52].

Річкові долини врізані, мають плоске дно, заплавна тераса високого рівня. На ній виділяються урочища левад з пишною, в минулому, лучною рослинністю, під якою сформувалися лучно-чорноземні ґрунти. Вони повсюдно розорані і використовуються для посіву зернових та технічних культур. Продукти площинного змиву переносяться по схилах долин, заплавою і руслом ріки, збільшують мутність води, змінюють рельєф долини і русла ріки.

Екологічний стан Золотої Липи, а саме її гідрологічний, гідробіологічний, гідрохімічний і санітарно-біологічний режими залежить від діяльності людини в долині річки. Підраховано що з поверхневим стоком з орної землі змивається 15-25% внесених на поле добрив і отрутохімікатів [1, с. 87]. Часто річкова долина розорюється до рівня води без відведення водозахисних смуг. Відбувається надмірне розорювання верхів'я річки, зменшення природного регулювання річкового стоку, у річку скидаються неочищені стоки тваринницьких комплексів, промислових та житлово-комунальних підприємств [2, с. 52].

Згідно з Водним кодексом України, оцінювання якості води здійснюється на основі нормативів екологічної безпеки водокористування та екологічних нормативів якості водних об'єктів [7, с. 192]. Оцінювання якості води нами здійснювалось на

основі нормативів екологічної безпеки водокористування. Чинні нормативи дають змогу оцінити якість води, яку використовують для комунально-побутового, господарсько-питного і рибогосподарського водокористування (табл. 1.).

Таблиця 1

Інтегральна і комплексна оцінка води у річці Золота Липа

Забруднювач	Околиця села Гиновичі	Центр міста Бережани	Південна околиця села Литвинів	Околиці села Гранітне
Нітрати	1,405	4,17	45,4	27,1
Нітроти	2,06	3,14	0,69	0,34
Орто фосфати	0,0315	0,0955	0,51	0,49
хлориди	0139,8	296,85	280,3	185
Аміак по азоту	0,98	1,205	0,91	0,6
Cu	0,0675	0,135	-	-
Zn	0,0115	0,0115	0,01	0,0095
Mg	2,0	9	24,3	19,9
Na	190,7	224,95	219,6	399,1
Fe	0,0145	0,0945	0,01	0,02
Ca	1,305	6,36	7,3	59,2
Інтегральний показник	6,1	7,2	6,2	6,0

Стан окремих факторів природного середовища і направленість процесів, які проходять в ньому, зумовлюють загальну екологічну ситуацію в досліджуваних ділянках річки Золота Липа в даний час, як незадовільну.

При дослідженні екологічного стану річки Золота Липа за результатами інтегральної і комплексної оцінки води, у річці Золота Липа в межах Бережанського району, найвищий рівень забрудненості в центральній частині міста Бережани коли річка тече через місто і забруднюється стічними водами, показник становить 7,2. У дані ділянки річки клас якості води – IV, категорія якості води – 6, за ступенем забрудненості – брудна. Забруднена вода у річці є за рахунок нітратів, хлоридів, рН, підвищений, Mg, Na, Ca. Трофічність – політрофна, сапробність – α мезосапробна. Найменший показник забрудненості на околиці села Гранітне – 6,0. В цій ділянці трапляються нерозорані ділянки річкової долини, вздовж берегів лісиста місцевість, луки та пасовища, подалі від

населених пунктів. У даній ділянці річки клас якості води – III, категорія якості води – 5, за ступенем забрудненості – помірно-забруднена. Забруднена вода річці є за рахунок нітратів, хлоридів, рН, підвищений, Mg, Na, Ca. Трофічність – евтрофні, сапробність – α мезосапробна. В околицях села Литвинів цей показник становить 6,2, біля села Гиновичі 6,1 майже однакові, це фактично середній інтегральний показник. На даних ділянках річки клас якості води – IV, категорія якості води – 6, за ступенем забрудненості – брудна. Забруднена вода у річці є за рахунок хлоридів, рН, підвищений, Mg, Na, Ca. Трофічність – політрофна, сапробність – α мезосапробна. Екологічні проблеми пов'язані із забрудненням води у річці Золота Липа потребують нагального вирішення.

Дослідження геоecологічного стану річки Золота Липа дає можливість зробити такі висновки: 1) загалом якість води у річці Золота Липа в межах визначається природними умовами водозаборів, зворотними водами підприємств та стоком з територій; 2) з метою збереження водного об'єкта від подальшого, антропогенного навантаження, забруднення необхідно передбачити: раціональне землекористування поблизу долини річки; очищення прибережних територій та русла річки від комунальних, промислових стоків, побутового сміття; єдину програму відведення водоохоронних зон вздовж річкової долини, особливо у середній частини річкової долини; впровадження єдиної електронної програми моніторингу якості поверхневих вод.

Список використаних джерел

1. Ковальчук І.П., Змив ґрунтів талими водами на стокових площадках і у водозбірних басейнах Західного Поділля / І.П. Ковальчук, Я.С. Кравчук. - Вісн. Львів. ун-ту. - Серія геогр.-Вип. 12.- Львів, 1980.-С.84-92.
2. Кукурудза С.І. Визначення якості природних вод у контексті моніторингу геосистем / С.І. Кукурудза Львів: Ред. видав. відділ Львів. держ. ун-ту, 994.-80 с.
3. Мариняк Я.О. Водогосподарський комплекс Тернопільської області (соціально-економічно-географічний аналіз): навч. посіб./ Я.О.Мариняк - Тернопіль, ТДПУ – 1997. – 64 с.
4. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2017 році Тернопіль - 2017.- 222 с.
5. Хильчевский В.К., Чеботько К.А. Оценка эколого-гидрохимического состояния природных вод Украины / В.К. Хильчевский, К.А. Чеботько. -К.: Водн. ресурсы, №1, 2008. - с. 182-188.
6. Хімко Р. Методика оцінки стану річки за тестом., Інститут екології (ІНЕКО) Національного екологічного центру України./ Р. Хімко.- УкрНДІВЕП, 1999. – 260 с.
7. Царик Л.П., Вітенко І.М. Геоecологічна ситуація долини річки Гнізна. / Л.П. Царик, І.М. Вітенко // Наукові записки. Серія: Географія. -Т: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. № 1.- С.192-198.

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО СТАНУ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ ЗАЛІЩИЦЬКОГО РАЙОНУ

Метою статті виступає визначення основних характеристик сучасного стану лісокористування Заліщицького району Тернопільської області та виокремлення новітніх тенденцій у даній галузі господарства. Для досягнення поставленої мети передбачено виконання наступних наукових **завдань**: визначення частини лісів I та II групи у структурі лісокористування Заліщицького району; проведення оцінки вікової структури та бонітету лісових насаджень району станом на 2019 рік; коротко охарактеризувати сучасні технології та новітні методи, які застосовуються у лісокористуванні ДП «Чортківське лісове господарство» в межах Заліщицького району.

Лісові ресурси Заліщицького району знаходяться у розпорядженні Державного підприємства «Чортківське лісове господарство». Державне підприємство розташоване у південній частині Тернопільської області на території Чортківського, Заліщицького, Борщівського та Гусятинського районів. В межах підприємства функціонує 11 лісництв, 4 з яких на території Заліщицького району (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл лісовкритих земель Заліщицького району за лісництвами

Лісництво	Загальна площа лісництва	Площа лісів у межах Заліщицького району
Улашківське	3749 га	333 га
Заліщицьке	2144 га	2144 га
Наддністрянське	2812 га	1221 га
Більче-Золотецьке	2060 га	1162 га

За лісорослинним районуванням територія Чортківського лісгоспу знаходиться в підрайоні свіжих і вологих, вологих грабових і букових дібров, рідше грабових і букових судібров Тернопільсько-Придністровського лісорослинного району. Клімат помірно-континентальний, із переважаючими західними перенесеннями, теплим літом і прохолодною зимою. Середня температура повітря становить +7,2°C, тривалість безморозного періоду – 130-180 днів, сума річних опадів складає 570-620 мм. У цілому клімат розташування держлісгоспу сприятливий для успішного вирощування усіх деревних порід, у тому

числі досить вимогливих до кліматичних умов, таких як дуб, бук, ясен тощо [6].

У структурі земельних угідь Заліщицького району ліси займають 15,7% територій, тоді як рілля, для прикладу – 72,5%. З усіх лісовкритих земель (10733,5 га), 40% (4223,5 га) займають ліси I групи і 55% (5937,5 га) – II групи (рис. 1).

Рис. 1. Розподіл лісів Заліщицького району за групами

Чагарники становлять 5% (570 га). Для виробництва деревини в районі призначено 5937,5 га лісів, для захисної і природоохоронної мети – 4223,5 га, позахисні смуги займають лише 1,65 га [2].

Більша частина території Заліщицького району покрита лесоподібними породами, на яких сформовані високородючі чорноземи. Основними ґрунтами є сірі лісові, чорноземи і дернові, для схилу річок і крутих схилів річки Дністер характерними є сірі лісові ґрунти. У прямій залежності від властивостей і характеру ґрунтів знаходиться формування умов місцезростання відповідних деревостанів. Переважаючими породами лісових насаджень Заліщицького району є дуб, граб, сосна та ясен (табл. 2) [5].

За віком у лісах Заліщицького району переважають середньовікові насадження (17419,8 га), значно менше молодняка (5717,1 га), 4728,8 га займають пристигаючі ліси і стиглі становлять – 4586,5 га [5] (рис. 2).

Загальний запас деревостанів Заліщицького району становить майже 7128,44 тис. м³. Щорічний обсяг лісокористування складає близько 1500 га – 70 тис. м³, у тому числі по рубках головного користування 120 га – 35 тис. м³, і по рубках проміжного користування біля 1380 га – 35 тис. м³. За бонітетами у Заліщицькому районі Чортківського держлісгоспу переважають ліси I бонітету (39,5%), Ia бонітету – 23,5% та II бонітету – 23% (табл. 3). Ліси III бонітету в районі займають близько 7%, Ib – 4%, IV – 2,5%, найменше лісів V і Va бонітетів (<1%) [6].

Таблиця 2

Розподіл лісів Заліщицького району за переважаючими породами, га [5]

Переважаючі породи	Площа, га
Дуб	22 679
Граб	3 990
Сосна та модрина	2 344
Ясен та клен	1787
Акація	631
Бук	316
Липа	234
Береза	142
Ялина та ялиця	126
Вільха	86
Тополя і верба	13
Інші породи та чагарники	570

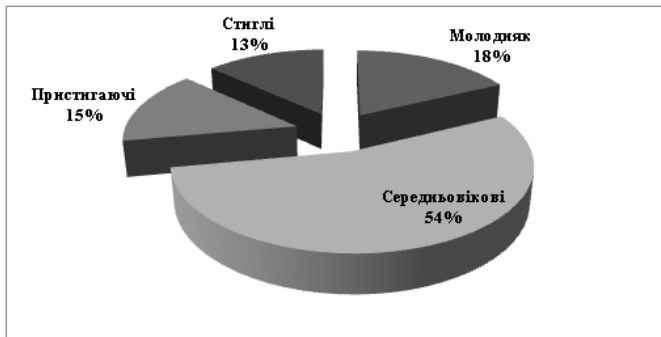

Рис. 2. Розподіл лісів Заліщицького району за групами віку

Таблиця 3

Розподіл лісів Заліщицького району за бонітетами

Бонітет	Площа, га	%
Iб	1265,0	3,9
Iа	7672,5	23,5
I	12911,2	39,5
II	7492,7	23
III	2208,5	6,8
IV	825,8	2,5
V	174,9	0,5
Vа	126,7	0,4

Сучасними нововведеннями у практиці лісочористування ДП «Чортківське лісове господарство», зокрема на території Заліщицького району є впроваджена єдина державна система електронного обліку деревини, яка забезпечує точний облік лісоматеріалів на лісосіці в режимі он-лайн, за рахунок маркування деревини спеціальними бірками зі штрих кодом. Розпочато сертифікацію лісів Заліщицького району за міжнародною схемою Лісової опікунської ради (FSC). Метою сертифікації лісів є забезпечення економічно, екологічно і соціально збалансованого ведення лісового господарства. Наявність сертифікату засвідчує, що лісова продукція надходить з лісів, ведення господарства в яких здійснюється на принципах невиснажливого, постійного і неперервного лісочористування, з урахуванням питань охорони довкілля, збереження біорізноманіття, інтересів працівників лісу та місцевого населення.

На базі ДП «Чортківське лісове господарство», за шведською технологією та відповідно придбаним обладнанням, вперше в Україні, впроваджується технологія вирощування посадкового матеріалу із закритою кореневою системою. Сучасні холодильні установки для зберігання жолудів дуба, машина для висаджування насіння, нові розсадники, теплиці та павільйони для дорощування саджанців уже функціонують у підприємстві. Зразковим для інших лісових господарств є розсадник лісових культур у Наддністрянському лісництві Заліщицького району. Пріоритетним напрямком розвитку лісового господарства Заліщицького краю на поточний період і на перспективу залишається створення нових високопродуктивних насаджень у лісовому фонді, ефективного проведення рубок формування і оздоровлення лісів, створення захисних лісових насаджень на непридатних для сільськогосподарського використання землях для поступового доведення лісистості регіону до оптимальної.

Список використаних джерел

1. Інвестиційний паспорт Заліщицького району Тернопільської області. Залішки, 2016. – 17 с.
2. Матеріали звіту Головного управління Держгеокадастру у Тернопільській області (форма 6-зем). Структура земельних угідь Заліщицького району станом на 01.01.2016 р.
3. Природні умови та ресурси Тернопільщини / за ред. М.Я. Сивого, Л.П. Царика. – Тернопіль: ТзОВ: «Терно-граф», 2011. – 512 с.
4. Чеболда І.Ю. Лісочористування / І.Ю. Чеболда / Природочористування: навчальний посібник. – Тернопіль: редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2015 – С.62-93.
5. Офіційний сайт ДП «Чортківське лісове господарство». URL: <https://ternopillis.gov.ua/derzhligospo/derzhavne-pidприємство-chortkivske-lisove-gospodarstvo.html> (дата звернення 17.08.2019 р.)
6. Офіційний сайт Управління лісового та мисливського господарства Тернопільської області. URL: <https://ternopillis.gov.ua>.

Александрович С.
магістрантка II курсу спеціальності 242 Туризм
Науковий керівник – доц. Царик П. Л.

РЕКРЕАЦІЙНЕ РАЙОНУВАННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ШВИДКОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Мета статті – охарактеризувати сутність рекреаційного районування та особливості його значення у розвитку туризму.

Виклад основного матеріалу. У процесі перманентного розвитку рекреаційного господарства неминуче відбувається невпинна диверсифікація географічного або територіального поділу праці. Наслідком цього є закріплення за певними територіями тих чи інших видів рекреаційної діяльності. Поступово формуються рекреаційні райони з їх власним «обличчям». У найзагальнішому вигляді вони визначаються як території різного таксономічного рангу, набір рекреаційних ресурсів, об'єктів і послуг яких є помітно відмінними від інших територій такого самого таксономічного рангу.

Рекреаційні райони виокремлюються під час науково-прикладної процедури рекреаційного районування. Вона є процесом поділу певної країни, регіону світу чи всієї планети на таксономічні одиниці з помітною своєрідною спеціалізацією рекреаційного господарства, певним поєднанням рекреаційних ресурсів, власною стратегією розвитку рекреації і туризму. Наслідком рекреаційного районування є виокремлення і відповідне картографування рекреаційних районів [3].

Рекреаційне районування доволі складна система, адже повинна базуватись не тільки на певних природних умовах і ресурсах, а також із економічної, політичної та побутової точки зору.

Процес рекреаційного районування, наслідком якого є виокремлення рекреаційних районів, є доволі суб'єктивним. Багато залежить від мети, яку ставить перед собою дослідник, та рівня повноти врахування ним районоутворюючих чинників, які можуть мати певний характер, що сильно впливає на результати районування [3].

Рекреаційна діяльність пов'язана з використанням ландшафтів і значних територій. І у цьому сенсі вона конкурує із сільським та лісовим господарством, рибальством, промисловістю, гірничою справою та іншими видами суспільної виробничої діяльності, де використовуються природні ресурси.

Якщо ж брати з найвищого рангу перше районування це районування світу. Провідний фахівець у галузі рекреаційного районування О. Бейдик в основу цього районування поклав чотириступеневу ієрархічну систему одиниць: макрорайон – мезорайон – підрайон – мікрорайон. Кожна наступна таксономічна одиниця входить як складова до попередньої. Таким чином макрорайон складається з мезорайонів, а ті – з підрайонів [5].

Рекреаційне районування велику роль відіграє у розвитку туризму де певне середовище, результатом якого є взаємодія, взаємопроникнення і взаємодоповнення трьох комплексних чинників: ресурсів, утворень, діяльності. Ресурси є поєднанням природних і антропогенних чинників, що створюють сприятливі умови для рекреаційної діяльності. Природні (рельєф, акваторії, клімат, флора) й антропогенні (історико-культурні, соціально-економічні) рекреаційні чинники оцінюють за санітарно-гігієнічними, функціональними і естетичними критеріями. Таким чином велику роль районування відіграє не тільки в туризмі, а в інших науках і безпосередньо в нашому житті [2].

Це районування ми можемо використовувати, не тільки для загальної характеристики певного району, а й також в побутових цілях. Це може бути пошук відпочинкових баз, чи таборів, оздоровчих закладів та ін. Якщо ж дивитися з наукової точки зору рекреаційне районування є безпосереднім поділом районів за певними категоріями і критеріями. На сьогоднішній день є досить багато класифікацій і районування територій за різними показниками.

Туризм взагалі наука, яка буде розвиватись безперервно. Відповідно вивчення її також буде тривати. Районування є головною складовою до більш ґрунтового вивчення рекреаційних ресурсів.

Рекреацію можна сприймати і як заплановану бездіяльність, яка здійснюється за чимось бажанням. У глибшому сенсі вона розглядається у зв'язку з емоційним досвідом та натхненням, що з'являється як наслідок рекреаційної дії. З іншого боку, рекреація може сприйматися як система ресурсів чи сервісу. І, врешті-решт, не буде помилкою розглядати рекреацію як будь-який тип або вид усвідомленого задоволення фізіологічних бажань і соціальних потреб особистості під час відпочинку [1].

У розвитку рекреаційної галузі Тернопільської області важливе значення має раціональне використання наявного рекреаційно-туристичного потенціалу.

Є численні класифікації на рахунок виділення рекреаційних районів. За однією з них виділяють чотири рекреаційні райони: Північний, Центральний, Західний та Південний (за Пушкар З., Пушкар Б.) [4]. До

Північного належать такі райони: Кременецький і Шумський; Західного – Бережанський і Підгаєцький; Центральний – Тернопільський, Терехівський, Гусятинський, Підволочиський, Збарзький, Зборівський, Лановецький, Козівський; та до Південного – Чортківський, Монастирський, Заліщицький, Буцацький та Борщівський.

Центральний район є найбільшим за площею та відзначається гарною транспортною доступністю. Південний район другий за площею, але має найвищі показники з-поміж усіх районів за щільністю і кількістю туристичних ресурсів. Перспективними для розвитку туристичної діяльності є південні частини Монастирського, Заліщицького, Буцацького, Борщівського районів. Не зважаючи на той факт, що у Центральному районі знаходиться найбільша кількість як природних, так і суспільно-історичних туристичних ресурсів, за щільністю він поступається Південному туристичному району.

Список використаних джерел

1. Смаль І.В., Смаль В.В. Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля «Міжнародна науково-практична конференція» - Київський національний університет культури і мистецтв 4-6 червня 2004 р.
2. Кравченко Н.О. Рекреаційне господарство Полісся: сучасний стан та перспективи розвитку Ніжин: МІЛАНІК, 2007. – 172 с.
3. Масляк П.О. Рекреаційна географія Навчальний посібник. – К.: Знання, 2008. - 343 с.
4. Рекреаційне районування Тернопільської області. Пушкар Зоряна, Пушкар Богдан Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія. - 2013. - №2. - С.153-164.
5. Савранчук Л.А., Явкін В.Г. Рекреаційна географія. Письмові консультації. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2012. – 110 с.

Бекар М.

*магістрант II курсу спеціальності 242 Туризм
Науковий керівник – викл. Задворний С. І.*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АРХЕОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ У БУСЬКОМУ РАЙОНІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розвиток різноманітних видів культурно-пізнавального туризму має неабияке значення для туристичної індустрії загалом та окремих територіальних громад зокрема. Специфічним видом туризму у цій системі вступає археологічний. Під археологічним туризмом розуміють різновид туризму, метою якого є відвідування місцевості, пов'язаної з археологією та археологічними розкопками [4, с. 318].

Наразі у Буському районі Львівської області є значна частка історико-культурних ресурсів які би сприяли розвитку і популяризації цього виду туризму.

У історико-археологічному плані територія Буського району Львівської області є досліджена відносно посередньо. Сьогодні на території адміністративного району виявлено і занесено до державного реєстру 30 археологічних пам'яток. Серед них – 5 городищ (із них – усі давньоруського періоду), 23 поселення та стоянок (в тому числі – 13 багатoshарових, тобто тих, які налічують дві і більше культури), 2 поховальні пам'ятки (1 могильник та 1 курганне поховання). Компонентна структура пам'яток археології Буського району представлена на рис. 1.

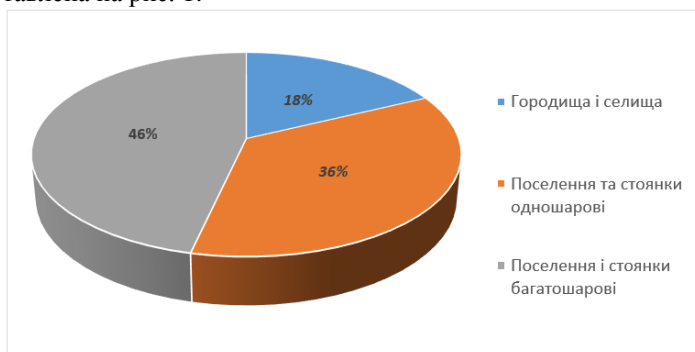

Рис. 1. Компонентна структура археологічних пам'яток Буського району Львівської за видами

Основні археологічні пам'ятки, які виступають ресурсом розвитку історико-археологічного туризму висвітлено нижче. Загалом на території Буського району розташовуються зниклі з лиця землі поселення від кам'яного віку до середньовіччя. Також тут багато городищ, найбільшим з яких є городище літописного Бужеська на території райцентру Буська.

У м. Буськ в урочищі Старий Буськ поблизу впадіння ріки Полтви в ріку Західний Буг, у міському парку, поблизу автостанції є давньоруське городище, на якому проводилися розкопки. Дана пам'ятка відноситься до пам'яток національного значення. На високому березі між заплавами ріки Полтви і Західного Буга, на території школи є городища давньоруського міста Бужеська, який був вперше згаданий в літописі в 1097 р., тут проводилися археологічні розкопки. В урочищі Воляни на північно-західній околиці міста знайдено давньоруське городище XII-XIII ст., тут теж проводились розкопки. На території міста виявлено

грунтові поховання культури кулястих амфор, їх теж досліджували археологи. Очевидно, було і поселення культури кулястих амфор, але напевно культурний шар зруйнований забудовою і наразі не виявлений.

В смт Олесько в урочищі Покрова, в 1 кілометрі на північний захід від Олеського замку на підвищенні серед болота знайдено давньоруське селище XI-XIII ст., тут проводилися розкопки, культурний шар зруйновано. У парку на південний схід від замку є давньоруське селище. В урочищі Окописько, у 200 м на захід від Олесько, праворуч дороги на село Йосипівка, на горбі є давньоруське городище типу «притулок».

У смт Красне, в урочищі Копане, є курган висоцької культури, який розкопаний археологами. На території радіоцентру – курган невизначеного часу.

Значна кількість пам'яток археології також розташовується у сільській місцевості Буського району. Так, на околиці села Грабова виявлено знахідки римських монет. На березі річки на околиці села Гумницька виявлено поселення культури шнурової кераміки. В урочищі Копане, між селами Гумницько і Чучмани на дюні знайдено давньоруське селище XI-XIII ст.

У селі Йосипівка, в урочищі, на церковнім подвір'ї, поблизу кладовища є давньоруське селище, тут же, на підвищенні серед болота – поселення лендельської культури, де проводилися розкопки.

На околиці села Кути знайдено скарб бронзових та залізних виробів висоцької культури. В с. Ланерівка в урочищі Лиса гора виявлено поселення бронзового віку. В с. Новосілки на околиці населеного пункту знайдено курган шнурової кераміки, де проводилися розкопки. Біля села в лісі знайдено давньоруські кургани IX ст., в яких практикувалося тілоспалення, язичницький обряд. Проводилися системні розкопки.

У Переволочній, на території населеного пункту знайдено тілопальне поховання в урні висоцької культури, пам'ятка зруйнована. В селі Ракововти, в урочищі Купецьке, на мису між правим берегом ріки Рудка і лівим берегом ріки Західний Буг виявлено поселення черняхівської культури, проводилися розкопки. У селі Ріпнів, в урочищі Горохів на східній околиці села виявлено ґрунтове поховання культури шнурової кераміки, поселення комарівської, висоцької, черняхівської культур та ранньослов'янське VI-VII ст., досліджено археологами. В урочищі Базнище, у 500 м на північний схід від села – поселення висоцької культури і давньоруське селище, досліджувались археологами. В урочищі Жучки знайдено поховання висоцької культури, проводились розкопки. В урочищі За лозами, у трьох

кілометрах на захід від села – поселення черняхівської культури III-IV ст., проводилися археологічні розкопки. У двох кілометрах на північний захід від села, в лісі виявлено могильник висоцької культури, здійснювалися археологічні дослідження. На західній околиці села, на південному схилі берега ріки Рудка знайдено поселення черняхівської культури та ранніх слов'ян VI-VII ст., розкопано науковцями.

В селі Русилів, на південний схід від населеного пункту під лісом, праворуч дороги на Красне знайдено курган культури шнурової кераміки III-IV ст. У Соколівці, на північний захід від Золочева, на узгір'ї – давньоруське городище. В селі Чучмани Заболотні в уроччі Хмільовське знайдено поселення бронзового віку, культурний шар зруйновано [1].

Варто зазначити, що перелік об'єктів не є вичерпним. Щорічні археологічні дослідження відкривають все більше стоянок і знахідок нерухомої культурної спадщини.

Археологічні пам'ятки – непоправні об'єкти матеріальної та духовної діяльності людей минулого. Їх кількість не збільшується, а навпаки, щорічно зменшується в результаті природного руйнування, техногенного втручання або антропогенного впливу. Саме тому такою важливою є популяризація даного виду туризму, адже він дає можливість не лише пасивно споглядати, але й цілком легально працювати, відшукуючи «скарби» і бачити результат туристичної подорожі, комунікувати в іншому колективі та в інших природних умовах [4].

Підсумовуючи викладене вище, слід зазначити, що Буський район Львівської області в археологічному плані є дуже цікавим, але разом з тим і маловивченим. Різні історичні епохи тут досліджені нерівномірно. Тому, щоб краще пізнати наше минуле, треба здійснити масштабні комплексні археологічні дослідження.

Список використаних джерел

1. Археологія та стародавня історія Буського району [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.zamky.com.ua/istoriya/arheologiya-ta-starodavnnya-istoriya-buskogo-rajonu/>.

2. Державний реєстр нерухомих пам'яток України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/officialcategory?cat_id=244910406.

3. Мирош М. В. Пам'ятки археологічної спадщини Львівської області як чинник розвитку туризму в регіоні / М. В. Мирош // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Географічні науки. - 2016. - Вип. 5. - С. 112-118.

4. Мирош М. Про поняття археологічного туризму / М. Мирош, О. Роїк // Сталий розвиток – стан та перспективи : матеріали міжнародного наукового симпозиуму SDEV'2018, Львів-Славське, Україна, 28 лютого–3 березня 2018 року. — Львів : Панорама, 2018. — С. 318–321.

ФЕСТИВАЛЬНИЙ ТУРИЗМ ТА ЙОГО СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ЗНАЧЕННЯ

Для сучасного туризму характерною ознакою є його диверсифікація відповідно до урізноманітнення потреб туристів. Якщо наприкінці ХХ ст. найпопулярнішою концепцією була концепція трьох «S» («Sun – Sea – Sand») – сонце – море – пісок, то в новому тисячолітті їй на зміну приходить концепція трьох «L» («Landscape – Lore – Leisure») – ландшафт – традиції – дозвілля. Найбільш вдалою реалізацією такого трактування туризму є, на наш погляд, організація дозвілля у вигляді традиційних та сучасних свят та обрядів, характерних для корінних етносів, у мінімально перетвореному антропогенному ландшафті. У цьому контексті особливої уваги заслуговують фестивалі та організований на їх підґрунті фестивальний туризм.

Фестивальні подорожі мають всі ознаки туризму. Фестивальний туризм довгий час знаходився на стику пізнавального, розважального та етнографічного туризму. Ми не відкидаємо можливості знаходження спільних ознак з іншими видами туризму, але у цього виду є яскраво виражені власні особливості, що дає можливість виділити такі 7 ознак фестивального туризму:

- подорожі є нетривалими (в середньому 3-5 днів);
- мають чітко виражені просторові рамки (місця проведення фестивалів);
- в останні роки спостерігається все більша зацікавленість до фестивалів та свят;
- простежується чітка історія розвитку фестивалів;
- мають мету, що відрізняється від мети пізнавального туризму;
- існують зв'язки з іншими видами туризму;
- створена система класифікацій цього виду туризму.

Саме слово «фестиваль» походить від французького слова *festival*, що означає «святковий». За визначенням енциклопедичного словника, фестиваль – це масове святкування, музичні виступи, показ досягнень естрадного, кіно- та циркового мистецтва. Пов'язуючи фестивальну діяльність із зростаючим туристичним рухом, а також зважаючи на міцний зв'язок з його складовими, можемо дати таке визначення: фестивальний туризм – це організація короткотривалих пізнавальних подорожей терміном на 5-7 днів із метою відвідування певних подій (від

концертів сучасної західної музики до релігійних святкувань, від етнічних карнавалів до парадів сучасних субкультур), з періодичністю 1 раз на рік.

Фестивальний туризм – напрям достатньо молодий і надзвичайно цікавий. З'явився він порівняно недавно і зайняв значне місце в світовому туристському русі. Це перспективний вид туризму, що динамічно розвивається. Цільова аудиторія фестивального туризму – це забезпечені туристи з доходом вище за середнє, а також компанії туристів, що складаються з декількох пар. Даний вид туризму, пов'язаний з проведенням фольклорних, звичайно костюмованих для видовища свят, карнавалів і власне фестивалів. Як правило, основна мета поїздки приурочена до якої-небудь події.

Особливості правильного формату фестивалю – яскравість, неповторність, ексклюзивність і регулярність проведення. Сам факт того, що фестивалю чекають, оскільки знають, що буде цікаво, говорить про його успішний комерційний і іміджевий потенціал для організаторів, учасників і спонсорів. Фестиваль – це свято особливого роду, для якого характерні розмах і масовість [2]. Сьогодні фестиваль – це широка суспільна, святкова зустріч, що супроводжується оглядом досягнень будь яких видів мистецтв.

Сучасні PR-менеджери все частіше влаштовують фестивалі, переслідуючи іміджеві і комерційні цілі. В принципі, якщо порівняти фестивалі, що увійшли до історії як частини культурного життя, з сучасними, в них також можна виявити PR-складові. Наприклад, будь-який міжнародний фестиваль народних ремесел, танців, пісень і т.п. – це в першу чергу популяризація іміджу країни-представника, а вже в другу – її культури і осіб, організацій, що її підтримують. Це явище збереглося до наших днів, тільки цілей стало більше, і, відповідно, збільшився арсенал засобів, інструментів, технологій. Тому на даний момент можна виділяти безліч різновидів фестивалів, і кількість їх продовжує зростати.

Свій початок фестивальний рух бере ще із Стародавньої Греції (VI ст. до н.е.) – на честь бога Аполлона проводилися Піфійські ігри – музичні змагання, на які з'їжджалися учасники і глядачі зі всієї грецької Ойкумени. Призом для переможця був лавровий вінок [7].

Але справжньою світовою славою користуються карнавали. Походження карнавалів бере початок від церемонії на честь староегипетського бога Осиріса. Походження слова «карнавал» (італ. *carne vale* – прощавай м'ясо) пов'язане зі святом обжерливості напередодні 40-денного християнського посту перед Великоднем, коли можна їсти м'ясо, пити вино і веселитися. Ця традиція має місце у

багатьох християнських народів (у східних слов'ян це Масляниця, у французів – «Жирний вівторок»). За тиждень до початку Великого поста проходять карнавали майже у всіх великих містах країн Латинської Америки і Європи. Карнавали історично мають на увазі розкріпачення в розвагах. Звідси йде широке поширення на карнавалах маскарадів – чоловіки і жінки надягають химерні костюми і маски, прагнучи бути привабливими і невпізнаними. В середні століття французи встановили традицію карнавалу як загального свята з танцями і любовними іграми, а політичні партії використовували свято для жартівливої критики влади.

В Італії карнавали парадами проходили по вулицях Риму, Неаполя і інших міст. Подивитися на італійський маскаррад прибували гості з багатьох заморських країн. Складні сплетення людських доль комедійних, піднесених і трагічних у зв'язку з карнавалами і маскарадами стали темою багатьох видатних літературних творів [5].

Фактори, що визначають розвиток фестивального туризму. Фестивальний туризм – це складне явище, в якому переплітаються потреби і реальна діяльність людей, природні, технічні і економічні процеси. На підставі літератури, що присвячена фестивальному туризму можна виділити шість основних груп факторів:

1. Соціально-економічні фактори. Ці фактори є основоположними і включають: характер суспільно-економічного строю; матеріальний добробут; трудову діяльність; обсяг і структуру вільного часу; культурний рівень, професійну і освітню структуру населення;

2. Демографічні фактори. До них відносяться: чисельність та особливості розміщення населення і його статево-вікову структуру;

3. Політичні фактори включають: стабільність внутрішньої політики і зовнішньополітичних відносин; розширення міжнародних політичних, економічних, наукових, культурних зв'язків і співробітництва; спрощення паспортного і митного режиму; соціальна політика держави.

4. Соціально-психологічні фактори. До них відносяться: вплив традицій і наявність певних стереотипів поведінки; релігія; підвищення престижу і зростання соціального статусу індивіда; інформаційні засоби і реклама.

5. Культурно-історичні фактори відображають багатство матеріальної і духовної культури народів.

6. Матеріально-технологічні фактори визначаються рівнем техніки і технології в галузях транспорту, будівництва, зв'язку, комунікацій; у засобах масової інформації; системі комунально-побутових служб, торгівлі і громадського харчування.

Ці групи факторів характеризувалися, перш за все, в позитивному плані як сприяючі розвитку фестивального туризму. Проте слід зупинитися на факторах, стримуючих і навіть гальмуючих його зростання. З соціально-економічних факторів, таких як, інфляція, зростання злочинності і безробіття, кризи, порушення умов товарообміну, а також відсутність планування у використанні природних і трудових ресурсів є стримуючими, такими, що негативно впливають на фестивальний туризм. Виходячи з цілей і методів організації фестивального туризму можна диференціювати за наступними ознаками:

I. За масштабом події: регіональні; національні; міжнародні.

II. За тематикою події:

1) етнічні фестивалі і свята (наприклад, фестиваль Св. Патріка в Лондоні (Великобританія); фестиваль культур в Берліні (Німеччина));

2) театралізовані шоу (наприклад, фестиваль «Цирк майбутнього», Париж (Франція));

3) фестивалі кіно і театру (наприклад, Канський кінофестиваль (Франція); Берлінський кінофестиваль «Берлінале» (Німеччина); Венеціанський кінофестиваль (Італія), кінофестиваль в Локарно (Швейцарія); фестиваль короткометражних фільмів в Оберхаузені (Німеччина); театральний фестиваль в Цюріху «Stromereien» (Швейцарія));

4) фестивалі музики і музичні конкурси (наприклад, музичний конкурс «Євробачення»; міжнародний музичний конкурс «Нова хвиля», Юрмала (Латвія); фестиваль джазу в Монтре (Швейцарія); фестиваль оперного мистецтва, Верона (Італія); музичний конкурс ім. П. І. Чайковського, Москва (Росія));

5) гастрономічні фестивалі, (наприклад, міжнародний фестиваль пива Октоберфест, Мюнхен (Німеччина); свято молодого вина Божоле Нуво (Франція); Паризький салон шоколаду, Париж (Франція));

6) фестивалі і виставки квітів (наприклад, виставка квітів в Челсі, Лондоні (Великобританія); фестиваль хризантем (Японія); виставка тюльпанів (Нідерланди); фестиваль бонсай, Нара (Японія); фестиваль троянд, Казанлук (Болгарія));

7) модні покази (наприклад Men's Fashion, Париж (Франція); Ready to Wear, Париж (Франція); Milano Moda Bouna, Мілан (Італія));

8) спортивні події (наприклад, Олімпіади і міжнародні змагання; автоперегони «Формула-1»; автоперегони NASCAR, США).

9) незвичайні фестивалі (фестиваль повітряних зміїв в Таїланді; фестиваль піратів, Джорджтаун (Кайманові острови); фестиваль близнят, Твінсбург (Огайо, США); парад сексуальних меншин Pride

Amsterdam в Амстердамі (Нідерланди); парад військових татуювань в Единбургу (Шотландія); фестивалі феєрверків).

На сьогодні в світі зростає інтерес до фестивалних турів, які поступово витісняють традиційну купально-пляжну рекреацію. Даний напрям в туризмі дозволяє вирішувати безліч соціально-економічних проблем, властивих не тільки туристській галузі. Фестивалі притягають додаткову кількість туристів до країни, що, в свою чергу сприяє збільшенню валютних надходжень. Крім того, фестивалний туризм допомагає вирішити проблему сезонності, яка особливо виявляється в країнах з субтропічним кліматом, що розвивають пляжний відпочинок, а також для країн, що розвивають гірськолижний туризм. Крім того, він створює додаткові робочі місця і забезпечує зайнятість населення.

Список використаних джерел

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О.О. Бейдик. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. – 304с.
2. Географія туризму. Учебное пособие [Електронний ресурс]: 2009. - Режим доступу: http://tourlib.net/books_tourism/zazgarskaya1.htm.
3. Карнавали [Електронний ресурс]: 2009-2010. - Режим доступу: <http://www.ehhuu.ru/karnaval-ivrea-apelsinovoe-srazhenie.html>
4. Менеджмент туристичної індустрії: Навчальний посібник / [І.М. Школа]. - Чернівці: Книги - XXI, 2005. - 596 с.
5. Мир вокруг нас [Електронний ресурс]: 2009. - Режим доступу: <http://window.edu.ru/window.html>.
6. Проблеми географії та менеджменту туризму: Монографія / [В.Г. Явкін, В.П. Руденко, О.Д. Король та ін.]. - Чернівці: Рута, 2006. - 260 с
7. Путешествие и туризм [Електронний ресурс]: 2009. - Режим доступу: <http://travel.rin.ru/html>.
8. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навчальний посібник / О.Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
9. Туризм по миру [Електронний ресурс]: 2009. - Режим доступу: <http://window.edu.ru/window.html>

Васілевський О.

*магістрант II курсу спеціальності 242 Туризм
Науковий керівник – доц. Царик П. Л.*

РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НПП «КРЕМЕНЕЦЬКІ ГОРИ»

Рекреаційний потенціал – це система природних, історико-культурних об'єктів та їхніх властивостей, які використовують (або які можна використовувати) у рекреаційній діяльності. Він є функціональною основою рекреації і, в певному розумінні, її складовою

частиною. Оцінка рекреаційного потенціалу території показує, що його якісні і кількісні параметри в поєднанні з суспільно-географічними чинниками є важливими об'єктивними передумовами розвитку рекреаційного комплексу парку.

Метою статті є виділення та опис рекреаційних об'єктів на території парку та формування загального списку природних та історико-культурних ресурсів для визначення рекреаційного потенціалу.

Парк створено згідно з Указом Президента України «Про створення національного природного парку «Кременецькі гори» № 1036/2009 від 11 грудня 2009 року на території Кременецького та Шумського районів Тернопільської області.

Загальна площа Парку становить 6951,2 га, у тому числі 3986,6 га земель, які надані йому в постійне користування, та 2982,6 га земель Державного підприємства «Кременецьке лісове господарство», що включається до складу Парку без вилучення у землекористувача. Серед земель, переданих у постійне користування парку – територія колишньої філії природного заповідника «Медобори» – «Кременецькі гори», яка існувала на площі 1000 га від 1990 року й складалася з 6 фрагментів: Маслятин, г. Страхова, г. Божа, Дівочі скелі, г. Бона (Замкова) і г. Черча, г. Гофра.

Аналіз структури земельних угідь засвідчує абсолютне домінування лісових угідь, яких у структурі земельного фонду парку – 96,4 %, на всі інші категорії земель припадає 3,6 % [3, с. 1-5].

Кременецькі гори розташовані на півночі Тернопільської області, де межують із Рівненською областю. Вони розташовані у східній частині Гогогоро-Кременецького кряжу Подільської височини. Гори простягаються з північного сходу на південний захід довжиною близько 60 км. Вони не є суцільним хребтом, а складаються з окремих підвищень – гір-останців. Нижня, середня частина схилів і, здебільшого, верхня частина гір вкриті лісовими насадженнями [2, с. 5-6].

Річки в районі Кременецьких гір відносяться до басейну р. Прип'ять. Переважна довжина потічків – до 10 кілометрів. Найбільші серед них – Людомирка, Жолобівка, Чорний міст, потік Іква, Іловиця тощо.

Площа земель зайнятих під ставки 32,7 га. Найбільшими серед них є ставки в урочищі «Заброддя» – 26,0 га та у лісі поблизу с. Антонівці – 1,6 га. Часто виникають тимчасові водостоки, пов'язані з таненням снігу та зливами.

Із заболочених масивів слід відмітити торфoviще біля с. Лішня Кременецького району, площею 5,3 га [2, с. 5-6].

Проте усі гідрологічні об'єкти не входять до складу створеного парку. Тут розташовані лише окремі джерела і потічки, а великі гідрологічні об'єкти проходять за межами парку.

Загалом на території парку зафіксовано (польові дослідження, літературні та літописні дані) таку кількість видів тварин, які занесені до Червоної книги України – 29 видів, Бернської конвенції – 173, Боннської конвенції – 63, CITES – 19, Європейського Червоного списку – 211, Червоного списку МСОП – 208.

Раритетна фракція флори парку налічує 87 видів. Найбільше раритетних видів відмічено у родинях Orchidaceae (21), Lamiaceae, Rosaceae (по 5 видів), Fabaceae, Poaceae, Asteraceae, Ranunculaceae (по 4). Серед вищих спорових рослин з території парку охоронний статус мають 5 видів.

На території парку відмічено 43 види судинних рослин з Червоної книги України (2009). До Червоного списку МСОП включено один вид, зокрема *Vincetoxicum rossicum* (Коротченко, Мосякін, 2014). До Додатку I Бернської конвенції занесені 3 види судинних рослин, виявлених у Парку (*Pulsatilla grandis*, *Dracocephalum austriacum*, *Cypripedium calceolus*). Також виявлено 2 види з Європейського Червоного списку (*Salvia cremenecensis*, *Vincetoxicum rossicum*), 14 видів рослин зі списку CITES (Bilz et al., 2011). На регіональному рівні в межах Парку охороняються 42 види (Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України, 2012). Серед рідкісних видів переважають лісові (42 види), степові і лучні представлені по 17 видів, петрофітні – 11 видами.

На території парку присутня значна кількість археологічних та історичних пам'яток. Знайдені та описані стоянки, знаряддя праці і культові споруди пізнього кам'яного віку, численні археологічні знахідки мідного та бронзового віків, окремі знахідки залізного віку і ранньослов'янської культури. Археологічні дослідження свідчать, що територія району була заселена у період пізнього палеоліту.

Також на до території парку відносять пам'ятки народної та сучасної архітектури, меморіальні об'єкти, музеї, історико-культурні центри, культові пам'ятки (табл. 1).

У прилеглих до території парку населених пунктах знаходяться краєзнавчі музеї, де демонструються вироби народних майстрів XIX–XXI ст., це – Кременецький краєзнавчий музей, музей Олександра Неприцького-Грановського у с. Великі Бережці, Краєзнавчий музей в с. Стіжок Шумського району, музей Кременецького лісотехнічного коледжу з кімнатою краєзнавства в с. Білокриниця, музей Уласа Самчука в с. Тилявка Шумського району.

Таблиця 1

Історико-культурні пам'ятки НПП «Кременецькі Гори»

Назва об'єкту	Дата будівництва, автор	Місце знаходження	Стан та загрози збереженню
1	2	3	4
Пам'ятки архітектури національного значення			
Замок (руїни) (мур.)	IX-XVI ст.	м. Кременець вул. Замкова	незадовільний
Пам'ятки історії національного значення			
Козацьке кладовище	1648-1651 рр.	м. Кременець, підніжжя гори Черча	задовільний
Пам'ятки архітектури місцевого значення			
Каплиця Б. Хмельницького	XVII століття	с. Підлісці	задовільний
Церква Св.Трійці (мур)	XIV-XVIIIст.	с. Стіжок гора Данилова	задовільний
Церква Преображення Господнього (мур.)	1872 р.	с.Стіжок на схилі гори Замок	задовільний
Пам'ятки історії та монументального мистецтва			
Пам'ятник жертвам холери	-	м. Кременець гора Дівочі скелі	задовільний

Отже, територія парку має високий рекреаційний потенціал та заслуговує на увагу з боку рекреантів. Цьому сприяють як кліматичні умови території, так і мальовничі горбогірні краєвиди з великою кількістю лісного покриття що є необхідним для проведення рекреації населення. Також уваги рекреантів заслуговують історико-культурні пам'ятки міста Кременець і інших населених пунктів що входять до земельного фонду парку.

Список використаних джерел:

1. Горбаль У. Рекреаційний потенціал як об'єкт наукового аналізу в суспільній географії / У. Горбаль // Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2007. - Вип.34. - С.52-55.
2. Кременецькі гори. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://geonews.com.ua/files/n280108-01.html>
3. Кременецькі гори НПП. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://pzf.menr.gov.ua/кременецькі-гори-нпп.html>
4. Сушко Н. О. Біорізноманіття екосистеми Кременецьких гір як прояв формування екотону / Н. О. Сушко // Наук. зап. Терноп. пед. ун-ту. Серія: Географія. – 2004. – № 2. – Ч. 2. – С. 255–260.

5. Царик П. Л. До оцінки видів рекреаційної діяльності та потенціал національного природного парку «Кременецькі гори» / П. Л. Царик. // Наукові записки ТНПУ. Серія: географія. – Тернопіль: СМП «Тайп», 2013. №2. – С.132-141.

6. Царик Л. П. Національні природні і регіональні ландшафтні парки як функціональні складові природоохоронних і рекреаційних систем України. / Л. П. Царик, П. Л. Царик. // Україна: географія цілей та можливостей. Збірник наук. Праць. – Н.:ФОП "Лисенко М.М.", 2012. – Т.1. – С. 342-346.

7. Чернюк Г. Природні умови і ресурси Тернопільщини / Г. Чернюк, П. Царик. – Тернопіль: Тернограф, 2011, С. 142–160.

Височин О.

*магістрант II курсу спеціальності 242 Туризм
Науковий керівник – доц. Поплавська І. В.*

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНИМИ ПОТОКАМИ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Туристичним підприємствам важливо оцінювати ефективність як результат власної діяльності, що дає можливість визначати його здатність отримувати найкращий результат, використовуючи існуючі ресурси, та свідчить про рівень управлінських навичок керівників.

Ефективність діяльності туристичних підприємств залежить від рівня її організації, інноваційної активності, якості та конкурентоспроможності туристичного продукту, якісного управління витратами, персоналу, репутації підприємства, управління інформаційними потоками тощо.

Усі елементи організаційного середовища туристичних підприємств (внутрішнього та зовнішнього) пов'язані та взаємодіють завдяки інформаційним потокам, забезпечення ефективності управління якими відіграє суттєву роль у їх ефективній діяльності загалом. На нашу думку, завдання управління інформаційними потоками полягає у забезпеченні такої взаємодії вищезазначених елементів, яка б сприяла досягненню цілей туристичних підприємств, забезпечуючи їм тривалу конкурентоспроможність на ринку, створенню єдиного інформаційного простору із виробниками туристичних послуг і споживачами [1].

Для туристичних підприємств особливо характерна інформаційна насиченість діяльності, тобто використання значних обсягів інформації, особливо тієї, яка пов'язує їх із зовнішнім середовищем господарювання. Вплив споживачів, постачальників, конкурентів, держави на діяльність підприємства трансформується у зовнішні вхідні інформаційні потоки. Зовнішні вихідні потоки інформації відображують

внутрішні результати господарювання підприємств і спрямовуються у зовнішнє середовище.

Отже, результативність діяльності туристичних підприємств суттєво залежить від оперативності та своєчасності інформаційних потоків, тому вдосконалення процесу управління ними та оцінка ефективності такого процесу мають для туристичних підприємств особливе значення.

Туристичні підприємства, що використовують для здійснення своєї діяльності переважно зовнішні інформаційні потоки, мають не лише створити власний сайт, а й постійно здійснювати заходи щодо оптимізації його структури та інформаційної наповненості, використовуючи для цього нові програмні продукти та інноваційні технічні можливості, а також орієнтуючись на потреби споживачів. Це дозволить збільшувати чисельність його відвідувачів і отримати максимальний ефект від використання сайта.

До заходів удосконалення процесу управління інформаційними потоками через сайт туристичного підприємства пропонуємо зараховувати покращення структури та інформаційного наповнення сайта, організації його пошукової оптимізації та просування. Оцінку результативності цих заходів доцільно здійснювати за такими показниками: відвідуваність сайта; середня тривалість перебування на сайті; ефективність різних способів переходу споживачів на сайт; рівень конверсії споживачів; вартість одного відвідування сайта; вартість одного споживача продуктів і послуг підприємства; вартість одного відвідування за кожним способом переходу на сайт; ступінь функціональної інтеграції сайта [2].

Крім того, до існуючих показників оцінки сайта, слід додати такі показники, які характеризують динаміку використання сайта споживачами туристичних підприємств: кількість повторних відвідувань сайта; кількість відвідувачів за різними способами переходу на сайт [1].

Для оцінки ефективності діяльності підприємства щодо вдосконалення процесу управління інформаційними потоками необхідно використовувати індекс задоволеності споживачів, порівнюючи його значення до і після проведення запропонованих заходів, тобто [3]:

$$\Delta I = I_1 - I_0,$$

де I_1 , I_0 – індекс задоволеності споживачів після і до запровадження інновацій.

З метою удосконалення процесу управління інформаційними потоками туристичних підприємств потрібно застосовувати комплексний підхід до організації їх зовнішніх інформаційних потоків,

спрямованих на взаємозв'язок зі споживачем. Наявність сайту у туристичного підприємства свідчить про відповідальність у здійсненні господарської діяльності, бажання налагодити партнерські стосунки зі споживачами у задоволенні їх попиту. Саме думку споживачів підприємству необхідно враховувати для удосконалення власної діяльності з метою підвищення її ефективності.

Туристичному підприємству доцільно проводити постійний моніторинг прихильності споживачів і її зміни, використовуючи індекс задоволеності споживачів, який щомісяця має визначати підприємство і розміщувати на своєму сайті.

Туристичні підприємства мають приділяти особливу увагу управлінню інформаційними потоками, враховуючи при цьому результати оцінки ефективності використання сайту щодо залучення споживачів, що здійснюється відповідно до запропонованої методики.

Отже, максимально активне використання власного сайту є свідченням раціонального й усвідомленого підприємницького підходу до здійснення туристичної діяльності в умовах гострої конкурентної боротьби та значно розширює економічні можливості для розвитку підприємства, тому частину функцій туристичні підприємства здійснюють із використанням інтернет-технологій. Це забезпечує оперативність господарювання і підвищення зацікавленості споживачів у туристичних продуктах підприємства.

Список використаних джерел

1. Іванова О. М. Оцінка ефективності управління інформаційними потоками туристичних підприємств / О. М. Іванова // Економічний простір: збірник наукових праць. – № 77. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2013. – С. 165-173.
2. Ілляшенко Н. С. SEO-оптимізація як сучасний інструмент інтернет-маркетингу / Н. С. Ілляшенко, О. С. Савченко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 3. – С. 63-74.
3. Кунченко–Харченко В. І. Моделі інформаційних потоків та їх використання в системах бази даних та документології для прийняття рішень / В. І. Кунченко–Харченко // Збірник наукових праць Інституту проблем моделювання в енергетиці ім. Г. Є. Пухова НАН України. – 2010. – Вип. 54. – С. 175-179.
4. Мельниченко С. Формування стратегії інформаційних технологій у туристичній сфері / С. Мельниченко // Вісник КНТЕУ. – 2008. – № 3. – С. 62-69.
5. Синсокий О. В. Інформаційне право України та електронне право високих технологій / О. В. Синсокий. – Запоріжжя : ЗНУ, 2010. – 215 с.
6. Чала О. В. Економічна сутність категорії «Інформаційний простір» [Електронний ресурс] / О. В. Чала // Проблеми системного підходу в економіці: електронне наукове фахове видання. – 2010. – № 4. –Режим доступу: www.archive.nbuv.gov.ua/ -journals / pspe / 2010 _ 4 / Chala _410.htm.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ НОСТАЛЬГІЙНОГО ТУРИЗМУ

Постановка проблеми. Сучасний туризм стає глобальним чинником розвитку цивілізації, однією зі складових економіки, соціальної сфери, духовної культури. Процеси, що відбуваються в туристичній індустрії світу, позначилися і на розвитку туризму в Україні. В Законі України «Про туризм» держава визначає туризм як одну з пріоритетних сфер розвитку національної культури й економіки [2]. Таке визначення стало досить актуальним після того, як набув популярності етнотуризм як один з напрямків культурно-пізнавального туризму. Світова практика доводить, що саме такий вид туризму здатний задовольнити цілий ряд духовних потреб людини. Найбільш важливим в організації етнічного туризму є ознайомлення учасників з традиціями та культурою різних етносів.

Виклад основного матеріалу. У країнах Східної та Центральної Європи ностальгійний туризм уже давно є основою для розвитку пізнавальних та красезнавчих маршрутів. Наприклад, із сусідньої Польщі тільки після 1989 р. у пошуках кращого життя виїхало близько 5 млн. людей. Значна частина поляків, які тепер проживають за межами Польщі, щороку приїжджають на батьківщину, це і стало передумовою для розвитку ностальгійного туризму в Польщі. Схожа ситуація у Чехії, де прибутки від туризму щорічно сягають 700-800 млн. євро, значну частину з яких приносить ностальгійний туризм. У Західній Європі цей вид туризму є найбільш розвинутий в Ірландії, Великобританії та Іспанії.

Вперше термін «етнічний туризм» було використано у 1977 р. В. Смітом, який визначив етнічний туризм як подорожі для вивчення культури та життя рідкісних чи екзотичних народностей. На прикладі тематичних досліджень індіанців о. Сан-Блас Панами і тораяя – плем'я, що живе на півдні о. Сулавесі (Індонезія) – науковець виділив такі елементи етнотуризму як знайомство з умовами побуту та змістом культових церемоній [1].

Аналізуючи погляд В. Сміта, Р. У. Макінтош та Ч. Р. Гоїлднер у 1990 році визначили етнічний туризм як поїздки з метою спостереження виражень культури і способу життя екзотичних народів. Такий висновок було зроблено на основі подорожей до Панами для вивчення індіанців

на о. Сан-Блас або ізольованих гірських племен Ассам в Індії. Більшість існуючих досліджень етнічного туризму зосереджуються на відвіданні екзотичних і часто периферійних напрямків, які включають відображення повсякденного життя невеликих, часто ізольованих, етнічних груп (В. Смит, 1989; Г. Москардо, П. Пірс, 1999). Інші вчені наголошують, що етнічний туризм повинен також включати подорожі до місць народження або проживання родичів (Б. Кінг, 1994; С. Р. Пітчфорд, 1995). На думку Б. Кінга (1994), до етнічного туризму відносяться подорожі, чия основна мотивація полягає у етнічному возз'єднанні. Мета етнічних возз'єднань активно простежується у країнах Північної Америки та Австралії, чия новітня історія була побудована на міграції, але це також стосується й частин світу, включаючи Африку, Європу та Азію [1].

Ностальгійний туризм може бути як внутрішнім (наприклад, відвідування глибини міськими жителями з метою ознайомлення з архаїчними говірками, фольклором, побутом, культурою і мовами автохтонних народів), так і зовнішнім, який пов'язаний з відвідуванням історичної батьківщини або місць народження родичів. Останній різновид часто називається ностальгійним туризмом, який отримав досить широке поширення у ряді регіонів світу – Ізраїль, Вірменія, Греція, Україна, Італія. Учасники ностальгійного туризму – в основному люди похилого віку, що раніше проживали в цій місцевості. Основна частина програм і мета приїзду – індивідуальне (або невеликими сімейними групами) відвідування різних регіонів.

Соціологічні дослідження демонструють, що одним із об'єднувачих чинників у суспільстві в регіональному вимірі є культурна та історична спадщина, поширення знань про особливості етнічних груп. Саме ці знання надають етнотуристичні подорожі, які не тільки розширюють уяву на національно-культурні самотутність населення різних регіонів, знайомлять з рівнем сучасної культури, але й запобігають поширенню негативних стереотипів стосовно культурної та мовної ідентичності [6].

Нове розуміння культури в суспільному розвитку й усвідомлення необхідності збереження історико-культурної спадщини та її різноманіття у світі розширюють перспективи етнічного туризму як ресурсу регіонального розвитку, а також впливу на соціальну й культурну сферу, екологію, зовнішньоекономічну діяльність і міжнародні відносини. Це пов'язано з тим, що в сучасному світі туризм із переважно економічного явища перетворюється на соціальний й культурний феномен.

За кордоном велику увагу приділяють збереженню історико-культурної спадщини і організації етнічного туризму. Накопичений

значний досвід в організації етнічного туризму, вивчення якого видається особливо важливим для України, сприяє пошуку альтернативних рішень в організації даного виду туризму. Серед країн, що розвиваються в даному туристичному напрямку можна виділити Австралію, Канаду.

Головне завдання проектів з розвитку етнічного туризму спрямоване на те, щоб уберегти процес розвитку екологічного та етнічного туризму від непродуманих, однохвилинних тенденцій, надати йому стійкість, перш за все, за допомогою активного залучення корінних нечисленних народів у сферу туристського бізнесу. Гарантією стабільності та ефективності проектів розвитку туристського бізнесу та сталого розвитку у більш широкому сенсі, стане самостійне керівництво реалізації проектів представниками корінних нечисленних народів [3].

Канада. Найбільш яскрава і специфічна риса канадського суспільства – це його етнічна мозаїчність. За переписом населення визнали себе корінним населенням 1172790 осіб, що становить близько 4% всього населення, з цього числа 54% є статусними індіанцями, 31% – метиси, 10% нестатусні індіанці і 5% – інуїти [3].

Конституція Канади визнає три групи корінних народів (яких називають «Першими націями»): 1) індіанці (в даний час індіанців називають «амеріндейцями», або по самоназві окремих народів і племен); 2) метиси (нащадки від шлюбів французів і англійців з індіанськими жінками в період початкового освоєння Канади); 3) ескімоси-інуїти, які заселяють узбережжя й острови Льодовитого океану (в даний час ескімосів прийнято називати по їх самоназві «інуїтами»).

Слід зазначити, що в Канаді індіанці підрозділяються на статусних та нестатусних. Це поділ має велике значення для самих індіанців, тому статусні індіанці мають в повному обсязі всі пільги і права, надані «Законом про індіанців», в той час як нестатусні індіанці, не мають можливості підтвердити свій статус, такими правами і пільгами не володіють.

Статусні індіанці по федеральним і місцевим законам звільнені від податків, забезпечені медичною страховкою і медичними послугами, вони отримують субсидії на будівництво і стипендії на освіту. Нестатусні індіанці – це вже асимільована частина корінного населення, вони не належать ні до якого конкретного племені і живуть переважно в містах.

Статусні індіанці живуть в громадах, яким виділяються землі і фінансування. Всього в Канаді налічується близько 600 громад, більша

частина яких знаходиться в резерваціях. Статус резервацій, як спеціальна територіальна одиниця, має ряд особливостей [3]:

1) на території резервацій відсутні звичайні для даної держави органи місцевого управління та одиниці адміністративно-територіального поділу;

2) проживаючи у резервації громади зберігають традиційні форми управління, що склалися на основі давніх традицій. Однак, якщо до недавнього часу в країні проводилося адміністративне злиття громад різних народів на основі економічних та адміністративних критеріїв і при цьому етнічний аспект ігнорувався, то з 1985 р. громадам законодавчо надано право самостійно формувати свій склад;

3) незалежно від того, хто є в резервації власником землі, держава або відповідна община, вирішення питань поселення на території резервації, розробки природних копалин та іншого використання території здійснюється за наявності згоди ради громади. Формально в Канаді налічується 2370 резервацій, що займають площу в 27,5 тис. кв км. Реально заселено менше 900 резервацій.

Дані перепису населення Канади показують, що з 1172790 представників корінних народів в резерваціях живе всього 308490 осіб, поза резервацій проживає 864295 осіб, з них у сільській місцевості 240825 осіб і 623470 осіб в містах. Чисельність північноамериканських індіанців – 698025 осіб, з них у резерваціях проживають 300755 осіб.

Інуїти налічують 50480 осіб, з них у резерваціях проживає 435 осіб, метисів – 389780 осіб, з них у резерваціях проживає 4320 осіб [4].

Біля м. Хезелтон в північно-західній частині провінції Британська Колумбія, Канади розташоване «Історичне поселення та живий музей Ксан» корінного народу – «джитксан» (Gitxsan).

Територія проживання цього народу охоплює більшу частину області, відомої як Країна Скіна (Skeena Country), а назва народу походить від: «Git», що означає «people of» – «народ», а «Xsan» означає «the River of Mist» – «ріка туману». «Історичне поселення та живий музей Ксан» відкриті для відвідин цілий рік. Тут можна за своїм бажанням обрати одне або кілька занять (екскурсій), оглянути різні типи житла, познайомитися зі стародавніми технологіями і знаряддями праці, які використовувалися для виготовлення каное, з технологією обробки хутра, виробництва кошиків. Відвідати музей, колекції якого складається з приблизно 600 найменувань. Елементи матеріальної культури включають: вигнуті коробки, церемоніальні маски, ковдри, вбрання, рибальські снасті, мисливське приладдя та ін. Щорічно в етнічному поселенні готується нова театральна постановка на сюжет

стародавніх легенд. У національному кафе на території села пропонується меню з традиційних страв аборигенів [5].

Досить цікавою є співпраця корінного населення Канади з адміністрацією національних парків. З недавнього часу став спостерігатися деякий прогрес до включення корінних народів у процес організації та управління парками і охоронними територіями. Так як понад 95% національних і провінційних парків в Канаді розташовані поблизу аборигенних селищ і громад, або всередині їх традиційних земель, залучення корінних співтовариств до організації та управління цими територіями досить істотна для їх благополуччя. Близько третини таких парків Канади мають Ради з управління, до складу яких входять представники аборигенних народів.

Спільноти корінних народів беруть активну участь в організації та наданні туристсько-екскурсійних послуг відвідувачам охоронних територій [3].

Австралія – континент, ізольованість якого дозволила зберегти самотній етнос. Етнічний туризм в Австралії включає тури на човнах, культурні та екологічні. Ці тури проводяться на землях корінного населення, в національних парках і традиційно племінних землях.

Перебуваючи у володінні корінного населення, туристські підприємства мають можливість для збереження культурної та природної різноманітності, а також дають роботу місцевому корінному населенню. Такий етнографічний туризм відповідає всім вимогам, забезпечує стале використання ресурсів і виконує просвітницьку функцію. У ньому беруть участь і великі землевласники, і місцеве населення. Важливу роль у розвитку етнічного туризму відіграє держава. Наприклад, у травні 2012 р. Австралійське державне управління з туризму розробило сайт aboriginaltourism.australia.com, присвячений виключно етнічному туризму. Сайт покликаний представити всьому світу різноманітні туристські програми за участю корінних жителів [3].

Висновки. Ностальгійний туризм належить до специфічних видів туризму, адже потенційні туристи в більшості мешкають в інших країнах чи й на інших континентах, тому актуальними є шляхи популяризації етнічних земель серед емігрантів та їх нащадків, представників інших національностей. Спираючись на досвід країн Європи, де ностальгійний туризм є основою для розвитку інших видів туризму, виділяємо кілька важливих першочергових кроків:

- формування та систематизація усіх потенційних «ностальгійних туристів» в окрему групу задля сприяння задоволення їх потреб;

- створення тематичних інформаційно-туристичних центрів, метою яких стане інформування українців за кордоном про туристичний потенціал регіону, його інфраструктуру, новини культури та мистецтва краю;

- запровадження на базі інфотурцентрів багатомовних інформаційних порталів (сайтів) задля отримання туристами швидкої та якісної інформації про свої етнічні землі, про новини культури та мистецтва, фестивалі календарі тощо;

- розвиток і модернізація мережі музеїв і заповідників, художніх промислів, культурних пам'яток, туристичної інфраструктури загалом;

- розробка тематичних (ностальгійних) турів;

- випуск багатомовних путівників із туристичними маршрутами;

- популяризація української культури, просування національного культурного продукту поза межами України;

- створення ринку якісних і доступних культурних послуг;

- усунення диспропорцій у регіональному розвитку насамперед великих міст із надмірною концентрацією промислових об'єктів та стагнацією багатьох малих населених пунктів;

- активна участь у закордонних туристичних виставках та ярмарках.

Як наслідок, розвиток ностальгійного туризму стає популярним напрямком у світовому туризмі. Враховуючи, що етнічне розмаїття стрімко скорочується, даний вид туризму буде затребуваний у зв'язку з його унікальністю і неповторністю.

Список використаних джерел

1. Yang Li. Planning for Ethnic Tourism: Case Studies from Xishuangbanna, Yunnan, China. – Waterloo, Ontario, 2007. – Pp.1 – 2 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://libdspace.uwaterloo.ca/bitstream/10012/3123/1/Thesis_Li.pdf/.

2. Закон України “Про туризм” // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80/print>

3. Ковынева Л.В. Зарубежный опыт организации этнографического туризма // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer27/516.pdf>.

4. Кожемякина В.А. Коренные народы Канады: этноязыковые и культурно-языковые проблемы // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ilingan.ru/library/sborniki/for_lang/2009_01/3.pdf.

5. Офіційний сайт «Ksan historical villase» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ksan.org/index.htm>.

6. Спільна ідентичність громадян України: підґрунтя, виклики, шляхи формування// Національна безпека і оборона. – 2007. – № 9 (93). – С. 26.

ПЕРСПЕКТИВА ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ЗБАРАЗЬКОГО РАЙОНУ

Мета статті – охарактеризувати стан рекреаційних ресурсів та перспективи формування туристичної галузі Збараського району.

Виклад основного матеріалу: Збараський район входить до складу Подільського туристичного району площа якого становить 60,9 тис. км² або 10,1% загальної території України. Характерними особливостями району є невисокий рівень промислового розвитку, порівняно сприятлива екологічна ситуація, значний потенціал рекреаційних ресурсів, зручне геополітичне і транспортне положення.

Рельєф Подільського туристичного району відрізняється великим різноманіттям. Пологі рівнини чергуються з горбогір'ями, глибокими річковими долинами з крутими схилами, ярами та балками.

В рекреаційних цілях можуть використовуватись об'єкти природно-заповідного фонду, найбільш значущими серед яких є природний заповідник Медобори та його філія - Кременецькі гори, національний природний парк «Подільські Товтри».

На території Подільського туристичного району зберігається значна середньовічна спадщина у вигляді замків та фортець. Архітектурна спадщина більш пізніх часів представлена культовими спорудами, палацами, адміністративними та жилими будинками XVIII-XX ст..

Буремні історичні події, що відбувалися на території сучасної Збаражчини, залишили свій відбиток в її історико-культурній та архітектурній спадщині.

Чудовими палацово-парковими комплексами славляться місто Збараж та смт Вишнівець [1].

Збараський район знаходиться в північній частині Тернопільської області. Він межує з такими районами: на півночі та на північному заході з Кременецьким, на заході із Зборівським, на південному заході та півдні з Тернопільським, на південному сході із Підволочиським, на сході із Лановецьким і на північному сході з Шумським районом. Район розміщений у межах західноукраїнської лісостепової фізико-географічної провінції. Завдяки мікрокліматичним умовам температура в районі дещо нижча, ніж в інших місцях області: пересічна температура січня – 6,7°C, липня +17,8°C. Збаражчина входить у вологу, помірно теплу агрокліматичну зону. Ріки району належать до

басейну Дністра (Гнізна) та Дніпра (Горинь). Створено 23 ставки (загальна площа 292 га). Площа лісів і лісових насаджень – 7,0 тис. га. Переважає дуб, граб, ясен, трапляється бук; з хвойних – сосна, ялина, модрина; росте також береза, осика, тополя, липа. На території Збараського району – Вишнівецький парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва (національного значення), 4 заказники та 11 пам'яток природи (всі – місцевого значення) [5].

Територію району перетинає унікальне геологічне утворення – Товтровий кряж, найвища частина якого – Медобори – перетинає межі області від Кременецького горбогір'я через м. Збараж, м. Скалат Підволочиського району до смт Гусятин пасмом завширшки від 6 до 12 км [4].

З огляду на характеристику району добре налагоджена туристична інфраструктура та транспортні зв'язки з іншими областями, що виступають стимулюючими чинниками для розвитку різних видів туристичної діяльності: сакрального, пізнавального, наукового, подієвого (фестивального, пригодницького), сільського зеленого, екотуризму та ін. В той час, як клімат є визначальним під час розміщення відпочинково-оздоровчих об'єктів, формування туристичних центрів та створення необхідної інфраструктури. Кліматичне тло території значно пов'язане з характером рельєфу. Адже неврахування цих особливостей призводить до зниження його привабливості, а відтак економічну недоцільність експлуатації. Річки, озера і озерця не можуть повністю задовольнити попит на відпочинок біля води, оскільки багато з них, особливо невеликі, сильно забруднені і маловодні. Озера часто віддалені від великих міст і промислових центрів або розміщені в місцях, важкодоступних для масового відвідування рекреантів. Багаточисельні озерця мають, в основному, місцеве рекреаційне значення. Лісовий фонд і його якісні параметри становлять передумову розвитку масового відпочинку і навіть лікування. Задля використання лісів необхідно враховувати групи лісів, лісистість території (відношення лісопокритої площі до загальної), а також їхній склад, що визначає ступінь фітонцидності насаджень. Мисливські угіддя, які можуть охоплювати значні території, в тому числі ліси, неужитки, також приваблюють специфічний контингент відпочиваючих, котрі, купуючи ліцензії для відстрілу тварин, витрачають чималі кошти, що можуть (і повинні) використовуватися для поновлення та збереження лісових ресурсів. Також ватро наголосити, що у рельєфі значну увагу приділяють гірській місцевості. Адже мальовничі пейзажі, цілюще повітря, можливість займатися

гірськолижним туризмом, альпінізмом й іншими видами активного відпочинку широко використовують у багатьох країнах світу.

За останні роки в районі має місце позитивна тенденція до збільшення кількості обслугованих туристів і у зв'язку з цим зростання обсягів наданих туристичних послуг.

Незважаючи на певні досягнення у розвитку туристичної індустрії, галузь потребує подальшого розвитку і залучення значних інвестицій у її розбудову.

Оскільки, матеріально-технічна база туристично-рекреаційних об'єктів не відповідає сучасним вимогам і потребує значних капіталовкладень для переоснащення та модернізації. Сьогодні питання збільшення туристичних потоків в район прямо пов'язано з проблемами організації розміщення туристів і будівництвом сучасних закладів сервісного обслуговування туристів. Вкрай недостатньо використовується потенціал розвитку туризму в сільській місцевості. Недостатнім є рівень забезпеченості автомобільних доріг туристичною, сервісною та інформаційною структурою (відсутність рекламних щитів та єдиної системи маркування автошляхів щодо об'єктів туризму). Гальмують розвиток туризму в районі відсутність індустрії відпочинку та розваг, недостатня кількість облаштованих місць короткочасного відпочинку туристів, незадовільний стан доріг, відсутність під'їздів до багатьох популярних туристичних об'єктів; незадовільний стан більшості пам'яток культурної спадщини, недостатня забезпеченість туристичної галузі висококваліфікованими спеціалістами, відсутність системного рекламного та інформаційного забезпечення [2].

Важливим фактором розвитку туристичної галузі є наявність відповідного природно-рекреаційного та історико-культурного потенціалу району. Аналіз його дає підстави вважати, що туризм на Збаражчині має значні можливості та перспективи. З огляду на те, що створення одного робочого місця у секторі туризму обходиться у десять разів дешевше, ніж у виробництві, ця галузь є однією з найбільш перспективних у питаннях подолання проблеми безробіття (згідно з даними Всесвітньої туристичної організації).

Туризм спроможний дати важливий імпульс для господарського та соціального розвитку району. Туристична діяльність істотно впливає на розвиток понад 50 секторів економіки. Найбільші можливості для розвитку можуть отримати такі галузі як торгівельне, побутове та транспортне обслуговування, будівництво, сільське і готельне господарство, виробництво сувенірних виробів.

В Збаразькому районі розміщено понад 80 пам'яток архітектури та історії, зокрема далеко відомі за межами України – Збаразький замок та

Вишнівецький палацово-парковий комплекс, які входять до складу Національного заповідника «Замки Тернопілля», функціонує чотири заклади розміщення туристів та одинадцять закладів харчування, які можуть обслуговувати туристів.

На даний час через місто Збараж пролягає туристичний маршрут «Золоте кільце» на Вишнівець – Кременець – Почаїв.

У районі проводиться певний обсяг робіт з розвитку туристичного бізнесу. Зокрема видано багато буклетів, листівок і різних довідників про місто Збараж та селище Вишнівець. Відновлено та реконструйовано ряд важливих пам'яток архітектури і історії.

Питаннями розвитку туристичної інфраструктури на території району займаються Національний заповідник «Замки Тернопілля» а також виконавчі комітети Збараської міської ради і Вишневецької селищної ради.

Збараж тісно співпрацює з польськими містами Глубчице, Любомеж, Мездна, Болеславець та Щецін, з якими укладено договори про співробітництво.

Кожного року біля 50 тис. туристів відвідує м. Збараж, з них майже 40 тис.чол. (або більше 80 %) громадяни Польщі.

У районі прийнята і діє «Програма розвитку туризму в Збараському районі на 2016-2020 роки».

Гальмують розвиток туризму недостатня наявність індустрії відпочинку і розваг та облаштованих місць короткочасного відпочинку туристів, незадовільний стан доріг, відсутність під'їздів до багатьох популярних туристичних об'єктів, незадовільний стан більшості пам'яток культурної спадщини, відсутність системного рекламного та інформаційного забезпечення.

Недостатність коштів змушує вишукувати нетрадиційні джерела фінансування об'єктів туризму. Так Національний Заповідник «Замки Тернопілля» виграв грант у посольства США на суму понад 156 тис. дол. США для відновлення палацу Вишнівецьких у смт Вишнівець [3].

З метою надання нового поштовху розвитку туризму, як високорентабельної галузі економіки, покращення рівня туристичної інфраструктури району та привабливості серед гостей краю потрібно брати участь у конкурсах та грантах інвестиційних проєктів у сфері розвитку туристичної інфраструктури; розміщувати у засобах масової інформації, соціальних мережах публікації про туристичний потенціал Збараського району; відновити функціонування садиб «зеленого туризму»; організувати один з видів пасивного (оздоровчого) туризму – бджолотерапії; забезпечити підготовку необхідних матеріалів для

відкриття двох туристичних маршрутів (піший і велосипедний), що охоплює м. Збараж і його околиці; проводити уроки краєзнавства і туризму в школах району на тему – «Збаражчина туристична»; організувати екологічні акції на популярних об'єктах історичної спадщини та природно-заповідного фонду.

Список використаних джерел

1. В'їзний туризм /Авторський колектив: Коваль П.Ф., Алешугіна Н.О., Андресва Г.П., Зеленська О.О., Григор'єва Т.В., Пархоменко О.Г., Дудко В.Б., Михайловський М.О., Бондар С.І. Навчальний посібник: Ніжин, Видавництво Лук'яненко В.В., 2010. – 304 с.
2. Збаразька районна державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oda.te.gov.ua/zabarazka/ua/catalog/item/46658.htm>.
3. Збаразька районна державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oda.te.gov.ua/zabarazka/ru/catalog/item/56354.htm>.
4. Пушкар Зоряна, Пушкар Богдан Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія. - 2013. - №2. - С.153-164.
5. Тернопільщина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://irp.te.ua/zbarazky-гауон/>.

Кіперчук К.

*магістрантка II курсу спеціальності 242 Туризм
Науковий керівник – доц. Заставецький Т. Б.*

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В НОРВЕГІЇ

Постановка проблеми. Дослідження Норвегії, як туристичної дестинації, оцінка її рекреаційних можливостей та порівняння з іншими скандинавськими країнами є важливою передумовою для прогнозування та планування міжнародного туризму в даній країні. До Скандинавського субрегіону належать такі країни: Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія, їх поєднують економічні, соціальні та політичні фактори, а також історичні та національно-культурні особливості.

Туристична індустрія в Норвегії у 2018 році забезпечила близько 9% ВВП країни, зайнятість у цій галузі становила 336 тис. осіб (близько 12,5% від загальної зайнятості в країні). Щорічний дохід від туристичної діяльності та супутніх послуг становить близько 39 млрд доларів США [1]. Крім позитивних економічних показників, Норвегія має також ряд якісних переваг: вільний вихід до моря з унікальною береговою лінією, цілорічний туристичний сезон, широкий спектр туристичних послуг, що надаються; щільна транспортна мережа, доступність об'єктів відвідування. Всі перелічені факти підтверджують

важливість даної країни на туристичному ринку, створюють умови для перспектив у галузі туризму.

Мета статті полягає у дослідженні основних природних та історико-культурних туристичних ресурсів та визначенні перспектив розвитку туризму в Норвегії.

Виклад основного матеріалу. Норвегія займає північно-західну частину Скандинавського півострова. Межує на сході зі Швецією, Фінляндією та Росією. Омивається холодними водами трьох морів: Баренцовим морем на північному сході, Норвезьким – на заході, Північним – на південному заході. Значну частину поверхні займають засніжені Скандинавські гори. Територія країни витягнута у вигляді вузької смуги з південного заходу на північний схід.

Географічне положення Норвегії не є надто вигідним, оскільки розташована вона досить далеко від більшості країн Європи. Також її положення ускладнюється тим, що більшість території оточена морями, а протяжність країни з півночі на південь досить велика. Незважаючи на це, транспортна доступність Норвегії є досить хорошою завдяки розвитку авіатранспорту. Повітряними воротами країни є аеропорт Форнебу, який розташований неподалік від столиці.

Норвегія відома на весь світ своєю унікальною природою, яка знаходиться під охороною держави (закон про охорону природи було прийнято ще в 1910 році). Норвегія має одну з найрозвиненіших у Європі систему національних парків, яка складається з 32 парків на території континентальної Норвегії та ще 7 на Шпіцбергені.

Берегова лінія Норвегії порізана довгими глибокими затоками – фіордами, які утворилися внаслідок танення льодовикового щита [5, с.76]. Кожен фіорд має свої особливості та визначні пам'ятки. У Норвегії знаходяться два з трьох найдовших фіордів у світі. Два норвезьких фіорди – Гейрангер-фіорд і Нерой-фіорд – внесені до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, а журнал «National Geographic» назвав їх найпривабливішими туристичними напрямками серед об'єктів Всесвітньої спадщини.

Крім природи, Норвегія має унікальну історико-культурну спадщину. У багатьох містах Норвегії знаходяться історичні пам'ятки різних епох, найдавнішими слідами людської діяльності є археологічні пам'ятки – це залишки поселення на острові Магера в провінції Фіннмарк, яке існувало приблизно 12 тис. років тому. Привабливим для туристів є скандинавське наскельне мистецтво, яке є важливою частиною світової культурної спадщини. Також країна багата на пам'ятки дерев'яної сакральної архітектури, які датуються XI-XIII ст. Однією з них є дерев'яна церква в Урнесі, яка належить до пам'яток

Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [4, с. 102]. Археологи знайшли докази, що об'єкти були споруджені у всій Північній Європі, але збереглися лише в Південній Норвегії, на сьогодні їх залишилося менше 30-ти. Знахідки епохи вікінгів демонструють високохудожні орнаменти. Першим норвезьким скульптурним портретом вважається Ейстен Рекс – мармурова голова норвезького короля Ейстена Магнуса (1088-1123 рр.), знайдений у монастирі Мункелив у Бергені.

Норвегія славиться великою кількістю музеїв різної спрямованості, які багаті на унікальні об'єкти. Серед них варто відзначити: Музей Мунка, в якому знаходиться понад 5000 картин і малюнків, в тому числі найвідоміша картина Мунка – «Крик»; Норвезький етнографічний музей – один з найбільших в Європі музеїв етнографії під відкритим небом; Музей кораблів вікінгів, де можна побачити човни, сани і вози, які збереглися від епохи вікінгів.

Отже, Норвегія має як природні, так і культурні ресурси для розвитку туризму. Завдяки унікальній природі, клімату, рельєфу в країні можливий розвиток всіх видів туризму.

Розглянемо динаміку прибулих іноземних туристів до Норвегії за період з 2013 до 2017 років (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка кількості іноземних туристів у Норвегії [2]

З рис.1 бачимо, що за даний період відбувалося стабільне збільшення іноземних туристичних прибутків до країни, найпомітніший ріст спостерігаємо у 2016 році – на 600 тис. осіб, дещо повільнішим він був у 2014 році (менш, ніж на 100 тис. осіб). Загалом за 5 років кількість іноземців, які відвідали країну зросла на 30%.

Норвегію у 2018 році найбільш активно відвідували громадяни переважно сусідніх країн, проте до статистики також потрапили і США (рис. 2).

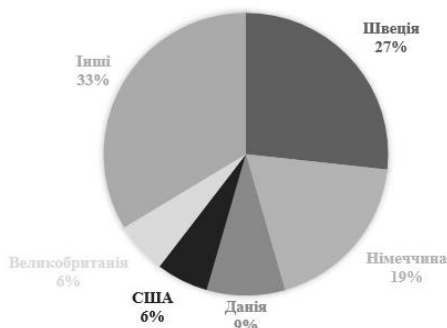

Рис. 2. Структура прибулих іноземних туристів за країнами [2]

Видовий поділ туристичних потоків за метою прибуттів є складним, оскільки мандрівники прибувають до Норвегії не з конкретною метою. Здебільшого відбувається поєднання різних видів туризму в одній подорожі. Статистика показує, що найчастіше відвідувачі прибувають до країни з метою круїзного відпочинку та ознайомлення з фіордами. Друге місце займає культурно-пізнавальний туризм, далі – гірськолижний. Слід зазначити, що впродовж останніх декількох років швидко розвивається екологічний туризм. Активний відпочинок охоплює багато підвидів, найбільший попит мають пішохідні маршрути та риболовля. В екстремальному туризмі мандрівники надають перевагу дайвінгу, рафтингу та катанню на собачих упряжках (рис. 3).

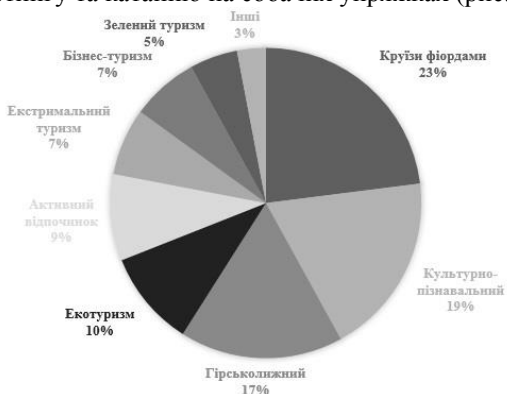

Рис. 3. Розподіл туристичних потоків за метою подорожі [3]

На сьогодні затверджено багато стратегій та планів, які мають змінити стан туризмі в країні та виправити наявні проблеми. До найбільш глобальних належать програми «Destination Norway. National strategy for tourism industry» та «Sustainable Destination Norway 2025». Саме ці стратегії мають привнести позитивні зміни і збільшити туристичний потік до країни. Кожен з планів має свої особливі методи впливу. Головними цілями програми «Destination Norway. National strategy for tourism industry» є забезпечення рентабельності туристичних підприємств, популяризація сільських регіонів шляхом залучення жителів до туристичної сфери, і перетворення Норвегії на постійний туристичний напрямок. Програма «Sustainable Destination Norway 2025» передбачає збереження природних територій та культурних цінностей, вивчення можливостей та загроз туристичної галузі. Ця програма здійснюється під керівництвом Західно-Норвезького науково-дослідного інституту Fjordane University College.

Для реалізації стратегії будуть підключені такі урядові та громадські організації: «Innovation Norway», Fjord Norge AS, NHO Reiseliv, Norsk Bygdeturisme og Gardsmat, Норвезька асоціація гостинності, Міністерство торгівлі та Промисловості, норвезький Фонд сталого виробництва та споживання, Міністерство навколишнього середовища, Друзі Землі Норвегії. Дослідження будуть впливати на міжнародні моделі досягнення сталого туризму.

Результати будуть пов'язані з науковою основою для формування політики щодо розвитку стійкого туризму, в поєднанні з практичними інструментами.

Це головні стратегії розвитку сталого туризму; крім них, у країні кожного року затверджується окремий план розвитку туризму, який містить у собі завдання на рік.

Висновки. Отже, країна має всі умови для розвитку туризму і завдяки наявній правильній туристичній політиці дає високі показники у розвитку туристичної галузі та валютних надходжень до економіки країни у порівнянні з іншими країнами Північної Європи. Незважаючи на високу цінову політику та значний перелік формальностей при отриманні візи, Норвегія як туристична дестинація залишається популярною серед туристів та є важливим постачальником туристичних потоків. Також правильна політика у галузі туристичної індустрії забезпечує уникнення негативного впливу туризму на природне середовище.

Список використаних джерел

1. Country data | WTTC: веб-сайт. URL: <https://www.wttc.org/economic-impact/country-analysis/country-data/> (дата звернення: 20.10.2019).

2. Norway: Country-specific: Basic indicators (Compendium) 2013 - 2017 (10.2018): Tourism Statistics: Vol, No 2: веб-сайт. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.5555/unwtotfb0578010020132017201810> (дата звернення: 20.10.2019).
3. Tourism in Norway | Facts and figures on Norwegian tourism: веб-сайт. URL: <https://www.visitnorway.com/media/tourism-in-norway/> (дата звернення: 20.10.2019).
4. Мальська М.П., Гамкало М.З., Бордун О.Ю. Туристичне країнознавство. Європа : навч. посіб, Київ : Центр учбової літератури, 2009. -224 с.
5. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2010. - 336 с.

Красновська О.

*магістрантка II курсу спеціальності 242 Туризм
Науковий керівник – доц. Мариняк Я. О.*

ОСОБЛИВОСТІ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ЧОРНОГОРІЇ

Постановка проблеми. Розвиток туризму в Чорногорії за останні десятиріччя набув небачених масштабів. Вигідне геотуристичне розташування країни та наявні туристичні ресурси сприяють функціонуванню туристичної сфери. Чорногорія знаходиться у конкурентному положенні між країнами давньоосвоєними на світовому туристичному ринку (Італія, Греція) та новоосвоєними (Хорватія, Албанія), тому її досвід формування туристичного продукту є цікавим для України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Туристичне країнознавство та характеристики туристичних ресурсів окремих держав знайшли своє відображення у працях Безуглого В. В., Дахна І., Любіцевої О. О., Мальської М. П., Масляка П. О., Семенова В. Ф., Балджи М. Д., Мозгальова В. М., Стафійчука В. І., Юрківського В. М. та ін.

Метою статті є виділити найпривабливіші для туристів місця та регіони, охарактеризувати рекреаційні ресурси, виявити найвідоміші курорти Чорногорії.

Вклад основного матеріалу. Тепла і мальовнича країна Чорногорія розташована в Південно-Східній Європі, на берегах Адріатичного моря. Невелика за територією, займає 155 місце в світі – це всього 13812 км². Не маючи великої території та потужного розвитку туристичної інфраструктури, вона, тим не менш, може похвалитись чи не найбільшою кількістю та концентрацією природних багатств. Найчистіші води Адріатики і мальовничі Балканські гори, багаті лісові масиви, луки і пасовища, що складають 80% території країни, один з найглибших каньйонів світу і унікальний середземноморський фіорд.

Зрештою, уся країна колись була визнана одним величезним екологічно чистим природним парком Європи, що робить відпочинок у Чорногорії ще й оздоровчим.

Країна у цілому має вигідне геотуристичне положення. Це завдяки своєму вигідному географічному положенню (вихід до Адріатичного моря, водний шлях в Албанію через Скадарське озеро), близькістю до європейського споживчого туристичного ринку, розташуванням у комфортних погодно-кліматичних умовах, ландшафтного різноманіття.

Чорногорія інтенсивно використовує природний туристичний потенціал, головними складовими якого є комфортний клімат, морське узбережжя, бальнеологічні і флоро-фауністичні ресурси. Незважаючи на низку балканських геополітичних проблем, Чорногорія належить до популярних і перспективних країн з точки зору розвитку міжнародного туризму. Берегова курортна зона країни користується попитом у європейських туристів.

В Чорногорії розташовано чимало світових рекордних географічних об'єктів. Це Которська затока, яка відвоювала у суші близько 40 км і є самим південним фьордом Північної півкулі; Каньйон річки Тара, який є найглибшим в Європі і другим за глибиною у світі, чорногорське узбережжя Адріатики – найбільш екологічно чистий район Середземномор'я, 48 гірських вершин, які піднімаються на висоту понад 2000 метрів над рівнем моря. Крім цього, Чорногорію можна назвати краєм льодовикових печер і бурхливих чудових водоспадів, що знаходяться в горах Проклетіє, а також краєм холодних гірських озер, таких як Біоградське, Чорне, Візіторское озера (всього їх налічується 40 одиниць). Також в країні налічується 5 національних парків: Національний парк Біоградська гора, Національний парк Дурмітор, Національний парк Ловчен, Національний парк Скадарське озеро, Національний парк Проклетіє. Старе місто Котора та Національний парк Дурмітор занесені до переліку Світової спадщини ЮНЕСКО. Також в Чорногорії два цікавих місця, які можна відвідати лише по воді – це Блакитна печера та острові Мамула. Блакитна печера – одна з багатьох печер у цьому місці, але саме в неї можна заплисти навіть на катері, тому вона і стала туристичним місцем. Блакитна печера знаходиться на початку затоки Герцег-Нові, в місці, де вона ніби зливається з морем. Глибина тут становить близько 4 метрів, хоча досвідчені туристи стверджують, що тут є і ділянки, які у глибину доходять до 45 метрів. Через кілька хвилин, коли очі звикнуть до темряви, ви зрозумієте, чому печеру називають блакитною. Ще краще це помітно з-під води. У печері можна скупатися.

Чорногорія пропонує великі можливості для пішого туризму. По всій країні розкидані археологічні пам'ятки, поки лише частково досліджені; в них відображено вплив на Чорногорію численних культур – іллірійської, грецької, римської, візантійської, слов'янської, венеціанської і турецької. Що стосується приморських міст – таких, як Херцег-Нови на північному заході і Ульцинь на південному сході країни, – то вони можуть похвалитися романтичною історією мореплавання і піратства.

Серед цієї природної краси узбережжя рідкісними острівцями в коктейлі духмяної флори розсипані невеликі містечка, курортні селища і вілли. Тут гармонійно поєднуються глибока старовина і сучасні комплекси готелів, оригінальні будинки, затишні кафе і ресторани.

Туристи мають невичерпні можливості подорожі по старовинних містечках, православних монастирях, природних пам'ятниках і дивовижних морських і гірських ландшафтах. Уся спокійна і розслаблена атмосфера створює у людей, що приїжджають сюди, особливий настрій, що дозволяє зануритися в неспішне проведення часу, щоб здобути відпочинок, який по-справжньому запам'ятовується, навіть якщо мета візиту сюди була чисто діловою.

За останні роки в Чорногорії з'явилися багато висококласних готелів, приватних вілл і міні-готелів, вкладені засоби в інфраструктуру курортів. Дуже популярне розміщення в приватних готелях. Як правило, це 3-5-поверхова будівля із стандартними номерами і апартаментами, обладнаними всім необхідним для комфортного відпочинку.

117 пляжів чорногорського узбережжя вражають своєю різноманітністю: піщані, покриті галькою і кам'янисті, упорядковані для відпочинку і такі, що разом з тим зберегли первозданну атмосферу дикої природи.

Найвідоміші курорти Чорногорського узбережжя: Герцегнові, Тіват, Котор і Пераст, Бечічі, Святий Стефан, Петровац-на-море, Сутоморе, Бар, Будва. Найпівденніший курорт – Ульцинь.

Список використаних джерел

1. Безуглий В. В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн : Навчальний посібник. – К.: ВЦ «Академія», 2007. — 704 с.
2. Масляк П.О. Країнознавство : підруч. для студ. та викл. вищ. навч. закл. / П. О. Масляк. – К.: Знання, 2008. - 292 с.
3. Семенов В.Ф. Регіональний вимір рекреаційно-туристичної діяльності: монографія / В.Ф. Семенов, М.Д. Балджи, В.М. Мозгальова; [за ред. В.Ф. Семенова]. – Одеса: Optimum, 2012. - 201 с.
4. Стафійчук В.І. Туристичне країнознавство: туристичні ресурси світу. Європа, Азія, Австралія та Океанія: [навч. посіб.] / В. І. Стафійчук, О. Ю. Малиновська. - К.: Альтерпрес, 2009. - 427 с.
5. Юрківський В.М. Країни світу. Довідник. - К.: Либідь, 1999.

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В ТУНІСІ

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі розвиток міжнародного туризму сприяє притоку інвестицій, розвитку інфраструктури та загальному економічному росту держави. Також туризм відіграє важливу роль для культурного і соціального розвитку, і є однією з найдоходніших та найдинамічніших галузей, що розвиваються.

Туніс за площею – одна з найменших країн Північної Африки. Проте, завдяки своєму вигідному розташуванню має великий природно-рекреаційний потенціал та історико-культурні ресурси. Завдяки цим чинникам туризм є перспективною сферою господарства країни і повинен сприяти заповненню бюджету, зміцненню економіки, добробуту населення, розвитку багатьох галузей (такі як будівництво, виробництво товарів, транспорту тощо).

Мета статті полягає у дослідженні основних природних і історико-культурних рекреаційних ресурсів і визначенні перспективи розвитку туризму в Тунісі.

Стан дослідження. Дослідженню туристичного ринку та аналізу економіки розвитку туристичної галузі в Тунісі приділена значна увага у працях багатьох іноземних вчених. В Україні є невелика кількість досліджень з цієї тематики, які безпосередньо чи дотично стосувались розвитку туризму в даній країні. Серед них слід виділити публікації В. В. Абрамова, Н. О. Алешугіної, О. О. Вишневської, А. В. Шевчук, О. Д. Король та ін.

Виклад основного матеріалу. Туніс – це оточена морською блакиттю країна, безперервний ланцюжок пляжів з чистим білим піском, які однаково прекрасні як на півночі, так і на сході країни. Туніс – це зелень оазисів і піски Сахари, за якими видніються суворі силуети гір, у поєднанні з руїнами стародавніх міст, храмами, античними скульптурами, середньовічними арабськими базарами та мечетями. Це все перетворює Туніс у незрівнянний за привабливістю туристичний центр.

Туристи, які бажають відвідати Туніс повинні мати: 1) закордонний паспорт встановленого зразка; 2) страховий медичний поліс (щеплення від екзотичних хвороб робити не треба); 3) щоб узяти автомобіль

напрокат, то необхідно мати документ, який дозволяє керувати транспортом за межами України (автомобільні права міжнародного зразку).

Щодо закладів розміщення, то Туніс може похвалитися безліччю готелів. У найбільших містах розташовані висококласні чотирьох- і п'яти-зіркові готелі [5]. Ціни на проживання загалом не високі. Ціна номеру на одну особу у найдешевших готелях починається приблизно з 15 доларів за добу. Середня вартість за двохмісний номер у тризірковому готелі в місті Туніс становить приблизно 35 доларів за добу, у місті Сус – 50 доларів. Двомісний номер у п'ятизірковому готелі в місті Туніс обійдеться туристам орієнтовно в 110-150 доларів за добу, у місті Сус – 130-190 доларів за добу.

Країна надзвичайно багата на архітектурно-історичні, археологічні, природно-географічні об'єкти. Передусім заслуговують на увагу національні парки Бу-Комін, Джебель-Бу-Хедма, Джебель-Шамбі, Ішкьоль, острови Зембра і Зембретта, давні міста Карфаген, Кайруан, Дугга.

Одним з найвідоміших міст Тунісу є Карфаген. Карфаген – стародавнє місто, який пізнав процвітання та могутність, повне руйнування, відродження та занепад [4]. Довгий час його руїни спочивали під землею і лише у другій половині XIX ст. почали поступово відкриватися світові. Археологічний парк вважається однією з головних визначних пам'яток Тунісу, тому сюди приїжджають тисячі туристів з усього світу. У 1979 р. об'єкт був внесено до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Туніс – це країна-перехрестя. Тут сходяться не лише шляхи, а й інтереси багатьох народів. Тисячоліттями тут проходили торгові каравани, племена кочівників, армії. Тут лежать дороги, що поєднують Африку з Близьким Сходом та Єгиптом. Кілька тисяч квадратних кілометрів, кілька десятків міст, а в них закладена багата історія Карфагену, римлян, турків і арабів.

На світовому рівні Туніс вважається відкритою країною для туризму. Для українських туристів Туніс – безвізова країна. Варто лише надати туристський ваучер та закордонний паспорт, який дійсний протягом трьох місяців після повернення.

За підрахунками Всесвітньої Туристичної Організації у Тунісі щорічно збільшується кількість прибуттів іноземних туристів. Відповідно збільшуються і доходи від участі у міжнародному туризмі [1].

Туніський уряд дуже зацікавлений у розвитку туристичної індустрії і вживає всіх заходів щодо її розвитку. Основною проблемою у галузі

туризму в Тунісі на сучасному етапі є невеликий потік іноземних туристів до країни, хоча внутрішній туризм є досить поширеним. Можна визначити декілька причин такої низької відвідуваності Тунісу:

- досить високі ціна на тури до цієї країни, що обмежує коло споживачів;
- зміна модних тенденцій – більшою популярністю стали користуватися екзотичні країни;
- одноманітність туристичних послуг, які надає країна.

Таблиця 1

Кількість прибуттів і відбуттів в Тунісі, млн. осіб

Рік	2014	2015	2016	2017
Прибуття	5,063	5,359	5,724	7,052
Відбуття	2,897	2,873	2,637	1,830

Перспективними напрямками розвитку туризму у Тунісі можуть стати екологічний та культурний туризм, які щороку все більше приваблюють іноземних туристів. Також країні слід вдосконалити інформаційне забезпечення для кращого просування свого туристичного продукту на міжнародний ринок.

Висновок.Отже, з кожним роком популярність Тунісу зростає, зокрема і на українському туристичному ринку. Слід відзначити, що зростання популярності відпочинку в Тунісі має цілком об'єктивні причини. Уряд Тунісу активно розвиває туристичну індустрію, завдяки чому зростає якість сервісу, різноманітність послуг, падає середня ціна турів і, як наслідок, зростає потік туристів. Можна з упевненістю стверджувати, що ця тенденція збережеться і в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Panorama OMT del turismo internacional, edición 2017// [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.e-unwto.org>
2. Абрамов В. В. Історія туризму : підруч. / В. В. Абрамов, М. В. Тонкошкур. – Харків : ХНАМГ, 2010. – 294 с.
3. Алешугіна Н. О. Туристичне країнознавство у таблицях і схемах: навч. посіб. / Н. О. Алешугіна, О. О. Зеленська, І. В. Смаль. – Ніжин: Лисенко М.М., 2011. – 386 с.
4. Бейдик О. У країні давнього Карфагену / О. Бейдик // Краєзнавство. Географія. Туризм. - 2008. - № 41 (574). - С. 10 – 21.
5. Готелі у напрямку Туніс. Забронюйте готель // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.booking.com>.

РИНОК ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ: СУТНІСТЬ, ПІДХОДИ

Постановка проблеми. З огляду на розрізненість та неузгодженість підходів вчених до методологічних основ та категоріального апарату дослідження ринку туристичних послуг високу значимість набуває уточнення сутнісно-змістовних характеристик дефініції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку з тим, що економічна категорія «ринку туристичних послуг» у науковій літературі має низку суміжних та дотичних понять, а саме «туризм», «туристична індустрія», «сфера туризму», «сфера туристичних послуг», «сектор туристичних послуг» розкриття їх сутності, смислового навантаження та взаємозв'язку між ними сприятиме більш повному та ґрунтовному дослідженню категорії.

Метою статті є виділити найпривабливіші для туристів місця та регіони, охарактеризувати рекреаційні ресурси, виявити найвідоміші курорти.

Виклад основного матеріалу. Центральним поняттям у запропонованій системі суміжних та дотичних термінів є «туризм». Згідно Закону України «Про туризм» туризм визначається як тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає. Згідно з IRTS 2008 «туризм» є підкатегорією поняття «подорож» та відноситься до діяльності відвідувача – мандрівника, «...який здійснює поїздку в яесьь основне місце призначення, що знаходиться за межами його/її звичайного середовища, на термін менше року з будь-якою головною метою (ділова поїздка, відпочинок чи інша особиста мета), за винятком мети працевлаштування на підприємство, зареєстроване в країні або місці відвідування». Різні за формулюванням ці обидва визначення мають однакове смислове навантаження та передбачають переміщення особи, що подорожує з місця проживання (звичайного середовища) в інше місце призначення в оздоровчих, пізнавальних, ділових чи інших цілях.

Незважаючи на присутність визначення терміну «туризм» у національному законодавстві та міжнародних документах, які забезпечують теоретичні, концептуальні та прикладні засади розвитку туризму, наукова література перенасичена підходами до тлумачення сутності зазначеного поняття. Так, через множинність функцій, які

виконує туризм, «поліфункціональність туризму і його тісний взаємозв'язок з іншими секторами економіки» діагностика теоретично-праксеологічного базису туризму відбувається за допомогою використання різних підходів.

Аналіз та узагальнення теоретичних напрацювань дозволяє запропонувати основні підходи до трактування терміну «туризм», а саме: системний, соціокультурний, споживчий, комунікаційний, економіко-виробничий, галузевий, інституційний підходи. Слід зазначити, що з огляду на багатогранність поняття «туризм» зазначені підходи не суперечать один одному, а відображають різні сторони цього багатоаспектного явища.

Водночас із поняттям «туризм» досить вживаним та розповсюдженим є термін «туристична індустрія», який «...увійшов у повсякденний та науковий обіг і став звичним як для науковців, так і для практичних працівників туризму» [1, с. 18]. Розкриття його сутнісно-змістовних характеристик пропонується зробити через дослідження існуючих підходів до його трактування, а саме: комплексного, продуцентного, інтегрального та територіального.

Досить поширеними поняттями у науковій літературі є «сектор туристичних послуг», «сфера туризму» та «сфера туристичних послуг», які здебільшого мають тотожне смислове навантаження та як синонім.

Отже, індустрія туризму, сфера туризму забезпечують пропозицію комплексного туристичного продукту та туристичних послуг, вироблених суб'єктами туристичного ринку. Тоді як ринок туристичних послуг є більш комплексним поняттям, тим, що охоплює та поглинає попередні визначення.

Дослідження наукових, робіт присвячених теоретико-методологічним та практичним аспектам аналізу сфери послуг, свідчить, що їх можна поділити на такі групи: сфера послуг як сукупність, система або комплекс галузей; сфера послуг як сукупність, комплекс підприємств, установ, організацій; сфера послуг як сукупність, система або коло видів економічної діяльності; сфера послуг як частина економічної системи; сфера послуг як зведена узагальнююча категорія.

Систематичне узагальнення теоретичних напрацювань та застосування методик конструювання категоріального апарату наддало можливість визначити дійсні підходи до трактування сутності поняття «ринок туристичних послуг», встановити, що найбільш вживаними та теоретично обґрунтованими є системний та комунікаційний.

Наявність широкого кола визначень в рамках кожного підходу спонукає до аналітичного опрацювання їх термінологічного апарату.

Узагальнення різноманіття визначень в рамках *системного підходу*, дозволяє трактувати ринок туристичних послуг як: систему світових господарських зв'язків, як соціально-економічну систему, як багаторівневу систему взаємовідносин між суб'єктами ринку, як систему внутрішніх і зовнішніх зв'язків, як кінцеве розмаїття функціональних елементів та відносин між ними, як багатоаспектну, поліструктурну, поліформну та багаторівневу систему.

В рамках *комунікаційного підходу* ринок туристичних послуг розглядається як сукупність економічних відносин та зв'язків.

Власну просторово-територіальну диференціацію ринку туристичних послуг пропонують провідні міжнародні організації у сфері подорожей і туризму, зокрема, UNWTO, WTTC, WEF, які є об'єктивним та достовірним джерелом міжнародних статистичних даних з туризму. Ці класифікації засновані на регіональному підході - групуванні країн за географічною ознакою. Узагальнені підходи до туристського районування макро- та мезо- ринків згруповано та представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Просторово-територіальна диференціація ринків туристичних послуг міжнародними організаціями (складено автором за даними [2-4])

UNWTO				
Європа	Азія і Тихоокеанський регіон	Американський регіон	Африка	Ближчий схід
Північна Європа; Західна Європа; Центральна/ Східна Європа; Південна/ Середземноморська Європа	Північно-Східна Азія; Південно-Східна Азія; Океанія; Південна Азія.	Північна Америка; Карибський басейн; Центральна Америка; Південна Америка	Північна Африка; Регіон пустелі Сахари	
WTTC				
Європа	Азія і Тихоокеанський регіон	Американський регіон	Африка	Ближчий Схід
Європейський Союз; інші країни Європи	Північно-Східна Азія; Південно-Східна Азія; Океанія; Південна Азія.	Північна Америка; Латинська Америка; Карибський басейн.	Північна Африка; Регіон пустелі Сахари	

WEF				
Європа і Кавказ	Азія і Тихоокеанський регіон	Американський регіон	Регіон пустелі Сахари	Близький Схід і Північна Африка
Південна і Західна Європа; Північна та Східна Європа	Східна Азія та Океанія; Південно-Східна і Південна Азія	Північна Америка і Карибський басейн; Південна Америка	Східна і Південна Африка; Центральна і Західна Африка	

Окреслена просторово-територіальна диференціація наочно відображає застосування запропонованого підходу щодо розподілу світового ринку туристичних послуг, а також ринків макро- та мезорегіонів, тоді як його використання на рівні національних ринків безпосередньо залежить від територіального устрою держави, атракційності її локальних ринків та регіонів.

Список використаних джерел

1. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О.О. Любіцева. – К.: Альтерпрес, 2002. – 436 с.
2. The World Tourism Organization [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www2.unwto.org>.
3. The World Travel and Tourism Council [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.wttc.org>.
4. The World Economic Forum [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.weforum.org/world-economic-forum>.

Лахманюк В.

*магістрант II курсу спеціальності 106 Географія
Науковий керівник – доц. Флінта Н. І.*

ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ОКРЕМИХ СКЛАДОВИХ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ

Постановка проблеми. Страхування в міжнародному туризмі – це основна форма гарантування страховими компаніями безпеки туристів у країні тимчасового перебування, покликана при настанні страхових випадків компенсувати можливу шкоду, заподіяну здоров'ю чи майну туристів, за рахунок страхових внесків, що сплачуються ними. Тому питання безпеки українських туристів є доволі актуальним.

Виклад основного матеріалу. В Законі України «Про туризм» є стаття 13 «Безпека в галузі туризм», у якій сказано «Органи державної

влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи в межах своїх повноважень вживають заходів, спрямованих на:

- забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля при здійсненні туристичних подорожей, захист громадян України за її межами;

- забезпечення особистої безпеки туристів, збереженість їх майна, не завдання шкоди довкіллю;

- інформування суб'єктів туристичної діяльності про загрозу безпеці туристів у країні (місці) тимчасового перебування;

- надання необхідної допомоги туристам, які опинилися у надзвичайній ситуації;

- забезпечення туристам (екскурсантам) можливості безперешкодного одержання медичної, правової та інших видів невідкладної допомоги, доступу до засобів зв'язку;

- заборонена використання туризму з метою незаконної міграції, сексуальної, трудової та інших видів експлуатації громадян;

- охорону туристичних ресурсів України, встановлення гранично припустимих навантажень на об'єкти культурної спадщини та довкілля;

- забезпечення безпеки об'єктів туристичних відвідувань з урахуванням ризику виникнення природних і техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій тощо.» [3].

На рис. 1 наведена схема особистого страхування туристів, які виїжджають за кордон [6].

Рис.1. Схема особистого страхування туристів, які виїжджають за кордон

Для отримання компенсації від нещасних випадків існує страхування – вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) (рис. 2) [4].

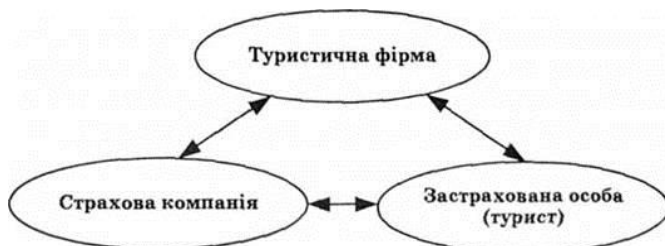

Рис.2 Схема відносин між страховою компанією, туристичною фірмою, застрахованою особою

Страхування в туризмі – це система відносин між страховою компанією і туристом по захисту його життя і здоров'я та майнових інтересів при настанні страхових випадків. Страхування здійснюється також господарюючими суб'єктами, які страхують своє майно, транспортні засоби, фінансові ризики. Ці види страхування в туризмі проводяться в тому ж порядку, що й страхування в інших галузях економіки. Страховиками визнаються юридичні особи, створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно із Законом України «Про господарські товариства» з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом, а також, хто одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності [1].

Страхова діяльність в Україні здійснюється тільки страховиками-резидентами України. Страхувальники – це юридичні особи та дієздатні громадяни, які уклали зі страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до законодавства України. Сутність страхування, як і будь-якої іншої економічної категорії, визначається її функціями [8] (табл. 1).

Ризикова функція страхування є головною, бо страховий ризик, як ймовірність шкоди, безпосередньо пов'язаний з основним призначенням страхування по відшкодуванню міжнародних втрат потерпілим.

Таблиця 1

Функції страхування	
Функції	У чому полягає
Ризикова	Полягає у відшкодуванні ризику. В межах дії цієї функції відбувається перерозподіл грошової форми вартості між учасниками страхування у зв'язку з наслідками випадкових страхових подій.
Попереджувальна	Полягає у фінансуванні за рахунок коштів страхового фонду заходів по зменшенню страхового ризику.
Ощадна	Сприяє накопиченню грошової суми на подальше життя.
Контрольна	Контрольна функція страхування полягає в перевірці цільового формування та використання коштів страхового фонду.

Особливості страхування в туризмі стосуються безпосередньо страхування туристів. Застосовуються наступні види страхування: медичне; від нещасного випадку; майнове; на випадок затримки транспорту; витрат, пов'язаних із неможливістю здійснити поїздки; асистанс; страхування відповідальності власника автотранспортних засобів та інші.

Одним із основних видів страхування в туризмі є медичне страхування, яке, в основному, покриває всі витрати на медичні послуги, послуги стаціонарного лікування, перевезення машиною швидкої допомоги, придбання ліків, догляд за хворим, а у випадку смерті за кордоном – транспортування тіла на батьківщину [3].

Не менш важливим є страхування від нещасних випадків. Страховим випадком визнаються: смерть застрахованого, яка настала в результаті нещасного випадку, що відбувся із застрахованим під час дії договору страхування; інвалідність, одержана в результаті нещасного випадку; часткова втрата працездатності в результаті нещасного випадку, який мав місце під час дії договору страхування. Стаття 17 Закону України «Про туризм» передбачає, що «Страхування туристів (медичне та від нещасного випадку) обов'язкове і здійснюється суб'єктами туристичної діяльності на основі угод зі страховими компаніями, які мають право на здійснення такої діяльності» [3].

Суб'єкт туристичної діяльності, який надає туристичні послуги, зобов'язаний забезпечити страхування туристів та осіб, які їх супроводжують. Для цього договір страхування із страховиком можуть укласти самі туристи або суб'єкт туристичної діяльності як агент страхової компанії. У першому випадку перевіряється наявність у туриста страхового полісу і його копія додається до договору про

надання туристичних послуг. У другому – договір страхування укладається безпосередньо в туристичному підприємстві агентом страхової компанії, яка має ліцензію на право здійснення діяльності, пов'язаної з організацією медичного страхування і страхування від нещасного випадку.

Особливим видом страхування є асистанс. Він забезпечує туристів або спеціалістів, відряджених за кордон, допомогою на місці в технічній (ремонт автомобіля), грошовій або іншій формі. Асистанс – це перелік послуг (в межах угоди), які надаються в необхідний момент в натурально-речовій формі або у вигляді грошових коштів через технічне, медичне і фінансове сприяння.

Об'єктом страхування відповідальності власників автотранспорту є їх громадянська відповідальність за можливе спричинення шкоди іншим особам при дорожньо-транспортній пригоді. Завдані матеріальні збитки та витрати, зумовлені нанесенням тілесних пошкоджень потерпілим громадянам, підлягають відшкодуванню страховою компанією. За цим видом страхування виплачуються матеріальні збитки, пов'язані з відновленням транспортних засобів та іншого майна, проводиться оплата витрат на лікування потерпілих громадян, протезування, перекваліфікацію, відшкодовуються втрати сімейного бюджету у зв'язку із тілесними пошкодженнями або смертю потерпілого тощо. В міжнародній страховій діяльності страхування відповідальності власників автотранспорту відоме під назвою «зелена картка» [9].

«Зелена картка» – це система міжнародних угод про обов'язкове страхування громадянської відповідальності автовласника. Свою назву вона отримала за кольором і формою страхового полісу. Система «зелена картка» створена в 1949 році і гарантує вільне пересування транспортних засобів у межах кордонів 32 держав. Обсяг відповідальності у зв'язку із заподіяною шкодою регулюється, як правило, діючим в цій країні законом про обов'язкове страхування громадянської відповідальності автовласників. Практично у всіх європейських країнах страхування громадянської відповідальності власників транспортних засобів обов'язкове. Такі країни об'єдналися у систему «Зелена картка», де тісно співпрацюють уряди, національні бюро «Зеленої картки» і страхові ринки.

Висновки. Отже, важливим елементом комплексної туристичної послуги є страхування потенційного споживача від нещасних випадків на період подорожі та відпочинку, пр. цьому доведено, в страховий пакет потрібно включити відшкодування на лікування, ліквідацію наслідків від нещасних випадків та втрати особистого багажу та ін. Договори майнового страхування переважно укладають готелі й інші

об'єкти розміщення і відпочинку, власники різноманітних транспортних засобів. Можливе відшкодування збитків, заподіяних вогнем та іншими чинниками, а також унаслідок крадіжок чи руйнувань. Тому при придбанні пакету туристичних послуг споживач (потенційний турист) повинен звертати увагу на рівень надання страхових послуг які поділяються на медичні, від нещасних випадків, майнові, на випадок затримки транспорту, витрат, пов'язаних із неможливістю здійснити поїздки та ін.

Список використаних джерел

1. Вовчак О.Д. Страхова справа: підручник / О.Д. Вовчак. - К.: Знання, 2011. - 391 с.
2. Державне агентство України з туризму та курортів. Офіційний сайт. [Електронний ресурс] - Режим доступу: tourism.gov.ua.
3. Закон України «Про туризм» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80/print>.
4. Дутчак С. В. Управління регіональним розвитком туризму : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / С. В. Дутчак - Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2011. - 135 с.
5. Моторне (транспортне) страхове бюро України [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.mtsbu.ua/ua/green_card/80365/.
6. Особливості страхування туристів і туристичних фірм в Україні [Електронний ресурс] Вісник податкової служби України, N 22, від 12 червня 2001 р - Режим доступу : <https://forinsurer.com/public/03/02/23/303>.
7. Страхування туристів, які виїжджають за кордон [Електронний ресурс] / Додано admin в Ндд, 09/08/2013 - 11:32 - Режим доступу : <http://www.insurance.lviv.ua>
8. Яворська Т.В. Страхові послуги. Навчальний посібник/ Т.В Яворська - Львівський національний університет ім. Івана Франка. Економічний факультет, 2008. - 252 с.
9. Visa Gallery [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://www.visagallery.com/>

Луш О.

*магістрантка II курсу спеціальності 242 Туризм
Науковий керівник – доц. Мариняк Я. О.*

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ

Постановка проблеми. Релігійний туризм – це поїздки за межі традиційного середовища на строк не більше року для відвідування святих місць і центрів релігій. У ньому прийнято виділяти три напрями: релігійний, пов'язаний з участю в подіях релігійного життя, що здійснюються за допомогою екскурсій; паломницький, тобто подорож з метою відвідування святих і святих місць; науковий з релігійною метою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність і структура релігійного туризму, основи віровчення найбільш поширених релігій і духовних шкіл, територіальне поширення релігій схарактеризовані в роботах Г. Александрової, Т. Божук, С. Кузик, О. Любіцевої, Є. Харьковщенко, Т. Христового та ін.

Метою статті є обґрунтування терміну «релігійний туризм», який відображає, насамперед, релігійно-пізнавальні аспекти або тільки пізнавальні, а «паломницький туризм» пов'язаний з подорожжю винятково з релігійною метою. Але сучасні прочани користуються різними транспортними засобами, й крім релігійної мети відвідування релігійних місць вони можуть мати й інші цілі.

Виклад основного матеріалу. За геопросторовою ознакою релігійно-паломницький туризм класифікують як локальний, регіональний і світовий. На локальному рівні релігійно-паломницького туризму зазвичай поширені одноденні поїздки, регіональному – короткострокові й світовому – тривалі й довгострокові. В основному, прочани зацікавлені у відвідуванні монастирів, храмів, а також визнаних святих місць (джерела, ріки, печери, гори й ін.) і менше приділяють увагу якості обслуговування на об'єктах розміщення й харчування.

Визначивши релігійний туризм як важливий чинник культуротворення в умовах незалежної Української держави, необхідно, по-перше, окреслити суть цього феномену, його зміст та функції, а, по-друге, «вписати» його в теоретичну площину сучасної культурології.

При формуванні понятійно-категоріального апарату сьогодні можна переконливо окреслити основні засадничі принципи туризмологічного аналізу, а саме: міждисциплінарний підхід, регіоніка, персоналізація досліджуваного матеріалу, діалогізм, широке застосування методу порівняльного аналізу та постійне його збагачення.

Подолання тих теоретичних суперечностей, котрі мають місце в сучасній українській гуманістиці щодо з'ясування цілої низки проблем прямо чи опосередковано пов'язаних з туризмом, можливе саме в логіці використання й практичного застосування тих дослідницьких підходів та узагальнень, які надає туризмологічний підхід.

Усі види туризму, які об'єднані поняттям «туристична діяльність», дотичні до творчості в її яскраво вираженому особистісному плані, оскільки в релігійному туризмі, як і в будь-якій модифікації туризму як специфічного феномену, закладена ідея самотворчості, що сприяє самовдосконаленню: духовному, інтелектуальному чи культурному.

Слід підкреслити, що більшістю сучасних вчених, які досліджують проблему буттєвого світу людини, ця проблема розглядається як

міждисциплінарна. Якщо виокремити концепцію А. Залужної, яка видається нам найбільш аргументованою і такою, що може слугувати методологічним підґрунтям аналізу широкого кола проблем туристичної діяльності, то вона проводить дослідження на перетині філософії, етики та естетики.

М. Бровко підкреслює у кожній з наук, яка перетинається з культурологією, виявляє специфічну «серцевину», яка може розглядатися як найбільш доречна саме в поглибленні культурологічного знання.

Принагідно підкреслимо, що на теренах сучасної української гуманістики як тотожні функціонують три поняття: 1) «міждисциплінарність», 2) «міжнауковість», 3) «міжпредметність». Сам цей факт засвідчує як існування проблеми «міждисциплінарних» зв'язків, так і періодичне повернення науковців до її поглиблення й, можливо, корекції певних аспектів.

Що ж стосується заявлених нами прикладів «авторських» напрацювань, які привертають увагу в процесі представлення взаємодії різних гуманітарних наук, то географічність дослідження релігійної сфери обґрунтував О. Шаблій.

Найпоширенішими з них є «географія релігії» та «сакральна географія», які вживають у науковій літературі як синоніми, хоч, безумовно, між ними є певна різниця. Вона ґрунтується на відмінності у змісті понять «релігійний» і «сакральний».

На думку Т. Божук, географія релігії – науковий напрям у системі географічних наук, який вивчає територіальну організацію релігійної сфери у просторово-часовому поєднанні, і який сформовано на перетині суспільної географії та релігієзнавства. За масштабом охоплення географію релігії (ГР) поділяють на просторові (ГР світу, ГР регіонів світу, ГР окремих держав, ГР України) та компонентні підрозділи (географія вірян та їхніх організацій, географія сакрального мистецтва і виробництва, географія конфесійного місіонерства, географія паломництва та об'єктів поклоніння, географія релігійних конфліктів, релігійно-географічне районування, а також географія окремих релігій, релігійних напрямів, релігійних течій, конфесій), у межах яких виокремлюють історико-географічні аспекти [1, с. 24].

С. Павлов, К. Мезенцев та О. Любіцева вважають географію релігії розділом географії культури в системі суспільно-географічних наук. На їхню думку, географія релігії сформувалась на межі суспільно- та природничо-географічних наук [6, с. 21-22].

Наступною складовою є «регіоніка» (регіональний підхід), оскільки культуротворчі процеси, зазвичай, мають як цілком конкретну

«прописку», так і реалізуються не загалом в українському культурному просторі.

Подібна постановка проблеми була підтримана представниками різних гуманітарних наук і поступово почала, так би мовити, адаптуватися, передусім, у просторі як естетики, так і культурології.

Інформуючи будь-якого туриста стосовно історії становлення і розвитку певної релігійної конфесії, турагент чи екскурсовод повинен «персоніфікувати» матеріал, підкреслюючи внесок тих чи інших діячів у її розбудову.

Водночас, вивчаючи релігійний туризм, в площині якого залишається достатньо багато нез'ясованих питань як у теоретичному, так і практико-методичному аспектах, жодний дослідник, котрий аналізує цей вид туризму, не має права залишатися у просторі авторських фантазій чи уподобань, а повинен визначитися й опертися на якусь узагальнену, прийнятну провідними фахівцями позицію. Поки що ця проблема залишається відкритою.

Список використаної літератури

1. Божук Т.І. Релігійний туризм: термінологічний словник - довідник – Львів: Український бестселер, 2010 – 152 с.
2. Бровко М. М. Культурологія в системі гуманітарного знання. Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: альм.: зб. наук. пр. Київ, 2007. Вип. 20. С. 96–102.
3. Волков С.М. Нові тенденції розвитку культурологічної думки в Україні. Культурологічна думка: щорічник наук. пр. Київ, 2009. № 1. С. 86–91.
4. Залужна А. Є. Життєвий світ людини як смисловий універсам культури: морально-естетичні виміри : автореф. дис. ... д-ра філософ. наук: спец. 26.00.01 Теорія та історія культури. Київ, 2012. 32 с.
5. Кузишин А.В. Геопросторові особливості видового складу релігійного туризму в Тернопільській області // Вісник наукових досліджень. Серія: Туризм. – Вип. 1. – Тернопіль, 2006. – С. 52-56.
6. Любіцева О., Павлов С., Мезенцев К. Географія релігій: підручник. Київ: Либідь, 2003. 480 с.
7. Христов Т.Т. Религиозный туризм. Учебное пособие / Т.Т. Христов. – М.: Академия, 2005. – 288 с.
8. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів: Львівський університет імені Івана Франка, 2001. – 744 с.

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Оскільки ризик є економічною категорією, на його величину можна впливати через формування і реалізацію стратегії, використання певних засобів, принципів, тобто через створення своєрідного механізму управління ризиками.

Роботи з управління ризиком можуть виконуватися залежно від розмірів та економічного становища туристичного підприємства спеціальним структурним підрозділом або спеціально призначеним співробітником туристичного підприємства – ризик-менеджером.

Незважаючи на різноманіття і невизначеність в організації робіт, можна виділити деяку типову послідовність основних методичних етапів, наведену на рисунку у вигляді послідовності дій (рис.1):

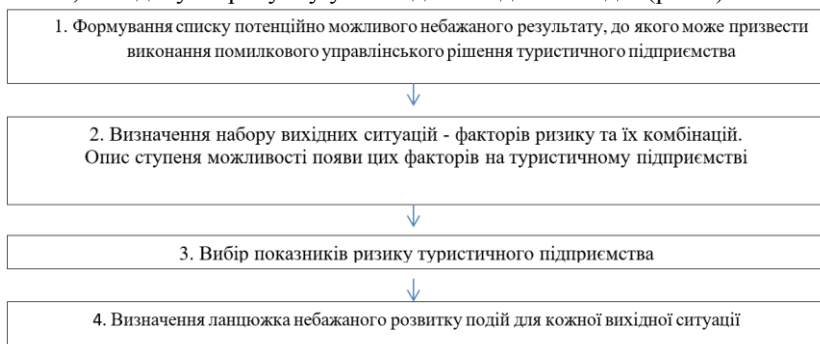

Рис. 1. Послідовність основних етапів організації робіт з управління господарськими ризиками [5]

На першому етапі створюється список потенційно можливих небажаних фінальних подій, до яких може призвести реалізація пробного варіанту господарського рішення на даному туристичному підприємстві. Для отриманого списку формується набір кількісних і якісних характеристик ланцюжків небажаного розвитку подій, що призводять до небажаних економічних результатів. Набір характеристик ланцюжків небажаного розвитку служить основою для вибору показників рівня господарського ризику.

На другому етапі визначається набір вихідних ситуацій – факторів ризику і комбінацій факторів ризику (профіль ризику), можливість реалізації яких буде прийматися в розрахунок при подальшому аналізі, і описується ступінь можливості прояву цих факторів. По суті саме на цьому етапі вибирається математична модель опису невизначеності ситуації прийняття рішення.

На третьому етапі на основі раніше обраних кількісних і якісних характеристик ланцюжків небажаного розвитку подій і з урахуванням прийнятого типу математичної моделі невизначеності вибираються показники ризику.

На четвертому етапі для кожної вихідної ситуації визначаються ланцюжки небажаного розвитку подій, які можуть бути наслідком даної вихідної ситуації або прояви деякого фактора господарського ризику, а потім на основі розроблених моделей оцінюються і інтерпретуються отримані значення вибраних показників ризику даного пробного рішення.

Роботи першого та другого етапів пов'язані з поглибленим вивченням пробного варіанту рішення, інформації про стан підприємства і навколишнього економічного середовища, а також прогнозу та іншої релевантної інформації. У той же час результатом робіт третього і четвертого етапів повинні стати конкретні судження про найбільш ризиковані "критичні" елементи пробного рішення і загальна характеристика змін в положенні туристичного підприємства в разі прийняття даного пробного рішення для реалізації.

Розглянемо методику виконання перших двох етапів – аналізу господарського ризику туристичного підприємства, засновану на виявленні факторів господарського ризику та побудові профілю ризику. Перший етап комплексу процедур полягає в підготовці базового глобального «Переліку факторів господарського ризику в діяльності туристичного підприємства». На другому етапі здійснюється перехід від базового переліку до побудови профілю ризику конкретного туристичного підприємства. Профіль ризику визначається на основі вибору з переліку (або доданих до нього) тих факторів господарського ризику, що релевантні даному туристичному підприємству і сформованій ситуації ризику [4].

Результатом аналізу господарського ризику туристичного підприємства є побудова профілю ризику туристичного підприємства на основі експертного виявлення та оцінювання списку релевантних факторів господарського ризику [2]. В експертних процедурах структурований глобальний перелік факторів господарського ризику використовується в якості базового інформаційно-методичного ресурсу.

Профіль ризику є динамічною характеристикою рівня показників економічного зростання туристичного підприємства, своєрідним динамічним поданням «ризикогенного» вигляду підприємства у вигляді рангового переліку факторів ризику, взятих у сукупності з оцінками можливості їх прояву. Профіль ризику змінюється з часом у міру прийняття господарських рішень, зміни зовнішніх умов функціонування туристичного підприємства і кон'юнктури в тому секторі ринку, в якому працює дане туристичне підприємство, і т.п. При регулярній актуалізації можна, порівнюючи профілі, побудовані в послідовні моменти часу, судити про характер і тенденції зміни ситуацій ризику для даного туристичного підприємства та планувати на цій основі адекватні антиризикові заходи [3].

Сенс побудови профілю ризику полягає в тому, щоб виявити всі господарські ризики, притаманні туристичному підприємству в даний період, і розподілити їх за ступенем впливу на економічне зростання туристичного підприємства. Для цього, визначивши спектр можливих для даного туристичного підприємства господарських ризиків, кожному з них експертним шляхом присвоюється ваговий коефіцієнт (окремо за кожним фактором успіху туристичного підприємства). Потім для кожного господарського ризику визначається (також експертним шляхом) ступінь можливості його прояви – суб'єктивна ймовірність. Перемноживши по кожному господарському ризику обидва показники – ваги і ймовірності прояви, отримаємо бальну оцінку господарського ризику. За кожним фактором успіху відберемо внутрішні господарські ризики, що мають бальну оцінку вище середньої. Набір таких ризиків за кожним фактором успіху туристичного підприємства і формує профіль релевантних господарських ризиків. Тобто саме на ці господарські ризики необхідно звернути увагу при плануванні управлінських заходів.

Для отримання оцінки рівня господарського ризику туристичного підприємства може знадобитися додаткова інформація і більш потужні і тонкі засоби її обробки. Наприклад, можна залучити до розгляду інформацію про попередні акти аналізу ризику. Такі оцінки і особливо динаміка їх зміни дають цінний вихідний матеріал для розробки антиризикових заходів [1].

Ефективне управління господарськими ризиками створює передумови для збалансованого економічного зростання підприємства. Якщо не проводити оцінку господарських ризиків, то буде втрачатися основна можливість запобігання їх наслідків, тобто ризики в таких умовах стануть некерованими, оскільки буде відсутня кореляція між господарськими ризиками та показниками факторів успіху туристичного підприємства.

Список використаних джерел

1. Вітлінський В.В., Верченко П.І. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком: Навч. посібник для самостійного вивчення дисципліни. – К.: КНЕУ, – 2000. – 292 с.
2. Герасимчук В.Г. Стратегічне управління підприємством. Графічне моделювання: навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2000. – 360 с.
3. Заюкова М.С. Теорія фінансової стійкості підприємства / Заюкова М.С., Мороз О.В., Кравченко Т.М. – Вінниця : УНІВЕРСУМ – Вінниця, 2004. – 156 с.
4. Кизим М.О. Збалансована система показники: Монографія / М.О. Кизим, А.А. Пилипенко, В.А. Зінченко – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2007. – 192 с.
5. Оцінка ефективності діяльності компанії. Практичне керівництво з використання збалансованої системи показників: Пер. з англ. – К.: Видавничий дім, 2003. – 304 с.

Миколів О.

*магістрантка II курсу спеціальності 242 Туризм
Науковий керівник – викл. Рудакевич І. Р.*

АНАЛІЗ РИНКУ ПРОДУКТІВ РЕКРЕАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Курорти Західної України не перший рік дивують темпами розвитку і популярністю серед гостей з інших країн. Важливим поштовхом для перевтілення, за умови хорошого господарювання, стала нова адміністративна реформа децентралізації влади. Громади на території яких функціонують курорти почали яскраво себе популяризувати і модернізуватися, адже від кількості туристів, залежить дохід громади та можливість її розвитку.

Метою даної публікації є характеристика наявних пропозицій відпочинку з рекреаційною метою у Західній Україні, ступінь зацікавленості ними іноземними туристами.

Перш за все важливо окреслити радіус території яку буде проаналізовано. Використовуючи словосполучення «Західна Україна», маємо на увазі території Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської, Волинської, Рівненської, Хмельницької, Чернівецької та Закарпатської областей. Цей регіон носить таку назву ґрунтуючись на історичних аспектах, традиціях та звичаях які тут побутують.

Популярність українських курортів серед іноземців, обумовлено в першу чергу унікальними лікувальними властивостями. Широка пропозиція послуг здравниць також є фактором, що впливає на вибір іноземних гостей. В Західному регіоні України представлені: бальнеологічні курорти; бальнеогрязеві курорти; кліматичні курорти.

Серед бальнеологічних курортів найбільшою популярністю користуються курорти: Моршин, Трускавець, Східниця (Львівська обл.), Солотвино, Берегове, Поляна (Закарпатська обл.).

Якщо звернути увагу на статистичні дані, то у 2018 році курорт Трускавець прийняв 158 тисяч туристів, з них – 30,5 тисяч були іноземними громадянами. Тобто попит на такі послуги присутній, але основними є вітчизняні клієнти. Це зумовлено рівнем послуг і сервісу, розвитку, що не відповідає європейським та світовим стандартам. Натомість приваблює гостей унікальність наявних природних ресурсів. Цей аспект поки що впливає на вибір туриста, схилиючи його обрати український курорт.

На семінарі «Трускавецьке родовище мінеральних вод – основа розвитку медичного туризму Львівського регіону» науковці визнали, що вода «Нафтуся» має органіку нафтового походження і є єдиним в світі джерелом такого походження.

Вартість путівок у 2019 році на курорті Трускавця варіювалася. Для прикладу у санаторії «Кристал» економ медпакету «Оздоровчий» можна було придбати за 456 грн./доба. Це вартість проживання, 3-х разового харчування консультація лікаря, курс оздоровчих процедур у період високого сезону (01.06.-31.10.2019 р.). Для тих, хто бажає отримати максимальний спектр оздоровчих послуг пропонується пакет «Покращений» з проживанням, 3-х разовим харчуванням (шведський стіл), медичним пакетом, діагностикою по основному захворюванню, лікувальними процедурами згідно призначення лікаря, курсом лікування мінеральними водами, цілодобовим медичним наглядом, культурною програмою вартістю 858 грн./доба. Також у санаторії стягується туристичний збір за весь період проживання у розмірі 8,35 грн./доба.

Натомість, у Трускавці діють і санаторії преміум класу, що по ціні та якості не поступаються європейським оздоровчим центрам. Відтак, санаторій Ріксос-Прикарпаття пропонує пакет «Класік» за 3500 грн./добу, найдорожча пропозиція «Апартаменти» вартує 20500 грн./доба у період високого сезону (16.06-31.08.2019). Ціни варіюються в залежності від категорії обраного номера, а пакет оздоровчих послуг додається стандартний, до якого входять проживання, 3-х разове харчування (шведський стіл), консультація лікаря-терапевта, SPA – зона, басейн, послуги розважального центру та автостоянки. Туристичний збір у Ріксос-Прикарпаття становить 1% з особи від тарифу проживання за весь період.

Бальнеологічний курорт Трускавець у 2018 році прийняв 181600 відпочивальників, з яких – 39400 іноземці (рис. 1).

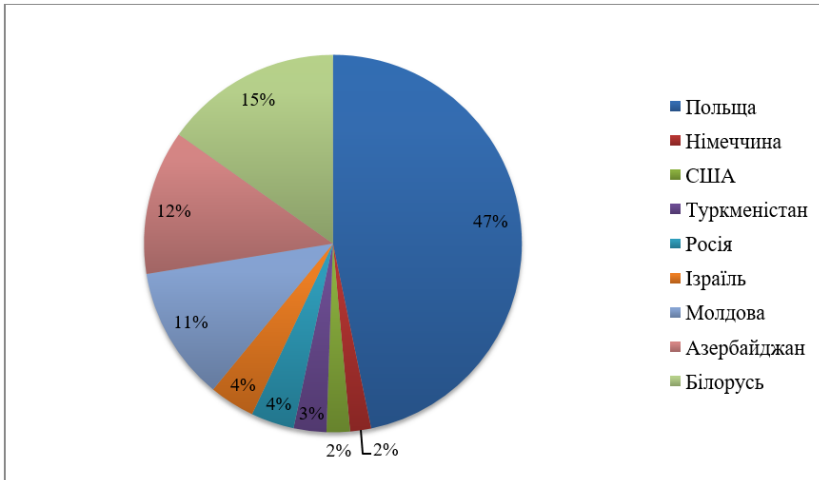

Рис. 1. Склад туристів за країнами, з яких приїжджали до Трускавця протягом 2018 року

Друге місце за кількістю наявних на території Західної України посідають бальнеогрязеві курорти. Найбільші з них представлені у Львівській області (Великий Любін, Шкло), Закарпатській області (Солотвино) та Івано-Франківській області (Черче) та ін.

Характеризуючи Солотвино, в плані пропозицій для в'їзного туриста, найперше що необхідно згадати про розташування селища, адже воно знаходиться близько кордону з Румунією, Угорщиною, Словаччиною та Молдовою. Таке розташування безумовно сприяє розвитку в'їзного туризму з рекреаційною метою завдяки комплексу термальних соляних озер.

Ціни на послуги баз відпочинку у Солотвино демократичніші, ніж санаторії Трускавця. База «Лумініца» пропонує номер класу «Економ» у високий сезон (15.06.-30.08.2019) вартістю 300 грн/добу, а «Люкс» обійдеться у 1000 грн/добу. Окрім місця проживання туристу гарантується чисте гірське повітря, доступ до басейну з лікувальною соляною водою, паркінг, дитячий майданчик, проте харчування у вартість номеру не входить, а здійснюється за додаткову платню.

Ширший спектр послуг надає готельно-оздоровчий комплекс «Solotvyno Resort». Вартість відпочинку залижить від класу обраного номеру, «Стандарт з триразовим харчуванням» – 1500 грн/добу, а «Люкс з триразовим харчуванням» – 2500 грн/добу. Такі послуги як консультація лікаря, відвідування соляної кімнати, інгаляції,

пресотерапія, ароматерапія, гідромасаж можна отримати в «Solotvyno Resort» за окрему платню, що коливається 50-150 грн./послуга.

Серед проблем, які має цей туристичний центр є відсутність інфраструктури на належному рівня, яка б могла задовольняти потреби іноземний туристів. Відсутність туристичної навігації, вивісок кількома мовами, банкоматів та терміналів для здійснення безготівкового розрахунку, що значно ускладнюють відпочинок. Сервіс багатьох баз залишає бажати кращого та далеко не відповідає мінімальним європейським стандартам.

Щорічно Солотвинські солоні озера приймають 80 тис. туристів не лише з України, а й з сусідніх країн Румунії, Угорщини, Словаччини та Молдови.

Кліматичні курорти загалом зосереджені на півдні України, поблизу Чорного та Азовського морів, проте на Заході також можна знайти декілька. В більшості випадків існують курорти з кількома лікувальними факторами як Соловино та Голубине (кліматичні, бальнеогрязеві) та розташовуються в Закарпатській області. Чисте повітря, екологічно чиста їжа, помірно-континентальний клімат робить цей регіон сприятливим для розвитку цього виду курортів.

Санаторно-курортна путівка у «Квітку Полонини» с. Голубине, що передбачає базове лікування у період високого сезону (01.07.-26.08.19 р) вартує 1425 грн./добу та включає проживання, харчування, лікування та безліч інших додаткових безкоштовних послуг.

Охарактеризувавши пропозицію ринку рекреаційного туризму Західної України, можна зробити висновок, що сфера відпочинку та оздоровлення у цьому регіоні широко представлена. Сервіс, ціни, якість, варіюються в залежності від можливостей, вподобань та потреб туриста. Розташування рекреаційних центрів близьке до кордону України та держав сусідів сприяє розвитку центрів, через обслуговування іноземних туристів. Та все ж, головним клієнтом санаторіїв та баз відпочинку залишається вітчизняний турист.

Якщо порівнювати вище згадані санаторії України та санаторії Польщі, то для прикладу в Криница-Здруй (від 800 грн./добу + туристичний збір), то ціни у період високого сезону мало відрізняються проте є суттєві відмінності у сервісі та інфраструктурі рекреаційних центрів.

Президент України, перебуваючи у Трускавці 3 серпня 2019 року з робочим візитом, запропонував скласти перелік країн щоб скасувати візовий режим для туристів що приїжджають в Україну з метою оздоровлення. Якщо дана ініціатива буде реалізована, це дозволить туристам без дискомфорту долати кордон, або значно пришвидшить цей

процес та привабить більшу кількість туристів бажаючих оздоровитися. Відвідувачі зможуть більшу суму витратити на послуги в Україні, а не на візові формальності.

Тому, підсумовуючи, варто зазначити, що потенціал рекреаційних центрів Західної України великий, необхідно покращувати інфраструктуру, рівень сервісу, асортимент додаткових послуг, щоб курортам залучити іноземного туриста та залишити позитивне враження від відпочинку.

Список використаних джерел

1. Кифяк В.Ф. Розвиток туризму, як один зі сценаріїв покращення соціально-економічного стану Чернівецької області / В.Ф. Кифяк // Туризм. – Випуск II (58). – 2015. – С. 67-81.
2. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) - 2-е вид., перероб. Та доп.-К.: «Альтерпрес», 2003.-436с.
3. Менеджмент туристичної індустрії. Школа І.М. Навчальний посібник / За ред. проф. І.М.Школи. - Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2003. - 662 с.
4. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія /за заг. ред. В. Г. Герасименко. — Одеса : ОНЕУ, 2016. — 262 с.
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» від 16 березня 2017 р. № 168-р. – Київ
6. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія. Навчальний посібник / Н.В. Фоменко – К.: Центр навчальної літератури, 2007. –312 с.

Мудрик С.

*магістрантка II курсу спеціальності 242 Туризм
Науковий керівник – доц. Флінта Н. І.*

СПЕЦИФІКА РЕЖИСУРИ ТА ДРАМАТУРГІЇ АНІМАЦІЙНИХ ПРОГРАМ ДЛЯ ДІТЕЙ

Постановка проблеми. Одним з важливих напрямків аніматорської діяльності в готелях є анімація для дітей, оскільки щаслива дитина приносить щастя своїм батькам, а значить втричі підвищує ефект від наданої послуги. Для організації дитячої анімаційної діяльності використовують не тільки матеріальну базу для дорослої анімації, але й спеціальні споруди, приміщення та обладнання для дітей. У багатьох туристичних комплексах є спеціальне приміщення для дитячої анімації – міні-клуб [4].

Виклад основного матеріалу. При створенні та втіленні анімаційних програм для дітей у готелях необхідно враховувати важливість факторів, що впливають на їх успішне втілення, а саме:

- розташування готелю (кліматична зона, віддаленість від міських та інших населених пунктів, історичних пам'яток, природоохоронних зон);
- тривалість існування готелю, від якої багато в чому залежить злагодженість роботи колективу, забезпечення необхідними кадрами і ступінь їх професіоналізму;
- матеріально-технічне забезпечення (наявність технічно обладнаних майданчиків, необхідного спортивного спорядження, декорацій, костюмів, сучасної оргтехніки);
- транспортне забезпечення;
- вік учасників програм і передбачуваних глядачів;
- кількість учасників, якої вони статі, рівень фізичної підготовки та творчої спрямованості;
- переважна етнічна приналежність [2].

Слід підкреслити, що тільки при володінні найбільш повною інформацією про споживачів анімаційних послуг можна задовільнити їх запити. Самий вірний шлях до цього – розробити заздалегідь і запропонувати їм на початку відпочинку анкету, в якій вказати всі можливі для реалізації програми.

Для того, щоб більш повно й чітко усвідомити основні правила створення дитячої анімаційної драматургії, необхідно знати закони традиційної театральної і кінематографічної драматургії, які в обов'язковому порядку містять у собі:

- наявність літературного джерела (авторського сценарію, художньо-літературного або драматичного твору, уривки з цих творів) з чітким визначенням часу та місця дії, обов'язковим позначенням його жанру, сюжету і, відповідно, заданим автором, фіналом;
- список персонажів з позначенням їх соціального статусу і сімейного стану, статі, віку, особливостей характеру;
- прописані автором репліки персонажів і ремарки, від яких не можна відхилитися.

Традиційна драматургія, як правило, передбачає вік, соціальний та культурний рівень глядача, на якого націлений даний твір з метою його більш успішної реалізації на сцені або в кіно [3].

Ознайомившись та враховуючи позитивні і негативні характеристики традиційної театральної і кінематографічної драматургії, сценарних традицій у різних навчальних закладах, нам буде набагато легше перейти до вироблення і формулювання особливостей створення драматургії для дитячих анімаційних заходів готельних підприємств [4].

Беручи до уваги факт, що діти приїжджають сюди насамперед для відпочинку та оздоровлення, візьмемо за основу прості правила.

Драматургія ставить перед собою головними цілями:

1. Зацікавити широким спектром пропонованої анімаційної програми протягом усього часу відпочинку;

2. Захопити і як можна швидше залучити дітей до участі у вибраних заходах;

3. Ненав'язливо першими ж справами переконати дітей, що вони безумовно талановиті і не варто витратити час даремно, обділяючи себе в задоволеннях.

Для виконання даних цілей драматург повинен знати такі прийоми майстерності сценариста-аніматора:

1) При написанні сценаріїв свят, фестивалів, вікторин, конкурсів орієнтуватися на найбільш переважні в цьому заїзді вік, групові творчі інтереси, етнічну приналежність та інші особливості відпочиваючих, але при цьому складати програми так, щоб не тільки зацікавити всіх глядачів, а й залучити їх до активної діяльності;

2) Не навантажувати сценарій текстами, що вимагають запам'ятовування і серйозного осмислення;

3) Орієнтуватися на природну потребу дітей в активній ігровій діяльності, не виключаючи і можливості розширити їх кругозір, отримати нові практичні навички;

4) Намагатися прорахувати часові відрізки всіх етапів дії, щоб воно не було затягнуто, але і не було дуже поспішним, що неминуче втомить глядачів і погіршить враження про нього;

5) Пам'ятати про те, що на відміну від театральної дії, де все йде «Від точки до апогею!», анімаційний захід має мати яскравий початок і ще більш блискучий фінал;

6) Прагнути до того, щоб втілення задуму драматурга було можливо як у приміщенні, так і на відкритому майданчику. Продумати корективи при їх зміні [4].

Тематика свят та інших заходів – широке поле для художньо-естетичної фантазії драматурга. Перш ніж її складати, найкраще звернутися до різних джерел, а саме:

1) Вивчити календар і знайти там, крім загальновідомих і улюблених усіма, ще чимало цікавих професійних, православних свят, а так само дні весняного і осіннього рівнодення і багато ще різних приводів для ігрищ та веселощів;

2) Поцікавитися у дітей, які казки, фільми і мультфільми вони люблять і знають їх зміст майже напам'ять;

3) З'ясувати, які теле-шоу і передачі їм цікаві найбільше;

4) Провести опитування, який вид спорту найбільш популярний серед хлопчиків і дівчаток.

Привід для веселощів можна винайти самим учасникам, що само по собі вже є предметом загальної гордості і творчого єднання.

Для проведення анімаційної програми з дітьми аніматорам потрібні:

– різноманітна сучасна методична література (сценарії свят як традиційних, так і спонтанних, набір ігор і розваг для різних вікових груп учасників, незалежно від їх ступеня знайомства і темпераменту, рівня освіченості) і наявність бази аудіо-і відео - матеріалів;

– засоби для швидкого втілення в життя аніматорами та учасниками заходів своїх ідей, які не потребують спеціальної підготовки, як то: фарби, картонні коробки, природні матеріали, клей, скотч, нитки, мотузки.

– достатня кількість дрібних призів по темі заходу, щоб жоден артист не залишився непоміченим.

Висновки. Анімація в готелях має вагоме значення у створенні сприятливого психологічного клімату і тим самим створює передумови для повторного приїзду гостей, що помітно сприяє збільшенню іміджу і доходу даного готелю. Таким чином, значення дитячої анімації полягає в підвищенні якості, різноманітності та привабливості туристичного продукту, збільшенні кількості постійних клієнтів і попиту на турпродукт, підвищенні навантаження на матеріальну базу турпідприємства, а отже, і в підвищенні ефективності її використання, прибутковості і рентабельності туристської діяльності.

Список використаних джерел

1. Ільтьо Т. І. Розвиток та впровадження анімаційної діяльності в готельному господарстві на українському та світовому ринках [Електронний ресурс] / Т. І. Ільтьо. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/35.pdf>.

2. Килимистий С. М. Анімація в туризмі : навч. посібник / С. М. Килимистий. – Київ : Вид-во ФПУ, 2007. – 188 с.

3. Килимистий С. М. Сутність анімації в туризмі як культурної практики [Електронний ресурс] / С. М. Килимистий. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Pkl/2009_25/Kylymystyj_S.M.pdf, вільний.

4. Кравець О. М. Організація анімаційних послуг в туризмі: навч. посібник / О. М. Кравець, С. І. Байлик ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. – 335 с.

5. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах: підручник / І. В. Петрова. – Київ : Кондор, 2005. – 408 с.

6. Чернобай І. Становлення сучасного хореографічного мистецтва [Електронний ресурс] / І. Чернобай, Т. Кобринчук. – Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2731>.

СТАН РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Україна споконвіку була аграрною країною. Автентичні традиції українського села, розташованого серед мальовничих природних ландшафтів та чистого повітря, побут сільського населення надзвичайно приваблюють туристів із урбанізованих територій країни та з-за кордону.

Тому розвиток сільського зеленого туризму вважаємо одним із пріоритетних напрямків розвитку туризму на периферійних територіях країни. У процесі дослідження класифікаційних схем туризму виявлено, що сільський зелений туризм розглядається як одна із форм екологічного туризму.

Виклад основного матеріалу. Сільський зелений туризм поділяється на два види: активний відпочинок у межах сільської місцевості (пішохідні та велотури, відпочинок вихідного дня тощо), а також безпосереднє проживання в українському селі.

Важливе значення для розробки нових програм для сільського туризму має розрахунок фізичного навантаження на природні ландшафти. Для доцільності розвитку сільського туризму в певних районах потрібно враховувати соціально-економічний ефект від цього виду діяльності. Для цього застосовують такі показники, як обсяг туристичних потоків (кількість туристів на даній фермі), сума витрат на туризм, сума економічних витрат на захист неігрових персонажів, стан і розвиток логістичної бази сільського господарства, показники фінансово-господарської діяльності.

Для успішного розвитку українського села та зеленого туризму, зокрема, важливим питанням є створення належного нормативно-правового врегулювання туристичної діяльності на його території. Також передумовою розвитку сільського зеленого туризму є заходи екологізації території.

Відомо, що створення туристичного продукту потребує використання значних об'ємів як природних, так і енергетичних ресурсів. Саме тому і постає питання щодо раціонального споживання останніх, мінімізації впливів енергетичного комплексу на довкілля за рахунок переходу до використання енерго- та ресурсозберігаючих технологій, а також альтернативних джерел енергії (енергії сонця, вітру, потенційної енергії Землі тощо) в туристичній галузі [3].

Україна має потужний туристичний потенціал. Проведений SWOT-аналіз туристичного ринку країни вказує на величезні можливості розвитку сільського зеленого туризму на її території. Особливо придатною для розвитку екотуризму та зеленого туризму, зокрема, є територія Українських Карпат.

Основні характеристики Карпатського регіону як зони розвитку сільського туризму, наступні: довкілля чисте і безпечне, красиві пейзажі, багаті рослинним і тваринним світом, наявність значної кількості річок, гір, озер, лісів, безліч історичних і культурних пам'яток, доступна ціна на проживання та харчування, велика кількість індивідуальних операторів, які традиційно приймають гостей, сільські традиції є збереженими, територіальна близькість до Польщі дозволяє залучати до туризму іноземних відвідувачів.

Так, у загальній кількості відвідувань за видами туризму, сільський зелений туризм займає третє місце після пізнавального та оздоровчого.

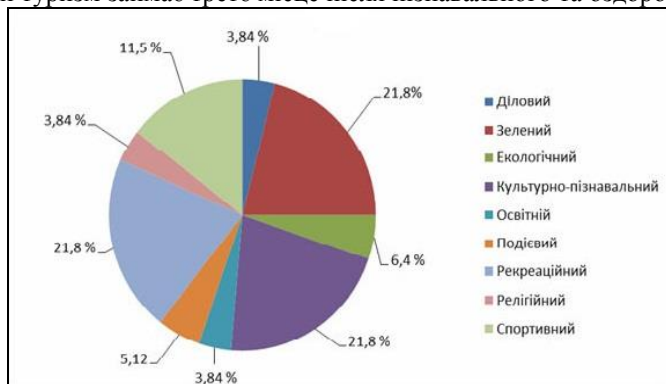

Рис. 1. Частка сільського зеленого туризму за кількістю задіяних відпочиваючих в Україні

Розвиток сільського туризму значно збільшить доходи фермерів, що поліпшить економічний розвиток карпатських сіл, буде збільшена зайнятість сільського населення, особливо жінок, приїзд туристів допоможе зміцнити турботу і, отже, краще зберегти культурні та історичні пам'ятки регіону, будуть створені нові робочі місця в сфері послуг, медицини і транспортних мереж, що створить робочі місця для випускників вузів [1].

Для того, щоб екологічно-орієнтований туризм, зокрема – сільський, набув в Україні ще більшого поширення і став важливим компонентом економічного добробуту родини кожного сільського господаря, необхідна тісна співпраця органів державного та місцевого самоврядування, громадських організацій і господарств. Для досягнення

даної мети в Україні необхідно створити сприятливе для сільського населення, прозоре та дієве нормативно-правове поле, а також механізми контролю за виконанням чинного законодавства.

Важливим для розвитку зеленого туризму стане створення нового туристичного продукту, який можна використати у процесі розвитку туристичної галузі регіону [2, с. 16].

Карпатський регіон – один із найбільш пріоритетних для розвитку сільського зеленого туризму на території України.

Метою створення продукту є ознайомлення відвідувачів із самотутніми традиціями та побутом жителів карпатського села, виявлення ними прерогатив відпочинку на екологічно чистій території.

Маршрут «Карпатське село» розрахований на чотириденне відвідування діючих садиб сільського зеленого туризму на території Карпатського регіону. У розраховану вартість туру на одну особу входять послуги трансферу, проживання та харчування (сніданки та вечері).

Доступна цінова політика запропонованого туру дозволить залучати до відвідування запропонованих локацій великої кількості як вітчизняних, так і іноземних відвідувачів.

Висновки. Сільський зелений туризм посідає важливе місце серед пріоритетних галузей розвитку туризму країни. Багатий природний потенціал, чисте повітря, наявність великої кількості мальовничих ландшафтів дозволяють розвивати зелений туризм в українському селі.

Для впровадження цього процесу в реальність необхідно подолати ряд проблем, серед яких: недосконала нормативно-правова база, яка регулює туристичну діяльність у країні, недостатня увага, приділена екологізації господарської діяльності, з боку держави, недостатнє фінансування підприємницької діяльності.

Список використаних джерел

1. Аграрний екологічний туризм в країнах Центральної та Східної Європи // Матеріали міжнародного науково-практичного семінару. – Стрий, 2004. – 132 с.
2. Аналіз державної політики на підтримку туризму в Україні та практичні рекомендації поліпшення її ефективності : аналітичне дослідження / [Державна туристична адміністрація України]. – К. : ДТАУ, 2005. – 170 с.
3. Гловацька В.В. Сільський зелений туризм: сутність, функції, основні організації. Про розвиток зеленого туризму (СЗТ) в Україні. Економіка АПК. 2006. № 10. С. 148–155.
4. Рубець С. Д. Стратегія інноваційного розвитку / С. Д. Рубець // Особливості інтеграції України у світовий економічний та політико-правовий простір : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (10 жовтня 2010 р.). – Маріуполь : МДУ, 2010. – С. 75-84.
5. Рутинський М.Й., Зінько Ю.В. Сільський туризм. - К.: Знання, 2006. - 271 с.
6. Проект Закону України «Про сільський зелений туризм». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-traveling.com/ua/article/greentourism-western-region> .
7. Dewalli J. Images of Heretage in rural regions // J. Dewalli // Tourism and recreation in rurak areals; R.Butler, C. Holl, J. Jenkins. –Chichesher: Wiley, 2009. –P. 123–137.

ТУРИСТИЧНІ МАРШРУТИ САКРАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ В РІВНЕНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Сьогодні туризм міцно ввійшов в свідомість людей як потяг до відкриття чогось нового, пізнання невідомих країв, пам'яток природи, історії та культури, звичаїв та традицій різних регіонів. Одним з таких напрямків виступає релігійний туризм.

Саме релігійні об'єкти в силу своїх функціональних особливостей виступають елементами середовища, що є відмінними від традиційного середовища проживання. Храми, святі місця, монастирі можуть знаходитись в непосредній близькості від місць проживання і можуть відігравати емоційно-сентиментальну роль, незалежно від частоти їх відвідуваності. Психологічно вони можуть сприйматися як буденні елементи. В релігійному туризмі поїздки у віддалені місцевості для поклоніння певним святиням, участь в культових діях або відвідування музеїв і виставок, будуть вважатись виїздом за межі традиційного середовища проживання та можуть переслідувати пізнавальну або паломницьку мету [1, с. 52].

Отже, варто погодитись з Т.Т.Христовим, що «релігійними туристами слід вважати людей, що виїжджають за межі традиційного середовища проживання на термін не більше року для відвідування святих місць і центрів релігій» [2, с. 9]. А звідси, релігійний туризм – вид діяльності, пов'язаний з наданням послуг і задоволення потреб туристів, направлених до святих місць і релігійних центрів, що знаходяться за межами звичайного середовища проживання [2, с. 9].

Традиційно в релігійному туризмі прийнято виділяти два напрямки – паломницький туризм та релігійний туризм екскурсійного спрямування. Водночас можуть створюватись умови для одночасного запровадження обох видів релігійного туризму.

Християнське паломництво зародилося в IV ст., коли після кількох віків кривавих гонінь християнство стало не тільки дозволеною, а й офіційною, державною релігією і римський імператор-християнин Костянтин Великий підняв із небуття місто Єрусалим, спалюваний язичниками.

Християни не були винахідниками паломницької традиції. Вони успадкували її від юдаїзму, де існував священний звичай відвідувати на свято Пасхи Єрусалимський храм – найбільшу святиню юдеїв.

Певною віхою в історії християнського паломництва стало VIII ст., коли назріла потреба богословського обґрунтування побожного ставлення до реліквій, ікон і святих місць. Тим більше, що в Церкві Христовій виникла ціла течія противників шанобливого ставлення до святинь, які вважали такі вияви побожності ідолопоклонством. Тоді й відбувся Сьомий Вселенський церковний собор, учасники якого засудили іконоборство як ересь і сформулювали один із найголовніших догматів Церкви: святі місця, як і святі ікони, є образами, що в таїнственный спосіб еднають нас із Першообразом – Христом, а тому заслуговують на вшанування й поклоніння (у значенні здійснення перед ними поклону як жесту шанобливого ставлення). Причому вшанування й поклоніння належать Особі, яка зображена на іконі чи з якою пов'язана певна реліквія або місце, а не самому зображенню чи місцю. З того часу реліквії, ікони й святі місця, як видимі знаки Божої присутності, стали центральними в церковній традиції боговшанування [4].

Паломницький туризм виступає різновидом релігійного туризму у формі певної сукупності поїздок представників різних релігій з паломницькою метою. Водночас паломництво можна визначати як подорожі людей для поклоніння святим місцям. Мотивація здійснення паломницьких подорожей може бути різною – бажання зцілення від фізичних та душевних хвороб, бажання помолитись за рідних та близьких, набратись сил, отримати благословення на початок якоїсь відповідальної справи (будівництво, навчання, одруження тощо). Паломництво може бути викликано прагненням висловлення вищим силам вдячності за блага, проявити відданість вірі, набути змісту буття.

Паломництво передбачає певне відношення людини до оточуючої дійсності. Паломники здебільшого дуже релігійні люди з сформованою системою цінностей. Психологічно вони готові тимчасово відступитись від звичного способу життя: кола спілкування, задоволення деяких потреб, обмеження в харчуванні для досягнення своїх духовних та моральних цілей. Ідея паломництва передбачає дії в умовах певних труднощів, добровільне взяття на себе зобов'язань жити в цих умовах. Це символізує готовність людини пожертвувати часом і матеріальними здобутками в ім'я духовного.

Найбільша кількість святинь на території Рівненщини належить православним християнам, що зумовлено історичними особливостями розвитку краю. Так на території області знаходиться 15 монастирів, які є об'єктами паломництва.

Відвідування монастирських комплексів покладено в основу пропонованого нами паломницького маршруту: «Монастирями

південної Рівненщини». Тривалість маршруту – 3 дні. Пункти маршруту: 1) Свято-Троїцький жіночий монастир в м.Корець (Ставропігійний); 2) Свято-Покровський Гоцанський жіночий монастир; 3) Свято-Миколаївський Городоцький жіночий монастир; 4) джерело Святого Миколая; 5) Свято-Троїцький Дерманський жіночий монастир; 6) Свято-Троїцький Межиріцький чоловічий монастир.

Програма маршруту:

День 1. Від'їзд з м. Рівне о 6:00 год. Ранкове богослужіння в Свято-Троїцькому монастирі міста Корець. Сніданок. Екскурсія монастирем. Обід. Відправлення до Гоцанського Свято-Покровського монастиря. Вечірнє богослужіння в монастирі. Від'їзд до Рівного на ночівлю. Вечеря.

День 2. Ранкове богослужіння в Свято-Миколаївському Городоцькому монастирі. Сніданок. Від'їзд до джерела Святого Миколая, а далі до Свято-Троїцького Дерманського жіночого монастиря. Обід. Екскурсія монастирем. Вечірнє богослужіння. Вечеря. Ночівля в монастирі.

День 3. Ранкове богослужіння в Межиріцькому Свято-Троїцькому монастирі. Сніданок. Екскурсія монастирем. Повернення до м. Рівне.

Наведені приклади сакральних турів можна розширити, включити до складу інших тематичних (наприклад, пізнавальних) маршрутів. Водночас використати пункти відвідування (сакральні об'єкти тощо) у складі маршрутів за метою призначення враховуючи попит на туристичний продукт та побажання туристів.

Вважаємо, що Рівненщина має високий сакральнотуристський потенціал. У регіоні є усі можливості для функціонування туристичних маршрутів сакрального характеру, передусім, з релігійно-духовними мотивами, а також з пізнавальною метою, задля реалізації культурноосвітніх й рекреаційних потреб.

Найбільші перспективи для розвитку сакральнотуристичної мережі маршрутів вбачаємо, на основі уже діючих монастирських комплексів; окремих святинь з високою атрактивністю (ікона, джерело тощо); історичних поселень регіону приурочених до певних подій на релігійну тематику.

Список використаних джерел

1. Кузишин А.В. Геопросторові особливості видового складу релігійного туризму в Тернопільській області // Вісник наукових досліджень. Серія: Туризм. Випуск 1. – Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ Галицького інституту імені В'ячеслава Чорновола, 2006. – С. 52-56.
2. Солук В.Й. Аналіз ресурсної бази об'єктів греко-католицизму для розвитку сакрального туризму В Західноукраїнських областях // Магістр.2016. Випуск 14. С. 35-38.
3. Христов Т.Т. Религиозный туризм: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений. – М.: "Академия", 2005. – 288 с.

Порплиця П.
магістрант II курсу спеціальності 242 Туризм
Науковий керівник – доц. Мариняк Я. О.

РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОДІЛЬСЬКОГО РЕГІОНУ

Постановка проблеми. Враховуючи велике значення туристичної сфери, Україна задекларувала її одним з пріоритетних напрямів розвитку національної економіки. У зв'язку з цим питання проведення якісної оцінки та регулювання туристичної привабливості регіону набувають особливої актуальності.

Проблемами становлення та розвитку туристичної сфери в Україні займається багато вчених. Так, В.Я. Гаврад досліджує привабливості рекреаційно-туристичних комплексів з метою залучення інвестицій; А.В. Мокляк наводить оцінку та систематизує чинники, що визначають привабливість комплексу міжнародного туризму України для іноземців; О.В. Музиченко-Козловська надає рекомендації щодо визначення туристичної привабливості.

Мета статті полягає у характеристиці та оцінці рекреаційно-туристичного потенціалу Подільського туристичного регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Подільський туристичний регіон, до складу якого входять Вінницька, Тернопільська та Хмельницька області, має зручне економіко-географічне та туристичне положення. Близькість його до державного кордону України з Білоруссю, Молдовою, Румунією, Польщею, Угорщиною, Словаччиною є передумовою міжнародного туристичного обміну.

Територія Подільського регіону характеризується помірно-континентальним кліматом з великим впливом циклонів в усі пори року і з найбільшою кількістю опадів у травні-липні.

На території регіону зосереджена значна кількість річок. Їх загальна довжина становить 11,2% від загального показника по Україні.

Для організації рекреації та туризму значний інтерес мають природні ділянки річок Дністер, Південний Буг, Смотрич, Случ [1–3].

На Поділлі озер мало, а ставків – 5893 од., що становить близько 1/5 усієї їх кількості в країні, площа водної поверхні – 40,4 тис. га. Значний рекреаційний потенціал мають водосховища із площею водної поверхні 98,0 км². Найбільшими водосховищами регіону є Дністровське та Заложцівське.

Потенціал рекреаційних ресурсів – 769,5 тис. га, що становить 19,1% від загального показника по країні, в т. ч. у Вінницькій області – 290,7 тис. га, Тернопільській – 207,0, Хмельницькій – 268,2. Рекреаційні

ресурси освоєні на 103,0 тис. га, або 13,4% загальної площі. Потенційна місткість природних ландшафтів – 1899 тис. осіб., або 12,5% до загального показника.

Найбільша питома вага природного рекреаційного потенціалу зосереджена в Хмельницькому (10% від регіонального значення), Вінницькому (3,1%) та Кам'янець-Подільському районах (4,6%).

У межах Поділля є 12 освоєних та розвіданих родовищ мінеральних вод, серед яких найбільші експлуатаційні запаси зосереджені у Вінницькій та Хмельницькій областях. Тернопільська область має п'ять родовищ з надзвичайно високим потенціалом прогнозних запасів мінеральних вод, за яким займає третє місце в країні та має великі перспективи для розвитку санаторно-курортної галузі.

Найбільш цінні гідромінеральні ресурси регіону – це Новохмельницьке та Хмельницьке родовища радонових вод у Вінницькій області, на базі яких функціонує широко відомий бальнеологічний курорт загальнодержавного значення «Хмельник».

На території Вінницької області розробляються родовища підземних мінеральних вод, серед яких Острівне, Тяжилівське, Черепашинське, Регіна, Немирівське, Новохмельницьке, Хмельницьке.

Експлуатаційні запаси мінеральних вод Поділля оцінюються у 7127 куб. м на добу, що становить 11,1% до загальних запасів мінеральних вод країни, а використовується лише 922,1 куб. м на добу, або 12,9%.

У даному регіоні існує 30 родовищ торф'яних грязей, але практично використовується два – «Войтовецьке» (Вінницька область) та «Конопківське» (Тернопільська область).

Ландшафтні рекреаційні ресурси Поділля, доволі значні – 765,9 тис. га, що складає 9,9% від загальної кількості по Україні. Площа лісів регіону – 866,6 тис. га, (9,2% від площі усіх лісів країни), лісистість території – 12,05%. Ліси рекреаційного призначення займають 100,8 тис. га, що складає 4,5% площі рекреаційних лісів України та 12,5% лісів регіону.

Площа закріплених мисливських угідь регіону становить 4683,4 тис. га (10,1% мисливських угідь країни), в тому числі: у Вінницькій області – 2135,1 тис. га, Тернопільській – 972,9, Хмельницькій – 1575,4. Мисливська фауна досить різноманітна: понад 50 видів птахів та 20 видів ссавців.

Однією з найважливіших складових рекреаційних ресурсів Поділля є об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ), яких в межах регіону зареєстровано 1439 од. В регіоні заповідано 8,4% території, в тому числі

у Вінницькій – 2,6%, Тернопільській – 8,7% і Хмельницькій – 15,5% (площа ПЗФ області є найбільшою в країні).

Найбільш туристично привабливими об'єктами ПЗФ є національний природний парк «Подільські Товтри», «Кременецькі гори» та Центральньо-Подільський, а також регіональні ландшафтні парки – Зарваницький, Загребелля, Дністровський каньйон, природний заповідник «Медобори».

Культурно-історичні пам'ятки на території Поділля розміщені нерівномірно: найбільше їх збереглося в західній частині, трохи менше – в центрі і ще менше – на сході.

Під охороною держави в регіоні знаходиться 46 пам'яток археології, історії та монументального мистецтва, 2000 пам'яток архітектури та 7 історико-культурних заповідників. Найбільше (39,9%) історико-культурних пам'яток Поділля зосереджено на території Тернопільської області.

За оцінкою рейтингу областей щодо історико-архітектурного потенціалу України, області Поділля займають високі позиції. Так, за кількістю цих пам'яток Хмельницька область посідає четверте місце (6% від загальної кількості по країні), Тернопільська – 7 (4,54% від загальної кількості по країні), а Вінницька – 8 (4,52% від загальної кількості по країні). Хронологічний діапазон пам'яток охоплює сім століть: з XIV по XX.

Основними передумовами подальшого розвитку туризму в Подільському регіоні є:

- рекреаційні ресурси: сприятливі ландшафти, мінеральні лікувальні води, пам'ятки історії, культури, архітектури;
- зручне геополітичне і транспортне положення;
- історичний аспект, що проявляється в етнографічній культурі;
- відносно сприятлива екологічна ситуація;
- соціально-економічні особливості регіону.

Потужному розвитку екологічного туризму в регіоні сприятиме діяльність Національного природного парку «Подільські Товтри». Позитивний вплив на активізацію туристичної діяльності в регіоні може мати сполучний розвиток Національного природного парку «Подільські Товтри» та Державного історико-архітектурного заповідника «Кам'янець», який розташований на території цього парку.

Перспективною курортною місцевістю і регіону і країни є Збручанське родовище мінеральних вод типу «Нафтуся».

Висновки. Поділля є одним із найперспективніших регіонів країни щодо функціонування туристичної сфери та має широкі можливості для розвитку як регіонального, так і міжрегіонального та міжнародного

туризму, а за комплексом історико-культурних і природних ресурсів може забезпечити потреби у культурному, пізнавальному, оздоровчому, рекреаційному, релігійному, спелеологічному та зеленому видах туризму.

Список використаних джерел

1. Екологічний паспорт Вінницької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vineco.gov.ua/load/st_d/e_p/ekologichnij_pasport_obl.
2. Екологічний паспорт Тернопільської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecoternopil.gov.ua/index.php/pro-departament/novyny/127-ekolohichniy-rasport-6-ternopilskoj-oblasti-2016-roku>.
3. Екологічний паспорт Хмельницької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oblrada.km.ua/menu/top/14>.

Процик О.

*магістрант II курсу спеціальності 242 Туризм
Науковий керівник – доц. Поплавська І.В.*

ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Погляд на регіон як на ринок з чітко вираженими територіальними межами вимагає перегляду системи методів дослідження економічних процесів, що відбуваються на його території. Інформація, отримана в результаті таких досліджень, стає підґрунтям для виявлення стратегічних напрямів діяльності як для окремих підприємств, так і для регіональних і муніципальних органів управління, допомагає забезпечити повніше й раціональніше використання наявних ресурсів і максимальне задоволення потреб споживачів. Регіональні ринки мають стати об'єктом регулярного спостереження, від результатів якого значною мірою залежать сценарії національного та регіонального розвитку.

Аналіз процесів формування та функціонування регіональних ринків туристичних послуг ґрунтується на використанні таких наукових методів, як системно-структурний аналіз; експертні оцінки; економічне районування; типологія; групувань; картографування та ціла група статистичних (обчислення відносних і середніх величин, індексний метод, парної кореляції, варіаційний аналіз, аналіз рядів динаміки) й економіко-математичних методів.

Очевидно, що оцінка умов і чинників регіоналізації національного ринку та формування конкретного регіонального ринку може відбуватись за аналогічними схемами та повинна включати добір, аналіз

та оцінку внутрішніх і зовнішніх економічних, політичних, соціальних, природних та інших умов і чинників. Адаптація запропонованої О. О. Любіцевою схеми дослідження туристичного ринку [6, с.128-129] до вимог дослідження саме регіонального ринку, дає змогу виділити таку послідовність дій: підбір чинників формування та розвитку процесів регіоналізації або окремого регіонального ринку, визначення їх факторних груп, факторних ознак, кількісних і якісних параметрів; розподіл чинників на ті, що впливають на розвиток внутрішніх структурних зв'язків та ті, що формують зовнішні зв'язки; розподіл чинників кожної групи на стимулюючі, стабілізуючі та лімітуючі.

Кількісна оцінка характеру впливу деяких факторів на величину окремих параметрів ринку, наприклад, попит, пропозицію або ціни, може здійснюватись із застосуванням методів факторного та кореляційно-регресійного аналізу.

Виявлені в результаті регіонального аналізу ринкові системи підлягають більш глибокому, комплексному аналізу, результатом якого стає «агрегований інтегральний висновок щодо економічної системи регіону, що формується на основі синтезу багатьох категорій інформації» [8, с. 92]. Такий аналіз отримав у сучасній економіці назву «економічна діагностика».

Термін «діагностика» запозичений з медицини й означає «здатність розпізнання». Економічна діагностика є відносно новим напрямом ринкових досліджень, що виник на основі синтезу методологічних положень, а також прикладних методів і процедур, розроблених у соціології, математичній статистиці та медичній діагностиці [10].

Важливим етапом економічної діагностики регіонального ринку є детальний аналіз ринкової кон'юнктури – «конкретної економічної ситуації, що склалась на ринку на певний момент або проміжок часу під впливом комплексу факторів» [1, с. 133]. Методологія кон'юнктурних досліджень детально розглядається у наукових джерелах маркетингової тематики, але основний наголос в них робиться на вирішенні вузького кола проблем конкретного підприємства або групи підприємств. Інша група дослідників [1,4] орієнтує свої методологічні розробки на отримання об'єктивної та повної оцінки стану ринку для подальшого використання з різною метою на макро-, мезо- або навіть мікрорівнях.

Кон'юнктурні дослідження характеризуються поєднанням статистичних та експертних методів і вимагають великого обсягу інформації щодо рівня, структури, динаміки та варіабельності основних індикаторів ринку. Поряд з їх констатацією й оцінкою, фахівці пропонують користуватись двома показниками структури: питомою

вагою та коефіцієнтом співвідношення, тобто безпосередньо співставляти різні ринкові явища [2, с. 68].

Важливим завданням дослідження ринку є складання прогнозів його розвитку. Прогнозування ринкової кон'юнктури регіонального туристичного ринку означає «визначення найімовірніших оцінок її стану в майбутньому» [4, с. 30]. У процесі прогнозування зіставляються можливі зміни в структурі й обсягах споживання туристичних послуг з параметрами розвитку виробництва. Це дозволяє завчасно виявити зміни в співвідношенні попиту та пропозиції як на мікро-, так і на мезо- та макrorівнях і адекватно реагувати на них. У ринкових дослідженнях можуть розроблятися прогнози трьох видів: за тенденціями (генетичний), нормативний та реалістичний (з урахуванням прогресивної нормативної бази, але з обмеженими ресурсами) [9, с. 33]. Серед традиційних методів прогнозування розвитку ринку дослідники називають екстраполяцію тенденцій; групу експертних методів («Дельфі», «мозковий штурм» тощо), економічне моделювання; моделювання на основі FUZZY – технологій [3, 7].

Результатом економічної діагностики регіонального ринку туристичних послуг має стати характеристика стану ринку за всіма названими показниками; порівняння фактичного стану з еталонним, виявлення структурних зрушень, відхилень від бажаного стану системи. У контексті сказаного важливою методологічною проблемою є розробка еталонного стану регіональної ринкової системи. У науковій літературі пропонується вважати еталоном певну модель підтримання основних ринкових пропорцій, розроблену на основі узагальнення досвіду розвитку досліджуваного регіону й інших аналогічних регіональних ринкових систем [5].

Економічна діагностика регіональних ринків туристичних послуг України нині ускладнюється повною непристосованістю системи галузевої статистики до потреб ринкового дослідження. У зв'язку з цим визначення деяких показників, необхідних для повноцінної діагностики є неможливим. З метою подолання інформаційного дефіциту потрібно запропонувати концепцію створення регіональної туристичної аналітичної системи.

Потрібно зазначити також і те, що дослідження регіонального ринку можуть стосуватись не тільки економічних, а і соціальних, технологічних, дизайнерських, медичних аспектів його формування та функціонування.

Список використаних джерел

1. Базилук А. В., Беседін В. Ф., Волик В. Ф., Горобей М. Ф., Гусєва В. І. Економіка України: потенціал, реформи, перспективи: У 5 т. – К.: Науково-дослідний економічний інститут, 1996. – 422 с.

2. Варналій З. С. Мале підприємництво України як чинник регіонального розвитку: стан та перспективи // Актуальні проблеми розвитку економіки. – 2004. - №4 (34). - С. 64-73.
3. Глівенко С. В., Соколов М. О., Теліженко О. М. Економічне прогнозування: Навчальний посібник. – Суми: Видавництво «Університетська книга», 2001. – 207 с.
4. Карпов В. А., Кучеренко В. Р. Маркетинг: прогнозування кон'юнктури ринку. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2001. – 215 с.
5. Кушнір Л. Л. Регіоналізація економічних процесів як закономірність розвитку ринкового господарства: Автореф. дис.к.е.н.— Х., 2002. — 20 с.
6. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). – К.: «Альтпрес», 2003.- 436 с.
7. Мезенцев К. В. Регіональне прогнозування соціально-економічного розвитку. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. – 82 с.
8. Організаційно-економічний механізм розвитку регіону: трансформаційні процеси та їх інституційне забезпечення / Алла Федорівна Мельник (наук.ред.). — Тернопіль : Економічна думка, 2003. — 608с.
9. Програмний соціально- економічний розвиток Києва / О. М. Невелєв. — К.: НДІСЕП, 2000. — 144 с.
10. Чечель А. О. Удосконалення державних механізмів управління розвитком туризму в Україні: Автореферат дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н.: 25.00.02/ Донецька державна академія управління. – К., 2004. – 20 с.

Ранецька Н.

*магістрантка II курсу спеціальності 242 Туризм
Науковій керівник – доц. Дударчук К.Д.*

НОВІ ВИДИ ПОВІТРЯНОГО ТУРИЗМУ

Постановка проблеми. Сьогодні туристична індустрія світу зазнає активного розвитку та формування нових напрямів. Паралельно з традиційними видами туризму набувають поширення усілякі нетрадиційні форми відпочинку та подорожей. З розвитком авіації у світі та в країні, зокрема, розвиваються нові види повітряного туризму. Окрім традиційного авіатуризму, з'явилися і інші: вертолітний туризм, парашутинг, балунінг, роуп-джампінг та багато інших, які масово набувають популярності серед любителів екстремального та активного відпочинку.

В Україні розвиток повітряного туризму розвивається малими темпами, що пов'язано із рядом стримуючих чинників, вирішення котрих піднесе авіатуризм країни на якісно новий рівень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проблем організації транспортного обслуговування в туристичній галузі займалися вітчизняні та російські вчені, зокрема М. Б. Біржаков та В. І. Нікіфоров [2], О. А. Гвозденко [4], В. Г. Гуляєв [6], І. Г. Смирнов, Г. Ш. Уварова [45] та ін.

Мета роботи полягає в дослідженні і аналізі розвитку нових видів повітряного туризму для забезпечення максимальної конкурентноспроможності України на світовому туристичному ринку.

Виклад основного матеріалу. Повітряний туризм займає важливе місце у туризмознавчій класифікації. Є різні види та форми повітряного туризму. Серед форм – організований та неорганізований повітряний туризм. Серед видів – авіаційний, космічний та екстремальний туризм.

До основних видів екстремального повітряного туризму відносяться парашутинг, парапланеризм, балунінг, дельтапланеризм, роуп-джампінг, банджі-джампінг, кайтінг, скікайтінг, бодісерфінг та скудінг.

До авіаційного туризму відносять перельоти авіатранспортом: літаками, дирижаблями, гелікоптерами тощо.

Окремо виділяється космічний туризм як особливо вартісний вид повітряного туризму.

Для доцільності визначення можливостей розвитку того чи іншого виду транспорту застосовують вітчизняні та закордонні методики визначення рівня привабливості території, розвитку туристичної інфраструктури, виявлення сприятливих природних ресурсів та погодних умов для проведення різних видів повітряного туризму.

Серед нових видів повітряного туризму в Україні процвітають парашутинг та планеризм.

Сьогодні в Україні 20 повітряних куль (для порівняння: 6000 в Німеччині, 400 в Нідерландах, 370 в Росії).

В Україні налічується до 15 аеродромів, на яких базуються парашутні клуби і літаки і на яких відбуваються стрибки з парашутом: одиночні і групові польоти. Ціни цілком прийнятні, як для України, тому кожен рік шанувальників стрибків з парашутом додається.

Роуп-джампінг - це відносно молода область екстремальних видів спорту, в якій стрибки відбуваються з висотних об'єктів природного і антропогенного походження. Використання альпіністського спорядження розширює діапазон об'єктів, які можуть підходити для канатів, на відміну від інших пов'язаних типів екстремальних стрибків. Вірний стрибок заснований на принципі маятника. Принцип «маятника» і динаміка гірських канатів відображають динамічне навантаження поштовху, що забезпечує безпеку. При певних обставинах можна виконувати акробатику під час стрибка.

Найпопулярніші місця для роуп-джампінгу та банджі-джампінгу в Україні: міст «Лань, що біжить» в Кам'янці-Подільському, міст «Над Дніпром» навпроти Венеціанського мосту в місті, пішохідний міст у місті Київ (мабуть, найпопулярніше місце джампінгу в Україні),

підвісний пішохідний міст Житомира, арковий міст у Запоріжжі, Південний міст у місті Дніпро, Іванівський міст у Первомайську.

Неподалік від Одеси є ряд цікавих місць для парапланеризму. Це локації біля Виноградара, Чорноморська, Кароліно-Бугазу, Рибаківки, Крижанівки, Калинівки, Куяльника та інших сіл.

Гори та яри, Дністер та прекрасна природа – просто відмінні умови для парапланів. Після Карпат та Криму це найцікавіше місце для польотів. Постійні відвідувачі цього мальовничого місця – шанувальники екстремальних видів спорту Кам'янець-Подільського та Хмельницького, Києва, Вінниці та інших міст з параклубами.

Вертолітний туризм перебуває на етапі зародження в країні. З початку 2019 року його розвиток планується у місті Одеса.

Якоюсь мірою явище туризму викликане тим, що політ став доступним або навіть дешевим. На початок 2018 року дешеві перевізники мали приблизно 30% у загальному пасажирообороті Європою, порівняно з 24% на початок 2011 року.

У світовому контексті глобальні пасажирські авіаперельоти збільшаться в середньому майже на 7% річних між 2003 і 2018 роками, оскільки люди все більше люблять подорожувати. Ця тенденція підтримуються зростанням доходів та довготривалим зниженням реальних витрат на авіаперевезення.

Розвиток туризму стримується тим фактом, що більшість національних українських перевізників не відповідають світовим стандартам комфорту, ефективності і безпеки, а транспортні проекти з будівництва нових аеропортів, автомагістралей і залізниць, а також модернізація парку повітряних суден вимагають значних інвестицій [5, с. 28]. Серед слабких місць авіації в туристичному секторі України – нерозвиненість авіаційної інфраструктури в цілому [7].

Таким чином, популярність застосування малої авіації в туризмі зростає значно швидше, ніж інших видів транспорту, що обумовлено високими вимогами споживачів щодо скорочення вартості подорожі та економії часу, бажанням отримання нових відчуттів та вражень. Завдяки малій авіації представники туристичного бізнесу отримують можливість розробки та реалізації нових, інноваційних туристичних послуг, які до цього часу неможливо було втілити у життя.

Тернопільщина – один із найбільш привабливих регіонів Західної України для розвитку різноманітних видів повітряного туризму. Зокрема, планеризм (парапланеризм та дельтапланеризм) розвивається на території області ще з 1970-их років минулого століття.

Важливим осередком планеризму є Соколина гора поблизу Кременця. Це перший в Україні офіційно створений центр для парапланеристів.

Тернопіль за останні три роки став осередком активного розвитку балунінгу та паратрайкінгу в області. Паратрайк, на відміну від класичного параплана, має двигун, оснащений повітряним гвинтом, за рахунок тяги якого, паратрайк може самостійно злітати. Тут також можна замовити політ навколо міста на двомісному літаку.

В святкові дні літа, а також у сезон теплої погоди в Тернополі можна замовити також стрибки із парашутом. Стрибки проводяться на території аеропорту. Замовлення відбувається через посередництво львівської агенції «Галичина спортивна».

Активно розвивається повітряний туризм також у районі Придністер'я. У 2018 році у Тернопільській обласній державній адміністрації було розроблено проект «Тернопільське Придністер'я», спрямований на розвиток прилеглих до русла річки Дністер територій. У рамках проекту виділено особливу увагу розвитку планеризму та дельтапланеризму. Проект затверджений на 5 років.

На Тернопільщині також є місце вже облітане пілотами надлегких літальних апаратів – село Іване-Золоте, що неподалік Заліщиків.

Роуп-джампінг іноді організовується над крутим каньйоном річки Дністер в селі Устечко Заліщицького району. Стрибок проходить з висоти 40 метрів. Роуп-джампінг спортсмени розглядають як більш екстремальний вид спорту, ніж парашутинг, оскільки у випадку з парашутами людина має три секунди вільного падіння, а потім помалу наближається до землі. А у роуп-джампінгу наближення до землі відбувається дуже швидко, і за десять метрів від поверхні відбувається різка запинка падіння.

Висновки. Сьогодні в світі та Україні активно розвивається повітряний туризм та виникають його нові види. Для оптимального його розвитку в досліджуваному регіоні слід подолати ряд проблем: вдосконалити туристичну інфраструктуру, вдосконалили нормативно-правове регулювання розвитку туризму, звернути увагу на розширення інформаційного простору, який дозволяє ознайомитися із локаціями повітряного туризму.

Список використаних джерел

1. Бабкин А.В. Специальные виды туризма / А.В. Бабкин. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. – 252 с.
2. Балабанов Г.В., Ткачук Л.М. Аналіз процесів взаємодії у системі авіація-туризм / Г.В. Балабанов, Л.М. Ткачук // Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. – 2010. – Том 1, № 1(2010). – С. 183-190.

3. Василенко В.А. Формування стратегії конкурентоспроможності підприємств малої авіації України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Василенко Віталій Андрійович ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. авіац. ун-т. – К., 2011. – 20 с.
4. Герасименко В.Г. Організація транспортних подорожей і перевезень туристів : навчальний посібник / В.Г. Герасименко, А.В. Замкова. – Харків : Бурун Книга, 2011. – 112 с.
5. Полянська Н.С. Організація комерційної роботи на повітряному транспорті : монографія. – К. : НАУ, 2004. – 320 с.
6. Проблеми розвитку міжнародного туризму в Україні / А. А. Теребух, О. П. Макар, Г. Я. Ільницька // Молодий вчений. – 2015. – № 11(2). – С. 126-129.
7. Флайбордінг – новий вид екстремального відпочинку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://go-go.ua/vodni-vrazhennya/flybord>.
8. Что такое кайтинг? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kiteportal.ru/?tag=kiteboarding>.

Саврак О.

*магістрантка II-го курсу спеціальності 242 Туризм
Науковий керівник – доц. Поплавська І. В.*

ПІДХОДИ ДО ПРОГНОЗУВАННЯ ПОПИТУ НА ТУРИСТИЧНІ ПОСЛУГИ

Попит на туристичні послуги є визначальним фактором туристичного ринку. Практично будь-яке підприємство, яке має відношення до туризму, зацікавлене в достовірній інформації про попит на пропоновану продукцію, особливо про прогнозований попит. Від цього показника цілком залежать витрати на рекламу, планування інвестицій, можливості розширення бізнесу тощо [6, с. 58]. Для того щоб розвивати інфраструктуру, розширювати транспортну мережу, сферу послуг, будувати нові готелі, парки розваг, необхідно мати найбільш точні відомості про те, скільки туристів приїде в конкретне місце, скільки часу вони тут проведуть, якими будуть їхні потреби, скільки грошей вони тут витратять. Інформація щодо туристичного попиту і науково обґрунтовані прогнози можуть стати надійною базою для вироблення довгострокової програми розвитку туристичної індустрії, виконання якої забезпечить максимальний соціально-економічний ефект за мінімальних втрат [7, с. 23].

Реальний попит вимірюється такими показниками: кількість прибуттів; кількість туроднів або ночівель; середні витрати на одного відвідувача.

Потенційний (прогнозований) попит вимірюється можливою кількістю відвідувачів [8].

Прогноз попиту – це, по-перше, оцінка майбутнього попиту на товар на основі передбачення про найбільш ймовірну поведінку покупців при виконанні низки умов в майбутньому, а, по-друге, визначення того, що підприємство розраховує продати, виходячи з існуючої кон'юнктури, ринкового потенціалу і власних можливостей [9, с. 70].

Прогнозування попиту залежить від дії двох груп чинників:

– контрольованих: ціни, канали розподілу, система просування, характеристики продукції, товарна політика підприємства;

– неконтрольованих: стан економіки, темпи інфляції, процентні ставки, демографічні зміни, смаки споживачів, конкуренція, стан галузі.

Звідси прогнозування збуту повинно враховувати можливості підприємства стосовно управління контрольованими чинниками і підлаштування під дію неконтрольованих змінних [10, с. 96].

В останній час все більшої уваги серед вчених приділяється економіко-математичним методам та моделям при прогнозуванні попиту на послуги туристичних підприємств. Саме застосування математичних моделей дають більш якісні та надійні результати. До того ж, поява й подальше удосконалення прикладних програм суттєво спрощують використання математичних методів та прискорюють процес прийняття якісних рішень. Застосуванню економіко-математичних методів та моделей присвячені роботи зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як В. В. Брискіна, М. Г. Гудзь, В. В. Давніса, Т. П. Данько, В. М. Лисога, Ю. А. Маріщука, М. М. Лепи, В. В. Христіановського та інших.

Зокрема, деякі автори виділяють наступні економіко-математичні методи, які, на їх думку, є найбільш доцільними в застосуванні при прогнозуванні попиту на туристичні послуги:

1. Авторегресійний аналіз. Передбачає побудову регресійної моделі, в якій поточне значення процесу пояснюється через його попереднє значення та дозволяє здійснювати прогнозування потенційних споживачів туристичних послуг; розрахунок прогнозних оцінок попиту на туристичні послуги.

2. Дисперсійний аналіз. Базується на можливості розкладу загальної варіації пояснюваної ознаки на складові частини, що визначаються чинниками, які впливають на цю варіацію. Дозволяє моделювати поведінку споживачів туристичних послуг; визначати оцінку розходжень респондентів щодо оцінки іміджу туристичного підприємства.

3. Кластерний аналіз полягає у розбитті множини досліджуваних об'єктів та ознак на однорідні класи (групи), сегментуванні ринку

туристичних послуг, класифікації споживачів. Дозволяє проводити оцінку задоволеності споживачів туристичних послуг; визначення конкурентоспроможних туристичних підприємств; класифікацію туристичних підприємств за видами туризму; аналіз ефективності розміщення реклами.

4. Нейронні мережі дозволяють точно відтворювати структуру змінних і базуються на аналізі та моделюванні поведінки споживачів туристичних послуг, власне прогнозуванні попиту на послуги туристичних підприємств.

5. Дискримінантний аналіз – це класифікація об'єкту на основі виміру різноманітних його характеристик. Дозволяє ідентифікувати потенційних споживачів туристичних послуг; потенційних конкурентів туристичного підприємства.

6. Метод рангових кореляцій – це оцінка залежностей між порядковими змінними. Дозволяє визначати переваги та споживчу цінність туристичних послуг та взагалі туристичного підприємства, ранжувати туристичні послуги за споживчою привабливістю.

Вихідним показником попиту може бути величина попиту на окремі види послуг туристичних підприємств або ж величина сукупного попиту у вартісному чи натуральному вираженні, питома вага попиту на туристичні послуги в загальному обсязі платоспроможного попиту споживача тощо. В економіко-математичну модель включаються тільки кількісно вимірювані чинники, причому найбільш істотні.

Такими факторами є доходи населення, ціни послуг, розмір і склад сімей, число сімей. Крім них, рекомендується виділяти групу специфічних факторів формування попиту на конкретну туристичну послугу. Проводиться детальний аналіз і визначається ступінь впливу окремих факторів за допомогою коефіцієнтів кореляції, параметрів рівняння регресії. Коефіцієнт кореляції r змінюється від -1 до $+1$. Якщо $r = 0$, то зв'язок між факторами відсутній повністю [1; 4].

Фактори прийнято поділяти на екзогенні, тобто зовнішні стосовно модельованого об'єкта, і ендогенні, тобто, внутрішні, властиві моделюючому процесу. До екзогенних належать практично всі фактори, що впливають на попит. Ендогенні включають загальну тенденцію розвитку попиту на конкурентні послуги. В економіко-математичній моделі ендогенний фактор, як правило вводиться у вигляді спеціального фактора – тренда t .

Проблема проведення досліджень прогнозованого попиту на послуги туристичних підприємств є багатовекторною. Вона охоплює вивчення моделей поведінки споживачів, ставить підвищені вимоги до професійних якостей дослідників, вимагає використання сучасного

методичного інструментарію прогнозування із застосуванням передових комп'ютерних технологій та його апробації в реальній дійсності [5, с. 76].

У кожного покупця існує свій набір потреб, бажань і мотивів, на який впливають чинники соціально-демографічного, економічного, географічного і психологічного порядку. Вибір покупця залежить від таких параметрів, як ціна, обсяг реклами по даному туру і сервіс, який пропонує туристичне підприємство. Дані показники аналізуються, узагальнюються і в результаті у споживача складається певне уявлення про послуги, які пропонуються на ринку, формується шкала переваг, у відповідності з якою покупець і робить свій вибір.

Переваги покупців задаються за допомогою коефіцієнтів переваг. Чим більший цей коефіцієнт у покупця, тим більша ймовірність надання переваги цим покупцем даному туристичному підприємству у порівнянні з іншим [5, с. 65].

Коефіцієнт переваги покупцем туристичного підприємства залежить від ефекту ціни, який відображає вплив економічних факторів на поведінку покупців, і від ефекту впливу психологічних факторів – реклами, сервісу і консерватизму. Даний коефіцієнт розраховується методом експертних оцінок. Поведінка покупця моделюється до тих пір, поки не буде задоволена його потреба. Це означає, що кожний покупець завжди знайде туристичне підприємство, яке задовольнить його потреби. Для моделювання поведінки споживачів на туристичному ринку використовується метод Монте-Карло. За допомогою розрахунку коефіцієнтів переваг для всіх типів покупців моделюється їх поведінка на туристичному ринку [3, с. 65].

На сьогодні, до вибору методів прогнозування відсутня єдина логічна та структурована методологічна система прогнозування попиту на послуги туристичного підприємства. Тому пропонується розглядати класифікацію методів у відповідності до вибору чинників формування попиту на послуги туристичних підприємств, які базуються на врахуванні екзогенних (зовнішніх) або ендогенних (внутрішніх) чинників, що дасть змогу співвіднести обрані стратегічні, оперативні та тактичні орієнтири даних підприємств, базовані на співвідношенні «ціна-якість», із наявними платоспроможними потребами споживачів їх туристичного продукту.

Список використаних джерел

1. Аналіз сучасного стану та перспектив розвитку сільського зеленого туризму в Україні. – Івано-Франківськ : Місто – НВ, 2003. – 17 с.
2. Аналітична довідка про роботу туроператорів та турагентів за 2013 рік (дані за формою №1-тур) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tourism.gov.ua/publ.aspx?id=2042>.

3. Аналітична довідка про роботу туроператорів та турагентів за 2015 рік (дані за формою №1-тур) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tourism.gov.ua/publ.aspx?id=2043>.
4. Антоненко І. Я. Використання сучасних методів продажу в збутовій стратегії туристичних підприємств / Антоненко І. Я., Музичка С. А. // Економіка та держава. – К.: Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України. – 2012. №4. – №4. С. 36 – 40.
5. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туризму: монографія / М. Борушак, ІРД НАНУ, 2006. – 288 с.
6. Внутрішній туризм в Україні: окремі аспекти / О.І. Лугова : Інститут туризму Федерації профспілок України. – К., 2002. – 162 с.
7. Внутрішній туризм і податок на додану вартість // Податки та бухгалтерський облік. – 2003. – № 92. – С. 36 – 38.
8. Гончар О. І. Проблемні аспекти планування на туристичних підприємствах України / О. І. Гончар, О. В. Нікітіна, І. А. Данилюк // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – № 5. – Т. 1. – С. 62 – 64.
9. Экономико-математические методы и модели. / под ред. А. В. Кузнецова. – Минск., БГЭУ, 1999, – 352 с.
10. Зварич І. Т. Економічне зростання регіону: моделі та методи аналізу і прогнозування: [моногр.] / І. Т. Зварич. – Івано-Франківськ: Вид.-дизайнерський від. центру інформ. технологій, 2006. – 183 с.

Сенік І.

*магістрантка II курсу спеціальності 242 Туризм
Науковий керівник – доц. Альтгайм Л. Б.*

ОРГАНІЗАЦІЯ І ФОРМУВАННЯ ЕКСКУРСІЙНИХ МАРШРУТІВ НА ПІВДНІ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Хмельницька область, одна із найбільших областей на західній Україні, яка славиться великою кількістю архітектурних пам'яток, та природних ландшафтів. Велику частину області займають ліси та поля. Хмельницька область захоплює своєю красою, чистим повітрям і широкими просторами, які зацікавляють мандрівників, заставляють їх повертатись сюди ще раз і ще раз. Наявність на цій території великої кількості природних, історико-культурних та інших цікавих для туриста та екскурсанта об'єктів сприяє розвитку туризму та екскурсійної діяльності, особливо у південній частині області. Оскільки досліджуваний регіон розташований у межах Східноєвропейської рівнини, тому тут переважає рівнинний рельєф, що визначальним у формуванні спеціалізації, і цей факт, що більшість населення зайнята у аграрному секторі, потрібно також враховувати при формуванні і наданні екскурсійних послуг.

Виклад основного матеріалу. Обрана нами південна частина як територія дослідження, має зручне географічне розташування і

сприятливі кліматичні умови, що створює позитивні передумови для успішного вирішення туристично-рекреаційних проблем у даному регіоні. Для формування, організації і надання екскурсійних послуг ми будемо використовувати найбільш привабливі екскурсійні об'єкти Волочиського, Хмельницького, Летицівського, Городоцького, Ярмолинецького, Дерезнянського, Чемеровецького, Дунаєвського, Вінковоцького, Новоушицького, Камянець-Подільського районів. Досліджувана територія межує із 3 областями України: Чернівецькою – на півдні, Тернопільською – на заході, Вінницькою – на сході. Таку вигідність географічного розташування можна використовувати, поєднуючи формування маршрутів, організацію і надання екскурсійних послуг у сусідніх областях.

Під час розробки екскурсійного маршруту, потрібно за допомогою туристично-краєзнавчих методів дослідити цю територію та зібрати необхідну кількість інформації про всі визначні місця та найбільш привабливі для туриста і екскурсанта об'єкти [1]. Сформувати маршрут екскурсії таким чином, щоб споживач екскурсійних послуг мав можливість відвідати і побачити все найкраще і найцікавіше. Потрібно обрати основні та додаткові пам'ятки. Обов'язково при формуванні екскурсійного маршруту звернути увагу на протяжність та на час екскурсійного маршруту, оскільки екскурсія має бути недовгою та цікавою, щоб екскурсант міг почути усе, що його може зацікавити [3]. Наявність великої кількості різних цікавих об'єктів на цій території дає можливість для відвідання її різними групами за кількістю і складом учасників, різними транспортними засобами та формами проведення екскурсії [2]. Тобто тут широке поле для експериментів та фантазії. Наприклад: знайти місце, де ще мало туристів побувало і відкрити щось нове для себе. Це може бути Тарнорудський костел, який знаходиться у селі Тарноруда, Волочиського району. Ця пам'ятка не так давно знайдена, мало ще було туристів у самому костелі. У нього дуже цікава історія. Ще у 1355 році, два брати безіменні звели перший дерев'яний костел, вже у XV ст. було зведено мурований костел. У 1930-х роках костел зачинили та зробили із нього клуб і лише у 1990 роках костел повернули християнам. Також і місто Хмельницький може похизуватись своїми пам'ятками. Варто відвідати Ботанічний сад Хмельницького Національного Університету, пам'ятник Богдану Хмельницькому, дендропарк «Поділля», Костел Святої Анни та багато іншого. Всі вони будуть цікавими екскурсійними об'єктами у межах екскурсійного маршруту півднем Хмельницької області.

Найбільш привабливим серед них можна порекомендувати наступні:

– Історичний музей, колишнє залізничне училище у місті Волочиськ, який було відкрито 1 травня 1979 року. У музеї можна зустріти більше двох тисяч різних експонатів, експозиційні ряди даного музею відображають життя усіх місцевих мешканців;

– Ботанічний сад Хмельницького Національного університету, заснований у 2003 році, охоплює площу майже 5 гектарів, 2 з яких охороняються законом. На території створено японський сад, велика кількість експозицій із різноманітною рослинністю. Також на території саду знаходиться близько 20 тисяч видів рослин, а територія закладу поділена на декілька частин;

– місце, де обов'язково потрібно побувати, це мальовниче селище Бакота. Бакота відноситься до національного природного парку «Подільські Товтри». Історія села дуже цікава, Бакота щезла із волі людей, коли вирішили побудувати Дністровську ГЕС. Мешканців села примусово заставили зруйнувати свої домівки, зрубати дерева, водосховище затопило не тільки Бакоту, а й прибережні села. Зараз на берегах затоки проживають люди, можна подумати, що повертаються місцеві мешканці, але ні – побудовані елітні дачі, та дитячий табір. Бакота заворожує своє красою, чистим повітрям та сприятливим кліматом. Вода у теплі дні нагрівається до 26°C, а температура повітря сягає у спекотні літні дні 40°C;

– одним із цікавих місць на півдні Хмельницької області є село Великий Жванчик. Саме у цьому селі знаходиться Палац Хелминських. Після смерті, палац успадкували два сини Ігната Хелминського, а пізніше місцевий поміщик Крупенський викупив половину палацу у одного сина, а другу половину виграв у карти із другим сином. Після Жовтневого перевороту Крупенський утік у Польщу, а у палаці зробили спочатку туберкульозний, а вже потім дитячий пульмонологічний санаторій. Зараз населення у Великому Жванчику складає близько 1500 осіб, хоча територія села дуже велика.

Висновки. Отже, формування екскурсійного маршруту, організація і надання екскурсійних послуг є клопіткою працею, яка потребує великого дослідницького і творчого підходу. Саме завдяки цьому кожна екскурсія – це особливий вид діяльності, під час якого можна ознайомитись із екскурсійними об'єктами і побачити на місці їх розташування, на основі яких розкривається тема, прослухати розповідь екскурсовода про історію та даний об'єкт, після чого зробити власні висновки, опановуючи практичні навички самостійного спостереження та аналізу [1]. Головним завданням екскурсійних послуг та екскурсійної діяльності є задоволення потреб екскурсанта у цікавій інформації і позитивних емоціях. Потрібно акцентувати, що Хмельницька область не

закінчується вище перерахованими екскурсійними об'єктами, які рекомендовано відвідати, варто один раз приїхати, вдихнути свіжого повітря, ознайомитись із історією цього краю, і ви будете повертатись сюди при кожній можливості.

Список використаних джерел:

1. Альтгайм Л.Б. Організація екскурсійних послуг. Навчально-методичний посібник для студентів географічного факультету, які навчаються на спеціальності «Туризм», Тернопіль 2017, 204 с.
2. Альтгайм Л.Б. Основи музейної та екскурсійної діяльності. Курс лекцій для студентів географічного факультету, які навчаються на спеціальності «Географія».- Тернопіль 2009. - 118 с.
3. Альтгайм Л.Б. Основне значення та принципи організації екскурсійних послуг. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2014. №6(1). С. 215-219.
4. Бабарицька В. К. Екскурсознавство і музеєзнавство: навч. Посібник / В. К. Бабарицька, А. Я. Короткова, О. Ю. Малиновська. – Київ: Альтерпрес, 2007.
5. Ішекова Т.В. Екскурсійна справа: Навчальний посібник. К.: Вид-во «Наукова книга», 2006.

Тимусь М.

*магістрантка II курсу спеціальності 242 Туризм
Науковий керівник – викл. Рудакевич І. Р.*

ДО ПОНЯТТЯ ТЕМАТИЧНОГО РЕСТОРАНУ ТА ЙОГО КОНЦЕПЦІЇ

Постановка проблеми. Ресторанна справа – одна з найзначніших складових сфери послуг, яка є орієнтованою на споживача, і його задоволення є кінцевим результатом ділової активності підприємства. Разом із ресторанами, заклади громадського харчування включають: кафе, бари (пивні бари, гриль-бари, фіто-бари, коктейль-бари тощо), їдальні, кухонні фабрики, фабрики панчіх, фуршети, барбекю, продуктові магазини та торгові майданчики тощо [4, с. 370]. При розробці концепції одним з головних напрямків це вибір теми ресторану. Ресторатор виконує сегментацію ринку, тобто ділить споживачів на групи, для кожної з яких розроблена конкретна пропозиція та послуга товару. Тоді він визначає основних та потенційних споживачів майбутнього ресторану. Оцінюються віковий склад майбутніх відвідувачів ресторанів, їх платоспроможний попит, найхарактерніші смаки, звички та уподобання, розрахунок середнього рахунку за одного гостя майбутнього ресторану.

Виклад основного матеріалу. Тематика ресторану – це здатність ресторану задовольняти постійно мінливі смаки споживачів до продуктів та послуг в умовах релаксу та розваг. Концепція ресторану, яка правильно підібрана може включати декілька тем або передбачати перехід від однієї теми до іншої у рамках вдосконалення технології виробництва кулінарних виробів та розширення попиту на продукцію компанії.

Як уже зазначалося успіх розробки концепції ресторану залежить насамперед від правильної назви ресторану, яка далі втілюється в інтер'єрі, меню, винному списку, формах обслуговування.

Може бути в якості теми обраний будь-який сюжет, який відрізняється оригінальністю та новизною. Це може бути історичний, кінематографічний, містичний, казковий, літературний чи інший сюжет або ж легенда.

При розробці концепції ресторану враховуються такі критерії:

- місцезнаходження та цінова політика;
- зручність доступу та паркування;
- вхід до ресторану;
- тип реклами;
- види основного капіталовкладення;
- в інтер'єрі ресторану відображення концептуальної теми;
- обслуговуваний контингент;
- гастрономічна тема;
- рівень музично-розважальних програм;
- форми обслуговування;
- ресторанне обслуговування;
- середній чек на одного гостя;
- інші послуги.

Місцезнаходження та цінова політика є ключовими для майбутнього ресторанного бізнесу. Місцезнаходження визначає, який ресторан повинен бути демократичним або дорогим, міським чи заміським. Розташування ресторану базується на принципі віддаленості підприємства від центру міста.

Щоб вибрати цінову політику, потрібно провести демографічний аналіз місцевості, в якій буде розміщений ресторан, з'ясувати вік, професію; середній дохід людей, які будуть його потенційними споживачами.

Перше візуальне враження від відвідування ресторану створює вхід у ресторан. Важливо також звернути увагу щоб був привітний персонал біля входу в ресторан, включаючи охорону.

Реклама концептуального ресторану включає:

- виразна назва підприємства, даючи уявлення про меню та обслуговуваний контингент;
- барвисто оформлені меню та винна карта;
- розважальні музичні програми (включаючи театральні вистави та дискотеки);
- формування постійного складу відвідувачів (клубна політика);
- організація урочистостей та презентацій у ресторані;
- широке використання послуг агентів з продажу;
- барвисті вивіски, білборди на вулицях міста та рекламні друковані матеріали (брошури, реклама, запрошення, візитні картки, сірникові скриньки, посуд, сувеніри з логотипом ресторану [1]).

Розглянемо типи інвестицій, спрямованих на створення концептуального ресторану:

- витрати на будівництво будівлі або перепланування приміщень;
- дизайн інтер'єру;
- оснащення виробничих та торгових приміщень сучасним обладнанням, меблями, посудом, інвентарем, настільною білизною;
- витрати на рекламу;
- закупівля високоякісної продукції;
- інвестиції в систему управління та контролю;
- інвестиції в систему пошуку та навчання професійних кадрів;
- у створенні розважальних програм;
- в організації збуту продукції.

В інтер'єрі концептуального ресторану за характером відображення теми розрізняють:

- традиційний класичний стиль;
- театральна тема з використанням різноманітних декорацій;
- стиль-модерн;
- культова тема, яка побудована на «легенді» навколо імені власника ресторану – відомого художника, колекціонера тощо;
- стиль, що передбачає використання різних механічних винаходів, що контрастують з традиційною атмосферою ресторану (фігурки манекенів героїв кіно, тварин, фрагменти духовок, мангалів, фонтанів, незвичайні музичні інструменти);
- плаваючі ресторани;
- літературний стиль із використанням імен героїв романів та з відповідним інтер'єром;
- художній стиль «під старину» із включенням антикваріату, картин.

При виборі концепції ресторану гастрономічна тема є одною з головних. Спрямована вона може бути на:

- широкий вибір напоїв та класичних страв;

- приготування популярних страв;
- створення етнічної кухні (з переважанням страв із національної кухні, старих та маловідомих страв та напоїв);
- функціональний асортимент (який розроблений на результатах тестування постійної групи споживачів);
- асортимент страв, не призначених для постійних клієнтів [5].

Основною стратегією асортиментної політики ресторану є розробка, напоїв власного виробництва, нових та фірмових страв, створення декількох типів тематичних меню для різних категорій гостей, бенкетні меню з урахуванням попиту на обслуговування в ресторані та проведення виїзних заходів.

Сервісне обслуговування ресторану базується на використанні сучасного рівня організації виробництва, швидкого та якісного обслуговування, використання широкого асортименту страв та напоїв, пропонованих гостям. Оцінка базується на особистих спостереженнях гостей, відповідно до записів у книзі відгуків та пропозицій, анкетах. У той же час потрібно виходити з того, що оригінальна ідея, втілена в інтер'єрі ресторану, приваблює гостей, але без гарної кухні споживач не може бути стриманим. Для того, щоб правильно спланувати кухню та передпокій, необхідно чітко увявити понад 80% страв у меню. Керівник виробництва повинен не тільки добре готувати, але й розуміти, хто його споживачі, які їхні смаки та розробити меню, виходячи з їхніх потреб.

Висновок. Отже, ресторанный бізнес, є одним із засобів високоліквідного використання капіталу, а з іншого боку – середовище з високим рівнем конкурентоспроможності. Майже у всьому цивілізованому світі це один з найпоширеніших видів малого бізнесу, тому підприємства постійно ведуть боротьбу між собою за підтримку постійних та пошук нових споживачів своїх послуг. Останнім часом спостерігається тенденція створювати концептуальні ресторани, в яких кухня, дизайн, музика, меню, винна карта, сервірування, шоу-програма, форма офіціантів, створюючи неповторну атмосферу розслаблення підпорядковані одній ідеї. Головним завданням є вибір правильної концепції – це запорука не тільки створення нового ресторанного бізнесу, але й успіху його діяльності, підвищення відвідуваності та рентабельності.

Список використаних джерел

1. Затуливетров А. Ресторан за 180 дней: практическое пособие по открытию / А. Затуливетров. – М.: ООО «Издательский дом «Ресторанные ведомости», 2012 – 208 с.
2. Катсигрис Костас Учебник ресторатора. Проектирование, оборудование, дизайн / Костас Катсигрис, Крис Томас. – М.: ООО «Издательский дом «Ресторанные ведомости», 2009. – 576 с.

3. Конран Теренс. Первокласный ресторан: идея, создание, развитие: пер. с англ / Теренс Конран. – К. : Альпина Бизнес Букс, 2008. – 210 с.

4. Литвиненко Т. К. Новітні технології обслуговування у сфері ресторанного бізнесу / Т. К. Литвиненко. – К., 2011. – 215 с.

5. Лоусан Ф. Рестораны. Клубы. Бары: планирование, дизайн, управление / Ф. Лоусан. – 2-е изд. – М.: ТК Велби ; Изд-во Проспект, 2008. – 392 с.

Ткачук В.

магістрант II курсу спеціальності 242 Туризм

Науковий керівник – доц. Флінта Н. І.

УКРАЇНА НА ВІЗОВІЙ КАРТІ СВІТУ

Постановка проблеми. Для в'їзду в іншу державу і тимчасового проживання на її території туристу, як правило, потрібна віза. Туристична віза надає право власнику паспорта на тимчасовий в'їзд у країну відвідування з метою туризму і відпочинку. Вона є основним документом для відвідування іншої держави і підтверджує, що паспорт туриста зареєстрований у консульській установі держави, яку він планує відвідати. Видають візи консульські відділи посольств іноземних держав чи генеральні консульства в регіонах [2].

Виклад основного матеріалу. За останні декілька років для українських туристів відбулися позитивні зміни щодо візових формальностей з багатьма країнами світу. З червня 2017 року для українців утвердили безвізовий режим з країнами ЄС, в серпні минулого року скасували візи в Катар, а в грудні – в ОАЕ.

Серед 193 країн, українці по внутрішньому паспорту можуть відвідати Росію, Білорусь, Грузію та Туреччину. Що стосується Туреччини та Грузії, безвізовий в'їзд по внутрішньому паспорту можливий тільки якщо це паспорт нового зразка, тобто ID картка.

Загальна кількість країн світу, які українці можуть відвідати без оформлення візи, становить 130 – завдяки чому український паспорт увійшов до 30-ти найсильніших громадянств світу [1].

Таблиця 1

Країни світу, для візиту в які в українців не вимагають візи

Країна	Термін перебування	Особливості
Азербайджан	До 90 днів	-
Албанія	До 90 днів	-
Антигуа і Барбуда	До 30 днів	необхідна наявність зворотних квитків і докази платоспроможності
Аргентина	До 90 днів	-
Білорусь	До 90 днів	-

Продовження таблиці 1

Боснія і Герцеговина	До 30 днів	можуть попросити надати зворотні квитки й докази платоспроможності
Бразилія	До 90 днів	-
Вануату	До 30 днів	-
Вірменія		-
Гаїті	До 90 днів	6\$+25\$податок
Гватемала	До 90 днів	можуть попросити надати зворотні квитки й докази платоспроможності
Гонконг	До 14 днів	необхідна наявність зворотних квитків і докази платоспроможності
Грузія		-
Домініка	До 30 днів	20\$
Домініканська Республіка	30-60 днів	10\$+20\$ на зворотному шляху
Еквадор	До 90 днів	-
Ізраїль	До 90 днів	можуть попросити надати зворотні квитки та запрошення
Індонезія	До 30 днів	-
Казахстан	До 90 днів	-
Катар	До 30 днів	-
Киргизстан	До 90 днів	-
Коста-Рика	До 90 днів	-
Македонія	До 90 днів	необхідна наявність туристичного ваучера
Малайзія	До 30 днів	необхідна наявність зворотних квитків
Мікронезія	До 30 днів	-
Молдова		-
Монголія	До 30 днів	-
Намібія	До 90 днів	-
Нікарагуа	До 90 днів	необхідно заповнити міграційну карту – 5\$, надати зворотні квитки та підтвердження платоспроможності
Ніуе	До 30 днів	необхідна наявність зворотних квитків і підтвердження платоспроможності
Об'єднані Арабські Емірати		безвіз діє при відвідування країни по біометричному паспорту
Острови Кука	До 31 дня	можуть попросити надати зворотні квитки, туристичний ваучер та докази платоспроможності
Парагвай	До 90 днів	необхідна наявність зворотних квитків і підтвердження платоспроможності
Перу	До 90 днів	необхідна наявність зворотних квитків і підтвердження платоспроможності
Росія	До 90 днів	-
Сальвадор	До 90 днів	необхідна наявність зворотних квитків і підтвердження платоспроможності

Продовження таблиці 1

Свазіленд	До 30 днів	
Сент-Кітс і Невіс	До 90 днів	
Сербія	До 30 днів	
Таджикистан	До 90 днів	
Туніс	До 30 днів	необхідна наявність туристичного ваучера та зворотні квитки
Туреччина	До 90 днів	можливий в'їзд по внутрішній ID картці
Узбекистан	До 90 днів	
Фіджі	До 120 днів	необхідно зворотні квитки та підтвердження платоспроможності
Чилі	До 30 днів	необхідна наявність зворотних квитків і підтвердження платоспроможності
Чорногорія	До 90 днів	
Ямайка	До 30 днів	20\$, необхідна наявність зворотних квитків і підтвердження платоспроможності

При в'їзді в деякі країни туристу необхідно заповнити міграційну карту (в деяких країнах вона платна – 5-10 \$) і зберігати її до кінця подорожі. Також не слід забувати про країни які ворогують, наприклад Азербайджан та Вірменія (із вірменським штампом у паспорті є вірогідність, що туриста не пустять в Азербайджан). При в'їзді в Ізраїль, навіть при наявності потрібних документів і сплат всіх зборів в аеропорту, можуть виникнути труднощі, якщо у закордонному паспорті є візові відмітки мусульманських країн, зокрема Сирії, Ірану, Лівії чи Лівану. Водночас, наявність ізраїльського штампа може ускладнити вашу поїздку в мусульманські країни (Іран, Сирія, Пакистан, Кувейт, Саудівська Аравія, Малайзія, Лівія, Ліван). Окрім того, маючи штамп Абхазії чи Південної Осетії можуть виникнути проблеми на кордоні з Грузією.

Окрім безвізових країн, є низка країн, полетіти в які турист може без візи, а отримати бажану наліпку в паспорті просто в аеропорту після прибуття (visa on arrival). Віза робиться декілька хвилин при наявності потрібних документів. Зазвичай, в аеропорту видають візу до 30 днів, якщо ж віза потрібна на більший відрізок часу, то варто звертатись у консульства чи посольства відповідних держав і отримувати візу в країні проживання [3].

Безвізові країни Європи (в'їзд до країн Шенгену): Австрія, Андорра, Бельгія, Ватикан, Греція, Данія, Ісландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Ліхтенштейн, Люксембург, Мальта, Монако, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Сан-Марино, Словаччина,

Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Швейцарія, Швеція, Естонія.

Таблиця 2

Країни, в яких візу можна отримати по прибуттю в аеропорті

Країна	Термін перебування	Особливості
Аоминь (Макао)	До 30 днів	необхідно мати зворотні квитки, вартість – 12 \$
Барбадос	До 28 днів	Вартість – 50\$
Болівія	До 90 днів	необхідно мати фотографію, зворотні документи, підтвердження платоспроможності і сертифікат про вакцинацію проти жовтої лихоманки, вартість – 52\$)
Гамбія	До 90 днів	при оформленні на кордоні чи в аеропорту можуть вимагати хабар
Гренада	До 14 днів	вартість – 15 \$
Джибуті	Від 10 до 30 днів	-
Єгипет	До 30 днів	вартість – 15\$
Замбія	До 30 днів	вартість – 50\$
Іран	До 30 днів	вартість – 60\$, видається тільки в міжнародних аеропортах IKA, THR, MHD, SYZ, TBZ, ISF
Йорданія	До 30 днів	безкоштовна
Кабо-Верде	До 120 днів	вартість – 25€)
Коморські острови	-	10\$, варто зробити щеплення від малярії
Лаос	До 30 днів	Вартість – 20\$
Ліван	До 30 днів	Вартість – 17\$
Маврикій	До 60 днів	Вартість – 17\$
Мадагаскар	До 30 днів до 90 днів	Безкоштовна Вартість – 70\$
Мальдіви	До 30 днів	Безкоштовна
Непал		необхідно дві фотографії та візова анкета. Кількість днів залежить від ціни: до 15 днів – 25\$, до 30 днів – 40\$, до 90 днів – 100\$)
Палау	До 30 днів	Вартість – 50\$
Панама	До 90 днів	Вартість – 50\$
Самоа	До 30 днів	Безкоштовна, необхідна наявність зворотних квитків і підтвердження платоспроможності
Сейшельські острови	До 30 днів	Безкоштовна, необхідна наявність зворотних квитків, туристичний ваучер і підтвердження платоспроможності
Сенегал	До 90 днів	Безкоштовна, в аеропорту Dakar DKR
Сент-Вінсент і Гренадини	До 30 днів	Безкоштовна

Продовження таблиці 2

Сент-Люсія	До 6 тижнів	Безкоштовна
Східний Тимор	До 30 днів	Вартість – 30\$
Таїланд	До 15 днів	Вартість – 60\$
Танзанія	Транзитна віза до 14 днів – 30\$, до 90 днів – 50\$, необхідне щеплення від жовтої лихоманки	
Того	До 7 днів	Вартість – 20\$
Тонга	До 30 днів	Безкоштовна
Тувалу	До 30 днів	Безкоштовна, збір в аеропорту – 13\$
Уганда		Вартість – 50\$
Шрі-Ланка	До 30 днів	Вартість – 40\$

Ціна залежить від аеропорту, тому вона може змінитись. При в'їзді в будь-яку країну, рекомендується мати з собою підтвердження платоспроможності, зворотні квитки та бронювання в готелях, а також перевірити всю інформації на сайті посольства країни, в яку планується подорож. Ніхто не може передбачити, які питання може поставити міграційна служба при в'їзді в країну, тому обізнаність і наявність документів гарантуватиме, що в країну турист зможе потрапити.

Якщо метою візиту не є туризм або віза необхідна на термін понад 30 днів, то оформити її можна у посольстві чи візовому центрі цієї країни.

Кількість держав, з якими Україна має безвізовий режим, протягом наступних п'яти років планується збільшити ще на 14 країн. Таке завдання постановлено для МЗС у Програмі діяльності Кабінету міністрів України, зареєстрованій на сайті Верховної Ради. «Збільшення переліку країн із безвізовим режимом для власника українського паспорту – запорука відкриття світу для українців, підвищення поваги до нашого громадянина, забезпечення його прав. За наступні 5 років цей перелік буде розширено за рахунок Гватемали, Гренади, Коста-Ріки, Маврикію, Маршаллових островів, Монголії, Науру, Палау, Перу, Сальвадору, Самоа, Сен-Вінсент і Гренадін, Соломонових островів та Ямайки», - йдеться у документі [4].

Як зазначається у Програмі, в 2020 році буде збільшено терміни безвізового перебування в Аргентині, спрощено існуючий режим поїздок до Мексики, завершено відповідні переговори з Великою Британією, Республікою Корея, Канадою, Японією, Австралією та іншими країнами [4].

Окрім того, протягом наступних 5 років буде спрощено український візовий режим для громадян більшості країн світу, які не становлять імміграційної загрози нашій державі.

Висновки. Спрощення візових формальностей для громадян України є важливим кроком у міжнародному туристичному бізнесі. Це сприяє збільшенню туристопотоків між Україною та іншими країнами світу, а також впливає на формування позитивного туристичного іміджу України у світі.

Список використаних джерел

1. Безвізові країни для українців у 2019 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.momondo.ua/kudy-poihaty/stattya/bezvizovi-krayiny-dlya-ukraintsiv>.
2. Міжнародний туризм і сфера послуг: Підручник. Затверджено МОН / Мальська М.П., Антонюк Н.В. – К., 2008. – 661 с.
3. Туристичні формальності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/1623676/page:3/>.
4. Україна за п'ять років планує встановити безвіз ще з 14 країнами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2790153-ukraina-za-pat-rokiv-planue-vstanoviti-bezviz-se-z-14-krainami.html>.

Трікон Т.

*магістрантка II-го курсу спеціальності 106 Географія
Науковий керівник – викл. Пушкар Б. Т.*

СКАЛАТСЬКИЙ ЗАМОК ЯК ОСЕРЕДОК ТУРИЗМУ

У багатій історико-архітектурній спадщині України визначне місце належить пам'яткам оборонної архітектури – фортецям, замкам, оборонним храмам, міським укріпленням. Упродовж багатьох століть роль оборонних споруд була провідною в системі міст і містечок. Без перебільшення можна сказати, що від рівня організації оборони залежала доля всіх поселень.

Споруди оборонного типу, або, як ми тепер їх називаємо, пам'ятки оборонного будівництва, зводили як для захисту від ворожих нападів, так і для оборони великих феодалів і магнатів від народного гніву і частих взаємних нападів феодалів-сусідів. Потреба в обороні краю з кожною наступною епохою видозмінювала архітектурну монументальність оборонних споруд краю. Завдяки цьому на місці давніх дерев'яно-земляних укріплень давньослов'янських градів з'являються кам'яні укріплення княжих резиденцій і палаців, а згодом – укріплені династичні замки і садиби господарів краю. У період пізнього

середньовіччя оборонну роль в Україні відігравали не лише замки і фортеці, а й численні церкви і монастирі.

Найбільша кількість замків, фортець та оборонних монастирів збереглася до нашого часу на заході України (за підрахунками різних експертів приблизно 90% всіх замків і палаців держави) – на Львівщині, Івано-Франківщині, Тернопільщині, Волині, Закарпатті та Хмельниччині.

Замки Західного Поділля історично презентують намистини багатівікового форпосту українських земель проти зовнішніх експансій. Найпривабливішими з туристичної точки зору є палац Вишневецьких (з ландшафтним парком в англійському стилі), Теребовлянський замок (колись осередок літописного Теребовлянського князівства, сьогодні – окремі фрагменти фортечних мурів та засипані численні підземні ходи), Микулинецький замок (сьогодні лише руїни), Збаразький замок (стародавній замок фортеця, сьогодні Національний заповідник «Замки Тернопілля», який приваблює численних туристів красою відреставрованого князівського палацу), Скала-Подільська та Скалатський замок.

Замок у місті Скалаті розглядається саме як один з об'єктів цієї великої системи оборонних твердинь Поділля, розвиток якої базувався на основі глибоких місцевих традицій одночасно увібравши передові прийоми античного та візантійського замкобудівного мистецтва. Віднайдення, відслідкування архітектурно-мистецьких та інженерно-технічних особливостей, якими вирізнявся замок в м. Скалаті, їх підкреслення, фіксація за допомогою цілого ряду реставраційних робіт дасть змогу повернути ще один, реабілітований, в історичному значенні, фортечний комплекс в когорті оборонної спадщини Поділля, а також доповнити сучасну наукову думку *«...про високорозвинуту культуру краю, ламаючи ідеологічний стереотип про відсталість Русі порівняно з Польщею, накинутий ще у середньовіччі.»* (Р. Могитич «Витоки мурованої оборонної архітектури України» – стаття у Збірнику наукових праць «Середньовічні і ранньомодерні оборонні споруди Волині», ст. 64-74. Кременець – 2006 р.) [3].

Славнозвісний замок виник наприкінці XV ст., про що свідчить архітектура його залишків, яка дає можливість віднести замок до типу «регулярних» фортець.

Замок розташований у заплаві р. Гнилої, в м. Скалат Підволочиського району Тернопільської області. Він входить до 100 чудесних замків, палаців та фортець. З 2003 р. є філією Національного заповідника «Замки Тернопілля».

Він побудований в 1630 р. польським мечником Кшиштофом Віхровським. За формою він – неправильний чотирикутник. По кутам замку 4 вежі, в яких містилися стрільниці з чотирма ярусами. Фортеця мали стіни заввишки в 6 м та завтовшки 2 м. Замок має підземні ходи, які можливо сягають аж м. Гримайлів [1].

Замок відігравав важливу роль в м. Скалат (це місто відоме з 1564 р.). Колись він охороняв під'їзди до міста, а нині вже перебуває в його центрі. З північного та південно-східного боку фортеця захищалося двохметровим ровом, заповненим річковою водою. З інших боків були болота, які ускладнювали доступ до оборонної споруди. Збереглися в книгах костелу свідчення від 1728 р. про ставок, який, можливо, також допомагав в обороні замку. В 1648 та в 1651 рр. замок постраждав від загонів козаків під час подій Національно-визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького. Він був захоплений та зруйнований. Остаточо Скалатський замок втратив свої оборонні функції під час польсько-турецької війни (1672-1675 рр.), коли був черговий раз поруйнований. Зокрема, літом 1675 р. фортецю взяло штурмом військо легендарного Яна Собеського, який стане невдовзі польським королем. В кін. XVII ст. Ян Фірлей відновлює цю споруду і використовує її як власне помешкання. У XVIII ст. замок став власністю рода Сципіонів, які зробили з нього свою резиденцію. М. Сципіонова із роду Водзицьких звеліла прибудувати до східної стіни двоповерховий палацовий корпус та пишно оформити в'їзні ворота. Пізніше замок деякий час належав родині Понятовських.

Наприкінці XIX ст. за рахунок графа Ростовського під керівництвом архітектора Теодора Тальовського проведено реставрацію башт в неготичному стилі (хоча сам автор робіт думав, що відновлює фортецю у правильному історичному стилі). В другій половині XIX ст. фортеця вже належала З. Розенштоку. В період Першої Світової війни Скалатський замок зазнав сильних ушкоджень, а після Другої Світової його віддали під господарські потреби міста. Також тут зосереджувався танцювальний майданчик [1].

З другої половини XX ст. починається відновлення цієї колись оборонної споруди. В 1960-ті рр. тут проводиться консервація його залишків. А в 80-90-х рр. XX ст. проводиться фахове обстеження замку та створюються плани реставрації його веж. В XXI ст. плани по реконструкції замку починають втілюватися. Було упорядковано територію навколо фортеці, розчищено її будівлі, перекинуто дерев'яний міст через вал та замінено покрівлю на трьох вежах (покрівлю обкладали черепицею). Також зміцнили фундамент та стіни веж. Крім цього всередині території твердині археологами віднайдено

сліди земляних валів, що дає припустити, що раніше тут існувала ще й дерев'яна фортеця. На даний момент продовжуються роботи з реконструкції четвертої вежі. Загалом в замку проводиться делікатна відновлювальна робота, метою якої є відтворення середньовічного замку в його первинному вигляді [2].

Замок у Скалаті та інші фортифікаційні споруди постають у своїй красі, нагадуючи сторінки історії, де були не тільки поразки, але й битви-перемоги. Про них і маємо пам'ятати через віки, відвідуючи давні замки та фортеці, що нині ще збереглися в Україні.

Список використаних джерел

1. Скалатський замок [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://we.org.ua/malovnychi-kutochky-ukrayiny/ternopilaska-oblast/skalatskyj-zamok/>.

2. Кам'яне диво у Скалаті [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2318181-kamane-divo-u-seredmisti-skalata.html>.

3. Сучасний стан та перспективи розвитку замкового туризму в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/bilecka.htm.

Хоцький Р.

*магістрант II-го курсу спеціальності 242 Туризм
Науковий керівник – доц. Заставецький Т. Б.*

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В КУБІ

Постановка проблеми. Куба вже є давно країною з добре розвиненою туристичною індустрією, до якої щорічно збільшується потік прибулих іноземних туристів. Постійно зростаючий попит, про який свідчить потік гостей до країни, дає підстави вважати, що з цими завданнями Куба справляється. Це забезпечується за рахунок: великої кількості курортних міст; унікального різноманіття рослинного і тваринного світу; краси ландшафтних пейзажів; теплої клімату.

Зазначені фактори слугують хорошими передумовами для подальшого вдосконалення рекреаційно-туристичної галузі держави, ефективного врегулювання наявних проблем.

Мета статті полягає у дослідженні основних природних та історико-культурних туристичних ресурсів та визначенні перспектив розвитку туризму на Кубі.

Вклад основного матеріалу. За своїм туристично-рекреаційним потенціалом Куба має всі можливості стати туристичною державою світового рівня. Розширення міжнародних зв'язків відкриває великі можливості для просування національного туристичного продукту на

світовому ринку, а також залучення до організації туристичної діяльності світового передового досвіду.

Куба – унікальна країна, де всі природні компоненти гармонійно доповнюють один одного, де наявна стародавня культура і високий рівень життя. Сучасні міста зовсім не заважають природі з її дивовижною флорою і фауною. Береги радують чистими пляжами і прозорою морською водою, готелі – чудовим сервісом, а місцеві визначні пам'ятки вже готові відкрити всім бажаючим таємниці і звичаї країни.

Незважаючи на те, що туристична індустрія країни цілком контролюється державою, кубинці охоче йдуть на співпрацю з іноземним капіталом. Зараз Куба займає четверте місце в Латинській Америці за кількістю прибулих туристів, і, за оцінками багатьох експертів, є кращим місцем для відпочинку у всьому Карибському басейні. У цілому нині туризм Куби розвивається все швидше завдяки добре розвиненій інфраструктурі, природним, кліматичним та економічним ресурсам.

Надзвичайна краса і багатство природи Куби, і навіть принципове рішення правлячої партії країни про розвиток і заохочення туризму, створили сприятливі умови для розвитку всесезонного туристичного бізнесу і вигідних інвестицій у цю галузь економіки країни.

Членство Куби у Всесвітній туристичній організації значно підвищило імідж і авторитет нашої держави у туристичному співтоваристві, створило передумови подальшого розвитку національного туризму відповідно до тенденцій світового туристичного ринку із залученням до інформаційної мережі, інвестиційних пропозицій, системи підготовки кадрів, наукових досліджень, відкрило нові можливості налагодження взаємовигідної співпраці з країнами-членами ВТО, зокрема з Україною на всіх рівнях.

Всесвітня туристична організація дає дані щодо відвідувань Куби в період з 2009 до 2018 рр., які представлені на рис.1.

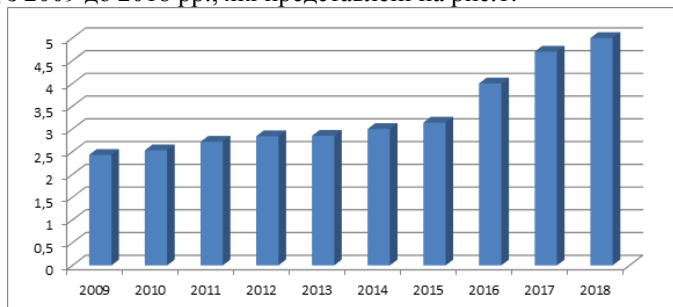

Рис. 1. Кількість міжнародних прибуттів до Куби, млн. осіб

За даним графіком можна зробити такий висновок, що впродовж останніх років кількість іноземних туристичних прибуттів поступово зростає (у періоду з 2009 до 2018 їх кількість зросла майже вдвічі).

Що стосується країн, з яких прибували туристи на Кубу у 2018 році, то можна сказати, що серед прибулих переважають канадійці, американці та німці. З метою відпочинку до країни прибувало 94% подорожуючих, з метою бізнесу – 4%.

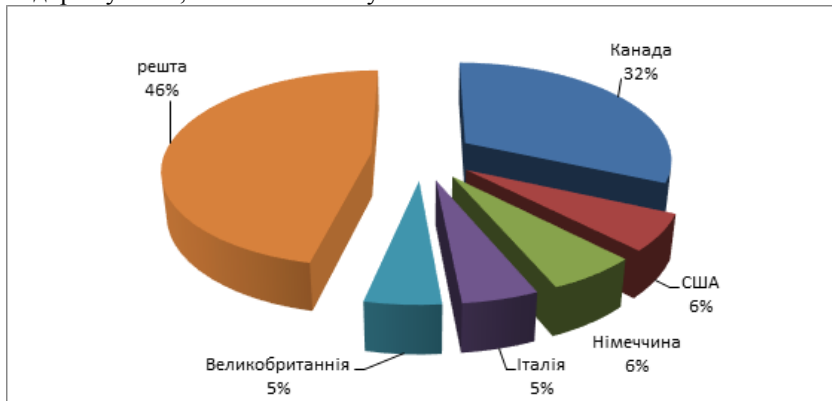

Рис. 2. Структура прибулих іноземних туристів у 2018 р., у%

Що стосується вкладу до ВВП країни, то у 2018 році туристична галузь зайняла четверте місце – це 10,4%. Кожне п'яте робоче місце на Кубі створено через бурхливий розвиток туризму.

Висновки. Успіхи кубинської туристичної індустрії виглядають особливо вражаючими тому, що розвиток цієї галузі почався відносно недавно, і набирає обертів швидкими темпами. В країні варто розвивати вже наявні види туризму: лікувально-оздоровчий, екологічний, подієвий. Серед перспективних видів можна виділити спортивний та екстремальний види туризму.

Сукупність наявних природних і соціально-економічних чинників свідчить про те, що країна має суттєві передумови для подальшого розвитку існуючих туристичних напрямків, створення нових форм туристичних продуктів, реалізації свого потенціалу та ефективного використання туристичних ресурсів.

Список використаних джерел

1. WTTC: веб-сайт. <https://www.wtcc.org/economic-impact/country-analysis/country-data/> - undefined (дата звернення: 19.10.19).
2. UNWTO: веб-сайт. <http://americas.unwto.org/node/44887> (дата звернення: 19.10.19).

3.Туристичний портал Куби. Веб-сайт. <https://www.cubatravel.cu/> (дата звернення: 19.10.19).

4.Примаченко. Куба, Республіка Куба // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2009. — Т. 5 : Кон — Кю. — С. 433.

5. Шушківський. Куба, Республіка Куба // Енциклопедія сучасної України : у 30 т. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.] ; НАН України, НТШ, Координаційне бюро енциклопедії сучасної України НАН України. — К., 2003—2016.

Чайківська М.

*магістрантка II курсу спеціальності 242 Туризм
Науковий керівник – викл. Пушкар.Б.Т*

ОСОБЛИВОСТІ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мета статті – охарактеризувати рекреаційні ресурси Херсонської області.

Виклад основного матеріалу. Природа щедро обдарувала степову Херсонщину своїми багатствами. Вона єдина з усіх областей України має вихід до двох морів – Чорного й Азовського. Її морське узбережжя з чудовими піщаними пляжами простяглося більш як на 200 км. І, зважаючи на те, що клімат у регіоні помірно-континентальний, а сонячних днів тут не менше, ніж у Криму, що море тепле, а повітря насичене не тільки іонами йоду і броду, а й духмяним ароматом степових трав, – у курортній зоні на лазурному морському узбережжі знаходяться понад 300 різних оздоровчих закладів – санаторіїв, пансіонатів, туристичних баз, баз відпочинку та дитячих оздоровчих таборів. Стільки закладів відпочинку на морі не мають Одеська й Миколаївська області разом узяті.

Та чи не найбільше обширна курортна зона морського узбережжя Таврійського краю приваблює дітей, які приїждять сюди набиратися сил і здоров'я не тільки з усіх регіонів України, а й з інших країн. До їхніх послуг – близько 100 дитячих оздоровчих закладів як у місті-курорті Скадовську, так і в селах Лазурне, Залізний Порт, Хорли на Чорному морі та на Арабатській Стрілці на Азовському морі. Теплої літньої пори морське узбережжя перетворюється в справжню дитячу республіку [1].

Не меншої своєрідності Херсонської області надають її мальовничі заповідні куточки, відомі на весь світ, зокрема, два з трьох в Україні біосферні заповідники – «Асканія-Нова» і Чорноморський.

Справжнє диво – зелену оазу в посушливому таврійському степу Асканію-Нову в колишньому Дніпровському повіті (нині Чаплинський

район) створив понад 100 років тому відомий на той час землевласник Фрідріх Едуардович Фальц-Фейн, який народився в Асканії-Новій й з дитинства цікавився вівцями і кіньми. Не менш любив він і чаруючі своєю первозданною красою безкраї степові простори. І щоб зберегти для нащадків цей дивосвіт з його незайманою плугом рослинністю та рідкісним тваринним світом, він першим у світі вивів з господарського землекористування понад 10000 га й організував в Асканії-Новій степовий резерват, який і став праядром теперішньої найбільшої в Європі ділянки заповідного типчаково-ковилового степу.

У ньому і донині збереглися у своєму первісному вигляді незаймані людиною 478 вищих рослин (багаторічних та однолітніх), з яких до Червоної книги України занесено 13 видів. Зокрема, сухолюбиві ковили українську, Лессінга та волосатик, а також міндаль степовий (або ж жобівник), тюльпан Шренка, васильок Талієва, карагану скіфську.

А які тільки птахи не гніздяться у степовому привіллї. Нині для них тут створені штучні ставки. І з кожним роком тваринний та пташиний світ поповнюється у цьому своєрідному музеї під відкритим небом, в якому нараховується понад 5000 особин, 111 видів ссавців і птахів.[2]

Сьогодні паркова зона біосферного заповідника, який з 1994 року носить ім'я свого засновника Ф.Е. Фальц-Фейна, розширена ще більш як на 100 га. У ній створено цілий каскад ставків, величезні мальовничі галявини, насипано високі пагорби, з яких можна охопити весь вражаючий лісостеповий краєвид. У цьому зеленому куточку колекція деревних налічує близько 1000 видів, сортів і форм, а квітково-декоративних рослин ще більше – понад 1500 видів, сортів і форм.

Біосферний заповідник «Асканія-Нова» є природоохоронною науково-дослідною установою міжнародного значення, яка входить до всесвітньої мережі біосферних резерватів і тісно співпрацює з ЮНЕСКО. Унікальне поєднання природних і штучно створених екосистем є базою вивчення змін у довкіллі, розроблення і впровадження в практику системи раціонального співіснування людини з природою.

До мережі біосферних заповідників світу входить також і Чорноморський, що знаходиться у Голопристанському районі Херсонської області й частково в Очаківському сусідньої Миколаївської. Його загальна площа перевищує 54 тисячі га, з яких 9448 га – це суша, а решта – акваторія Тендрівської, Ягорлицької, Джарилгацької заток.

Флора заповідника досить розмаїта – налічується близько 600 видів вищих рослин, з яких 13 рідкісні як і в Асканії-Новій), занесені до Червоної книги України. Ліси – невеличкі гаї (кілки) з дуба, вільхи,

осини та берези, сусідять з піщаними кучугурами. Та особливо багатий і розмаїтий у ньому тваринний світ, зокрема, орнітофауна.

Тут зареєстровано 300 видів птахів, з яких понад 145 гніздяться, а решта або ж тільки зимують, або ж залітають у заповідну зону на відпочинок під час міграцій. Тож туристи мають рідкісну можливість побувати у справжньому пташиному царстві, споглядати в ньому не тільки колонії морського голубка, чорноголової чайки, малої білої і сірої чаплі, гагари червоноволої та лебедів-шипунів, а й рідкісних птахів – орлана білохвостого, степових і сірих журавлів, цілинного степового стрепета та інших (всього 22 види), занесених до Червоної книги України. З хижих зустрічаються боривітер, сова вухаста, шуліка чорний. З плазунів збереглися рідкісні гадюка степова та полоз чотирисмугий.

А скільки інших благословених Творцем заповідних місць Таврійського краю валять туристів, рибалок, мисливців з різних регіонів і навіть з-за кордону. Серед них – й острови Бірючий та Джарилгач з первозданною рослинністю та дикими тваринами, й найбільші в Європі плавні в пониззі Славуті з його численними рукавами, озерами, в яких водиться повно всякої риби. Тому якраз у Кринки на дніпровській Конці найчастіше любив приїздити великий український гуморист Остап Вишня. «Хто в Крим, а я – в Кринки!» – писав він в одній зі своїх мисливських усмішок [3].

Взагалі ж благодатний Таврійський край має значний потенціал для розвитку сільського зеленого туризму, коли подорожуючі обирають для відпочинку звичайнісіньку сільську хату чи то в степу, чи поблизу лісу або ж на березі моря, щоб задовільнити свій голод у спілкуванні з незайманою природою, а також посмакувати селянським борщем, екологічно чистими овочами та фруктами. Тим більш, що у Херсоні діє обласне відділення сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні.

Першими зелені маршрути в області проклали мешканці села Велика Кардашинка Голопристанського району. А в Олешках сім'я Ганни Полико надає своїм гостям не тільки рибальський човен, а й пропонує проїхатися лісом верхом на коні або ж у бричці.

Тут же в Олешках на вулиці Ніжній особливу увагу подорожуючих привертає садиба Поліни Райко, яка розмалювала всі стіни і навіть стелю не тільки в кімнатах оселі, а й у літній кухні фантастичними птахами і звірами. На її диво-картинах в піднебессі ширяють орли, поруч з якими тут же мешкають архангели. А серед розмаїття квітів справжніми красунями зображені сільські трудівниці. Про народну художницю і її розмальовану хатину вже знято фільми не тільки

місцевими і столичними телевізійниками, а й також американськими, австралійськими.

І скільки таких же щедрих душею й майстровитих сільських родин, у тім числі й фермерів готові познайомити заїжджих гостей з інших регіонів та з-за кордону з чарівною природою краю, народними традиціями, а також почастивати своїми смачними стравами чи й домашнім вином.

Для тих же, хто хотів би ближче ознайомитися з багатим історичним минулим Таврійського краю і, зокрема, з його козацькою добою, туристичні фірми області рекомендують маршрути її історичними місцями. Наприклад, на Кінбурнську косу, де село Прогної, нині Геройське, було в 1735-1769 роках центром Прогноївської паланки славного Війська Запорізького Низового. Або ж до козацьких Олешків, де у 1711-1728 роках знаходилася Олешківська Січ. Чи від села Тягинка до села Республіканець Бориславського району, в якому в 1730-1734 рр. знаходилася Кам'янська Січ – чи не єдина з Запорізьких Січей, місце якої збереглося порівняно добре [1].

Отже наявність та використання туристсько-рекреаційних ресурсів в Херсонській області мають суттєві територіальні особливості. Завдяки своєму географічному положенню та природно-ресурсному потенціалу Херсонська область виділяється значним рівнем розвитком туризму та рекреації. Область знаходиться в межах Причорноморської низовини, на всій її території переважають степові ландшафти, помірно-континентальний посушливий клімат. Характерною особливістю є також розташування області в степовій зоні, в нижній течії р. Дніпра. Південні райони Херсонської області омивають води Чорного та Азовського морів, берегова лінія розчленована, а тому тут є значна кількість заток і кіс-островів. На території області багато річок, у тому числі протікає р. Дніпро (плавнева зона якого з великими просторами болотистих островів, рясно порізаних складною мережею рукавів, проток, ериків і озер) та р. Інгулець (найзвивистіша річка у рівнинній частині Європи). У межах області розташована значна кількість озер різного походження, серед яких є солоні і грязьові; також є джерела мінеральних і геотермальних вод. Природно-антропогенні туристсько-рекреаційні ресурси Херсонської області представлені об'єктами загальнодержавного значення (2 біосферних заповідника, 1 національний природний парк, 1 дендрологічний парк та 7 різноманітних заказників) та місцевого значення. Стосовно суспільно-географічних туристсько-рекреаційних ресурсів, варто відзначити, що історико-культурні туристсько-рекреаційні ресурси Херсонщини багаті та унікальні. Це підтверджує, по-перше, їх приналежність до різних

історичних епох – від знахідок найдавніших стоянок до свідчень про культуру кіммерійців, скіфів, сарматів, греків; древніх слов'ян; запорізьких козаків, татар, турків, росіян. Туристські інфраструктурні ресурси являють собою сукупність підприємств, що забезпечують екскурсійне обслуговування, транспортне, послуги гостинності і допоміжні послуги. Аналіз розподілу закладів санаторно-курортного господарства за районами Херсонської області підтверджує той факт, що основою їх розміщення є природно-ресурсний потенціал, зокрема їх найбільша кількість сконцентрована у приморських районах (Генічеський, Голопристанський, Скадовський, Каланчатський райони) та в тих, які розташовані вздовж річок та Каховського водосховища (Олешківський, Каховський, Нововоронцовський райони). Тож, система інфраструктурних туристично-рекреаційних ресурсів сформувалась багато десятиліть тому, але вона продовжує трансформуватися і сьогодні.

Список використаних джерел

1. Немець К.А. Спеціальні методи в суспільно-географічних дослідженнях туристсько-рекреаційних ресурсів (на прикладі Херсонської області) / К.А. Немець, Я.В. Василевська // Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення. Зб. наук. праць. – Херсон: ІІП Вишемирський, 2013. – С.152-157.
2. Василевська Я.В. Факторний аналіз при дослідженні туристсько-рекреаційних ресурсів Херсонської області / Я.В. Василевська // Наукові пошуки географічної громадськості: минуле, сьогодення, майбуття: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 75-річчю утворення Луганської області (8-10 жовтня 2012 г., м. Луганськ) / відп. ред. Ю.О. Кісельов. – Луганськ: Вид-во ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2013. – 316 с. – С. 122-128.
3. Бейдик В.І. Рекреаційно-туристичні ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування. - К., 2002. - С.164-168.
4. Войнаренко М.П. Кластерні моделі об'єднання підприємницьких структур у туристичній галузі та сфері розваг// Вісник ДІТБ. -2007. - №11. - С.17-18.
5. Санаторно-курортне лікування та туризм в Херсонській області // Статистичний щорічник Херсонської області за 2005 р. - Херсон, 2006. - 515 с.

Янік В.

*магістрант ІІ курсу спеціальності 242 Туризм
Науковий керівник – викл. Рудакевич І.Р.*

ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ НА СФЕРУ ТУРИЗМУ

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена високим рівнем впливу інтернет-технологій на сферу туризму, потребою розглянути засоби використання цих технологій.

Метою публікації є визначити вплив інтернет-технологій на сферу туризму та розглянути засоби їх використання.

Вклад матеріалу дослідження. В сучасну епоху інформаційних технологій та глобалізму з його великою кількістю соціальних зв'язків в сфері туризму інтернет технології займають ключове місце. Без них неможливо уявити турфірму, адже це найефективніший засіб реклами, комунікації, обміну інформації, а також інтернет швидкий та зручний засіб торгівлі.

Взагалі для сфери туризму найбільший інтерес викликають такі форми використання інтернет-технологій [2]:

- комунікації і зв'язок;
- реклама та просування туристського продукту;
- маркетингові дослідження;
- електрона презентація фірми та її туристського продукту;
- використання можливостей електронних міжнародних туристських виставок та ярмарок;
- використання систем бронювання та резервування;
- самостійне формування туру;
- використання електронних каталогів туристського продукту по країнам та напрямкам;
- отримання інформації про країну, оперативного прогнозу погоди у різних країнах, розкладу руху транспорту;
- отримання оперативної інформації про тарифи та ціни готелів, ресторанів і перевізників;
- використання мережі Інтернет для розрахунків;
- віртуальний туризм.

Як бачимо інтернет-технології надають широкі можливості як для туристичних підприємств, так і для клієнтів, що і викликає їх закономірну поширеність.

В практичній діяльності більшість сайтів туристичних фірм підтримують функцію бронювання тільки в режимі off-line (по запиті). Тобто, такі основні переваги Інтернету, як швидкість спілкування, отримання, надання і оновлення інформації не реалізуються, що зводить роль Інтернету як оперативного варіанту бронювання до нуля.

Світовий досвід свідчить, що для будь-якої туристичної фірми фактором, що визначає успіх її діяльності на туристичному ринку, є час обслуговування клієнтів. Виграє той, хто має можливість надати клієнтові весь комплекс послуг у режимі онлайн. Можливість ведення бізнесу в подібному режимі прямо пов'язана з тим, яким чином організований обмін інформацією між турагентом і туроператорами, турагентом і туристом. Бронювання агентом послуг у туроператора є

центральною у загальній технології обслуговування клієнта. Адже від того, чи зуміє туроператор підтвердити заявку агента в присутності клієнта, залежить все подальше відношення клієнта до агента і послуг, які він надає [1].

Так як туристичний бізнес має перед собою мету забезпечити максимальний комфорт під час пошуку чи вибору туристичного продукту, тому використовуються різні засоби для забезпечення зручнішого користування. Так використовуються клієнтські інтернет-технології. Користувач, який працює з веб-додатком, спілкується з ним за допомогою Internet-клієнтів, у ролі яких найчастіше виступають браузері. Одним з напрямів розвитку веб-додатків стало розміщення певної їх частини в браузері. Клієнтські технології застосовуються головним чином для підвищення інтерактивності додатків, наприклад для перевірки коректності ведених даних, а ще використовуючи ефективні графічні дизайнерські рішення, для створення зручного, інтуїтивно зрозумілого користувацького інтерфейсу. Також сучасні браузері і деякі поштові клієнти здатні використовувати такі доповнення як Adobe Flash, QuickTime, та інші засоби відтворення мультимедійних даних [3].

Звичайно і для самого туристичного бізнесу також розроблюється спеціалізований інструментарій, здатний надзвичайно сильно спростити процес розробки за допомогою Інтернету, реклами та реалізації продукту, в тому числі навіть без безпосередньої зустрічі з клієнтом, тобто так званий електронний бізнес.

Найважливішою частиною електронного бізнесу являється електронна комерція (e-commerce), під нею розуміються будь-які форми ділових відносин під час яких сторони взаємодіють без фізичного контакту та в результаті яких відбувається обмін товаром або послугами. Електронну комерцію прийнято ділити на п'ять категорій:

- business-to-business (B2B). Даний напрямок включає в себе всі рівні взаємодії між компаніями. При цьому можуть використовуватися спеціальні технології і стандарти електронного обміну даними, наприклад такі, як EDI;

- business-to-consumer (B2C). Основу цього напряму складає електронна роздрібна торгівля;

- business-to-administration (B2A). Взаємодія бізнесу і адміністрації включає ділові зв'язки комерційних структур з державними організаціями, починаючи від місцевої влади і закінчуючи міжнародними організаціями;

- consumer-to-administration (C2A). Цей напрямок найменш розвинений, проте має досить високий потенціал, який може бути

використаний для організації взаємодії державних структур і споживачів, особливо в соціальній і податковій сфері;

- consumer-to-consumer (C2C). Мається на увазі можливість взаємодії споживачів для обміну комерційною інформацією. Це може бути обмін досвідом придбання того чи іншого товару або послуги, обмін досвідом взаємодії з тією чи іншою фірмою і багато іншого [3].

Так як електронна комерція має широкий спектр застосування, а також дозволяє споживачу не витратити час на спілкування з продавцем, бачачи повну інформацію про товар чи послугу, при цьому затрачуючи мінімальну кількість часу, формується висока конкуренція.

Висновок. Сучасні інтернет технології надають великі можливості в туристичній сфері як для покупця, збільшуючи зручність та можливості для вибору продукту, так і для туристичного бізнесу спрощуючи реалізацію продукту і для ведення справ, також збільшуючи конкуренцію на ринку.

Список використаних джерел

1. Рудакевич І.Р. Міжнародні інформаційні системи в туризмі: навчально-методичний посібник. – Тернопіль: ТНПУ, 2018. – 120 с.
2. Чудновский А.Д. Информационные технологии управления в туризме: учебное пособие / А.Д. Чудновский, М.А. Жукова. - М.: КНОРУС, 2006. - 104 с.
3. Щедрина О.І. Інтернет- Технології в бізнесі: навч. посіб. / О. І. Щедрина, М. М. Агутін ; Держ. вищ. навч. закл. "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". - К. : КНЕУ, 2012. - 303 с.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**«МАГІСТЕРСЬКІ СТУДІЇ
ГЕОГРАФІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
ТНПУ ім. В. ГНАТЮКА»**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Заснований у 2018 році

Відповідальний за випуск,
верстка та дизайн обкладинки:

С. І. Задворний

Підписано до друку 16.12.2019.

Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 80 г/м². Друк електрографічний.
Умов.-друк. арк. 13,49. Обл.-вид. арк 12,48.
Тираж 100 примірників. Замовлення № 12/19/3-1.

Виготувач:

ФОП Осадца Ю.В

м. Тернопіль, вул. Винниченка, 9/7

тел. (0352) 40-08-12 (0352) 40-00-63, (097) 988-53-23

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013 р.*